

म. ग्रं. सं. ठाणे

सन

विषय

लेखक

६. १२. ५/५१०

लय क्रमांक

पुस्तकाचे नांव

७ ११ १३

पुस्तक
क्रमांक

परचुरे, पुराणिक आणि मंडळी.
बुकसेलर्स माधवबाग, मुंबई नं. ४

जर्मन भाषेतील

रुस व चमत्कारिक गोष्टी.

भाग दुसरा.

मूळ जर्मन ग्रंथाच्या इंग्रजी भाषांतरावरून

हरि कृष्ण दामले

यांनी लिहिला.

या ग्रंथाची मालकी सन १८६७ चा आक्ट २५ प्रमाणे
नोंदिली आहे.

पुणे येथे

'ज्ञानभ्रकाश' छापखान्यांत छापून प्रसिद्ध केला.

शके १८११—सन १८८९.

ग्रंथासंबंधी सर्व हक्क कर्त्यांनी स्वाधीन ठेविले आहेत.]

किंमत एक रुपया दोन आणे.

राजमान्य राजश्री रावबहादूर

आनंदराव सखाराम बर्वे, बी. ए.,

श्रीमंत गायकवाड सरकारचे माजी मिलिटरी

सेक्रेटरी, व सांप्रत बडोदे येथील वरिष्ठ

कोर्टातील जज,

यांस,

त्यांची विद्वत्ता, सौजन्य, देशभाषेच्या अभिवृद्धीविषयी

उत्सुकता व परिश्रम, इत्यादि अनेक

गुणांच्या अभिनंदनार्थ

हा ग्रंथ

भाषांतरकर्त्याने

परमादरपूर्वक व नम्रतापूर्वक

अर्पण केला

आहे.

151-42

या ग्रंथाच्या पहिल्या भागाची पहिली आवृत्ति फारच थोड्या वेळांत खपून दुसरी आवृत्तिही निघाली, यामुळे मला उत्तेजन येऊन याचा राहिलेला दुसरा भाग मी हल्लीं प्रसिद्ध केला आहे.

पहिल्या भागाच्या प्रस्तावनेत या एकंदर ग्रंथाचे सामान्य स्वरूप थोडक्यांत सांगितलेच आहे. आतां प्रस्तुत भागाविषयी विशेष काय सांगावयाचे तें सांगतो. या भागांतही दोनच गोष्टी असून त्यांत पहिल्या भागांतल्याप्रमाणेच यक्षादिकांचे वगैरे अनेक चमत्कार आहेत. याप्रमाणे या ग्रंथाचा उद्देश मुख्यतः मनोरंजन हा तर आहेच, तथापि यांत बोधप्रद कांहींच नाही असें नाही. यांतील पहिली गोष्ट—जलालुद्दीन व गुलनाथरी यांची—हीत,

चार व्यसनें मृगया स्त्री पान द्यूत यांत जो सक्त ।

तो धर्मच्युत तच्छत सत्कृत न महाजनांत हें व्यक्त ॥

या महाराष्ट्र कविशिरोमणीच्या वचनाप्रमाणे, अतिशय दुष्ट व्यसनांपैकीं मद्यपान हें जें व्यसन, त्याचा अत्यंत दुःख-दरक परिणाम फारच उत्कृष्ट रीतीने दाखविला आहे; तच 'नीचाची प्रीत म्हणजे वाळूची भित' या म्हणीप्रमाणे वर वर प्रीति दाखविणारे 'मित्र' हे प्रसंग आला असातां कशी कृतघ्नतेची कमाल करून सोडतात, आणि एकादी गोष्ट कितीही अवघड असली तरी ती दीर्घ प्रयत्नाने कशी सिद्धीस जाते, हेही चांगले लक्षांत येण्यासारखें आहे. दुसरी गोष्ट—बसरा येथील व्यापाऱ्याची—हीत अंतःकर-

णाची परीक्षा न करितां केवळ एकाद्याच्या बाह्य स्वरूपास भुलून गेल्यानें कशीं संकटें भोगावीं लागतात हें मोठ्या चमत्कारिक रीतीनें दाखविलें आहे.

या भागांतील गोष्टींपैकीं दुसरी गोष्ट माझ्या एका सन्मान्य मित्रानें लिहून ठेविलेली मला दिली होती, तिचा मला बराच उपयोग झाला याबद्दल मी त्याचा फार आभारी आहे.

कोल्हापूरचे लोकप्रिय दिवाण, खानबहादूर मेहेरजीभाई कुवरजी, सी. आय्. ई., यांनीं माझ्या इतर ग्रंथांप्रमाणें या ग्रंथाच्याही पहिल्या भागास उदार आश्रय दिला, तसेंच दुसऱ्या कित्येक विद्याप्रिय गृहस्थांनींही चांगला आश्रय दिला, त्याबद्दल मी त्या सर्वांचा अत्यंत आभारी आहे.

हरि कृष्ण दामले.

पुणे, ता० २३ जून सन १८८९.

जर्मन भाषेंतील

सुरस व चमत्कारिक गोष्टी.

राजपुत्र जलालुद्दीन व राजकन्या

गुलनापरी ह्यांची गोष्ट.

प्रकरण १.

प्राचीन काळचें अत्यंत नामांकित जें बगदाद शहर, त्या-
नजीक कोणी एक वृद्ध मनुष्य राहत असे. त्याला जलालु-
द्दीन या नांवाचा एक मुलगा होता. तो अगदीं लहान अ-
सतांनाच त्याचा बाप आपली सर्व मालमत्ता घेऊन त्यासह
बरील ठिकाणीं येऊन राहिला होता. हे दोघेजण कोठून
व या गोष्टींतील नायक जलालुद्दीन हा कोठें जन्मला
वगैरे गोष्टींची कोणासही यत्किंचित् देखील माहिती नव्हती.

हे दोघे बापलेंक शहराच्या तटाबाहेर निवांत जागीं एका
लहानशा झोंपडींत राहत असत. ते खर्च करण्यांत फारच
काटकसर करीत—ती इतकी की, त्यांनीं चाकरमाणूस मुळींच
ठेविलें नसून सर्व कामें ते आपली आपणच करीत असत.
सकाळपासून संध्याकाळपर्यंत त्यांचा काहीं ना काहीं तरी उ-
द्योग चाललेला असे;—म्हणजे आपल्या लहानशा घरांत

३ जर्मन भाषेतील सुरस व चमत्कारिक गोष्टी.

कांहीं मोडतोड झाली असल्यास ती नीट करणे, तें झाडून-
झुडून साफ करणे, आणि आपलें गरीबीचें साधें जेवण तयार
करणे. हीं सर्व घरांतलीं कामें संपल्यावर, त्यांनीं घरानजीकच
एक लहानशी सुरेख बाग केली होती, तीत ते काम करीत.
याप्रमाणें त्यांचा सर्व वेळ उद्योगांत जात असे.

हे दोघे एवढ्या मोठ्या प्रसिद्ध व श्रीमंती थाटाच्या शह-
राच्या अगदीं नजीक राहत असत, तरी त्या शहराची मजदूरजा-
पहाण्याकरितां किंवा त्यांत चैनीखातर फिरण्याकरितां तेथेंयाप्र-
कर्धीही जात नसत. नाहीं म्हणायला, त्यांना निर्वाहाकरितां दिला,
जे कांहीं थोडेबहुत जिन्नस लागत, तेवढे घेण्यापुरते मात्र भाश्रय
ते तेथें जात असत. यामुळें जलालुद्दीन याला त्या नामांकित-
शहरच्या लोकांची चालरीत, त्यांचे नानाप्रकारचे व्यवसाय,
व करमणुकीचे प्रकार किंवा सुखदुःख यांपैकी कशाचीही
विलकूल माहिती नव्हती.

अशा प्रकारें त्या दोघांचा आयुष्यक्रम बहुत दिवस चा-
लला होता. उन्हाळा, पावसाळा, हिवाळा—केणताही ऋतू
येवो—ते आपले नेहमीं, मोठ्या मजेनें नाहीं म्हटलें तरी, अ-
त्यंत संतुष्ट राहून काळक्रमणा करीत असत. याप्रमाणें
जसजसा त्यांचा काळ जात चालला, तसतसा जलालुद्दीन
हा भरज्वानींत येऊन त्याच्या अंगीं शक्ति व जोम हीं
धिकाधिक येत चाललीं. पण त्याच्या बापावर त्याच का-
ळाचा परिणाम उलटा झाला. वार्धक्यदशेचा त्याच्यावर पूर्ण
अंमल वसून त्याच्या कमरेला पोक आलें, त्याची दृष्टि मंद
झाली, व त्याला एकायाला तर मुळींच येईनासें झालें. ज-
गांत साधारणतः असा प्रकार दृष्टीस पडतो कीं, मनुष्य
वृद्धापकाळामुळें जर्जर झाला असून त्याचें अगदीं नाकीं
सूत लागलें असलें तरी त्याला आणखी वांचण्याची इच्छा

असते इतकेंच नाही, तर औषधपाणी घेऊन आपण फिरून खडखडीत बरे होऊं व तरण्याताळ्या मनुष्याप्रमाणें मौजेनें राहूं असें त्याला वाटत असतें ! परंतु जलालुद्दीन याचा बाप अशा प्रकारचा मनुष्य नव्हता. बगदाद शहरांत मोठे विद्वान् व प्रख्यात हकीम असून त्यांजपाशीं नानाप्रकारचीं 'हटकून गुण आणणारीं' औषधे आहेत असें जरी त्यास माहित होतें, तरी आपला आतां अतिशय वृद्धापकाळ झाला आहे त्या अर्थीं मोठा राजवैद्यही असला तरी आपल्या या स्वाभाविक रीतीनें आलेल्या व्यथेवर त्याचा कसला उपाय चालणार आहे ? असें म्हणून तो त्या खटपटींत मुळींच पडला नाही. शेवटीं होतां होतां तो इतका व्याधिग्रस्त व कृश होऊन गेला कीं, तो अगदीं अंधरूणाला खिळून राहिला.

एके दिवशीं रात्री त्या वृद्ध मनुष्याची अवस्था फारच कठिण होऊन त्यानें ती रात्र मोठ्या कष्टानें काढिली. तेव्हां उजाडतांच त्यानें आपल्या मुलास विठ्ठान्याजवळ बोलावून पुढीलप्रमाणें मोठ्या कळवळ्यानें शेवटचे उपदेशाचे चार शब्द त्यास सांगितले:—तो म्हणाला, "प्रियपुत्रा, माझी हल्लीं जी अत्यंत दुःसह स्थिति आहे तीवरून मला असें स्पष्ट दिसतें कीं, अजून या जगांत राहण्याकरितां मला जी मुदत दिली होती ती आतां पूर्ण झाली; आणि त्याचें मला बिलकूल वाईट वाटत नाही; कां कीं, म्हातारपणामुळे व दुखण्यामुळे मी पराकाष्ठेचा त्रस्त होऊन गेलों आहे, व माझ्या जिवाला अत्यंत दुःसह क्लेश होत आहेत, तेव्हां त्यांतून मी सुटून आपल्या वाडवडिलांच्या भेटीस जितका लवकर जाईन तितकें बरें असें मला वाटत आहे. मला ह्या लोकांच्या कोणत्याही गोष्टीची आशा किंवा लोभ यत्किंचित्ही

राहिला नाहीं. पण बाळा, तुझा माझा वियोग झाल्यावर या जगांत तुझी काळजी घेणारा कोणीही राहणार नाहीं, हा विचार माझ्या मनांत येऊन, तुझी स्थिति काय होईल याविषयी माझे मन शतशः प्रकारांनीं चिंताग्रस्त होतें. मी मरण पावल्यावर तुला असें आढळून येईल कीं, आपली नेहमींची जी काटकसरीने वागण्याची रीत आहे तितके कांहीं आपण गरीब नाहीं. पण मुला, मी मरण पावल्यावर जी दौलत तुला मिळणार आहे, ती कधींही संपावयाची नाहीं असें जरी तुला वाटलें, तरी तूं एक गोष्ट लक्षांत ठेव कीं, वर्षांचे दिवस तीनशे साठ आहेत, तर आपण दररोज थोडथोडा पैसा जरी उधळला, तरी वर्षाच्या अंती आपल्याजवळची बरीच रक्कम नाहीं होणार आहे. यास्तव जेव्हां जेव्हां तुझ्या मनांत कोणतीही वस्तु विकत घेण्याचें येईल, तेव्हां तेव्हां ती घेतल्यावांचून आपलें चालेल कीं नाहीं हें प्रथम पहात जा, व जिची अगदीं जरूरच आहे तेवढी मात्र घेत जा. लोक मोठमोठे दागिने घालतात व छानछोकीचा पोषाक करितात हें पाहून आपणही तसेंच करावें असा तूं आपल्याला मोह पडूं देऊ नको. तूं आपल्या पोषाकाच्या संबंधानें, तो नीटनेटका स्वच्छ व टिकाऊ असावा एवढेंच काय तें पहात जा; उगाच डौल दिसण्याकरितां भारी किमतीचा कधींही वापर नको. लोकांची साधारणतः ही एक मोठी वाईट चाल आहे कीं, ज्या वस्तूंची आपल्याला गरज नाहीं, अशा पुष्कळ वस्तु घेण्यांत ते उगीच पैसा खर्च करितात. यापासून वाईट परिणाम असा होतो कीं, त्या वस्तु आपणापाशीं असल्या ही मनुष्याची हौस नेहमीं वाढत गेल्या कारणानें त्यांच्यावांचून आपलें चालावयाचेंच नाहीं असें त्याला वाटूं लागतें. तर मुला, मी तुला आतां जें काय सांगितलें तें नीट

ध्यानांत ठेवून, गरज असेल त्यापेक्षां अधिक कोणताही जि-
न्नस घेण्याची तू आपल्याला चट लावून घेऊं नको; व नि-
यमितपणाने, काटकसराने आणि शहाणपणाने वागून, जें
द्रव्य आतां तुला प्राप्त होणार तें कमी न करितां वृद्धिगत
कर, हें माझे तुला वारंवार सांगणें आहे. इतकेंही मीं तुला
सांगितलें असून तदनुसार वागण्याची तुला बुद्धि न होण्या-
इतका कमनशीबाचा जर तू असशील, व हवा तसा उधळे-
पणा करून आपल्याला भिकेस लावून घेशील असें असेल,
तर त्यालाही मजजवळ एक उपाय आहे. तो कोणता तर, मीं
तुला एक दोर देतो तो घे;—त्याचा एक शेवट ह्या समोरच्या
भिंतीच्या खुंटीला बांध, आणि दुसरा शेवट आपल्या गळ्या-
ला बांधून फांस लावून प्राणत्याग कर ! ”

हे शेवटचे शब्द बोलून त्या म्हाताऱ्यानें, हात हालवत
नव्हता तथापि कसे तरी करून मोठ्या कष्टानें आपल्या उ-
शीखालून एक चांगला बळकट दोर काढिला व आपल्या
मुलाच्या आंगावर टाकला; आणि लागलाच एक मोठा सु-
स्कारा टाकून प्राण सोडिला.

जलालुद्दीन याच्या बापानें त्यास वर सांगितल्याप्रमाणें जो
उपदेश केला, त्याचा ठसा त्याच्या मनावर पूर्णपणें बसला—
विशेषकरून शेवटचे जे शब्द तो बोलला व जी कृति
दर्शनें केली त्या योगानें तर त्याला मोठा गर्हिवर आला. बा-
पानें दिलेला दोर नीट जपून व आपल्या नजरेसमोर ठेवून,
त्याच्या उपदेशाविरुद्ध आचरण केल्यास, त्यानें आपणास
काय करावयास सांगितलें होतें तें रात्रंदिवस ध्यानांत ठेवण्या-
चा त्यानें पक्का निश्चय केला.

बापाच्या मरणामुळे जलालुद्दीन यास अपरिमित दुःख
झालें, व त्याच्या क्रियाकर्मांतराच्या संबधानें त्यानें दानधर्म

वगैरे पुष्कळ केला. पुढे कित्येक दिवसपर्यंत त्यास अगदी चैन पडेनासे झाले, व बापाचा रात्रंदिवस ध्यास लागून राहिला. तथापि दुःखाच्या स्थितीस मनुष्याचे मन एकदा घटावले म्हणजे त्याचे त्याला विशेष कांहीं वाटत नाहीसे होते. त्याप्रमाणेच जलालुद्दीन याची स्थिति झाली. त्यालाही हळू हळू दुःखाचा विसर पडत जाऊन तो पूर्ववत् आपल्या एकांतस्थळीं सुखाने काळ क्रमू लागला. पुढे घरांतील व्यवस्था पहात असतां त्याला जे कांहीं आढळून आले त्यावरून, बापाने मरतेसमयीं आपल्या उत्तम स्थितीविषयीं जे सांगितले होते त्याचा त्यास प्रत्यय आला, व त्याच्या मनाला मोठे समाधान वाटले. पुढे पहातां पहातां त्याला एक भली जंगी लोखंडी संदूक आढळली. ती बाप जिवंत असतां उघडलेली त्याने कधीही पाहिली नव्हती. ती त्याने उघडली आणि पाहतो तो, मोहोरांच्या मोठमोठ्या पैल्या व अत्यंत मौल्यवान् व तेजस्वी अशा हिरेमाणकांनीं भरलेले करंडे यांनीं ती गच्च भरलेली आहे असे त्याला आढळले. ही अपार संपत्ति पाहून त्याचा हर्ष त्रिभुवनांत माईनासा झाला. तथापि बापाने शेवटीं जो त्याला उत्तम उपदेश केला होता, तो ध्यानांत धरून, नित्याप्रमाणेच सार्धे जेवण जेवून व बेतावाताने खर्च करून राहण्याचा त्याने निश्चय केला.

प्रत्येक दिवशीं उजाडल्याबरोबर जलालुद्दीन हा आपल्या त्या छोट्या बगैत काम करायास लागे. ते काम दोन तीन तास खूब मेहनतीने करून नंतर जेवणाची शिधासामग्री आणण्याकरितां तो शहरच्या बाजारांत जाई. स्वयंपाकाचे काम व घरांतले बाकीचे सर्व धंदेही तो एकटाच करीत असे, यामुळे त्याच्या घरांतील व्यवस्था त्याच्या बापाच्या जिवंतपणीं जशी होती तशीच अद्यापिही कायम होती

याप्रमाणे चालले असतां एके दिवशीं जलालुद्दीन हा नेहमींप्रमाणे जेवणाचे सामान आणण्याकरितां बाजारांत जात असतां त्याला वाटेनें एक बरेंच श्रीमंती थाटाचे घर लागले. त्याच्या दरवाज्याला आंतून कडीं लावलेली नसून तो नीट लावून घेतलेलाही नव्हता. त्या घरांतून जी कांहीं गडबड ऐकूं आली तीवरून त्यांत कांहीं करमणुकीचे व मौजेचे प्रकार चालले आहेत असें जलालुद्दीन यास वाटले. त्यावरून त्यानें दरवाज्याला धक्का देऊन तो किंचित् ज्यास्त उघडला. तेव्हां तर ती गंमत व थट्टामस्करी अधिकाधिकच चालून, गाण्याची लकेर व शेवटीं खों खों खों खों हंशा चाललेलाही त्याला ऐकूं आला. त्यानें आंत डोकावून पाहिले तों एक मोठा सुरेख व ऐसपैस असा चौक त्याच्या नजरेस पडला. त्याच्या मध्यभागी एक सुंदर कारंजे उडत होते. चौकास अस्मानी रंगाचे रेशमी छत असून त्याजवर सौन्यारुप्याचीं फुले काढिलेलीं होती. दरवाज्याच्या समोरच्या बाजूस कारंज्यापलीकडे तीन कोचे ठेवलेलीं असून त्यांवर सुंदर वेलबुट्टी काढलेल्या व फार मौल्यवान् अशा साटिण व मखमाल ह्या कापडांचे अग्रे घातलेलीं लोडे ठेविलेलीं होती. त्या लोडांशीं टेंकून पांच तरुण पुरुष बसलेले होते. त्यांच्यापुढे एक मेज ठेविलेलें असून त्या मेजावर अतिशय सुरेख व नकशी केलेल्या रुप्याच्या ताटांतून उंची पक्वान्ने वाढिलेलीं होती. दुसरें एक मेज जवळच ठेविलेले होते. ते उत्कृष्ट प्रकारच्या पांढऱ्या संगमरवरी दगडाचे असून त्यावर विलोरी व सौन्यारुप्याचे चमत्कारिक नकशीदार पेले मांडून ठेविलेले होते. भोजनाचे पदार्थ वाढण्याकरितां व मद्य देण्याकरितां पांच गुलाम उभे होते.

हा कधीं न पाहिलेला एवढा मोठा थाट व ऐषआरामाचे

• जर्मन भाषेंतील सुरस व चमत्कारिक गोष्टी.

पदार्थ पाहून जलालुद्दीन यांच्या तोंडास पाणी सुटलें; व आपल्या स्वतःच्या स्थितीच्या संबधानें त्याला फार खेद वाटला. तो मनांत म्हणाला, “ हे तरुण लोक ह्या ठिकाणी राजाप्रमाणें मजा मारीत आहेत; आणि माझे कसे आहे तें पहा—मी आपलें जेवणाचें तें भिकार सामान आपलें आपणच विकत आणावें, स्वयंपाकही आपणच करावा, आणि सर्वांत अत्यंत दुःखाची गोष्ट ही कीं, भुतासारखें एकट्यानेच बसून जेवावें ! ”

अशा प्रकारचे दुःखोद्गार काढून जलालुद्दीन हा तेथून निघून आपला रस्ता धरण्याच्या बेतांत होता. इतक्यांत वर सांगितलेल्या तरुण लोकांपैकीं एकाचें लक्ष त्याजकडे गेलें. तेव्हां तसाच तो उठला, व जलालुद्दीन याजकडे येऊन त्याने त्यास मोठ्या आदरानें सलाम केला; आणि किंचित् हास्य करून, आपण आपल्या संगतीचा आम्हांस आजचा दिवस लाभ द्यावा, अशी त्यास विनंति केली. जलालुद्दीन यानें त्या मनुष्याचा सुंदर व उंची पोषाख पाहून, व नंतर आपल्या अगदीं साध्या व किंचित् मळकट कपड्यांकडे पाहून, माझा पोषाक तुमच्यासारख्या मंडळींत तुमच्या शेजारीं येऊन बसण्याच्या योग्यतेचा नाही वगैरे एक दोन सबबी सांगितल्या. परंतु तितक्यांत दुसरे चौघेजण त्याजकडे येऊन त्यांनीं त्याला, कसेही करून आजचा दिवस आपला आमचा सहवास झालाच पाहिजे, अशी पराकाष्ठेची गळ घातल्यामुळें त्याला त्यांचें म्हणणें मान्य करावें लागलें.

नंतर त्या पांच तरुण मनुष्यांपैकीं एकाने जलालुद्दीन यास हातीं धरून नेलें आणि कोचावर लोडारीं बसविलें. त्याला तें त्यांचें आदरातिथ्य व बसण्याचें ठिकाण मोठें आनंददायक वाटलें. त्या लोकांनीं, हे तुमचें घर आहे, येथें तुम्ही

काहीं संकोच धरूं नका, असें मोठ्या आदरानें व प्रेमानें त्यास सांगितलें. मग भोजनाचे पदार्थ वाढणाऱ्या गुलामांनी, त्यानें पूर्वी कधीं जन्मांत खाल्लेले किंवा पाहिलेले नव्हते अशा एकापेक्षां एक उत्तम उत्तम पदार्थांनी भरलेले ताट त्याजपुढें आणून ठेविले. तो हें राजशाई थाटाचें जेवण जेवूं लागला असेतां त्याचा चेहरा प्रफुल्लित दिसूं लागला, व त्याची संकोचवृत्ति नाहीशी होत चालली. ज्या थट्टामस्करीच्या गडबडीमुळे प्रथमतः त्याचें लक्ष इकडे गेलें होतें, तशाच प्रकारची थट्टामस्करी पुनः सुरू होऊन संभाषणासही आरंभ झाला. जलालुद्दीन हा अगदीं साधाभोळा व चारचौघांत कधीं न वागलेला असा असल्यामुळे, तेथें जें जें त्याच्या दृष्टीस पडलें त्याविषयीं त्यानें तारीफ केली व आश्चर्य दर्शविले. त्याच्या मनाचा हा मोकळेपणा पाहून त्याच्या या नव्या मित्रांस काहींशी करमणूक व समाधान वाटलें, आणि भोजन संपण्याचे पूर्वीच याची व त्यांची इतकी सलगी झाली कीं, त्याला तेथें मुळीच परकीपणा वाटेनासा झाला.

भोजन संपतांच गुलामांनीं ताटें उचलून नेलीं, आणि त्या प्रत्येक जणास मद्याचा एक एक पेला भरून आणून दिला. जलालुद्दीन यानें तो पेला हातीं घेतांच तोंड वाईट केले, आणि हें आपण पिणें म्हणजे निवळ मूर्खपणा आहे असें समजून तो काहीं तो पेला तोंडाला लावीना. हें पाहून त्या पांच असामींपैकी ज्या मनुष्यानें त्या दिवसचा तो थाट केला होता तो उठून म्हणाला, “आपल्या ह्या नव्या दोस्तांच्या मनांत आपणांबरोबर दोन पेले झोकून करमणूक करण्याचें येत नाहीं वाटतें ?” जलालुद्दीन हलक्या स्वरानें म्हणाला, “हा पदार्थ अमूकच आहे ह्याचा अदमास करण्यांत माझी कदाचित् चूक झाली असेल. तथापि पैगंबरानें जो पिऊं

१० जर्मन भाषेंतील सुरस व चमत्कारिक गोष्टी.

नये म्हणून हुकूम केला आहे ती ही दारूच कदाचित् असेल अशी मला शंका आली आहे." हें त्याचें बोलणें ऐकून त्या मंडळीला जें आश्चर्य वाटलें व त्यांच्यांत जो हंशा पि-कला तो सांगतां पुरवत नाहीं ! ह्याच्या तोंडांतून जणू काय मोठी विलक्षण व गमतीची गोष्ट निघाली असें त्यांस वाटलें. मग अंमळशानें पूर्वी सांगितलेला गृहस्य जलालुद्दीन यास उद्देशून म्हणाला, " पैगंबरानें आपल्या चेल्यांना दारू पिण्याची मनाई कां केली हें तुम्हांला ठाऊक आहे काय ? " त्याला तें कारण कांहीं ठाऊक नव्हतें यामुळें त्याला उत्तर देतां आलें नाहीं. तथापि तें कारण जाणण्याची आपल्याला इच्छा आहे असें त्यानें दर्शविल्यावरून वरील गृहस्य त्या संबधानें पुढीलप्रमाणें बोलूं लागलाः—

“ सर्व जगाच्या उद्धाराकरितां पैगंबर ज्या वेळेस पृथ्वी-वर अवतीर्ण झाला, त्या वेळेस, आपल्या अनुयायांमध्ये वाद व तंटे उत्पन्न होण्याचें कारण मुख्यतः दारू पिण्याचा अतिशय प्रचार हें होय असें त्यास दिसून आलें; व याकरितां ती कोणीही पिऊं नये असा त्यानें हुकूम केला. परंतु दोस्त-साहेब, मी तुम्हांला सांगतो कीं, दारू पिण्यानें सर्वच लोक दिवाणे होऊन तंटे करायला लागतात असें नाहीं ! कांहींना तिच्या योगानें सुस्ती येते, कांहीं तिच्या योगानें जास्ती शर-शर बोलूं लागतात, व कांहींचा शब्द जड येऊं लागतो; आणि तिच्या योगानें कांहींचें तर असें होतें कीं, त्यांना सर्व जग एकमय भासूं लागते—म्हणजे शत्रुमित्र हा भाव त्यांच्या मनांतला नाहींसा होऊन ते सर्वांशीं सलगी करण्यास प्रवृत्त होतात ! तेव्हां अशा उत्तम व सुखकारक पदार्थाचा उपभोग कोणी घेऊं नये असा वेडेपणाचा हुकूम येवढा थोर व जाणता पैगंबर करील असें तुम्हांला वाटतें काय ? छे छे !

असे मनांत देखील आणू नका ! फक्त जे कोणी तंट्या-बखेड्यावर येतात त्यांनी मात्र ती पिऊ नये असा पैगंबराचा हुकूम आहे, आणि तो ठीकच आहे. पण तो आमच्या या मंडळीला बिलकूल लागू नाही. आमच्यांत तंटाबखेडा कधीच व्हावयाचा नाही. उलट मद्य प्राशन केल्यानंतर आम्ही अतिशय रंगेल होऊन जातो. तेव्हां सांगण्याचे तात्पर्य इतकेच की, केवळ अंधपरंपरान्यायाने पाहिले असतां जरी आम्ही पैगंबराचा हुकूम मोडतो असे होते, तरी तो हुकूम करण्यांत त्याचा जो उद्देश होता तो आम्ही पूर्णपणे सिद्धीस नेतो. त्या उद्देशाच्या विरुद्ध आमच्या हातून मुळीच वर्तन होत नाही ! ”

वरच्या भाषणांतील तत्त्व जलालुद्दीन यास रुचलेसे दिसले; कारण त्यानें लागलाच आपल्याला दिलेला मद्याचा पेल आपल्या ओंठाजवळ नेला. परंतु पैगंबराच्या आज्ञेचे उल्लंघन आपण जन्मांत कधीं केले नाही, आणि या वेळेस ते करण्याविषयी आपल्याला कसा विलक्षण मोह पडत आहे, हा विचार त्याच्या मनांत येऊन तो कांहीं वेळ तसाच स्तब्ध राहिला. तथापि ‘संगतिः संगदोषेण’ हा वाडवडिलांपासून चालत आलेला सिद्धांत जलालुद्दीन याला एकट्यालाच लागू न पडेल असे कसे होईल ? त्याचे वर्तन पाहून त्याच्या सोबत्यांस मोठा चमत्कार वाटला, व ते हंसून त्याची टर उडविण्याच्या बेतांत आले. तेव्हां त्यास वाटले की, अशी आपली फजिती करून घेण्यापेक्षां प्रसंगाप्रमाणे वागावे हेच बरे. मग लागलेच त्यानें ते मद्य पिण्यास सुरुवात केली. त्यानें त्याचा एकच घोट घेतला, पण तितक्यानेंच त्याला मोठी मौज वाटली; व त्याच्या वृत्तीत इतका पालट पडून गेला की, कसेही कां असेना, हा पेल पार केल्यावांचून आतां रहावयाचे नाही असे त्यानें मनांत आणून, लागू

लेंच त्यांतील मद्य इतर मंडळीप्रमाणे मोठ्या खुलास दिलाने पिऊन टाकले. तो लागलीच जवळ गुलाम होता त्याने त्याचा रिकामा झालेला पेला पुनः भरला. तोही तो पिऊन गेला. याप्रमाणे आणखीही दोन तीन त्याने झोकले. मग काय विचारतां ? तो अगदीं तर होऊन गेला, व सुरादेवीचा प्रभाव त्यास पूर्णपणे दिसू लागला ! त्याच्या आंगचे जडत्व अगदीं नाहीसे होऊन त्याला आपले शरीर विलक्षण तरळ भासू लागले, व निकडेतिकडे आनंदीआनंद वाटू लागला ! तसेच आपल्या अंगांत किती तरी बळ आले आहे असे त्यास वाटून, आपण उड्या माराव्या, बागडावे, दांडगाई करावी, अशी एकंदर गंमत करावी असे त्याच्या डोक्यांत शिरले. सारांश, त्रिभुवनांतले सौख्य त्याच्या पुढे येऊन उभे राहिले, व त्याच्या आंगचा भितरेपणा व संकोचवृत्ति लेशही न राहून तो आपल्या मित्रमंडळीबरोबर अत्यंत उत्साहाने व आनंदित वृत्तीने विनोदादिकांचे नानाप्रकार करू लागला.

त्या तरुण लोकांपैकी एकजण जलालुद्दीन यास म्हणतो, “ दोस्तसाहेब, तुम्ही याप्रमाणे दररोज आम्हांस आपल्या सहवासाचा लाभ द्याल तर आम्हांस फार आनंद होईल — म्हणजे तुम्हां आमच्यापैकींच एक व्हावे अशी आमची मनापासून इच्छा आहे. तुमच्यासारखे रंगेल गृहस्थ आढळणे विरळा.” हे त्या मनुष्याचे बोलणे त्याच्या बाकीच्या मित्रांस फारच पसंत पडून त्यांनी मोठ्याने ‘ ठीक, ठीक, फारच उत्तम योजना आहे यांत संशय नाही, ’ असे म्हटले. जलालुद्दीन याने उत्तर केले, “ फार उत्तम आहे. तुमचा हेतु मला मनापासून मानवला. परंतु तुमच्या या मंडळीचे उद्देश कोणते आहेत ते मला प्रथम समजले पा-

हिजेत; कां कीं, ते आपल्याला सिद्धीस नेतां येतील कीं नाहींत हे मला पाहिले पाहिजे. तसेंच, तुमचे नियम कोणते आहेत तेही मला समजले पाहिजेत. कारण त्यांपैकी काहीं कदाचित् असे असतील कीं ते मला पाळतां येणार नाहींत. तेव्हां त्याचाही मला विचार केला पाहिजे.”

हे ऐकून त्या तरुण मनुष्यांपैकी दुसरा एकजण झणाला, “ त्याविषयीं तुम्हांला काहींच फिकीर वाटूं देऊं नका. आमच्या मंडळीच्या नियमांच्या संबंधानें झणाल तर त्यांत मुळींच काहीं भानगड नाहीं. आमची मंडळी अगदीं साधी आहे; आणि तिचे उद्देशही असे आहेत कीं, त्यांपासून कोणासही इजा न होतां ते प्रत्येकाला पसंत पडण्यासारखे आहेत. हे आम्ही पांच तरुण असामी अगदीं स्वतंत्र असून फारसे श्रीमंत आहो असेही नाहीं. आम्हीं आपसांत असे ठरविले आहे कीं, आमच्यापैकीं एकेकानें बाकीच्यांस पाळीपाळीनें आपल्या घरीं आजच्याप्रमाणें मेजवानीचा थाट करित जावा; आणि अशा प्रकारें आनंदांत सर्वांनीं दिवस घालवावे. याप्रमाणें मेजवानीचा वेत करण्याची ज्याची पाळी येते, तो अर्थातच तिजकरितां लागणाऱ्या सर्व साहित्याची तजवीज आपल्या स्वतःच्या खर्चानें करतो. आतां एका दिवसाकरितां एवढा मोठा खर्च एकजणाला करावा लागतो हा त्यास भारी आहे असे सकृद्दर्शनीं वाटेल, परंतु पुढे चार दिवसपर्यंत त्याला दुसऱ्याच्या येथे उत्तम प्रकारच्या भोजनाचा उपभोग घ्यावयास सांपडल्यानें त्याचा वचपा निघून जातो हे सांगावयास नकोच. अशा व्यवस्थेनें आनंदानें आयुष्यक्रम चालविण्याची, व एकमेकांच्या सहवासांत राहून हास्यविनोद करून

जगांत नित्यशः होणाऱ्या दुःखसंकटादिकांचा वारः आपल्यास न लागू देण्याची आम्ही तजवीज केली आहे. ”

सुरादेवीच्या कृपेने जलालुद्दीन याची स्वारी सौख्यसागरांत पोहत होती, तेव्हां दररोज याप्रमाणे सुखाचा अनुभव घेण्याची स्थिति त्याच्या डोळ्यांपुढे उभी राहून, वरील गोष्ट आपणास मान्य आहे असे दर्शविण्याकरितां त्याने मोठ्या आनंदाने मान डोलविली. त्याची ती एकांताची भिकार झोपडी व लहानशी बाग यांचा त्याला अतिशय तिटकार वाटला, व आपल्या या नवीन मित्रांस केवळ बंधूप्रमाणे मानून, ‘ मी तुमच्या मंडळींत मिळण्यास एका पायावर तयार आहे, मला तुम्ही घेण्याची मेहेरबानी करावी, ’ असे त्यांस म्हणाला. त्यांनी त्यास सांगितले कीं, उद्यांपासूनच तुम्ही आमच्यामध्ये येत चला. नंतर संध्याकाळपर्यंत त्या सर्वांनी ख्यालीखुशालींत वेळ घालविला, व रात्र पडल्यावर सर्व आपापल्या घरीं गेले. जलालुद्दीन हा मोठा आनंदवृत्ति होऊन घरीं आला, व त्या दिवशीं अनुभविलेल्या गोष्टी त्याच्या डोळ्यांपुढे उभ्या राहून तो एकसारखा भावी सौख्याच्या स्वप्नांत निमग्न होऊन गेला.

प्रकरण २.

दुसरे दिवशीं सकाळीं जलालुद्दीन हा जागा झाला तेव्हां त्याला अतिशय तहान लागली, व त्याचे मस्तक फिरून जाऊन, आपली प्रकृति बिघडून गेली असे त्याला वाटले. त्या वेळीं तो पूर्ण शुद्धीवर येऊन म्हणाला, “ मी केवढा अधम व हतभाग्य कीं, बापाने मरणसमयी अत्यंत ममतेने केलेल्या उपदेशाचा मी धिक्कार केला येवढेच नाही, तर सर्व मुसलमान लोकांचा पूज्य गुरू जो पैगंबर त्याचाही

हुकूम मोडला. हें माझ्या हातून किती तरी खराब काम झाले ! ”

अशा प्रकारें त्याला आपल्या अदले दिवसच्या कृत्याचा पश्चात्ताप झाला. तथापि याहीपेक्षां, आतां आपण हें एवढें मोठें खर्चाचें लचांड पाठीमार्गे लावून घेतलें या गोष्टीचें तर त्याला फारच वाईट वाटलें. तो म्हणाला, “ देवा ! कालच्यासारखा मेजवानीचा याट—एवढें मोठें उंची सामान-सुमान, पकान्ने, आणि उत्कृष्ट प्रकारचें मद्य—इतक्यांची तरतूद नेहमीं पांच पांच दिवसांनीं करण्यास मला पैसा किती तरी लागेल ? माझ्या झोपडींतली ही सर्व चीजबस्त, मी काल ज्या उत्कृष्ट लोडार्शीं टेंकून वसलों होतो तें एकटें लोड विकत घेण्यासही पुरणार नाही ! पण मी समजून उमजून आपण होऊनच आपल्यावर हें संकट आणलें, तेव्हां त्याचा परिणाम मला सोसला पाहिजे ! त्याबद्दल दुःख करून काय उपयोग ? आतां पांच दिवसांच्या आंत मला आपल्या त्या नवीन मित्रमंडळीस त्यांच्या नेहमींच्या रिवाजाप्रमाणें मेजवानी करून सर्व वस्तूंची चंगळ करून दिली पाहिजे ! ”

अग, कांहीं युक्ति करून त्या मंडळीशीं केलेला करार मोडतां येईल कीं नाही याचा विचार करीत त्यानें पुष्कळ दिवस येईपर्यंत आपल्या डोक्याला श्रम दिले. पण त्याला कांहीं एक युक्ति सुचेना. शेवटीं तो म्हणाला, “ आतां कांहीं होवो, माझा शब्द त्यांच्यापार्शीं गुंतला खरा; तो आतां परत घेण्यास तोड राहिली नाही. बरे, कांहीं एक सबब न सांगतां, आपल्याच्यानें म्हटल्याप्रमाणें होत नाही असें त्यांस वेडेवाकडे तोंड करून सांगणें हें निर्लज्जपणाचें व पाजीपणाचें काम होय ! तें तर आपल्या हातून कधींही होणार नाही ! असे; ज्हां आपल्या प्रसंगांस सादर शल्यावांचून गत्यंतरचं नाही ! ”

असे म्हणून तो विठान्यावरून उठला, आणि त्याच्या बापाने त्याजकरितां जीं द्रव्यसंचय करून ठेविल्या होता ती लोखंडी पेटी त्यानें जाऊन उघडली, तिच्यातील अपार संपत्ति पाहून त्याचे डोळे अगदीं दिपून गेले, आणि त्याला जी एवढा वेळपर्यंत काळजी लागून राहिली होती ती एका क्षणांत समूळ नाहीशी झाली. तो मोठ्या आनंदाने व अवेशाने म्हणाला, " हे द्रव्य किती आहे याची बरोबर कल्पना माझ्या मनांत आजपर्यंत आली नाही, व ती येण्याचे कारणही नव्हते. पण आतां मी मुळींच भीत नाही. पांच दिवसांनीं तसली एक मेजवानी करण्याची मोठीशी विशाद काय ! तशा थाटाची मेजवानी मी दररोज करूं लागलों तरी माझ्या साऱ्या जन्मांत या द्रव्याचा एक अष्टमांशही खर्च होणार नाही ! " मग त्या पेटीतून त्यानें एक मोहोरांची घेली काढून घेतली, आणि अगदीं निष्काळजी व आनंदवृत्ति होऊन तो शहरांत चालला, शहराच्या वेशीपार्शीं हेलकरी लोक काम मिळण्याची वाट पहात उभेच होते. त्यांपैकीं काहीं हेलकरी त्यानें आपल्याबरोबर घेतले, आणि अदले दिवशीं पाहिल्याप्रमाणें त्यानें दोन तीन शानदार नकशीचीं सुरेख कोचे विकत घेतलीं. नंतर एक मोठे अस्सल चंदनी लांकडाचे सहा मनुष्ये सभोवतीं बसतील असें मेज त्यानें खरेदी केले. त्याच्यावर केवळ अप्रतिम नकशीकाम केलेले होते. हे झाल्यावर त्यानें एक फारच उत्कृष्ट तऱ्हेचा गालिचा विकत घेतला, त्याजवर इंद्रधनुष्याप्रमाणें नानाप्रकारच्या रंगाचीं फुले व बेलबुट्टी होती, नंतर तो एका प्रसिद्ध सोनाराच्या दुकानां गेला, आणि सोन्यारूप्याचे अतिशय तारीफ करण्यासारखे नकशीदार लहान मोठे काहीं पेले त्यानें घेतले. मग तो चिनी

सामानाच्या पेठेत गेला, आणि अदले दिवशीं त्या जातीचे जें सामान त्याने पाहिलें होतें, तशा नमुन्याचे चीन व जपान येथील नामांकित कारागिरांनीं तयार केलेलें सामान त्याने घेतलें. सारांश, याप्रमाणें आपल्या घरास शोभा आणण्याकरितां शेंकडों वस्तु त्याने खरेदी केल्या. नंतर जो पैसा उरला होता त्याचा त्याने आपल्याकरितां एक उंची पोषाख विकत घेतला. अशा प्रकारें त्याची थैली पार होत आहे तो दुपारची वेळ होत आली; सबब तो ते सर्व सामान घेऊन घरीं गेला. ते सामान घरांत ठेवून लागलाच त्याने आपला नवीन पोषाख घातला, व ठरल्याप्रमाणें आपल्या मित्रमंडळीकडे जाण्याकरितां निघाला.

तो आल्याबरोबर त्याच्या मित्रांनीं त्याचे अत्यंत प्रेमपूर्वक स्वागत केलें, व रिवाजाप्रमाणें त्यास कुशलप्रश्न वगैरे विचारले. भोजनाची तयारी झालीच होती. भोजनास आरंभ झाल्यावर क्षणभरानें, त्या दिवशींचा याट ज्याने केला होता तो गृहस्थ जलालुद्दीन यास म्हणाला, " दोस्तसाहेब, उद्यांपासून मेहेरबानी करून तुम्ही भोजनाचे वेळीं आपला स्वतःचा गुलाम बरोबर आणीत जा बरे ! आमच्या मंडळीचा हा एक नियम आहे हें आम्ही आपल्याला काल सांगावयास विसरलों. " हें ऐकून जलालुद्दीन जरासा घोटाळ्यांत पडला, व माझ्या घरीं गुलाम नाही असें त्यानें म्हटलें. तथापि उद्यांपासून आपण एक गुलाम घेऊन यावयाचा असा त्यानें निश्चय केला.

हाही त्या सर्व मंडळीचा दिवस अदले दिवसाप्रमाणेंच गेला. त्यांनीं हास्यविनोदादिकांचे अनेक प्रकार केले, व इकडच्या तिकडच्या विषयांवर गमतीनें थोडीबहुत जोराची भाषणें करून मोठी बहार करून सोडली. नंतर गु-

लांमांनी मद्याचा एक एक पेला प्रत्येकास दिला. जलालु-
द्दीन याच्या मनांत प्रथमतः पैगंबराचा हुकूम, नंतर त्याच्या
बापाचा उपदेश, व शेवटी, हे मद्य प्याव्याच्या योगाने त्याचे
डोकें दुःखून त्याला झालेला त्रास या सर्व गो-
ष्टींचा विचार आला. परंतु मंडळीमध्ये मद्याची जसजशी
रेलचेल होत जाऊन हंसण्याचे व गमतीचे प्रकार वाढत
चालले, तसतसे वरील विचार त्याच्या मनांतून नाहीसे हो-
ऊं लागले. त्याने झरदिशीं आपला पेला रिकामा केला.
तो लागलाच गुलामांनी फिरून भरला. तोही त्याने पार
केला, व गुलामांनी तो आणखी भरला. याप्रमाणे पेल्या-
वर पेले झोकून अदले दिवसाप्रमाणे हे राजश्री अगदीं
तर होऊन गेल्यावर, त्रिभुवनांत आपल्यासारखा सुखी को-
णी नाही असें त्यांस वाटूं लागले !

तिसरा व चवथा दिवसही वरच्यासारखाच सर्वांनी मजेने
घालविला, व जलालुद्दीन यास त्या गोष्टीची चटक ला-
गून त्याला त्यावांचून अगदीं करमेनासे झाले. आपण आ-
जपर्यंत कृपणपणा करून भिकार स्थितीत कसे राहिलों
याचा त्याचा त्यालाच अचंबा वाटूं लागला, व आपल्या
बापाने आपणाला फकिरासारखें एकांतवासांत लहानाचें मोठें
केले, व त्यांत विशेषकरून समवयस्क मित्रांच्या संगतीचे
आणि ऐषआरामाचें सौख्य मिळूं दिलें नाही, हे त्याच्या
मनांत येऊन त्याजविषयी त्याच्या मनांतली पूज्यबुद्धि अग-
दीं नाहीशी झाली. तो झणाला, “ आजपर्यंत माझी बहुतेक
पशुवृत्तिच होती; आतां मात्र मी मनुष्याच्या स्थितीत आलों ! ”
सारांश, तितक्या वेळांत त्या मंडळीच्या सहवासाची त्याला
अतिशय गोडी लागून तो त्यांच्याशीं इतका मन मोकळे
करून व रंगेलपणाने बोलूं लागला कीं, त्यांनाही तो अत्यं-

त प्रिय होऊन आपल्या मैत्रीस हा योग्य आहे असे वाटू लागले.

दुसरे दिवशीं जलालुद्दीन याने दोन गुलाम विकत घेतले. या दोघांस त्यानें निरनिराळीं कामे दिलीं. तीं अशीं कीं, एकाने स्वयंपाक करावा व घरांतील इतर व्यवस्था पहावी, आणि दुसऱ्यानें आपली घरीं व बाहेर असतांना सर्व प्रकारची बरदास्त ठेवावी.

शेवटीं ज्या दिवशीं जलालुद्दीन याची मेजवानी देण्याची पाळी होती तो दिवस आला. त्या दिवशीं त्यानें मागे सांगितल्याप्रमाणे सामान वगैरे आणून आपल्या घरीं आपल्याकडून झाली तितकी कडेकोट तयारी केली होती. तथापि त्याचे मित्रमंडळ येऊन दाखल झाल्यावर त्यांनीं अर्थातच त्यास मोठ्या आश्चर्यानें म्हटलें, “ बाकीचे सर्व ठीक आहे; परंतु तुम्हांस ह्या असल्या भिकार व एकांतवासाच्या घरांत कसे राहवते कोण जाणे ! ” त्याबद्दल जलालुद्दीन यास थोडेसें वाईट वाटलें. तथापि त्या संबधाने त्याने त्यांस अशीं सबब सांगितली कीं, “ मी या घरांत अगदीं लहानाचा मोठा झालों असल्यामुळे याजवर माझी भक्ति फार बसून गेली आहे; शिवाय हें कसे असलें तरी, येथें माझा बाप रहात होता येवढ्याकरितां तरी निदान हें सोडण्याचा विचार मला अगदीं पसंत पडत नाही. ” ही त्याची सबब त्याच्या मित्रमंडळींस बरोबर वाटली, व त्याच्या पितृप्रेमाबद्दल त्यांनीं त्याची फार वाखाणणी केली. तथापि ते ह्मणाले, “ पण दोस्तसाहेब, तुम्ही आमच्याही सुखाचा थोडासा विचार केला पाहिजे. असल्या भोजनाच्या थाटास याहून ऐसपैस व सुशोभित अशी एखादी जागा असणे जरूर नाही काय ! अथवा यापेक्षां तुमच्या या बागेतच एखादा सुरेख व टुमदार असा बंगला उठवून

२० जर्मन भाषेतील सुरस व चमत्कारिक गोष्टी.

दिला असतांही चालणार आहे ! ” दुसरा एकजण म्हणाला, “ अहो, ही तुमची जागा इतकी संकोचित आहे की, आम्हांला जणू काय एखाद्या फडताळांत कोंडल्यासारखे वाटत आहे ! अशा ठिकाणी, जेवण एकदांचे भाटपून केव्हां निघू असे मनुष्यास व्हावयाचे, तेव्हां मन मोकळे करून बोलणेचालणे, हंसणेखेळणे व मजा मारणे या गोष्टींचे नांवच घ्यावयास नको ! हे पलीकडे तुमचे स्वयंपाकघर, त्या तेयल्या कोंपऱ्यांत पाण्याचा रांजण, आणि येथेच मागच्या अंगाला कपड्यांचे मळकट बोंचके ठेवलेले आहे !! अशी ही स्थिति पाहिल्याबरोबर कोणाच्याही मनाला खंत वाटल्यावांचून राहिल काय ? ” तिसरा म्हणाला, “ हे म्हणतात यांत विलकूल संशय नाही. तुम्हांला बागेमध्ये बंगला केलाच पाहिजे—अगदी जरूर केला पाहिजे ! व त्या संबधाने मी तुम्हांला अगाऊ असे सांगतो की, आपल्या या हौशी मंडळीस योग्य असा तो होईल अशी अगोदरपासूनच तुम्ही तजवीज ठेवा; नाहीपेक्षां तुमची सर्व खटपट व खर्चवेच व्हावयाचा तो होऊन पुनः आपली गैरसोय आहे ती आहेच ! ”

असो; इतक्यांत भोजनाची ताटे आली; सबब सर्वजण भोजनास बसले. भोजन झाल्यावर नेहमीप्रमाणे मद्य आले. तेव्हां बंगल्याचा प्रश्न पुनः निघून त्याच्या नमुन्याच्या संबधाने बराच कडाकडीचा वादविवाद झाला. प्रत्येकाने तो सुंदर व सोईफर कोणत्या रीतीने होईल हे नसजसे सुचले तसतसे सांगितले, व त्याप्रमाणे लागलाच त्याचा नकाशा तयार झाला इतकेच नाही, तर गालिचे, जाजमे वगैरे कोणत्या प्रकारची आणावयाची, झालरी कसल्या व कशा प्रकारे लावावयाच्या, याचा सुद्धा त्यांनी ठराव करून टाकिला ! बंगला अस-

णें जरूर आहे याविषयी जलालुद्दीन याचीही खात्री होऊन त्यांनी सांगितल्याप्रमाणेंच तो बांधण्याचा व सुशोभित करण्याचा त्याने निश्चय केला.

दुसरे दिवशी सकाळच्या प्रहरी, घरे वगैरे बांधण्याच्या कामांत चतुर व प्रसिद्ध अशा एका कारागिरास त्याने बोलावून आणविलें, आणि बंगला तयार करण्याचा आपला हेतु व तो कसा तयार करावयाचा आपल्या मनांत आहे हें त्यास सांगून, तुम्हांसही या नमुन्यांत कांहीं कमजास्त करावेंसे वाटत असल्यास सुचवा असे त्याला सांगितलें. त्या मनुष्याने त्या मंडळीच्या नमुन्यांत आणखी पुष्कळ सुधारणा सुचविल्या. त्यांच्या योगानें तो अधिक मजबूत व सुंदर दिसण्यासारखा होता, तथापि त्या मानानें खर्चाचेही मात्र अर्थातच पुष्कळ वाढलें हें सांगावयास नको. जलालुद्दीन याच्या मनांत, शोभा, ठाकठीक व ऐषआराम यांत आपल्या मित्रांच्यावर ताण करण्याचा हेतु असल्यामुळे त्या कारागिराच्या सर्व सूचना त्याने मान्य केल्या; कां की, मित्रमंडळीने सुचविल्यापेक्षां आपण जास्त करून दाखविलें असतां त्यांच्या ठिकाणीं आपली योग्यता अधिक वाढेल असे त्यास वाटलें. मग त्यांस एकदम आश्चर्यचकित करून सोडण्याकरितां बंगल्याचे काम सर्व तयार होईपर्यंत कोणासही आंत जाऊं द्यावयाचे नाहीं अशी त्याने तजवीज ठेविली. पैसा पाण्यासारखा चालला होता, यामुळे त्या कारागिरानेही मागेपुढे न पहातां आपली चतुराई होती तितकी लढवून व हवातसा खर्च करून फार उत्कृष्ट तऱ्हेचा बंगला अतिशय थोड्या वेळांत तयार केला.

जलालुद्दीन यानें प्रथम ज्या दिवशी आपल्या मित्रमंडळीस बरील बंगल्यांत भोजनाचा याट केला, त्या दिवशी ते

तेथें आल्यावर त्याच्या हेतूप्रमाणें खरोखरोच पराकाष्ठेचे आश्चर्यचकित झाले. प्रत्येक गोष्टीच्या संबंधानें त्यांनी त्याची मोठी तारीफ केली; व आतां मात्र दोस्त जलालुद्दीनसाहेब यांच्या योग्यतेस शोभण्यासारखें हें सर्व झाले, असे त्यांनी बोलून दाखविले. हें ऐकून जलालुद्दीन याला मनांत पराकाष्ठेचा आनंद झाला, व यानें आपल्याला धन्य मानिले. इतक्यांत एकाएकी त्या मंडळीपैकी एकजण म्हणाला, “पण कायहो, हा बंगला एवढा अप्रतिम रीतीचा असून याच्या भोंवतालची बाग अगदी भिकार असणें हें खरोखर लाजिरवाणें नाहीं काय ! एकाद्या घाणेरह्या तळ्यांत ज्याप्रमाणें सोबेरी मुलाम्याची सुरेख होडी असावी, त्याप्रमाणें या सुंदर बंगल्याचा व बागेचा प्रकार दिसतो ! त्याचप्रमाणें पाठीमागच्या बाजूचा देखावा तरी किती खराब आहे ! चोहोंकडे दरिद्री लोकांच्या भिकार शोषण्या असून, कोणाची मडकींगाडगी बाहेर दिसत आहेत; कोणी सकाळीं अगदी केली होती तिच्या राखेचा ढाग पडलेला दिसत आहे; कोणाचा मालक तुटक्या खाटेवर आपली काळीबंदरी पोरें जवळ घेऊन बसला असून तंबाखू चोळीत आहे; कोणी बाहेर चूल घालून भाकऱ्या भाजीत आहेत; आणि कोंबड्याबकऱ्यांचा तर जिकडे तिकडे सुळसुळाट ! ! असे मनाला त्रास व शिसारी आणणारे अनेक प्रकार दिसत आहेत. खरोखर, मी जर या बंगल्याचा मालक असतो, तर हा दरिद्री देखावा येथें कधीही राहूं दिला नसता ! त्या चटसान्या शोषण्या, भोंवतालच्या जमिनीसुद्धां विकत घेऊन अगोदर पाडून टाकण्या असत्या, आणि बंगल्याला चोहोंकडून चांगली हवा येण्याकरितां सभोंवती अर्धा कोस ऐसपैस साफ मैदान केलें

असतें. ” हे त्या मनुष्याचे बोलणे ऐकून, बाकीच्यांनीं, “ तुम्ही म्हणतां तें अगदीं—अगदीं बरोबर आहे ! ” असें म्हणून टाळ्या पिटल्या. तेव्हां जलालुद्दीन यासही आपल्या बंगल्याला ही एक मोठी उणीव राहिली असें खास वाटलें. मग काय ? त्याला वाटेल तें करावयास त्याजपाशीं पैशाला काहीं कमी नव्हतेंच ! तेव्हां त्यानें ती सर्व जमीन व झोंपड्या वगैरे विकत घेऊन टाकिल्या. त्या लोकांची तेथून निघून जाण्याची खुशी नसल्यामुळे त्यांनीं काहीं तरी अवाच्यासवा भलतीच किंमत सांगितली. तेव्हां अर्थातच जलालुद्दीन यास ती तेवढी द्यावी लागली. याप्रमाणें त्याला चार आप्यांच्या ठिकाणीं एक रूपया पडून शिवाय आपली वडिलोपार्जित जागा यानें घेतली म्हणून त्या लोकांच्या मुलामाणसांनीं त्यास शिव्याशाप दिले ते वेगळेच ! परंतु त्याच्या डोळ्यांत तो प्रकार सलत होता, व जी किंमत त्या लोकांनीं मागितली ती त्यानें त्यांस दिली होती, तेव्हां तो त्यांची कशाला पर्वा करतो आहे ! त्यानें लौकरच त्या झोंपड्याविषय सर्व पाडून जिकडे तिकडे साफ मैदान करून टाकिलें !

नंतर त्यानें एका नामांकित बागवानास बोलावून आणविलें, व बाग तयार करण्याचा आपला हेतु त्यास कळविला. त्या बागवानानें फुलझाडांचें वाफे, नुसत्या हिरव्या चार गवताच्या लहान लहान पट्ट्या, नानाप्रकारचीं फळझाडे, मधून लहान लहान सुरेख रस्ते, ठिकठिकाणीं फारच मजेदार व चमत्कारिक रीतीनें उडणारीं कारंजीं, थंडगार पाण्याचे छोटे छोटे हौद, आणि वेलींचे सुंदर मंडप याप्रमाणें बागेचा सर्वोत्कृष्ट नकाशा तयार केला. या नकाशावरहुकूम बाग तयार झाल्यावर तिची व्यवस्था पहाण्याकरितां त्याला एक बऱ्याच मोठ्या पगाराचा बागवान

२१ जर्मन भाषेंतील सुरस व चमत्कारिक गोष्टी.

व त्याच्या हाताखाली काम करणारे कित्येक मजूर ठेवावे लागले, त्या बागेच्या संबंधाचा खर्च येवढ्यानेच संपला नाही. तो बागवान व त्याच्या हाताखालचे लोक यांस रहाण्यास त्याच्या स्वतःच्या घरांत जागा नसल्यामुळे त्याजकरितां त्याला एक लहानसें घरही बांधावें लागलें. याप्रमाणें जो जो नवीन खर्च होई, त्याच्यामार्गे त्याच्या व्यवस्थेकरितां कांहीं तरी कायमचा खर्च लागून रहात असे.

जलालुद्दीन याचा बंगला, त्याची बाग, व ऐशआरामाची इतर साधनें हीं त्याच्या सर्व मित्रांच्या वरचढ झाल्यामुळे त्यांनींही चढाओढीनें खर्च करून आपली सशीं व्हावी म्हणून यत्न चालविला. नेहमींच्या मेजवान्यांच्या संबंधानेंही असेच झालें. जो तो खर्चाकडे न पहातां आजच्यापेक्षां उद्यां अधिक अशीं उंची पक्कानें करूं लागला, व मोठमोठ्या किमतीचीं मद्ये आणूं लागला. परंतु अशा उधळपट्टीनें त्या सर्वांजवळचा पैसा थोडक्याच वेळांत संपून त्यांची फें फें उडण्याची वेळ आली, तेव्हां त्यांनीं एकमत होऊन आपल्यावरचा खर्च अजीबात उडवून देण्याचा विचार केला.

त्यांनीं आपसांत असा विचार ठरविला कीं, हा सर्व खर्च जलालुद्दीन याजवरच पाडावा ह्मणजे झालें. मग एके दिवशीं तो मोठा रंगांत असतां त्यांनीं त्याची खूब स्तुति करून त्यास अतिशय चढवून दिलें; आणि, “ एकंदरीनें तुम्हीं हा मेजवानीचा थाट करण्यांत आम्हांस खालीं पहावयास लाविल्लें, असा आपल्याकडे लहानपणा घेऊन, इतःपर नेहमींच हा थाट तुमच्या येथें होत जावा अशी आमची इच्छा आहे,” असें त्यास सांगितलें. हें ऐकून आपणास लोक मोठे श्रीमंत व भाग्यशाली मानितात असें जलालुद्दीन यास वाटून मोठा

लागले असतां त्याने त्यांस आपली लाचार स्थिति सांगून, इतःपर हा याटं मला करितां येणार नाही, यास्तव हें काम आजपासून आपल्यापैकी दुसरे कोणी घेतील असा मला भरंवसा आहे, असे म्हटले. हे त्याच्या तोंडचे शब्द ऐकून त्याच्या मित्रांनीं वेडीवांकडी तोंडे केली, व त्याजकडे चिक्कार-पुक्त मुद्रेने पाहू लागले. हें पाहून त्याला पराकाष्ठेचे आश्चर्य वाटले; कारण त्याला मोठी उमेद होती कीं यांपैकी कोणी तरी आपले म्हणणें खचित कबूल करील.

त्या पांचांपैकी एकजण म्हणाला, “तुमच्याने एवढा मोठा खर्च निभण्यासारखा नव्हता तर तुम्ही अगोदर तो अंगावर कशाला घेतला ? तुम्हांला या गोष्टीचा प्रयमच विचार करावाला पाहिजे होता !” दुसरा म्हणाला, “वाहवा ! तुम्ही प्रत्येक वेळीं निरनिराळा व अपूर्व याट करून आम्हांला अगदीं लाजविल्यामुळे चढाओढीनें आम्हांस अतोनात खर्च करावा लागला. तो इतका कीं, त्यामुळे आमची दिवाळीं निघण्याचा रंग आला ! आणि आतां आपला स्वतःचा पुढखा चालण्याकरितां आम्हांला पुरतें रसातळास घालविण्याचा तुमचा इरादा आहे वाटतें ?” तिसरा म्हणाला, “साहेब, ‘आपले नाक कापून लोकांना अपशकुन करावयाचा’ अशी जी म्हण आहे तिचा प्रत्यय तुम्हीं आम्हांला उत्तम प्रकारें आणून दिला ! तुम्हीं ‘न भूतो न भविष्यति’ अशा रीतीनें पैसा उधळून आपल्यावर भिकेची पाळी आणून घेतली ती घेतली, आणखी आम्हांलाही आपले सोबती करूं पहातां आ ! वाः, आपण आम्हांला चांगले गुरू भेटलां म्हणायचे !” चवथ्यानें तर त्याला याहूनही मोठा टोमणा दिला. तो म्हणाला, “अहो, ही तुम्हीं भलत्याच ठिकाणीं वेड्यासारखी तयार केलेली बाग व हा अमीरउमरावांच्या याटा-

चा बंगला वगैरे चटसारे, तुमच्यासारखेच एखादे शहाणे गृहस्थ पाहून पांना विकून टाका, आणि त्याचा जो पैसा येईल त्यावर तु आतां एक भटारखाना घाला; म्हणजे तुम्हांला थोडेबहुत त्यांत मिळून तुमचा निर्वाह तरी चालेल ! हे सर्वजण तुम्हांला बोलायला मात्र तयार झाले; पण आतां तुमची पुढची वाट काय याचा कोणीच विचार केला नाही ! मला खरोखर तुमची कीव आली, सबब मी ही तुमच्या हिनाची गोष्ट सांगितली आहे; ह्याबद्दल तुम्हीं माझे आभार मानिले पाहिजेत ! ” पांचवा ह्मणाला, “ तुमची ही दीनावस्था पाहून मला जितकें दुःख वाटत आहे तितकें कोणालाही वाटत नसेल. ते कांहीं असो; पण एकंदरीनें तुम्ही आतां आणखी आम्हांला फांशांत पाडूं पहातां हे कांहीं बरोबर नाही ! याबद्दल तुमचें तुम्हांलाच काय वाटतें सांगा बरें ! सबब आतां तुमचा आमचा शेवटचा सलाम व्हावा हे बरें ! आमच्यावर पूर्वीप्रमाणें मेहेरबानी ठेवा म्हणजे झालें; आणि ती ठेवण्याची तसदी घेतली नाही तरी हरकत नाही ! कां की, आतां तुमचा आमचा संबंध जन्माचाच तुटला म्हणावयाचा ! ”

असें बोलून ते पांचही जण उठले आणि तेथून निघाले. जातां जातांही आणखी त्या प्रत्येकांनें त्याला लागण्यासारखा एखादा शब्द किंवा एखादी जुनी म्हण बोलून दाखविली. एकंदरीनें या लोकांच्या संगतीपासून जलालुद्दीन यास कांहीं नाही तरी एक मोठा फायदा झाला. तो हा की, त्या लोकांनीं त्याची चांगली पूजा करून त्याला मूर्ख व व्यर्थ डौल मिरविणारा असा ठरविला ! हे त्याच्याही लक्षांत येऊन तशी स्थिति खरी आहे अशी त्याची स्वतःचीही खात्री झाली.

याप्रमाणें जलालुद्दीन याच्या हृदयांत चांगलाच प्रकाश पडला. ते लोक गेल्यावर त्याच्या मनाला अतिशय वाईट

घाटून तो म्हणाला, ज्यांच्याकरितां मी आपले सर्वस्व घाल-
विले व ज्यांशीं अकृत्रिम स्नेह ठेविला ते हे माझे मित्र ना !
तस्मात् जगाची रहाटी विचित्र आहे ! तथापि त्यांजपासून
मला एक मोठा उपयोग झाला यांत संशय नाहीं. तो हा कीं,
त्यांनीं माझ्या डोळ्यांत झणझणीत अंजन घातले ! मी आप-
ल्या बापाच्या उपदेशाप्रमाणें वागलों नाहीं व पैगंबराच्या आ-
ज्ञेचें उल्लंघन केले, हें केवढें नीच कृत्य माझ्या हातून घडलें !
आणि खरोखर, मजप्रमाणेंच पैगंबराच्या आज्ञेचें उल्लंघन कर-
णारे पातकी लोक, ज्यांस मी आपले मित्र म्हणवीत होतो,
त्यांजकडून तरी मित्रत्वाचे धर्म कसे पाळले जावे ! बरोबर,
त्यांनीं माझ्याशीं जी वागणूक केली ती त्यांच्या शीलास यो-
ग्यच होती, व मीही तिला पूर्णपणें पात्र होतो ! ”

नंतर कांहीं दिवसांनीं त्यानें आपली ती बाग व ति-
च्यांतील बंगला आणि पुष्कळ खर्च करून विकत घेतलेले
पण निरूपयोगी असें सर्व सामानसुमान विकून टाकलें,
आणि पूर्वाप्रमाणें आपला गरीबीच्या रीतीचा खाण्या-
पिण्याचा व पोषाखाचा बेत ठेवून तो राहूं लागला. हें प्रथम
त्याला कांहीं दिवस जड गेलें खरें, तथापि जन्मापासून
त्याला तशीच संवय असल्यामुळे लौकरच त्याच्या तें आंग-
वळणीं पडलें; व मध्ये थोडे दिवस अनुभविलेल्या ऐष-
आरामाची यास फारशी इच्छा न होऊन, उपाशी मरण्या-
पेक्षां हें फार उत्तम आहे असें त्यास वाटलें. परंतु वर
सांगितलेल्या वस्तु विकून आलेल्या पैशावर त्याचे किती
दिवस जाणार ! तो कांहीं दिवसांनीं संपून गेला, व त्याला
माडेभरडे अन्न खाऊन निर्वाह करण्याकरितां देखील घरांतल्या
अगदीं जरूर लागणाऱ्या जिनसां विकल्या लागल्या.
जसजशा त्या एकीमागून एक घरांतून जात, तसतसा

त्याला आपल्या हातून घडलेल्या कृत्यांचा पश्चात्ताप अधिकाधिक होऊन तो म्हणे, " हा दुसऱ्या कोणाचा दोष नाही, माझा स्वतःचाच आहे ! जसे करावे तसे भरावे ! "

शेवटी त्याजवर मोठा कठिण प्रसंग येऊन गुजरला. तो असा की, त्याच्या घरांतले एकूणएक मडकेंगाडगे सुद्धा नाहीसे होऊन त्याला दोन प्रहरचीही भ्रांत येऊन पडली ! तेव्हां त्याला पराकाष्ठेचे दुःख होऊन तो विछान्यावर पडला. हा विछाना, त्याचा बाप ज्यावर निजत असे तोच असून, मरणसमयी यावरच त्याने जलालुद्दीन यास मोठ्या कळवळ्याने बोध केला होता. त्याला अठरा विसवे दारिद्र्य आल्यामुळे तो अगदी रंजीस येऊन गेला होता, व जीव राखण्यापुरते तरी पोटाला मिळण्याचे काही साधन जो जो तो पाहू लागला, तो तो त्याचे धैर्य खचून पुढील स्थिति त्याला फारच भयंकर दिसू लागली. तो इकडे तिकडे पहात असतां सहज त्याची नजर समोरच्या भिंतीच्या खुंटीकडे गेली, व तत्क्षणी, त्याचा बाप त्यास उपदेश करताना अगदी शेवटी जे वाक्य बोलला होता त्याची त्याला आठवण झाली. ते हे की, ' मी तुला एक दोर देतो तो घे; त्याचा एक शेवट ह्यां समोरच्या भिंतीच्या खुंटीला बांध, आणि दुसरा शेवट आपल्या गळ्याला बांधून फांस लावून प्राणत्याग कर ! '

जलालुद्दीन मनांत म्हणाला, " आतां तोच शेवटचा उपाय करण्याची वेळ येऊन ठेपली खरी. " मग तो विछान्यावरून उठला आणि ज्या फडताळांत त्याने तो दोर ठेविला होता, त्यांतून याने तो काढिला. त्याचे एक शेवट त्याने खुंटीला बांधिले, आणि दुसऱ्या शेवटाचा सरकफांस केला. नंतर एका घडवंचीवर उभा राहून त्याने तो फांस आपल्या गळ्याला लावून घेतला, आणि लाथेने पायां-

१० जर्मन भाषेतील सुरस व चमत्कारिक गोष्टी.

खालची घडवंची दूर टकलून दिली. तेव्हां लागलाच त्याच्या गळ्याला बळकट फांस बसून गेला. परंतु त्याचे नशीब बलवत्तर ! यामुळे पुढे जे काय व्हावयाचे ते न होतां तो चट्टिशी तसाचा तसाच खाली आला ! आणखी असा चमत्कार झाला की, तो दोर नशाचा तसाच खुंटीला बांधलेला असून त्याच्या मानेचा फांस मात्र सैल होऊन गेला ! तेव्हां तो म्हणाला, “ हे तर बुवा मोठेच गौडबंगाल आहे ! ” मग फांसांतून आपली मान काढून तो खुंटीकडे पाहू लागला असतां त्याला दिसून आले की, आपल्या भाराने खुंटी उपटून येण्याचा संभव होता, पण तसे न होतां भितची भितच सुटून टांसळायाला आली ! मग पुनः त्या ठिकाणी घडवंची ठेवून तिजवर तो उभा राहून पाहू लागला, तो भितीचा जो भाग सुटला होता त्याच्या आंत फडताळ असून हे त्यास दारासारखे लिपण केलेले होते असे त्याच्या लक्षांत आले. ह्या गुप्त व चमत्कारिक रीतीने केलेल्या फडताळांत काय असावे म्हणून तो मोठ्या उत्सुकतेने पाहू लागला असतां, त्यांत मोहोरांच्या मोठमोठ्या पैल्या व अत्यंत मौल्यवान् रत्नादिकांचे करंडे इतके त्याच्या दृष्टीस पडले की, त्यापुढे पूर्वी लोखंडी पेट्टीमध्ये सांपडलेली संपत्ति कांहींच नव्हती असे त्याला वाटले. हा सर्व प्रकार पाहून त्याला किती आश्चर्य वाटले व किती आनंद झाला त्याचे शब्दांनीं वर्णन करणे अशक्य आहे ! त्याची आपण कल्पनाच केली पाहिजे ! तो म्हणाला, “ माझ्या बापानेच हे फडताळ केले असून त्यांत त्याने आपल्या जवळचे मुख्य व भारी डबोलगे ठेविलेले होते असे दिसते. ते वास्तविक पाहतां पूर्वीच माझ्या हातीं यावयाचे; पण मला पैशाची किंमत काय असते ते नीट समजण्याकरितांच अणू काय दैवयोगाने प्रथम असा एकंदर प्रकार

घडून मग ते माझ्या हातीं आले ! ” खरोखरच, त्याला नुकती जी ठेच लागली तीमुळे तो शहाणा होऊन पैशाची योग्यता त्याला चांगली कळून आली होती, व त्याच्या बापाने अंतकाळीं केलेल्या बोधाचाही ठसा त्याच्या मनावर इतका बसून गेला होता की, रात्रंदिवस त्याचे त्याला स्मरण होत असे. तेव्हां इतःपर शहाणपणाने, विचाराने व होईल तितकी काटकसर करून रहावयाचे असा त्याच्या मनाचा अर्थातच दृढ निश्चय झाला.

प्रकरण ३.

जलालुद्दीन यास, पूर्वी आपण आपल्या त्या लबाड मित्रांच्या गोड भाषणास भुलून त्यांच्या जाळ्यांत कसे सांपडलो, याची आतां पक्की आठवण राहिली होती. यास्तव आपल्या स्थितीत फरक झालेला पाहून ते फिरून आपल्याला फर्शी पाडतील या भीतीने त्याने आपली आजपर्यंतची रहाण्याची झोपडी विकून टाकिली, आणि शहरांतल्या योरल्या मशिदीनजीकच्या चौकांत एक चांगले सोईचे व मजबूत असे घर विकत घेतले. या नवीन घरांत आल्यावर, ज्याला ऐषआरामाचा प्रकार असे म्हणतां येईल असे कांहीं एक लचांड त्याने आपल्या मार्गे लावून न घेतां, अगदीं जरूरीचा खर्च मात्र ठेवावयाचा असा निश्चय केला.

वरील घराच्या पूर्वीच्या मालकाने त्यांतील सामानसुमान काढून नेल्यावर ते घर जलालुद्दीन याच्या ताब्यांत देण्याचे वेळीं तो त्यास म्हणाला, “ माझी आतां कांहीं एक वस्तु येथे राहिली नाही; एक मात्र राहिली आहे, पण ती मला कांहीं घेऊन जातां येणार नाही. ती आहे तशीच येथे राहूं द्या. ” असे म्हणून त्याने त्याला घराच्या दुसऱ्या

मजल्यावर नेले, आणि तेथील दिवाणखान्याच्या मध्यभागी एक चमत्कारिक तऱ्हेचा तांब्याचा चंबू असलेला दाखविला. त्याच्या तोंडावर एक पत्रा बसविलेला असून त्यावर शिशाची मोहोर करून त्या चंबूचे तोंड पक्कें बंद केलेले होते. त्या मोहोरेवर स्पष्ट अशी कांहीं अक्षरे दिसत होती. परंतु त्यांचा अर्थ त्या घराच्या मालकास माहीत नव्हता; व जलालुद्दीन याने ती पाहिली, पण त्यासही त्यांचा बोध झाला नाही.

तो गृहस्थ (म्हणजे त्या घराचा मालक) म्हणाला, " हा जो चंबू येथे आहे तो माझ्या आठवणीपासून याच ठिकाणी आहे. माझा बाप जिवंत असतां त्याने या चंबूची मोहोर न फोडण्याविषयी मला सक्त ताकीद केली होती. त्याने असे सांगितले होते की, जो कोणी याच्या वाटेस जाईल त्याजवर लागलेच कांहीं तरी महत्संकट येऊन तो नाश पावेल. मी लहानपणी गैरसमजुतीने पुष्कळ वेळां ती मोहोर फोडण्याच्या नादास लागून आपल्या बोटांना दुखापत करून घेतली; पण याचा परिणाम काय होईल याची मला भीति वाटून मी तो नाश पुढे अजीबात सोडून दिला. आज सर्व सामानसुमान नेण्याचे वेळीं मी तो चंबूही बरोबर नेण्याकरितां घेतला व नव्या घरी पाठवून दिला, परंतु आश्चर्याची गोष्ट ही की, तो खाली ठेविल्याबरोबर नाहीसा होऊन फिरून या ठिकाणी येऊन बसला ! नंतर पुनः एकदां मी तो नेवविला, परंतु फिरून तसाच तो आपोआप परत आला ! हे पाहून आपण यास नेण्याच्या भरीस पडलों असतां न जाणो कदाचिन् आपल्याला कांहीं अपाय होईल, असे समजून मी त्यास आहे येथेच ठेवण्याचा निश्चय केला आहे; आणि तुम्हांलाही माझी अशी विनंति आहे की, तुम्ही त्याच्या वाटे-

स जाऊं नका—त्यांत विशेषेकरून त्याजवरची मोहोर फोडावयाची नाही ही गोष्ट तर रात्रंदिवस ध्यानांत ठेवा !”

हे त्या मनुष्याचे बोलणे ऐकून जलालुद्दीन याने डोके हालविले; परंतु त्याला त्या गोष्टींत कांहीं अर्थ न वाटून हसू मात्र आले. तो म्हणाला, “ तुम्ही तो चंबू येथे राहूंच द्या म्हणतां तर माझी कांहीं हरकत नाही; परंतु मला जर तो येथून उचलावासा वाटला तर मी तो येथे राहू देणार नाही. त्याची कितीही दिवसांची वतनदारी येथे असली तरी हरयुक्ति करून त्याचे बिऱ्हाड मी येथून काढीन ! ”

हे जलालुद्दीन याच्या तोंडचे शब्द त्या मनुष्यास बरे वाटले नाहीत; परंतु आपण आपल्याकडून सांगावयाचे तें सांगितले, याउपर याचे नशीब, असे मनांत म्हणून तो तेथून चालता झाला. तो पाठमोरा झाला न झाला तोच जलालुद्दीन याने आपल्या एका गुलामास हांक मारिली, आणि तो चंबू येथून उचलून जुन्या सामानाच्या अडगळींत टाकून दे म्हणून त्यास सांगितले. तो म्हणाला, “ हा दिसण्यांतही चांगला नाही, आणि याचा उपयोगही कांहीं नाही. या जागेची मी निजण्याकरितां योजना करणार आहे, तेव्हां हे रिकामे सोंग येथे हवे कशाला ? याच्या योगाने या जागेची शोभा मात्र कमी होईल ! ”

त्या गुलामाने आपल्या धन्याच्या हुकुमाप्रमाणे तो चंबू तेथून उचलला, आणि तेथून घेऊन गेला. तो ज्या ठिकाणी होता त्या जागेकडे जलालुद्दीन हा कांहीं वेळ एकसारखा पहात होता. तो म्हणाला, “ घराच्या मालकाची उगीच कांहीं तरी वेडी समजूत होती. चंबू आपो-आप फिरून या ठिकाणी कसा येतो तो मी आतां पहातो ! ” इतके होत आहे तो एकाएकी तो चंबू आपल्या पूर्वी-

च्या जागी येऊन बसलेला त्याच्या दृष्टीस पडला ! हें पाहून त्यास फार आश्चर्य वाटलें. तथापि त्यानें तो पुनः उचलून नेण्यास सांगितलें. तरी पण लागलाच तो पहिल्याप्रमाणें आपल्या जागी प्राप्त झाला—जणू काय त्याला तेथून हालविलेंच नव्हतें ! याप्रमाणें चार पांच वेळां जेव्हां एकसारखें होत गेलें, तेव्हां मात्र जलालुद्दीन याची पक्की खात्री झाली कीं, काय असेल तें अमो, हा काहीं येथून हालत नाहीं खरा. त्याची ही जागा खरोखरच वतनदारीची होऊन बसलीशी दिसते ! बरें, राहीना का बापडा येथें ! त्याच्या वाटेग गेल्यावांचून आपलें काहीं फारसें अडलें नाहीं ! तथापि त्याला उचलून नेण्याचा प्रयत्न अनेक वेळां केला अजतां तो फिरफिरून आपल्या जागी आला हा खचित मोठा अद्भुत चमत्कार आहे, असें त्याला वाटलें; व ती गोष्ट एकसारखी त्याच्या मनांत घेळूं लागली.

रात्र झाल्यावर जलालुद्दीन हा विछान्यावर जाऊन निजला, पण त्याला झोंप येईना. त्या चंबूत काय आहे तें पहाण्याची इच्छा, व त्याजवरची मोहोर फोडली असतां काय परिणाम होईल याची भीति, या दोन गोष्टींचा त्याच्या अंतःकरणांत झगडा सुरू झाल्यामुळे त्याला झोंप येणार कशी ! याप्रमाणें तो मध्यरात्रीपर्यंत या कुशीवरून त्या कुशीवर लोळत एकसारखा जागा राहिला. त्या वेळीं चंद्रोदय झाला असल्यामुळे खिडकीतून प्रकाश आंत येऊन चंबूवर पडला, व तो त्याला आणखी डोळ्यापुढें स्पष्ट दिसूं लागला. तेव्हां त्याच्या मनांतील जिज्ञासा व भीति या दोहोंपैकी पहिलीचा जय होऊन तो विछान्यावरून उठला, आणि दिवा लावून चंबूवरची मोहोर फोडण्याकरितां काहीं हत्यार पहावें म्हणून इकडे तिकडे शोधूं लागला. तेव्हां त्याला एक हातोडा व किकरें

सांपडलें, तें आणून त्यानें एका सपाट्यासरशी ती मोहोर फोडून टाकिली. त्यासरसें त्याचें झांकण निघालें, आणि त्यांतून एक प्रकारची पातळ अशी अस्मानी रंगाची वाफ वर आली. ती उंच जातां जातां तिची एक अतिशय भयंकर, पराकाष्ठेची कुरूप, खुजी, म्हातारी व विलक्षण तऱ्हेचा पोषाक केलेली अशी स्त्री बनली. तिच्या हातांत दोन कुबड्या असून त्यांपैकीं एक तिनें आपल्या डाव्या बगलेंत धरली होती, व दुसरी उजव्या हातांत घेतली होती. ती स्त्री त्या चंबूच्या कांठावरून कांपत कांपत कुबडीला टेंका देऊन उडी टाकून जलालुद्दीन याच्या समोर येऊन उभी राहिली. जलालुद्दीन याच्या अंगाचा भयानें थरकांप होऊन त्याची अगदीं पांचावर धारण वसून गेली. ती स्त्री कर्कश व घोगऱ्या आवाजानें त्यास म्हणाली, “अरे मूर्ख मनुष्या ! तूं चांगला तरणाताठा असून एकाद्या ह्याताच्या जखव माणसाप्रमाणें आळसांत माशा मारीत येथें काय म्हणून बसला आहेस ? जलदी करून ऊठ व प्रवासास नीघ; आणि मासिस पर्वतावरचा अद्भुत हिरा घेऊन ये; नाहीपेक्षां माझा पति होण्याची तुला आशा नको !” याप्रमाणें बोलून ती पुनः कुबडीला टेंका देऊन लंगडत लंगडत चंबूच्या कांठावर चढली. ती परत जाऊं लागली तसतसा तिचा आकार लहान होत चालला, व कांठावर उभी राहिली तेव्हां तर फार लहान म्हणजे चंबूच्या तोंडाच्या बेताचा झाला. नंतर तिनें कोल्हांटउडी मारिली, आणि तशीच डोक्याकडून चंबूंत शिरली. त्याबरोबर आपोआप चंबूचें झांकण लागलें, व सर्व काहीं पूर्ववत् झालें.

जलालुद्दीन हा वेड्यासारखा काहीं वेळपर्यंत त्या चंबूकडे एकसारखी टक लावून पहात राहिला. तो पराकाष्ठे-

चा घाबरून जाऊन त्याच्या मुखावर प्रेतकळा आली होती, व त्याचें देहभान सुटून गेलें होतें. कांहीं वेळानें तो जरासा शुद्धीवर आल्यावर पुनः विछान्यावर पडून राहिला. पण त्याच्या अंतःकरणाची जी पराकाष्ठेची अस्वस्थता झाली होती ती उजाडेपर्यंत तशीच कायम असल्यामुळे त्याला झोंप न येऊन त्याची प्रकृति बेआराम होऊन गेली. रात्री मधून मधून तो उठे, व पूर्वी घडलेल्या विलक्षण गोष्टींचें विस्मरण पडण्याकरितां मोठ्या उमेदीनें आपल्या नवीन घरांतील व्यवस्था लावण्यास आरंभ करी. पण पूर्वोक्त गोष्ट जास्त जास्तच त्याच्या मनांत येऊन शेवटीं त्याचा सर्व प्रयत्न निष्फळ झाला. पुढें सकाळपासून संध्याकाळपर्यंतही त्या कुब्जेचा तो एकंदर अपूर्व देखावा त्याला डोळ्यांपुढें एकसारखा दिसत असून तिचें तें चमत्कारिक बोलणें त्याच्या कानांत घुमत होतें. या योगानें त्याचें मनही अत्यंत उद्विग्न होऊन तो पराकाष्ठेचा जेर होऊन गेला होता.

याप्रमाणें रात्री झोंप न आल्यामुळे व दिवसासही चित्त अतिशय व्यग्र असल्यामुळे संध्याकाळ झाल्याबरोबर त्याला आनंद झाला; आणि दिवे लागणीच्या वेळेसच तो जाऊन निजला, व त्याला लागलीच गाढ झोंप लागली. परंतु मध्यरात्रीचे वेळीं तो जागा होऊन विछान्यावर उठून बसला तो तो चंबू पुनः उघडलेला त्याच्या दृष्टीस पडला. न्याच्यांतून पूर्ववत् अस्मानी रंगाची वाफ वर आली, आणि त्यानें अदले दिवशीं रात्री पाहिलेली ती महामाया त्याजपुढें येऊन उभी राहिली ! तिनें आपल्या हातांतील कुवडी आपल्या डोक्यावरून फिरवून त्यास म्हटलें, “ अरे मूर्खा ! तुला आळस सोडीत नाहीं काय ! प्रयत्न करून मासिस पर्वतावरचा अद्भुत हिरा घेऊन ये, नाहींपेक्षां तूं माझा नवरा

कदापि होणार नाहीस ! " नंतर ती लंगडत लंगडत पूर्ववत् चंबूकडे गेली, आणि कोल्हांटउडी घेऊन त्यांत शिरली. तेव्हां लागलेच त्याचे झांकण बंद झाले.

याप्रमाणे जलालुद्दीन याला हा अपूर्व प्रकार रात्रीचा दर-रोज नेमाने दिसू लागला. त्याला दिवसास श्रम वगैरे होऊन जर नेहमीपेक्षां जास्त गाढ झोप लागलेली असली, तर मध्यरात्रीस त्या पिशाचवत् स्त्रीच्या कुवडीचे ठोंसे त्याच्या बरगडीत बसल्याचा त्याला भास होऊन तो जागा होई, आणि नंतर ती पूर्वी सांगितल्याप्रमाणे त्याच्या समोर उभी राहून तेच किंवा तशा अर्थाचे दुसरे शब्द त्याला उद्देशून बोले. पुढे पुढे असे होऊं लागले कीं, प्रथम त्याला एक अतिशय आनंददायक स्वप्न पडावे; त्यांत त्याला एक अत्यंत रूपवती व कुलीन अशी राजकन्या आपल्यासमोर सिंहासनावर बसलेली दिसावी; तिने त्याजकडे मोठ्या प्रीतियुक्त मुद्रेने पाहून आपल्या हातांतील सुवर्णयष्टि त्याजकडे करावी; ती इतकी जवळ करावी कीं, तिचा आतां आपल्याला खचीत स्पर्श होणार असे जलालुद्दीन यास वाटावे. इतक्यांत त्या भयंकर कैदाशिणीच्या कुवडीच्या ठोंशाने तो जागा व्हावा, व त्या स्वप्नाच्या योगाने त्याच्या मनास झालेले समाधान समूळ नाहीसे व्हावे. असे घडूं लागल्यापासून तर त्याला त्या चंबूचा फारच त्रास आला, व तो नाहीसा करून टाकण्याचा प्रयत्न पुनः एकवार त्याने केला. त्याने नदीमध्ये अतिशय खोल खळगा खणून तो चंबू त्यांत टाकिला, व त्यावर मोठमोठे दगड टाकून तो न निघेल असा आपल्याकडून खूब बंदोबस्त केला. परंतु इतके केले तरी मध्यरात्रीस तो आपल्या जागेवर होता तसा ठेवलेलाच ! तेव्हां तो निदान आपल्या

डोळ्यांसमोर तरी नसावा म्हणून त्याने आपला विछाना तेथून काढला, व तो दुसऱ्या जागी नेऊन येथे निवून लागला. पण तेथेही तो चंबू हजर होऊन मध्यरात्रीस नेहमीप्रमाणे त्याला त्रास होऊन लागला ! तेव्हां तो मनांत म्हणाला, जेथे जेथे आपण जाऊन निजून तेथे तेथे याने आतां आपला पाठलाग करण्याचा निश्चय केला आहे असे दिसते !

अशीही पीडा एकसारखी त्याच्या पाठीमागे लागल्यामुळे शेवटी त्याची प्रकृति फारच बिघडली. त्याला भूक लागेनाशी झाली, व तो अगदी निस्तेज आणि खल्लड होऊन लवकरच राम म्हणणार असे दिसू लागले ! त्याने बगदाद येथील मोठमोठ्या नामांकित हकिमांस आपली प्रकृति दाखविली, व त्यांनी पुष्कळ विचार करून त्याला अनेक औषधे देऊन पाहिलीं. पण त्याच्या मनाला स्वस्थता कांहीं वाटेना, व त्याला गुण कसला तो पडेना. एके दिवशी, त्या ठिकाणी अतिशय प्रसिद्ध जो हकीम होता व ज्याचे औषध त्याने एकसारखे अलीकडे पुष्कळ दिवस घेतले होते, त्या हकीमाकडे तो गेला असतां तो त्यास म्हणाला, " जलालुद्दीनसाहेब, आजपर्यंत मी ज्यांचा फारच क्वचित् प्रसंगी उपयोग केला, अशीं मौल्यवान् व रामबाण औषधे मी तुम्हांस देऊन पाहिलीं, तथापि तुम्हांस कशानेही गुण येत नाही. तेव्हां मला तुम्हांस प्रांजलपणे सांगणे भाग आहे कीं, तुमच्या संबधाने नाज्ञा उपाय अजीबात खुंटला. तुम्हांला शारीरिक व्यथा जर कांहीं असती, तर मी खर्चीत सांगतो कीं, माझ्या औषधानीं ती दूर व्हावयाला पाहिजेच होती परंतु साहेब, तुमची व्यथा मानसिक आहे. तिला औषधोपचाराचा कांहीं उपयोग होणार नाही. यास्तव नुस्खी एखादा चांगला मांत्रिक पाहून त्याला आपली हकी-

कत सांगा. तोच कदाचित् आपल्या मंत्राच्या शक्तीने तुमची व्यया दूर करण्याचा उपाय काढील तर काढील; दुसरी कांहीं तोड मला दिसत नाही ! ” त्या हकिमाचें हें बोलणें जलालुद्दीन यास रुचलें. तो म्हणाला, “ तुम्ही म्हणतां तें अगदीं खरें आहे. माझ्या रोगाचें मूळ माझ्या मनाची अस्वस्थता हेंच आहे; तेव्हां ती दूर झाल्या-खेरीज मला बरें वाटून शक्ति येण्याचा मुळींच संभव नाही. ”

मग जलालुद्दीन हा त्या हकिमाचा निरोप घेऊन शहरा-नजीकच्या गुहेत बहुत प्रख्यात असा एक जादूगार राहत होता त्याजकडे गेला. या जादू-गाराची कीर्ति आवालवृद्धांच्या तोंडीं असून तो आपल्या विद्येत मोठा निष्णात होता. त्यास जलालुद्दीन यानें आपल्याला रात्री होणारा त्रास व त्याची कारणे सर्व इत्यंभूत सांगितलीं; आणि म्हणाला, “ त्या चंबूंतून ती खुजी स्त्री निघून माझ्याशीं भाषण करूं लागल्यापासून माझी अशी अवस्था झाली, व मला अगदीं चैन पडेनासें होऊन माझा जीव मला नकोसा होऊन गेला आहे; आणि, जी काय आहे हें मला सांगतां येणार नाही व जिचें वर्णनही करतां येणार नाही अशी कांहीं वस्तु प्राप्त होण्याविषयी मला उत्कट इच्छा झाली आहे. तर तुम्ही आपल्या अद्भुत मंत्रशक्तीचा उपयोग करून तो चंबू माझ्या घरांतून नाहीसा होईल व ती द्वाद खुजी स्त्री माझ्या पुनः दृष्टीस न पडेल अशी कृपा करून तजवीज कराल तर तुम्हीं मला जीवदान दिल्यासार-खें होणार आहे ! ” जादूगारास जलालुद्दीन याच्या या दुःख-कारक स्थितीबद्दल अतिशय वाईट वाटून त्यानें ताबडतोब त्याची विनंति मान्य केली, आणि कांहीं वेळपर्यंत मोठ्या संभार मुद्रेनें व एकाप्र चित्तानें विचार करीत राहिला.

नंतर तो म्हणाला, “ काय साहेब, त्या चंबूचें झांकण शि-
शाची मोहोर करून पक्कें केलें होतें असें तुम्ही म्हणालां,
नाहीं ! वरें, ती मोहोर जर तुम्हीं ठेविलेली असेल तर मला
पहाण्याची इच्छा आहे. ”

हें ऐकून जलालुद्दीन हा जादूगारास आपल्या घरीं
घेऊन गेला, आणि तो चंबू व ती फोडलेली मोहोर त्याला
तशीच होती ती त्यानें त्यास दाखविली. जादूगारानें खालीं
वांकून त्या मोहोरेवर असलेलीं अक्षरे नीट लक्षपूर्वक पा-
हिलीं, आणि पुनः कांहीं वेळ हातावर डोकें टेंकून स्तब्धपणें
विचार करीत राहिला. नंतर तो म्हणाला, “ जलालुद्दीन-
साहेब, मला तुम्हांस सांगावयास अतिशय वाईट वाटतें कीं,
जे मी करावें म्हणून तुम्ही इच्छितां त्याविषयी मी पूर्णपणें
विचार केला; परंतु तें माझ्या शक्तीच्या बाहेर आहे असें
मला दिसून आलें. साहेब, हें पहा—पहुदी लोकांचा महा-
नू प्रतापी राजा सालोमन याची ही मोहोर असून तीवर जी
अक्षरे आहेत त्यांचा अर्थ असा आहे कीं, ‘ जो कोणी ही
मोहोर फोडण्याचें घाडस करील तो या चंबूच्या आंत जें
काय आहे त्याच्या इच्छेचा दास होण्यास स्वतःला पात्र क-
रून घेईल ! ’ बाबा, परमेश्वराची करणी अगाध आहे.
तिजपुढें मंत्रतंत्र सारे लटपटतात ! तुम्हांला मी सांगतो कीं,
तुम्ही आतां सर्वस्वी त्या खुज्या स्त्रीच्या हातांत आहां; व ति-
जपासून तुम्हांला सोडविण्याचें सामर्थ्य या पृथ्वीवर कोणा-
च्याही अंगीं नाहीं ! ”

हे त्या जादूगाराचे शब्द ऐकून दुःखानें व निराशेनें
जलालुद्दीन याचे धैर्य अगदीं सुटून गेलें, व त्यानें जमिनी-
वर लोंढण घेऊन आपलें कपाळ फोडलें, दाढीचे व डो-
क्याचे केंद्र उपटले, आणि धाय धाय रडूं लागला, तो

स्फुंदत स्फुंदत म्हणाला, " काय ! तर मग मला असेच जन्मभर त्या दुष्ट व भयंकर सटवीच्या जाचांत रहावे लागणार ! ती रात्रीची अशीच माझी झोप मोडणार ? आणि मला नीं आनंददायक स्वप्ने पडतात व ज्यांच्या योगाने मला थोडासा आराम वाटतो, त्यांचा, ती चांडाळीण आपल्या कुबडीचा ठोसा माझ्या बरगडीला देऊन व कर्कश शब्द बोलून असाच सदोदित विघात करणार ! असे असेल तर मला जगून काय करावयाचें आहे ! त्या हडळीच्या जाचांत आयुष्याचा एक एक दिवस दुःखाने मोजीत राहण्यापेक्षा मला मरण सात वांट्यांनी पुरवले ! " असे म्हणून तो आपली कट्यार घेऊन जादूगारापुढे उभा राहिला, व मोठ्या केविलवाण्या शब्दांनी त्यास म्हणाला, " माझ्या मनाला शांतता मिळण्यास मरण हाच एक मार्ग आहे. तर ही कट्यार माझ्या उरांत खुपसून कृपा करून तुम्हीच मला अक्षय्य शांतता मिळेल असे करा म्हणजे झाले ! "

हे जलालुद्दीन याचे शब्द ऐकून जादूगार अत्यंत सदोदित झाला, आणि त्याची स्थिति पाहून त्याच्या डोळ्यांना पाणी आले. तो म्हणाला, " अहो बाबा ! असे करू नका; धीर धरा. तुम्ही म्हणतां तसे करून मी हत्येचें पाप कोठे फेडूं ! छे छे ! हा विचार देखील मनांत आणूं नका ! अहो, तुमच्या सारखा गुणवान् मनुष्य अशा रीतीने मरावा हे ईश्वरास कसे आवडेल ! नाही, तुम्ही शतायु व्हा. मां तुम्हांला हे खचित सांगतो कीं, महा थोर जो सालोमन राजा त्याची मोहोर फोडण्यास योग्य जो पुरुष झाला, त्याच्या हातून निःसंशय महत्कृत्ये घडली पाहिजेत. मासिस पर्वतावरचा अद्भुत हिरा घेऊन ये असे आपल्याला ती स्त्री म्हणते म्हणून तुम्ही म्हणालां नाही काय ! तर मी सांगतो ते एका.

तिने सांगितल्याप्रमाणे तुम्ही त्या पर्वतावर जा, आणि आपल्या नशिवाची परीक्षा पहा. त्या ठिकाणी तुमच्या दुःखाचा अंत होऊन तुम्हांला कदाचित् राज्यप्राप्तिही होईल ! असे भागूबाईप्रमाणे प्राणत्याग करून काय मिळवाल ! ” याप्रमाणे त्याला थोडे रागे भरत व कांहीं समाधानाच्या गोष्टी सांगत तो दयाळू जादूगार पुष्कळ वेळ त्याजपाशी बसला.

मनुष्याच्या मनाची कारणपरत्वे अतिशय चलविचल झाली असतां अखेरीस तिचा परिणाम म्हटला म्हणजे एक तर त्याचा नाश होतो, नाहीपेक्षां त्याच्या मनांतले सर्व काहूर नाहीसे होऊन त्याला उलटी उमेद येते. जलालुद्दीन याच्या मनाची दुसऱ्या प्रकारची स्थिति झाली. त्या जादूगाराच्या मायाळू भाषणाच्या योगाने तो शेवटीं शांत झाला, व एकंदर गोष्टींचा विचार करतां त्याला वाटले कीं, आपण यत्न केला असतां आपल्याला चांगले दिवस येणार नाहीत म्हणून काय नेम आहे ! तथापि पुनः थोडा विचार करून तो म्हणाला, “ पण त्या बाईच्या सांगण्याप्रमाणे मी प्रवासास निघण्यास तयार झालों, तरी कोणत्या रस्त्याने जावयाचे हें मला कसे समजावें ? कारण मासिस पर्वत हा मला ऐकून देखील माहित नाही. बरे, मोठ्या प्रयासाने त्याचा शोध लाविला, तरी येवढ्या थोरल्या पर्वतावर तो हिरा मला कसा सांपडावा ! कारण तो अमुकच ठिकाणी आहे हें मला कसे समजणार ! ”

जादूगार त्यास म्हणाला, “ आतां माझ्या मनाला समाधान वाटले. तुम्ही अंमळ विचारावर आलां असतां कांहीं ना कांहीं युक्ति निघून तुमचा हेतु तडीस जाईल. तुम्ही आतां स्वस्थ आसा. मी आज रात्री या गोष्टीचा आणखी विचार करीन व मला जी काय माहिती लागेल ती उद्यां दोन प्रहरपर्यंत तुम्हांस येऊन कळवीन. ” मग फिरून आणखी

त्याच्याशी चार समाधानाचे शब्द बोलून जादूगार चालता झाला.

त्या रात्री पुनः ती खुजी स्त्री नित्याप्रमाणे जलालुद्दीन यास दिसली. तथापि आपल्या कुबडीने दररोजच्याप्रमाणे तिने त्यास सलामी करण्याचा विधि केला नाही. यामुळे आजपर्यंत तो ज्याप्रमाणे भयाने दचकून जागा होत असे तसे या वेळी झाले नाही. ती स्त्री कुबडी टेंकीत टेंकीत त्याच्या विछान्याशी येऊन, नेहमीप्रमाणे रागाने नव्हे, तर अंमळ प्रसन्न मुद्रेने त्यास म्हणाली, “ कायरे, एकंदरीने शेवटी तुझ्या मनांत सुविचार येऊन तू हा मुस्तपणा टाकून देणार वाटते ! पहा, तसे केलेस तर त्यापासून तुला आणि मला उभयतांनाही सुख होईल ! ” असे म्हणून डोके हालवून तिने किंचित् हास्य केले, व परत जाऊन चंबूत शिरली.

दुसरे दिवशी दोन प्रहरी जादूगार बोलल्याप्रमाणे जलालुद्दीन याजकडे आला. तो त्यास म्हणाला, “ मी पुष्कळ विचार करून शोध केला. त्यावरून माझ्या होण्यांत आले की, तो अद्भुत हिरा मासिस पर्वताच्या अर्ध्या चढणीवर एका अतिशय बळकट किल्ल्यांत असून त्याजवर, ज्यांना अमानुष शक्ति आहे अशा लोकांचा पहारा आहे. तो हिरा प्राप्त करून घ्यावयास म्हटले म्हणजे मनुष्याच्या अंगी पराकाष्ठेचे धैर्य, दृढनिश्चय आणि यापेक्षांही विलक्षण शहाणपण पाहिजे; कारण तो पर्वत सुळासारखा नीट गेलेला असून त्याची चढण फारच कठीण आहे; खेरीज, त्यावरचे पहारेकरी हे आपल्या कामांत मोठे दक्ष व हेकेखोर आहेत; तेव्हां ज्याला त्यांजपासून आपले कार्य साधून घ्यावयाचे असेल त्याने ते जे काम सांगतील ते कितीही अवघड व

दिसण्यांत अशक्य असें असले तरी करण्यास तयार झाले पाहिजे. नाहीपेक्षां त्याचा हेतु सफळ न होतां तो लज्जित होऊन व स्वतःला काहीं तरी अपाय करून घेऊन परत येईल!" हे ऐकून जलालुद्दीन म्हणाला, "माझ्या धैर्या-विषयी तुम्ही शंका घेऊं नका. मी आपल्या हल्लींच्या दुःखदायक स्थितींतून सुटण्यास कसले पाहिजे तसले काम करण्यास मोठ्या आनंदाने तयार होईन. पण अहो, तो मासिस पर्वत मला सांपडणार कसा ! त्याचे नांव देखील ऐकून मला ठाऊक नाही हे तुम्हांला काल मी सांगितलेच आहे!" जादूगाराने उत्तर केले, "तो दुसऱ्या एका नांवाने प्रसिद्ध आहे. ते नांव कदाचित् तुम्हांला माहित असेल. त्याला आणखी अराराट पर्वत असेही म्हणतात. हिजरी सनाच्या पूर्वी बहुत वर्षे समुद्राने मर्यादा सोडून सर्व पृथ्वी जलमय करून टाकली, त्या वेळी कोणी एक भविष्यवादी, त्याची बायको व मुले यांखेरीज सर्व मनुष्ये त्या प्रलयांत सांपडून नाहीशी झाली. ह्या एवढ्या कुटुंबास मात्र अल्लाने पूर्वी सूचना दिल्याकारणाने ते एका मोठ्या जहाजांत बसून त्या अनर्थांतून पार पडले. पुढे हा जग बुडविणारा मोठा पूर उतरून गेल्यावर, त्या अराराट पर्वताचे ज्या ठिकाणी दोन भाग झाले आहेत तेथल्या एका सुळक्यावर ते जहाज राहिले. ही गोष्ट घडल्या दिवसापासन त्या पर्वतास पवित्र मानतात, व त्या ठिकाणी आजपर्यंत अनेक विलक्षण चमत्कार व दैविक कृत्ये घडली आहेत."

जलालुद्दीन म्हणाला, "त्या पर्वतावर चमत्कार घडल्याच्या संबंधाने माझा बाप कधी कधी बोलत असे हे मला स्मरते. पण मी कोणत्या दिशेने गेलों असतां तो मला सांपडेल एवढे रुपा करून सांगा." जादूगार म्हणाला, "प्रथम तुम्ही खैरीस नदीचा रस्ता धरा; आणि तिच्यापाशी पोहोचल्यावर

तिच्या कडेकडेनेच उगमापर्यंत जा, म्हणजे तेथे आसपासच तो पर्वत तुम्हांला आढळेल.”

प्रकरण ४.

जलालुद्दीन याने लागलीच प्रवासास निघण्याची तयारी केली. त्याने आपल्या एका विश्वासू गुलामाच्या स्वार्थीन आपले घर केले, व आपल्याबरोबर चांगले हुशार व माहितगार असे कांहीं नोकर, मोहोरांच्या कित्येक यैल्या, आणि कांहीं जवाहीरही घेतले. तेथून अगदी जवळचा जो तैग्रिस नदीचा रस्ता होता त्या रस्त्याने तो निघाला. त्याला निघतांना कोणत्याही प्रकारचा आडफांटा आला नाही; व प्रवासास निघण्यालाही ती वेळ फार चांगली होती, यास्तव त्याचा त्याला शीण वाटला नाही इतकेच नाही, तर उलटा फार आनंद झाला. कारण त्या वेळीं वसंतऋतूस नुकताच आरंभ झाला असल्यामुळे आकाश अगदी स्वच्छ असून उष्णताही वेताची होती, आणि झाडांस निकडे तिकडे पालवी फुटून सृष्टीस अत्यंत चित्तवेधक शोभा आली होती. खेरीज जसजसा तो एक स्थळ सोडून दुसरोकडे जात चालला, तसतसा सृष्टीचा निरनिराळा देखावा त्याच्या नजरेस पडत गेल्यामुळे त्याचे अंतःकरण फारच रमून जाऊन त्याला मोठी हुशारी वाटू लागली; त्याची शरीरप्रकृतिही सुधारली; आणि त्याच्या मनाला आजपर्यंत जी मुळींच स्वस्थता नव्हती तीही थोडथोडी येत चालली. शिवाय दुसरा मोठा चमत्कारिक प्रकार असा घडला की, तो घराहून निघाल्यापासून ती खुजी बाई रात्री त्याजकडे येण्याचीही बंद झाली ! यामुळे तर त्याच्या मनाला इतके समाधान वाटले की, तसे अलीकडे बहुत दिवसांत वाटले नव्हते.

दिसण्यांत अशक्य असें असले तरी करण्यास तयार झाले पाहिजे. नाहीपेक्षां त्याचा हेतु सफळ न होतां तो लज्जित होऊन व स्वतःला कांहीं तरी अपाय करून घेऊन परत येईल!" हे ऐकून जलालुद्दीन म्हणाला, "माझ्या घैर्या-विषयीं तुम्ही शंका घेऊं नका. मी आपल्या हल्लींच्या दुःखदायक स्थितींतून सुटण्यास कसले पाहिजे तसले काम करण्यास मोठ्या आनंदाने तयार होईन. पण अहो, तो मासिस पर्वत मला सांपडणार कसा ! त्याचे नांव देखील ऐकून मला ठाऊक नाही हे तुम्हांला काल मी सांगितलेच आहे!" जादूगाराने उत्तर केले, "तो दुसऱ्या एका नांवाने प्रसिद्ध आहे. ते नांव कदाचित् तुम्हांला माहित असेल. त्याला आणखी अराराट पर्वत असेही म्हणतात. हिजरी सनाच्या पूर्वी बहुत वर्षे समुद्राने मर्यादा सोडून सर्व पृथ्वी जलमय करून टाकली, त्या वेळीं कोणी एक भविष्यवादी, त्याची बायको व मुले यांखेरीज सर्व मनुष्ये त्या प्रलयांत सांपडून नाहीशी झाली. ह्या एवढ्या कुटुंबास मात्र अल्लाने पूर्वी सूचना दिल्याकारणाने ते एका मोठ्या जहाजांत बसून त्या अनर्थांतून पार पडले. पुढे हा जग बुडविणारा मोठा पूर उतरून गेल्यावर, त्या अराराट पर्वताचे ज्या ठिकाणी दोन भाग झाले आहेत तेथल्या एका सुळक्यावर ते जहाज राहिले. ही गोष्ट घडल्या दिवसापासन त्या पर्वतास पवित्र मानतात, व त्या ठिकाणी आजपर्यंत अनेक विलक्षण चमत्कार व दैविक कृत्ये घडली आहेत."

जलालुद्दीन म्हणाला, "त्या पर्वतावर चमत्कार घडल्याच्या संबंधाने माझा बाप कधी कधी बोलत असे हे मला स्मरते. पण मी कोणत्या दिशेने गेलों असतां तो मला सांपडेल एवढे कृपा करून सांगा." जादूगार म्हणाला, "प्रथम तुम्ही बैग्रीस नदीचा रस्ता धरा; आणि तिच्यापार्शी पोहोचल्यावर

तिच्या कडेकडेनेच उगमापर्यंत जा, म्हणजे तेथे आसपासच तो पर्वत तुम्हांला आढळेल.”

प्रकरण ४.

जलालुद्दीन याने लागलीच प्रवासास निघण्याची तयारी केली. त्याने आपल्या एका विश्वासू गुलामाच्या स्वाधीन आपले घर केले, व आपल्याबरोबर चांगले हुशार व माहितगार असे कांहीं नोकर, मोहोरांच्या कित्येक थैल्या, आणि कांहीं जवाहीरही घेतले. तेथून अगदी जवळचा जो तैग्रिस नदीचा रस्ता होता त्या रस्त्याने तो निघाला. त्याला निघतांना कोणत्याही प्रकारचा आडफांटा आला नाही; व प्रवासास निघण्यालाही ती वेळ फार चांगली होती, यास्तव त्याचा त्याला शीण वाटला नाही इतकेच नाही, तर उलटा फार आनंद झाला. कारण त्या वेळीं वसंतऋतूस नुकताच आरंभ झाला असल्यामुळे आकाश अगदी स्वच्छ असून उष्णताही बेताची होती, आणि झाडांस निकडे तिकडे पालवी फुटून सृष्टीस अत्यंत चित्तवेधक शोभा आली होती. खेरीज जसजसा तो एक स्थळ सोडून दुसरीकडे जात चालला, तसतसा सृष्टीचा निरनिराळा देखावा त्याच्या नजरेस पडत गेल्यामुळे त्याचे अंतःकरण फारच रमून जाऊन त्याला मोठी हुशारी वाटू लागली; त्याची शरीरप्रकृतिही सुधारली; आणि त्याच्या मनाला आजपर्यंत जी मुळीच स्वस्थता नव्हती तीही थोडथोडी येत चालली. शिवाय दुसरा मोठा चमत्कारिक प्रकार असा घडला की, तो घराहून निघाल्यापासून ती खुजी वाई रात्री त्याजकडे येण्याचीही बंद झाली ! यामुळे तर त्याच्या मनाला इतके समाधान वाटले की, तसें अलीकडे बहुत दिवसांत वाटले नव्हते.

असो; याप्रमाणे जलालुद्दीन हा आपल्या लोकांसह कांहीं दिवसांनी तैम्रीस नदीच्या उगमाजवळ येऊन पोहोचला. ती नदी एका अफाट मैदानाच्या मध्यापासून निघालेली असून त्या मैदानाच्या कडेला टेकड्यांची एक ओळ होती, व त्या ओळीच्या पलीकडे पूर्वपश्चिम अशी एक उंच डोंगरांची भली मोठी रांग लागून गेलेली दिसत होती. वर सांगितलेली टेकड्यांची ओळ व हे डोंगर यांच्यामध्ये एकटाच एक अतिशय मोठा पर्वत नीट उंच गेलेला होता. तो इतका उंच होता की, नणू काय आकाशाला लागलेला आहे असे दिसे; व त्याच्या भोवतालून ढग नसे काय वाऱ्यांत सोडून दिलेल्या वस्त्रांप्रमाणे भ्रमण करिताहेतसे वाटे. या मंडळीला त्या प्रदेशांत फिरणारे कांहीं अरब लोक भेटले. त्यांस ह्यांनी त्या पर्वताच्या संबधाची माहिती विचारल्यावरून त्यांनी सांगितले की, "या पर्वताचे शिखराच्या ठिकाणी दोन भाग झाले आहेत. ते भाग, मनुष्य जवळ गेले म्हणजे चांगले नजरेस पडतात. ते बर्फामुळे अगदी पांढरे झाले असून सूर्यकिरणांच्या योगाने चकाकतात ते पहाण्याची मोठी मौज वाटते." हे ऐकून जलालुद्दीन व त्याचे लोक तसेच पुढे चालले. ते त्या पर्वताच्या जवळ जसजसे गेले तसतसा तो भारी उंच व भयंकर दिसू लागला. त्याच्या पायथ्यानजीकचा प्रदेश एकाद्या मोठ्या बागेप्रमाणे दिसत होता. तेथील झाडांची फळे व फुले अतिशय सुंदर असून ती विपुल आलेली होती. त्यांचा चोहोकडे घमघमाट सुटल्याकारणाने या मंडळीचे अंतःकरण गारेगार होऊन गेले. या केवळ नंदनवनाप्रमाणे दिसणाऱ्या प्रदेशाच्या पलीकडे पर्वताच्या बाजूस एक लहानसे गांव होते, त्या गांवांत हे लोक गेले, जलालुद्दीन याने.

तेथल्या एका म्हाताऱ्या मनुष्यास त्याचें नांव विचारिलें. तो म्हणाला, “यास सिमेनम् असें म्हणतात.” जलालुद्दीन ह्मणाला, “काय ! सिमेनम् ह्मणतात ! सिमेनम् म्हणजे आठ जणांचें शहर ! याला हें चमत्कारिक नांव कशा वरून पडलें !” जलालुद्दीन याचा हा प्रश्न ऐकून त्या म्हाताऱ्यास त्याच्या अज्ञानाबद्दल हसूं आलें. तो म्हणाला, “पृथ्वीवर महान् जलप्रलय होऊन फक्त एकच मनुष्य आपल्या कुटुंबाच्या सात माणसांसह वांचला हें तुम्हांला ऐकून माहीत नाहीं काय ? त्या एकंदर आठ जणांनीं या जागीं वस्ती केली. पुढें त्यांच्या वंशजांनीं आपले पूर्वज अशा प्रकारे वांचले या गोष्टीच्या स्मरणार्थ हें गांव वसविलें, व त्याला सिमेनम् म्हणजे आठ जणांचें शहर असें नांव दिलें.”

जलालुद्दीन यानें विचारिलें, “या पर्वतावर एक किल्ला असून त्यांत एक अद्भुत हिरा आहे म्हणून म्हणतात तें ठिकाण कोठें आहे त्याची माहिती कृपा करून सांगाल काय !” म्हातारा आश्चर्यानें उत्तर करितो, “काय ! किल्ला कोठें आहे म्हणून तुम्ही ह्मणतां ! ही गोष्ट तर मीं प्रथम आज तुमच्याच तोंडून ऐकली ! तुमचा तो किल्लाविल्ला मला बोवा मुळींच माहीत नाहीं—मग त्यांतल्या अद्भुत हिऱ्याची गोष्ट कशाला विचारितां ?” तेव्हां जलालुद्दीन यानें तेथल्या दुसऱ्या कित्येक रहिवाशांना हाच सवाल केला. परंतु त्यांनीं ही या संबधानें आपणास कांहीं माहिती नाहीं असें सांगितलें. तथापि ते म्हणाले, “हा पर्वत एका फार उंच ठिकाणीं विभागलेला असून तेथें एक मोठ्या दरीसारखी नागा झाली आहे. त्या दरीच्या तोंडाशीं मोठमोठे दगड कोसळून पडलेले असल्यामुळे दुरून पहाणाऱ्या मनुष्यास ते ओटे व तट आहेत असा भास होतो. या दगडांच्या

५८ जर्मन मापेंतील सुरस व चमत्कारिक गोष्टी.

ठिकांचे असे चमत्कारिक साम्य असल्यामुळे पुष्कळ दिवसांपासून त्या ठिकाणाला 'किल्ला' असे नांव पडून गेले आहे, दुसरे काही एक नाही. परंतु तुम्ही तेथे चढून जाण्याचा प्रयत्न करू नका वर ! तेथे जाणे हे मानवी शक्तीच्या बाहेर आहे. अशी दंतकथा आहे की, फार प्राचीन काळी कोणा एका मनुष्याने हे धाडस केले. परंतु तो मुळीच परत आला नाही. तो येतो कसचा ! अर्थातच एकाद्या कड्यावरून पडून त्याचे तुकडे तुकडे झाले असतील !”

जलालुद्दीन यास त्या लोकांनी जी ही भीति घातली, तिच्या योगाने त्याचे धैर्य मुळीच न खचता उलट त्यास अधिक स्फुरण चढले, व तो 'किल्ला' म्हणून जो म्हणतात तो कोणत्या ठिकाणी आहे याची माहिती त्याने त्यांस विचारून घेतली. ती त्यास मिळाल्यावर तो मोठ्या आवेशाने म्हणाला, “मी तेथे चढून जाईन—कधी सोडणार नाही ! मग मेली तरी बेहेत्तर आहे !” त्याच्या बरोबरच्या लोकांनी, त्याने हे जिवावरचे काम अंगावर न घ्यावे म्हणून त्याची पुष्कळ विनवणी केली. पण त्याचा निश्चय लेशही ढळना. त्याने त्यांस त्या गांवांतच रहाण्यास सांगून त्यांना काही मोहोरांच्या पैल्या व जवाहीर दिले; आणि म्हणाला, “तुम्ही तीन महिनेपर्यंत माझी वाट पहा. तितक्या अवधीत जर मी आलो नाही तर तुम्ही आपले परत घरी निघून जा; आणि मी ज्या गुलामाच्या स्वाधीन आपले घर केले आहे, त्याला ते मी बक्षीस दिले आहे म्हणून सांगा; आणि तो व तुम्ही मिळून माझी बाकीची मालमत्ता आपसांत वांटून घ्या.”

याप्रमाणे सर्व निरवानिरव करून त्या लोकांचा निरोप घेऊन जलालुद्दीन डोंगराची वाट चालू लागला. थोड्याच वेळाने,

त्याच्या पायथ्याशी जी दाट व भयंकर झाडी होती तीपर्यंत तो पोहोचला, व तिच्यांत शिरल्यावर अर्जाबात दिसेनासा झाला. ती झाडी इतकी दाट होती की, प्रथम त्याला कांहीं वेळपर्यंत तिच्यांतून जाण्याची मोठी पंचाईत पडली. परंतु पुढे ती पातळ होत गेल्याकारणाने लवकरच तो पुष्कळ मजल चालून गेला; व पर्वताचे खरे स्वरूप त्याला हळूहळू दिसण्यास आरंभ झाला. एके ठिकाणी झाडेझुडपे व वेल यांची अतिशय गर्दी झालेली असून त्यांत वरून कोसळून आलेले शेकडों दगड पडलेले होते. तेथून मोठी मेहनत करून तो निघून गेला, तो जवळच पलीकडे वरच्यापेक्षांही मोठमोठे असे दगडांचे ढीगचे ढीग पडलेले त्याला आढळले. येथूनच हळू हळू पर्वताच्या चढणीस नुकता आरंभ होणार होता, तोच ही फार मोठी अडचण आलेली पाहून त्याला जरा वाईट वाटले. असो; तेथूनही तो कसा तरी निघून पार गेला. तेव्हां पर्वताची वास्तविक चढण त्याला लागली. ती किती अवघड होती म्हणून सांगावी! कित्येक ठिकाणी त्याला सुसरीसारखे कड्यावर चढावे लागे, व तेथून पुनः घसरत घसरत उतरून दुसरा कडा चढावा लागे. एखाद्या ठिकाणी त्याला एखादा कडा सुळक्यासारखा अगदी नीट लागे, त्यामुळे त्यावर चढणे अशक्य होऊन त्याला दुरून वळसा घालून निघून जावे लागे. अशा एकापेक्षां एक अगणित अडचणी येत गेल्या; तथापि त्या जितक्या जितक्या अधिक येत चालल्या, तितकें तितकें जलालुद्दीन याचे धैर्य वृद्धिंगत होऊन त्याचा निश्चय अधिक दृढ होत चालला, व तो जोर करीत करीत वरचा पल्ला गाठू लागला. तथापि एखादे वेळीं इतकी त्याची त्रेधा उडन जाई की,

त्याचे पाय घसरून गुडगे फुटत, व तीक्ष्ण धारेच्या खडकाला त्याचे कपडे अडकून फाटून जात; आणि एकादे वेळीं तर त्याचे अंगही अतिशय खरचटून जाऊन त्यांतून रक्त वहायला लागे. तसेंच पुष्कळ वेळां, या कड्यावरून त्या कड्यावर जाण्याला मध्ये पाय ठेवण्यास साधन नसल्यामुळे त्याला एका कड्यास लोंबकळून दुसऱ्या कड्यावर पाय ठेवून हळूच तेल संभाळून पलीकडे पाय टाकावा लागे; व ते कडे नीट सुळासारखे असल्यामुळे एखादे वेळीं त्याचा झोक जाऊन मधून धों धों वाहणाऱ्या पाण्यांत पडून त्याची शांतिपुष्टि होण्याचा प्रसंग येई ! पण तितक्यांतूनही तो अगदीं थाडक्यांत निभावून पार पडून जाई.

अशा प्रकारें जलालुद्दीन एकसारखा वरतीं चालला. तो मोठा धिराचा व कराराचा मनुष्य होता, तरी वर सांगितल्याप्रमाणें बराच वेळ चालल्यावर तो अगदीं दमून गेला, व त्याला पुढें एक पाऊलही टाकवेना. इतक्यांत त्याला वरचे बाजूस कांहीं अंतरावर मार्गें सांगितलेल्या त्या 'किल्ल्या'च्या ओबडधोबड भिंती दिसल्या. तेथें चढून जाण्यास किती श्रम पडतील याचा जेव्हां त्यानें विचार केला, तेव्हां आपणास येथपर्यंत येण्यास जे श्रम पडले ते त्यापुढें कांहींच नाहींत असें त्यास वाटलें, तथापि तो जिवाकडे न पहातां कसा तरी खडत खडत आणखी एक मोठा कडा चढून गेला. त्याचा माथा एकाद्या ओबडधोबड परंतु प्रशस्त अशा फरसबंदीप्रमाणें होता; तेथून, ज्या किल्ल्याच्या शोधाची मोठी अपेक्षा करून तो आला होता, तो किल्ला समग्र त्यास दिसला. तें हेंगाडें प्रकरण मानवी किंवा दैविक कृतीचें असावें याचा त्याला निर्णय करतां येईना. त्या किल्ल्यांत जाण्यास द्वार होतें तें असें कीं, भले मोठमोठे चिन्याच्ये

आकाराचे दोन दगड उभे केले असून तिसरा एक तशाच प्रकारचा प्रचंड असा सपाट दगड त्यांच्या वरती टाकून दिलेला होता; आणि त्याला बंद करण्याला साधन कांहींच नव्हते. जलालुद्दीन अंमळशाने त्या दारापाशी आला, परंतु त्या वेळीं अंधार पडला असल्यामुळे त्याला आंतले कांहीं दिसेना; यास्तव तो तेथेच जरासा पडून राहिला. थोडक्या वेळाने तो उठला, आणि आंत जाण्यास पाहू लागला. इतक्यांत एक मोठा धिप्पाड मनुष्य, हातांत कमठा व तीरांनीं भरलेला भाता खांद्यास अडकवलेला, असा त्याच्या समोर येऊन उभा राहिला. तो मोठ्या गंभीर मुद्रेने त्यास म्हणाला, "हा कमठा आणि या भात्यांतला वाटेल तो तीर घे, व आपले काम कर." अशा केवळ निर्जन दिसणाऱ्या स्थळीं एकाएकीं मनुष्य दृष्टीस पडल्यावरून जलालुद्दीन हा आश्चर्यचकित होऊन गेला; तसेच तो जे कांहीं त्यास म्हणाला तेही त्यास मोठे चमत्कारिक वाटले. तथापि त्याच्या सांगण्याप्रमाणे त्याने कमठा घेऊन त्या भात्यांतील एक तीर काढला, आणि, मी काय करूं व कोठें जाऊं, असे त्या मनुष्यास त्याने विचारले,

त्या मनुष्याने उत्तर केले, "तुला हा पर्वत उतरून पलीकडे समुद्र आहे तेथे गेले पाहिजे. तेथे तूं पोहोचलास म्हणजे त्याच्या दक्षिण तीराने कांहीं वेळ जा, म्हणजे तुला एक मोठे मैदान लागेल. त्या मैदानाच्या पार गेलास म्हणजे तेथे एक मोठा थोरला तलाव तुला आढळेल, त्या तलावाला 'गरुड पक्ष्यांचा तलाव' असे म्हणतात, प्रत्येक दिवशीं सकाळीं, त्या तलावानजीक जीं पुष्कळ झाडे आहेत त्या झाडांवर काळ्या रंगाचे असंख्य गरुडपक्षी येऊन बसतात.

त्यांच्यामध्ये कक्त एकच पांढऱ्या रंगाचा गरुडपक्षी आहे. त्याला या तीराने मारून त्याचा डावा पंख घेऊन परत येथे ये." "

जलालुद्दीन यास वाटत होते कीं, आपण या किल्ल्यापाशी येऊन पोहोचल्यावर आपल्या संकटांचा शेवट होईल; पण पहातो तो येथे आल्याबरोबर पुनः आणखी आपल्याला अगदी गैरमाहित ठिकाणी फार लांबचा प्रवास करण्याची पाळी आली! त्या मनुष्याचे शब्द ऐकून, वीज कडकडली म्हणजे जसे भय वाटते, त्याप्रमाणे याच्या पोटांत धोंडा उभा राहिला! परंतु पूर्वी जादूगाराने त्याला सांगून ठेविले होते कीं, त्या पर्वतावर पहारा करणारे जे कोणी आहेत त्यांच्या म्हणण्याप्रमाणे वागण्यांत अंतर पडू देतां कामा नये, त्याचे जलालुद्दीन यास पक्के स्मरण होते. तेव्हां आतां काय होणार असेल ते होवो, या मनुष्याच्या सांगण्याप्रमाणे तर केलेच पाहिजे, असे त्यास वाटून त्याप्रमाणे करण्याचा त्याने निश्चय केला. परंतु जो मार्ग त्याला आतां क्रमावयाचा होता त्याकडे त्याने नजर फेंकली तो तो पहिल्यासारखाच कठिण आहे असे त्यास दिसले; तसेच, सूर्यास्त होऊन बराच वेळ झाला असून जिकडे तिकडे अंधार व धुकें पडले आहे असे त्याच्या दृष्टीस पडल्यावरून तो त्या मनुष्यास म्हणाला, " आतां रात्र झाली आहे, व मी पराकाष्ठेचा थकून गेलों आहे, तेव्हां असाच काळोखांत जर पर्वत चढूं लागलों तर माझा एकाद्या ठिकाणी शोक जाऊन मी पडून प्राणास मुकेन कीं काय अशी मला भीति वाटते. याकरित रात्रीची रात्र येथे रहाण्याविषयी मला परवानगी मिळेल तर बरे होईल. " त्या मनुष्याने डोकें हालवून ठीक आहे म्हणून सांगितले, आणि माझ्यामार्गे चल असे त्यास म्हणाला.

ते दोघेजण दारांतून आंत गेले तो पुढे एक लांबच

लांब रस्ता लागला. त्यांत अगदी अंधारगुडुप होता. तो रस्ता संपल्यावर पुढे एक दिवाणखान्यासारखे मोठे घोरले उदासवाणे असे दालन लागले. हेही, मार्गे सांगितलेल्या दाराला जसे मोठमोठे ओबडधोबड दगड होते, तशाच दगडांचे असून त्याची न्हावणी देवळासारखी निमुळती होती, व तिला वरती घुमट होता. त्या दालनाच्या मध्यभागी एक मोठा लोखंडी दिवा टांगलेला होता. त्याच्या मंद उजेडाने तर ती जागा ज्यास्तच भयाण दिसत होती. या ठिकाणी आल्यावर जलालुद्दीन याच्या बरोबरचा मनुष्य त्याला तेथे एकटाच ठेवून निघून गेला. परंतु लौकरच दोन गुलाम एक कोच घेऊन तेथे आले. त्यांनी त्यास त्यावर बसण्याविषयी खुणेने सुचविले. नंतर त्यांनी एक मेज आणून त्याच्यापुढे ठेविले, व त्यावर भोजनाचे ताट व पाण्याने भरलेले दोन मोठले पेले आणून ठेवून, त्याला आणखी काय लागेल ते आणण्यास तयार असे मोठ्या मर्यादेने जरा दूर उभे राहिले. जलालुद्दीन यास त्यांजपार्शी मागण्याचे मुळी कारणच पडले नाही; कारण त्यांनी पूर्ण लक्ष ठेवून त्याने मागण्यापूर्वीच जे जे त्याला लागले ते आणून वाढले.

जलालुद्दीन यास भूक फार लागली होती व श्रमही अतिशय झाले होते, तेव्हां तो यथेच्छ भोजन करून घाणी प्याल्यावर त्याला मोठे समाधान वाटले व हुशारी आली. त्याचे जेवण होतांच त्या गुलामांनी मेज उचलून नेले, व त्याला उठून आपल्या मार्गे येण्याविषयी खुण केली. त्यांनी त्यास बाजूच्या एका अरुंदशा वाटेने कांही पावले नेले, तो तेथे एक लहानसे दार लागले. त्या दाराचा पडदा एकीकडे करून त्यांनी त्यास आंत जाण्याविषयी खुणेने सुचविले. तेव्हां आपण आपल्या बगदाद येथील निजावयाच्या

दिवाणखान्यासारख्याच जागेंत आलों असें त्यास दिसल्या-
वरून त्याला जो विस्मय वाटला तो किती म्हणून सांगावा !
खेरीज दुसरा मोठा चमत्कार हा कीं, तो घराहून निघतांना
त्याने त्या ठिकाणीं ठेविलेली प्रत्येक वस्तुही जशीची तशीच
येथें त्याच्या दृष्टीस पडली ! हें पाहून तो आश्चर्यानें अगदीं
भांबावून गेल्यासारखा दिसल्यामुळे त्या गुलामांपैकीं एकजण
म्हणाला, “ हा सर्व प्रकार पाहून तुम्ही बुचकळ्यांत पडलासें
वाटतें. पण याचा उलगडा आम्ही तुम्हांला सांगतो. तुम्ही
येथे मोठे कष्ट सोसून येथें आलां, यास्तव तुम्हांला येथें
अपरिचितपणा न वाटून चांगली शेंप यावी म्हणून आमच्या
धन्यानें तुमचा स्वतःचाच निजण्याचा दिवाणखाना तुम्हांला
येथें आणून दिला आहे. ” याप्रमाणें त्या गुलामांनीं त्यास
सांगितल्यावर ते तेथून परत निघून गेले.

तथापि हा एकंदर विलक्षण प्रकार पाहून जलालुद्दीन
आश्चर्यसागरांत केवळ निमग्न होऊन गेला होता, यामुळे
त्याला शेंप लोंकर कसची येते ! त्यानें दिवा हातांत घेऊन
त्या ठिकाणचे सर्व पदार्थ बारीक रीतीनें पाहिले. तों त्याचा
बिछाना, त्याजवरची मच्छरदाणी, व एकंदर सर्व सामान
अगदीं तेंच आहे याविषयीं त्याची खात्री झाली. शिवाय
त्याला आजपर्यंत इतका त्रास व इतकी खटपट पडण्यास
मूळ कारण झालेला जो चंबू, तोही पण आपल्या ठिकाणीं
कायम होता ! हें पाहून तर हा आपला दिवाणखाना ना-
हीं असें मानण्यास त्यास मुळींच जागा राहिली नाहीं ! त-
थापि ज्यांच्या कारणांचा विचार केला असतां मनुष्याची मति
कुंठितच व्हावयाची, अशा अनेक गोष्टी नुकत्याच थोड्या
वेळापूर्वीं त्याच्या पाहण्यांत आल्या असल्यामुळे, प्रस्तुत गो-
ष्टीविषयींही ज्यास्त विचार करण्यांत कांहीं अर्थ नाहीं असें

समजून तो विठान्यावर जाऊन निजला, व लौकरच त्याला गाढ निद्रा लागली. मग काहीं वेळाने पूर्वीप्रमाणे त्याला स्वप्न पडून ती सुंदर राजकन्या त्याला दिसली. ती सोन्याच्या सिंहासनावर बसली असून तिने मौल्यवान् शगा घातला होता; त्याला शेंकडों प्रकारची उत्तम उत्तम रत्ने होती, ती चांदण्यांसारखी चमकत होती; व ती राजकन्या आपल्या हातांतील सुवर्णयष्टि त्याजकडे करीत होती. हे त्याला काहीं वेळ दिसल्यावर नैहर्मीप्रमाणे तो जागा होऊन त्याच्यापुढे ती येरडी जखीण येऊन उभी राहिली. तिने आपली कुवडी त्याजकडे करून त्यास कर्कश शब्दाने म्हटले, "तुझ्या हातून चूक होण्याचा संभव दिसतो; तर संभाळ! आतां तू या किल्ल्यांतून जाणार तो एक कुत्रा बरोबर घेतल्यावांचून जाऊ नको. या लोकांपाशी एक कुत्रा माग म्हणजे हे तुला तो देतील." नंतर जरा रागावल्यासारखे करून व आपली कुवडी परजून ती आपल्या शिरस्त्याप्रमाणे चंबूंत गेली. तेव्हां जलालुद्दीन म्हणाला, "काय चमत्कार आहे! मला कुत्र्याचे काय कारण आहे हे समजत नाही! तथापि मला प्रवास करतांना कशाची गरज लागेल हे त्या द्वाद म्हातारडीला चांगले ठाऊक आहेसे दिसते. म्हणून तिच्या सल्ल्याप्रमाणे चालवे हे बरे." मग पुनः संध्याकाळपासून घडलेल्या विलक्षण गोष्टींचा विचार करीत तो काहीं वेळ पडल्यावर त्याला फिरून झोप लागली.

उजडल्यावर तो जागा होतांच आपण एका लहानशा खडकाच्या गुहेत वाळलेल्या शेवाळावरती गोदडीवर पडलो आहे असे त्याला दिसले. तेव्हां त्याला जे नवल वाटले त्याचे किती वर्णन करावे! तो उठून बसल्यावर, अदले दिवशी संध्याकाळी जो मनुष्य प्रथम किल्ल्याच्या दारापाशी त्यास

७९ जर्मन भाषेतील सुरस व चमत्कारिक गोष्टी.

भेटला होता तो येऊन त्यास म्हणाला, " ऊठ, आपल्या कामास चालता हो. " जलालुद्दीन म्हणतो, " माझी तयारी आहे; पण मजबरोबर एकादा कुत्रा द्याल तर बरे होईल. " हें ऐकून त्या मनुष्याने कांहीं मंत्राचा उच्चार केला. त्याबरोबर एक मोठा कुत्रा उड्या मारीत तेंथे आला. त्याने त्या मनुष्याचे हात चाटले व शेंपूट हालवून त्याशी लाडीगोडी करूं लागला. त्या मनुष्याने आपल्या विशांतून एक लहानशी कांडी काढिली, आणि त्या कुत्र्यास ती दाखवून जलालुद्दीन याजकडे केली व त्यास म्हणाला, " ही कांडी घे आणि नीट संभाळ. जेंपर्यंत ही तुझ्याजवळ असेल तेंपर्यंत हा कुत्रा तुझ्याबरोबर येईल. हं, जा आतां; उशीर झाला. "

जलालुद्दीन लागलाच निघाला, व तो कुत्रा त्याच्यापुढे चालला. त्याला ज्या वाटेने तो कुत्रा घेऊन चालला, ती अर्थातच जरी अगदी नीट किंवा साफ नव्हती, तरी ती भयंकर नव्हती. हें पाहून जलालुद्दीन यास फार आनंद झाला. क्वचित् ठिकाणी जेव्हां एकादी अवघड चढण लागे, तेव्हां तो कुत्रा निराळाच रस्ता काढून ती चुकवून जाई. तो जिकडे जाई तिकडे जलालुद्दीन हा त्याच्या मार्गे त्याजवर भरंवसा टाकून चाले. याप्रमाणे जातां जातां ते दोवे पर्वत उतरून खाली आले; ते त्यांना एक लहानशी सपाट जागा लागली. तोंतून ते निघून गेल्यावर त्यांना एक लहान लहान टेकड्यांची रांग लागली. तिच्या माथ्यावर गेल्यावर त्यांना खाली मोठा समुद्र दिसला. त्या समुद्रापार्शी पोंहोच- ब्यावर त्याच्या किनाऱ्याकिनाऱ्याने त्यांनी कित्येक मजला केल्या; तेव्हां त्यांना एक मोठे अफाट मैदान लागले. त्यांतून त्यांनी चाळीस मजला केल्यावर त्यांना तो ' गरुडपक्ष्यांचा तलाव ' दिसला. त्या ठिकाणी आल्यावर जलालुद्दीन यास

मोठें समाधान वाटलें; व संध्याकाळ होतांच तो गव-
तावर, उशाला एक दगड घेऊन निजला. या त्या-
च्या विज्ञान्यास अर्थात् आभाळ हीच मत्तरदाणी होती!
तथापि या स्थितीचा त्याला अलीकडे बरेच दिवस सराव
पडून गेल्या कारणाने त्याला त्याचे कांहीं विशेष वाटेनासे
झाले होते. असो, याप्रमाणे तो निजल्याबरोबर त्याला
लौकरच गाढ झोंप लागली.

प्रकरण ५.

पहांट होतांच जलालुद्दीन याजबरोबर आलेला कुत्रा
मोठमोठ्याने भुंकू लागला आणि त्याच्या अंगावर उड्या मारू
लागला. जलालुद्दीन जागा होऊन पहातो तो तो कुत्रा अतिशय
घाबरून तलावाच्या पलीकडच्या बाजूस असलेल्या झाडी-
कडे एकसारखा टक लावून पहातो आहे असे त्यास दिसले.
जलालुद्दीन याने तिकडे निरखून पाहिले तो सर्व झाडांवर
काळ्या रंगाचे हजारों पक्षी बसल्यामुळे तो अगदी कृष्णवर्ण
होऊन गेलेली त्याला दिसली. जलालुद्दीन मनांत
म्हणाला, “ हेच ते गरुडपक्षी आहेत यांत संशय नाही.”
नंतर त्यांच्यांत एकादा पांढरा गरुडपक्षी आहे कीं काय
हे त्याने लक्षपूर्वक पाहिले. इतक्यांत तो कुत्रा तेथून झट्टादिशीं
निघाला, आणि एकाएकीं दिसेनासा झाला. थोडक्याच वे-
ळाने वर सांगितलेले पक्षी झाडांवर बसले होते तिकडे
त्या कुत्र्याचे भुंकरणे जलालुद्दीन यास ऐकू आले. त्याच्या
भुंकरणाने ते सर्व पक्षी तेथून उठले, आणि जलालुद्दीन
जेथे उभा होता तिकडे तलावावरून उडून येऊं लागले.
त्यांच्या मध्यभागीं एक पांढऱ्या रंगाचा पक्षी सर्वांपेक्षां वर
उंच उडत असलेला जलालुद्दीन याच्या नजरेस पडला.

जलालुद्दीन याने तत्क्षणीं त्यावर तीर सोडला; त्यासरसा तो मरून तलावांत पडून तरंगूं लागला. जलालुद्दीन म्हणाला, “ तो अलीकडे आल्यावांचून मी त्यावर तीर सोडला हा केवढा मूर्खपणा केला ! मी सदाचाच हतभागी ! नन्मभर मजकडून असाच मूर्खपणा होत आला आहे ! आतां तो पक्षी माझ्या हातीं लागला कसा ! पहा, तो तरंगत तरंगत पलीकडेच चालला आहे !

याप्रमाणें त्याला फार वाईट वाटून तो आपल्या स्वतःला अतिशय दोष देत आहे, इतक्यांत एकाएकीं तो कुत्रा परत आला, आणि तलावांत उडी टाकून पोहत पोहत त्या पक्ष्यापर्यंत येऊन त्यानें त्यास गांठले, व आपल्या तोंडांत धरून भरदिशीं जलालुद्दीन याच्या पायांपाशीं आणून ठेविले. जलालुद्दीन याने लागलाच त्याच्या अंगांत घुसलेला तीर काढला, आणि त्याचा डावा पंख उपटून आपल्या कमरपट्ट्यांत ठेवून दिला. त्याचे हात त्या पक्ष्याच्या रक्ताने भरले असल्यामुळे ते तो आपल्या आंगरख्याला पुशीत असतां त्याच्या जवळची कांडी त्याला न कळत जमिनीवर पडली; ती लागलाच तो कुत्रा पुनः त्या पक्ष्यास तोंडांत धरून खूब जलदीने पळत सुटला. जलालुद्दीन याने कुत्र्यांचीं जीं नांवे साधारणपणें असतात त्या सर्व नांवांनीं मोठमोठ्यानें त्यास हांका मारिल्या, पण त्यांचा काहीएक उपयोग झाला नाहीं, त्यानें पहिली हांक मारण्यापूर्वीच तो कुत्रा त्यास दिसेनासा झाला.

तेव्हां जलालुद्दीन हा अतिशय विन्न होऊन एकटाच परत जावयास निघाला. त्या वेळीं, किल्ल्यांतील मनुष्यानें आपणास सांगितले तें खरें समजून आपण वेढ्यासारखे इकडे आलों असें ध्यास वाटूं लागले. कुत्र्यानें त्याला ज्या रस्त्यानें आणले होते, तो रस्ता त्याला परत जाण्याच्या वेळीं न सांपडून तो खराब व खडकाळ रस्त्यानें चालला. त्यांत झाडाझुडपांचीही अतिशय

गदी असल्यामुळे त्याला कित्येक वेळां आपल्या तरवारीने ती तोडून रस्ता करावा लागला. तसेच कांहीं ठिकाणी त्याला जमीन एकसारखी इतकी दलदलीची लागली कीं, रात्री निजावयास सुद्धां कोरडी जागा कित्येक वेळां त्याला सांपडली नाहीं !

याप्रमाणें, मासिस पर्वतापासून वर सांगितलेल्या तलावापाशीं येण्यास त्याला जितके दिवस लागले होते त्यांहून पुष्कळ अधिक दिवस पुनः तेथें परत जाण्यास लागून, शिवाय अनेक प्रकारचा त्रास व संकटेंही भोगावयास लागलीं. तो त्या पर्वताच्या पायथ्याशीं येऊन पोहोचल्यावर, कुठ्याने ज्या रस्त्यानें त्याला पूर्वी उतरून आणलें होतें तो रस्ता तो शोधूं लागला. पण तो त्याला कांहीं सांपडला नाहीं. यामुळे वर जाण्यास पहिल्याप्रमाणेंच त्याला अतिशय कष्ट पडले. त्याला पहिल्याप्रमाणेंच पुष्कळ ठिकाणीं ओळकंवे घेऊन चढावे लागलें, व तसें करित असतां कित्येक ठिकाणीं तो हात सुटून खालीं पडण्याचा रंग आला होता; परंतु प्रत्येक वेळां सुदैवेंकरून थोडक्यांत चुकलें, नाहींपेक्षां त्याची मोठी कठिण अवस्था झाली असती ! अशा प्रकारें पराकाष्ठेचे हाल सोशीत तो एकदांचा मार्गें सांगितलेल्या किल्ल्याच्या दारापाशीं येऊन पोहोचला. तो आंत शिरणार तो उंबरठ्यामध्ये, पूर्वी त्यानें तेथें आल्या वेळां प्रथमच पाहिलेला धिप्पाड मनुष्य—म्हणजे ज्यानें त्याला तीरकमठा दिला होता—तो उभा असलेला त्याच्या दृष्टीस पडला. तो त्याला म्हणाला, “तूं आपली कामगिरी बजाविलीस काय ?” हें ऐकून जलालुद्दीन यानें बरोबर आणलेला गरुडपक्ष्याचा पंख त्याच्या हातांत दिला. तेव्हां तो मनुष्य म्हणाला, “मला जो पाहिजे होता तो हाच पंख आहे कीं नाहीं हें मला पाहिलें पाहिजे.” नंतर कांहीं एका चमत्कारिक नांवानें त्यानें मोठ्यानें हांक

मारिली, तों लागलाच पूर्वी सांगितलेला कुत्रा जलालुद्दीन याने मारलेल्या गरुडपक्ष्यास तोंडांत धरून धांवत धांवत आला. त्या मनुष्याने कुत्र्याच्या तोंडांतून तो पक्षी घेऊन तो पंख त्याला लाविला, आणि दुसऱ्या पंखाशी तो मिळतो किंवा नाही हे पाहिले. मग तो डोकें हालवून म्हणाला, “ठीक आहे; मला जें काहीं पाहिजे होते तें तूं आणलेस. आतां जरासा थांब. माझा भाऊ इतक्यांत येईल, आणि तुला आणखी काय केले पाहिजे तें सांगेल.” असे बोलून तो पुनः किल्ल्यांत शिरला व कुत्रा त्याच्या मागोमाग गेला.

त्या मनुष्याच्या तोंडचे वरील शब्द ऐकून जलालुद्दीन पराकाष्ठेचा खिन्न होऊन मोठा सुस्कारा टाकून म्हणाला, “याउपरही आपली कसोटी पहाण्याचें देवाच्या मनांत आहे काय ? मला वाटले होते कीं, मी इतके केले तेव्हां मला तो अद्भुत हिरा आतां प्राप्त होईल. परंतु एक झाले नाही तो दुसरे काम माझ्या पुढें वाढून ठेविलेलेच आहे ! आतां याचा तो भाऊ मला आणखी कसल्या कामगिरीवर पाठविणार भगवान् जाणें !” इतक्यांत वर सांगितल्याप्रमाणें त्या मनुष्याचा भाऊ तेथे येऊन ठेपल्यामुळे जलालुद्दीन याच्या मनांत चाललेले विचार बंद पडले. त्या भावाने एक अतिशय बारीक पोलादी टोंक असलेला लांब भाला जलालुद्दीन याच्या हातीं देऊन म्हटले, “हा घेऊन जा, आणि आपले काम कर.” जलालुद्दीन याने नाइलाजास्तव तो भाला हातीं घेऊन मोठ्या टेंकीस येऊन म्हटले, “माझी तयारी आहे. परंतु मला हा भाला घेऊन काय करावयाचें तें कृपा करून सांगा.” त्या मनुष्याने उत्तर केले, “तूं आतां येथून लेबनान पर्वताच्या रस्त्यानें जा. वाटेनें तुला तैशीस आणि युकेतीस ह्या नद्या लागतील. त्या उतरून कित्येक

मजला केल्यावर तुला सहारा नांवाचे मोठे वालुकामय अरण्य लागेल. त्या अरण्याच्या मध्यभागी एक लहानशी अतिशय सुपीक जमीन आहे. तीतून एक नदी वहात असून तिच्या दोहों काठांवर पुष्कळ मोठमोठे उंच असे ताडवृक्ष आहेत. त्यांच्या सांवळ्यांनी मंडपासारखी तेथे छाया झालेली आहे. त्या प्रदेशांत फिरणारे लोक सूर्याचा ताप निवारण करण्याकरितां त्या वृक्षांखालीं वसून विश्रांति घेतात, व त्यांचीं फळे खाऊन ताजेतवाने होतात. तथापि त्या प्रदेशाच्या आसमंतात भागी एक मोठा अक्राळविक्राळ असा काव्या रंगाचा सिंह आहे, यामुळे प्रवासी लोकांना तेथे मोठा धोका आहे. तर तूं आपल्या तीरानें व भाल्यानें त्या भयंकर रानटी प्राण्यास मारून टाक. या योगानें त्या विचाऱ्या प्रवासी लोकांचें भय नाहीसें होईल हें तर खरेच, पण मुख्यत्वे तुझ्या मनांत जो हेतु आहे तो साध्य होण्यास मार्ग होईल. असो; तो सिंह तूं मारलास म्हणजे त्याचे शेंपूट कापून इकडे घेऊन ये. त्याची तुला फार गरज आहे."

या वेळीं रात्र पडण्याचा समय असल्यामुळे, हा फार दूरचा व संकटाचा प्रवास करण्यापूर्वी विश्रांति मिळून तकवा येण्यासाठीं रात्रचीरात्र किच्छ्यांत रहाण्याविषयीं जलालुद्दीन यानें त्या मनुष्याची परवानगी मागितली. त्यानें डोकें हालवून त्याचे म्हणणे कबूल केलेंसे दर्शविलें, व आपल्या मार्गे येण्याविषयीं खुणेनें सांगितलें. त्याला त्यानें पूर्वाप्रमाणेंच त्या भयाण जागेत नेलें, व लागलीच त्याच्या भोजनाची तरतूद झाली. या वेळींही पहिल्या खेपेप्रमाणेंच दोन गुलाम त्याच्या शुश्रूषेला होते. जलालुद्दीन हा यथेच्छ भोजन करून पाणीबिगी पिऊन हुशार झाल्यावर त्या

गुलामांनी त्याला मार्गे सांगितलेल्या रस्त्याने नेऊन दाराच्या आंत सोडिले. तेव्हां पूर्वीच्या प्रसंगी त्याला आपला निज-प्याचा दिवाणखाना दिसून जसे आश्चर्य वाटले होते तसेच या वेळीही झाले. त्या ठिकाणी सर्व वस्तु जेथल्या तेथे असून तो तांब्याचा चंबूही आपल्या जागी कायम होता ! परंतु जलालुद्दीन याने अलीकडे, मानवी बुद्धीस अगम्य असे अनेक अद्भुत चमत्कार पाहिले असल्यामुळे या गोष्टीच्याही कारणाचा विचार करण्यांत कांहीं अर्थ नाही असे समजून तो विच्छान्यावर पडला, व लागलाच शोपीं गेला.

नेहमींप्रमाणे मध्यरात्रीचे वेळी त्याला प्रथम सुंदर स्त्रीचे स्वप्न पडून नंतर लागलीच ती म्हातारी खुजी स्त्री त्याजपुढे येऊन उभी राहिली, व त्या आनंददायक स्वप्नाचा तिने विघात केला. तिने आपली कुबडी त्याच्या अंगावर उगारून त्याला त्रासाने म्हटले, “ मूर्खासारखा त्या रेंतीच्या भयंकर अरण्यांतून पायीं जाण्याचा यत्न करूं नको. तसे करशील तर फुकट उन्हाच्या तापाने होरपळून मरशील; आणि कदाचित् कसावसा तेथे जाऊन पोहोचलास तरी, तेथल्या त्या सिहाला दुसरे कांहीं भक्ष्य न सांपडले तर इतर प्रवाशांप्रमाणेच तो तुला मारून टाकील. याकरितां तूं यांच्यापार्शीं एक उंट माग म्हणजे हे तुला तो देतील.” असे म्हणून तिने आपली कुबडी वर फेंकली, आणि मोठ्या चातुर्याने ती झेलून पुनः नेहमींप्रमाणे चंबूत शिरली. जलालुद्दीन मनांत म्हणतो, “ ठीक ! उंट मिळावयास ही जागा तर खूब नामी आहे ! असो, पण येथे सर्वच अद्भुत चमत्कार आहे त्या अर्थी एकादा उंटही ते लोक देऊं शकतील. तथापि त्या अजस्र प्राण्यावर बसून मला डोंगर उतरतां

कसा येणार ! ” मग या गोष्टीचा कांहीं वेळ विचार करून तो कंटाळल्यावर पुनः झोपी गेला.

दुसरे दिवशीं उजाडतांच, ज्या मनुष्यानें अदले दिवशीं संध्याकाळीं त्याला भाला दिला होता त्यानें त्यास हांक मारून जागे केले. तो आपण पूर्ववत् गुहेमध्ये आहो असे त्यास दिसून आले. तो मनुष्य त्यास म्हणाला, “ऊठ, आपल्या कामगिरीला चालता हो. वेळ हा अमोलिक आहे. तो फुकट घालवितां कामा नये. आपला तीरकमठा आणि मी दिलेला भाला बरोबर घे, आणि सहारा अरण्याचा रस्ता धर. ” तेव्हां जलालुद्दीन यास त्या बाईनें सांगितलेल्या गोष्टीची आठवण होऊन तो त्या मनुष्यास म्हणाला, “ त्या अरण्याचा प्रवास माझ्यानें पार्यां होणें अशक्य आहे. याकरितां मला एक उंट जरूर पाहिजे. ” त्यानें उत्तर केले, “ ठीक आहे. तुला तो मिळेल. ” असें ह्मणून त्यानें त्यास दारापारीं नेले, आणि दूरचा प्रवास करण्यास जरूर लागणाऱ्या सर्व वस्तु वर भरून तयार केलेला असा उंट त्यानें त्यास दाखवून म्हटले, “ हा उंट घेऊन जा. ”

जलालुद्दीन लगेच त्या उंटावर चढला, व तेथून निघाला. उंटास त्या पूर्वी सांगितलेल्या कुत्र्याप्रमाणें डोंगराच्या रस्त्याची चांगली माहिती आहे असे पाहून त्यास मोठा आनंद झाला. त्या उंटानें जो रस्ता काढला तो मुठींच भयंकर किंवा चढणीउतरणीचा असा नव्हता. मधन जेव्हां जेव्हां त्याला एकादी दरी अथवा कडा लागे, तेव्हां तेव्हां तो त्याला वळसा घालून सुरक्षित रीतीनें निघून जाई. याप्रमाणें थोडक्याच दिवसांनीं जलालुद्दीन हा त्या उंटावर वसून, मध्ये सांगण्यासारखा कांहीं एक अडथळा किंवा धोका न येतां, सहारा अरण्याशीं येऊन पोहोचला. तेथून तो लवकरच त्याच्या मध्य-

भार्गी असणाऱ्या सुपीक प्रदेशांत येऊन दाखल झाला. त्या ठिकाणी किल्ल्यांतील मनुष्याने सांगितल्याप्रमाणे नदीच्या कांठीं ताडवृक्षांची सारखी थाप लागून गेली असल्यामुळे जलालुद्दीन यास ते स्थळ अतिशय रमणीय वाटले.

या वेळीं दिवस मावळायाला थोडाच अवकाश होता, सबब जलालुद्दीन याने खाली उतरून उंटारचे ओझे काढले, व त्याला नदीत नेऊन पाणी पाजले. नंतर त्यास चरावयास सोडून देऊन त्याने तेथील झाडांची कांही सुंदर फळे तोडलीं, व तीं भक्षण केलीं. तीं फारच रुचकर असल्यामुळे त्याला अतिशय समाधान वाटले. मग तो खुशाल हातपाय ताणून सांवरलीत विश्रांतीकरितां पडला. त्याला पडून थोडा वेळ झाला नाहीं तोंच फार मोठी भयंकर गर्जना ऐकूं आली. त्यावरून तो सिंहच आपल्याकडे येत आहे, व ही गर्जना मोठ्याने ऐकूं येत आहे यावरून तो येथून जवळच आहे, असें त्याने अनुमान केले. तेव्हां ताबडतोब तो उठला, आणि आपला तीरकमठा व भाला घेऊन सिंहाच्या दृष्टीस न पडे असा एका मोठ्या झाडाच्या खोडामार्गे सज्ज होऊन उभा राहिला. पांच चार पळे लोटलीं नाहींत तोंच सिंहाची स्वारी आपल्या गर्जनेनें आकाशापाताळ एक करीत व उड्या मारीत तेथे येऊन थडकली. तो नदीच्या कांठीं स्वस्थपणे चरत असलेल्या त्या उंटार उडी घालण्याच्या बेतांत होता. इतक्यांत जलालुद्दीन याने त्यावर आपला तीर सोडला. तो तीर सिंहाच्या उजव्या डोळ्यांत घुसून तेथेच हालत राहिला. अशा प्रकारे सिंहास इजा झाल्यामुळे त्याला पराकाष्ठेचा चेव आला, आणि जिकडून तीर आला होता त्या दिशेकडे मोठ्या वेगाने तो चाल करून गेला. जलालुद्दीन हा धीर धरून नमिनिविर एक गुडघा टेंकून नेटाने

उभा राहिला असून त्याने आपल्या वैद्याच्या समोर आपला भाला रोखला होता. सिंहाने त्यास पाहून मोठ्या आवेशाने त्याजवर उडी घातली. जलालुद्दीन हा बहुतेक बेशुद्ध होऊन गेला, व आपल्या अंगावर कांहीं भलें मोठें धूड पडलें येवढें मात्र त्याला समजलें. क्षणभराने त्या भाराने तो धपुर्दिशीं पडून अगदीं जमीनदोस्त झाला. तेव्हां आतां आपलीं शंभर वर्षे खास भरलीं असे त्यास वाटलें; व मग तर तो अगदींच निश्चेष्ट पडला. याप्रमाणे बराच वेळ गेल्यावर तो हळूहळू शुद्धीवर येऊं लागला. तो चंद्राचा स्वच्छ प्रकाश पडलेला त्याच्या दृष्टीस पडला. त्यावरून तो अगदीं गोंधळांत पडून गेला, व आपण अर्हो कोठें व हें झालें काय हें त्याला कांहींच कळेना. त्याचीं हाडे पराकाष्ठेचीं दुखू लागलीं, व तो अगदीं निःशक्त होऊन गेला. तसेच त्याजवर पडलेल्या भाराच्या योगाने त्याला श्वासोच्छ्वास करण्याचीही पंचाईत झाली होती; यास्तव कसे तरी करून ते ओझे अंगावरून पलीकडे टाकून मोकळे होण्याची त्याने तजवीज केली. तो एकीकडे होऊन पहातो तो आपले सर्व कपडे रक्ताने भरून गेलेले त्यास दिसले. त्यावरून सिंहाने आपल्या पंजांनीं अगर दांतांनीं आपणास एकादी मोठी जखम केली असावी असे त्याच्या मनांत येऊन तो हळूहळू खरडत नदींत उतरला, आणि अंगावरचे सर्व कपडे काढून त्याने स्नान केलें. त्या योगाने त्याला जरा बरें वाटलें, व त्याचे अंग दुखत होतें तेंही बरेंच कमी झालें. नंतर त्याने आपले सर्व शरीर नीट पाहिलें, परंतु सुदैवेकरून आपल्याला जखम कोठेही झाली नाहीं असे त्यास दिसलें. मग पुनः कपडे घालून जेथे तो पडला होता त्या ठिकाणीं परत आला, आणि रक्त कृशाचे निघालें म्हणून पाहूं लागला; तो त्या भयंकर

सिंहाच्या पोटांतून आपला भाला आरपार जाऊन तो मरून पडला आहे असे त्याच्या दृष्टीस पडले. हे पाहून त्याला पराकाष्ठेचा आनंद झाला, व जी थोडीबहुत इजा झाली होती तिचा त्या आनंदाच्या भरांत त्यास अगदी विसर पडला. तथापि त्याच्या अंगांत तादृश शक्ति न राहिल्यामुळे तो तसाच त्या सिंहाचे डोकें लोडाप्रमाणें उशाला घेऊन पडून राहिला, व लागलाच गाढ झोपी गेला.

जलालुद्दीन हा जो निजला तो सकाळपर्यंत जागा झाला नाही. जागा झाल्यावर त्याचा थकवा जाऊन त्यास चांगली हुशारी वाटली. मग त्याने उठून त्या मैलेल्या सिंहाचे शेंपूट कापले, आणि ते व इतर सामान उंटावर घालून तो त्यावर बसून मासिस पर्वताकडे परत यावयास निघाला. या वेळी त्याला वाटेने मुळींच अडथळा किंवा त्रास न होता त्याचा प्रवास फार सुखाचा झाला. सहारा अरण्यांतून तो सरदिशीं निघून गेला; व एकंदरीने, त्याला इकडे यावयास जितके दिवस लागले होते त्यांपेक्षां पुष्कळ कमी दिवस परत डोंगराच्या पायथ्याशीं यावयास लागले. त्या ठिकाणी तो येऊन पोहोचला त्या वेळीं दिवस थोडा राहिला होता; सबब रात्रचीरात्र तेथेच राहून सकाळीं वर चढून जावे हे बरे असे त्यास वाटले. परंतु त्याच्या उंटाने खूब जलद चालण्यास आरंभ केला, त्यावरून जणूं काय आजच्या आजच पर्वत चढून आपल्या ठिकाणाला जाऊन पोहोचावे असे त्याच्या मनांत आहे असे जलालुद्दीन यास वाटले. तेव्हां जलालुद्दीन यानेही त्याच्या हेतूस अडथळा आणला नाही. जसजसा दिवस मावळायाला जाऊं लागला तसतसा तो उंट अतिशयच भराभर डोंगर चढूं लागला.

याप्रमाणें जातां जातां सूर्याचे शेवटचे किरण क्षितिजा-

खाली जाऊन दिसेनातसे होण्यापूर्वीच तो उंट जलालुद्दीन यासह किल्ल्याच्या दरवाज्यासमोरच्या फरसबंदीवर जाऊन पोहोचला. आपण इतके जलद आलो असे पाहून जलालुद्दीन यास पराकाष्ठेचे नवल वाटले. कारण जो पर्वत चढण्यास त्याला स्वतःला एक संबंध दिवस लागला होता, तो तो उंट एका तासांत चढून आला; व याहीपेक्षां चमत्काराची गोष्ट ही की, पर्वत उतरतांना त्याला योडेबहुत तरी खडे खळगे व उंच सखल वाटा लागल्या होत्या, पण या वेळेस जणू काय आपण सपाट मैदानावरून आलो असे त्यास वाटले ! याप्रमाणे तो आश्चर्य करित आहे तो, त्याला खाली उतरून आपल्यावरचे सामानसुमान काढतां यावे म्हणून उंटाने गुडघे टेकले. तेव्हां जलालुद्दीन हा खाली उतरला, व आपला तीरकमठा, भाला आणि नवीन आणलेले सिंहाचे शेंपूट हीं सर्व घेऊन तो दरवाज्यांतून आंत जाऊन लागला. इतक्यांत ज्या मनुष्याने त्यास भाला दिला होता तो त्याच्यापुढे आला आणि त्यास म्हणाला, “ तूं आपले काम बजावलेस काय ? ” हे ऐकून जलालुद्दीन याने ते सिंहाचे शेंपूट त्याच्या स्वाधीन केले.

तो मनुष्य डोके हालवून म्हणाला, “ ठीक आहे; पण हे त्या सिंहाचेच शेंपूट आहे की नाही हे मला पाहिले पाहिजे. ” असे म्हणून त्याने कांहीं चमत्कारिक नांवांनी मोठ्याने हांका मारल्या. त्यांवरसे आंतून भले मोठमोठाले चार कुत्रे एका मोठ्या मेलेल्या काळ्या सिंहास ओढीत घेऊन आले. जलालुद्दीन याने आपण मारलेला तोच हा सिंह हे तेव्हांच ओळखिले. त्या मनुष्याने जलालुद्दीन याने आणलेले शेंपूट त्या सिंहाला लावून पाहिले, व ते त्याचेच आहे अशी त्याची खात्री झाल्यावर तो म्हणा-

६८ जर्मन भाषेंतील सुरस व चमत्कारिक गोष्टी.

ला, “ फार चांगले. मला जें काय पाहिजे होतें तें मिळालें. तूं जरा येथें यांव. तुला आपल्या मनांतलि इच्छा पूर्ण करून घ्यावयाची असेल तर, इतक्यांत माझा भाऊ येथें येईल तो जें काय सांगेल तें तुला आणखी केलें पाहिजे. ” असें म्हणून तो मनुष्य किल्ल्यांत परत गेला, व त्या चार कुऱ्यांनीं त्या सिंहास त्याच्या मागून ओढीत नेले.

जलालुद्दीन मनांत म्हणाला, “ यावरून माझे नष्टचर्य अव्यापि संपलें नाहींसें दिसतें ! आणखी हे बंधु किती आहेत ईश्वर जाणे ! यांपैकीं प्रत्येक जण जर पहिल्या दोहोंप्रमाणेंच मला एकेक विलक्षण कामगिरी सांगत गेला, तर तो अद्भुत हिरा मला प्राप्त होण्यापूर्वीं ह्या यात्रा करण्यांतच माझे अर्धे आयुष्य संपून जाईल ! ” याप्रमाणें तो आपल्या मनांत ह्मणत आहे इतक्यांत तिसरा भाऊ तेथें प्राप्त झाला, आणि त्याच्या हातीं एक चाळण घेऊन ह्मणाला, “ ही घे, आणि आपल्या उद्योगाला जा. ” जलालुद्दीन जरासा खिन्न होऊन म्हणाला, “ ही घेऊन मी काय करूं तें मला समजलें नाहीं ! ” त्या मनुष्यानें उत्तर केलें, “ या चाळणीला कांहीं एक न लावतां जशीं तिला भोंकें आहेत त्या स्थितींतच तिजमध्ये पाणी घेऊन मजकडे ये. त्या पाण्याची तुला गरज लागणार आहे. ” हें ऐकून जलालुद्दीन मनांत अतिशय चरफडला; पण नाइलाजास्तव तसें बाहेर न दाखवितां त्यास म्हणाला, “ ही गोष्ट होणें तर अगदीं अशक्य आहे ! मला तुम्ही एखादें होण्यासारखें काम असेल तें सांगा—पाहिजे असल्यास मला तुम्ही सदोदित बर्फ असणाऱ्या काकेसस पर्वताच्या पलीकडील दूरच्या प्रदेशांत जाण्यास सांगा, अथवा अतिशय भयंकर हिंस्र पशूशीं लढण्यास सांगा—तें करण्यास मी यत्किंचित्ही कां कूं करणार नाहीं. सारांश,

मी आपल्या जिवाची पर्वा न करितां पाहिजे तें काम करण्यास सिद्ध आहे, रक्त तें होण्यासारखें मात्र असलें पाहिजे !” त्या मनुष्यानें उत्तर केले, “बाब, मी सांगतो तें काम होण्यासारखें आहे. तूं आपला ही चाळण घे आणि चालता हो. याहून ज्यास्त कांहीं मी तुला सांगूं शकत नाहीं. आतां सकाळपर्यंत तूं येथें रहा, ह्मणजे रात्रीं तुला आणखी या संबंधानें चांगला सल्ला मिळेल. चल मजबरोबर; जेवण वगैरे करून ताजातवाना हो.”

त्या मनुष्यानें सांगितल्याप्रमाणें जलालुद्दीन हा त्याच्या मार्गे गेला. तो पूर्वी दोन वेळां ज्या ठिकाणीं जाऊन जेवला होता तेथें त्या मनुष्यानें त्यास नेले, व पूर्वीप्रमाणेंच त्याच्या भोजनाची व निजण्याची व्यवस्था लागली. नंतर मध्यरात्रीस त्या म्हातान्या खुज्या स्त्रीनें नित्याप्रमाणें त्यास जागे केले, व ज्याप्रमाणें एकाद्यास बजावून कांहीं गोष्ट सांगवी त्याप्रमाणें तिनें आपली कुबडी वर करून त्यास म्हटलें, “अरे, मी काय सांगते तें नीट ऐकून घे. तुला जें पाणी आणावयाचें आहे त्याच्या शोधाकरितां डोंगर उतरून खालीं जाऊं नको. चाळणींत आणावयाचें तें पाणी नदींत किंवा समुद्रांत वहाणारें नसतें. येथून नीट वर चढून जातें वरच आहे; व तेथेंच तुला त्याचा शोध केला पाहिजे. मीं काय सांगितलें तें नीट ध्यानांत ठेव, व आपल्या अकलेचा उपयोग कर. वेड्यासारखें करूं नको, समजलास !”

ती स्त्री निघून गेल्यावर जलालुद्दीन तसाच विचार करीत विठ्ठान्यावर पडून राहिला. तिनें जें काय सांगितलें त्याविषयीं त्याला मोठें कोडें येऊन पडलें. त्याचा अर्थ बिलकूल त्याच्या ध्यानांत येईना. तो जों जों त्याज-विषयीं ज्यास्त विचार करूं लागला तो तो त्याला त्या गोष्टीचें

अधिकाधिकच गूढ वाटू लागले. तो म्हणाला, “ नदी, समुद्र वगैरेमध्ये हवे तितके पाणी असते, पण ते आणूनको, तर वरती चढून जा आणि तेथून ते शोधून आण, असे ही मला सांगते. आणि त्यांत दुसरी अपूर्व गोष्ट ही कों, ते पुनः चाळणींत घेऊन यावयाचे ! याचा काय अर्थ समजावा हे मला कळत नाही ! खरोखर, ही गोष्ट मानवी शक्तीच्या बाहेर आहे ! ” याप्रमाणे तो आपल्या मनाशी आश्चर्य करित पुष्कळ वेळ विचारांत गढून राहिला. तथापि त्याला त्या गोष्टींत सयुक्तिक असे कांहींएक दिसून येईना. तेव्हां आतां हा विचार पुरे, सकाळीं काय होईल ते पहातां येईल, असे ह्मणून तो स्वस्थ पडून राहिला, व लवकरच पुनः शौची गेला.

प्रकरण ६.

जलालुद्दीन हा सकाळीं जागा झाल्याबरोबर त्या तिसऱ्या भावाने त्याला उठवून आपल्या कामाला जाण्यास सांगितले. जलालुद्दीन त्यास म्हणाला, “ मला आतां डोंगराचे खडपे व कडे वगैरे अवघड जागी जावयाचे आहे, आणि ते काम फार विकट आहे असे मला आजपर्यंतच्या अनुभवावरून माहीत झाले आहे — जरा पाय निसटला कीं एकदम खाली कोसळून मोक्षच व्हावयाचा ! याकरितां मला हातीं धरण्यास एकादी काठी मिळेल तर फार बरे होईल. ” त्या मनुष्याने लागलीच त्याला एक चांगली लांब, बळकट, परंतु हलकी अशी काठी दिली, व त्याला सलाम करून त्वरित आपल्या कामास जा म्हणून सुचविले.

तो किल्ल्यांतून बाहेर निघाल्यावर त्याने चोहोंकडे नजर फेकली, व चढण्यास सोपा असा एकादा रस्ता सांपडेल

म्हणून बराच वेळ टेहळून पाहिले. इतक्यांत ती खुजी स्त्री जे म्हणाली होती कीं, चाळणींत पाणी आणावयाचें त्याच्या शोधाकरितां तुला नीट वर गेलें पाहिजे, त्याची त्याला आठवण होऊन त्यानें तेथूनच वर चढण्यास सुरुवात केली. परंतु त्याला तें फारच कठिण पडूं लागलें. तो अतिशय अवघड असा एक कडा चढून जाई तों त्याच्या सर्वांनें अवघड दुसरा लागे. एकादे वेळेस दोन तीक्ष्ण धारेचे खडक एकमेकांच्या जवळ इतके आलेले असत कीं, त्यांच्यामधून जात असतां त्याचे कपडे त्यांत अडकून ते टराटर फाटत. याप्रमाणें एकीपेक्षां एक अधिक अशा अडचणी येत चालल्यामुळे त्यानें तो मार्ग सोडून देऊन दुसरा धरला. तिकडून जात असतां त्याला कांहींशी सोपी वाट सांपडली. ती थेट वरपर्यंत गेलेली होती. ही वाट सांपडल्यामुळे त्याला थोडे कमी श्रम पडून जरासें अधिक जलद वरतीं जातां येऊं लागले. अशा प्रकारें तो कांहीं तासांनीं एकदांचा एका मोठ्या उंच टेंकाडावर आला. तेथून त्यानें खालीं पाहिलें तों, इतका वेळ जिवापाड मेहनत करून आपण निघाल्या जागेपासून फारसे कांहीं वर आलों नाहीं असें त्याला दिसून आल्यावरून तो पराकाष्ठेचा खिन्न झाला.

तो अगोदरच अतिशय थकून गेला असून वर सांगितल्याप्रमाणें त्याचे धैर्य खचल्यामुळे त्याच्यानें उभें देखील राहवेना. यास्तव तो पुढें आलेल्या एका कड्याच्या सांवलींत विश्रांतीकरितां पडून राहिला, व आतां पुढें करावें तरी कसें याचा विचार करूं लागला. तो आतांपर्यंत इतका चढून आला तथापि पाण्याचा झराविरा कोठेही त्याला आढळला नाहीं. आतां, दूर उंच ठिकाणीं खडकांच्या कपारींतून थोडथोडे पाणी खालीं पडत असलेलें एक दोन वेळां

त्याला आढळले होते खरे, पण ते खाली येतां येतां तेथेंच कोठें तरी धुक्यांत दिसेनासें होई. शिवाय हे पाणी ज्या ठिकाणी पडतेंसे त्याला दिसत होतें, त्या ठिकाणी जावयाला रस्ता मुळींच कोठें त्याच्या दृष्टीस पडला नाहीं. असो; वरील ठिकाणी त्याला हवा ज्यास्त थंड लागूं लागली. पण हे त्याला वरेंच वाटलें; कां कीं, तो सकाळपासून आतांपर्यंत भरउन्हांत एकसारखा चालत असल्यामुळे त्याचा घसा कोरडा पडून त्याला तहान अतिशय लागून गेली होती, ती या योगाने काहींशी कमी झाली.

नंतर वराच वेळ विचार करून तो मनांत म्हणाला, “मी या विलक्षण अवघड व भयंकर पर्वताच्या माथ्यावर चढून जाण्याचा यत्न करीत आहे, हा माझा निवळ खुळेपणा नाहीं काय? मी कदाचित् मोठा भगीरथ प्रयत्न करून त्या ठिकाणी जाऊन पोहोचलों असें घटकाभर मानलें, तरी तेथे मला पाणी आढळण्याचा संभव मुळींच नाहीं; कां कीं, पर्वताच्या शिखरावर पाण्याचा झरा असलेला मी कधींही ऐकिला नाहीं! आणि यदाकदाचित् असला—नाहीं, मी म्हणतो मोठी नदी किंवा समुद्रही असला—तरी पण त्याचे पाणी मी ह्या चाळणींत कसे आणवें हें देवाला माहित! येथे तर माझी अकल अगदीं गुंग होऊन जाते!” याप्रमाणें निराशेचे विचार त्याच्या मनांत आल्यावरून, आपल्याला थोडीबहुत शक्ति आहे तो हा वेडेपणाचा नाद सोडून देऊन आपले खाली उतरून जावें हें बरें, असें त्याच्या मनांत आलें. इतक्यांत, ‘वेड्यासारखें करूं नको, आपल्या अकलेचा उपयोग कर,’ हे त्या खुज्या म्हातारीचे शब्द त्याच्या कानांत गुंगू लागले. तेव्हां, तिचे सांगणें पूर्वीं दोन प्रसंगीं आपल्या किती उपयोगीं पडलें याचे त्यास स्मरण होऊन,

कांहीं होवो, तिच्या सांगण्याप्रमाणेंच करावयाचें असा त्याचा फिरून बेत झाला. तो म्हणाला, " चाळणींत पाणी घेऊन यावयाचें त्याकरितां तुला वरतींच गेलें पाहिजे, दुसरीकडे कोठें तें सांपडणार नाहीं, व तें नदींत किंवा समुद्रांत वहाणारें नसतें, अशा अर्थाचे शब्द ती बोलली होती, नाहीं काय ? या तिच्या म्हणण्यांत कांहीं तरी गूढार्थ आहे यांत संशय नाहीं. वास्तविक पहातां पाणी म्हटलें म्हणजे तें वाहलेंच पाहिजे, नाहींपेक्षां तें जमून राहिलें पाहिजे; दुसरें काय ? "

असो; पुढें आतां कसें करावें याचा विचार करित तो उठला, व पुनः वरतीं चढूं लागला. तो त्याला असें दिसून आलें कीं, येवढावेळपर्यंत ज्याप्रमाणें आपल्याला चढतांना फार त्रास झाला तसा आतां होत नसून भापण भराभर चाललों आहों. तथापि तो जसजसा अधिक अधिक वर चालला तसतशी हवा मात्र त्याला फार थंड लागूं लागली. जातां जातां त्याला एक मोठी बोगद्यासारखी वाट लागली. तीतून तो जाऊं लागला असतां अंधारामुळे त्याला रस्ताही दिसेना; व मागन वाऱ्याचा सोसाटा जो येई तो त्याला इतका असह्य होई कीं, त्याला आपलें अंग देखील सांवरतां येईनासें झालें. तसेंच दोहों बाजूनीं बर्फाचे व गारांचे मोठमोठाले ढीग पडलेले होते; व क्वचित् ठिकाणीं सूर्याचे किरण पडून तेथले बर्फ वितळ-पुमुळे पाण्याचे लहान लहान प्रवाह चाललेले होते.

वर सांगितल्याप्रमाणें तो ती वाट थोडीशी चालून गेल्या-त्यविश्रांति घेण्याकरितां एका झाडाच्या खोडाशीं बसला. हिश तहान फार लागली होती, सबब त्या ठिकाणचे थोडेसें अर्घेऊन त्यानें तोंडांत टाकलें. तें लागलेंच वितळून जल पाणी झालें, व तो तें पिऊन गेला. त्या वेळीं, आतां

पर्यंत जें मोठें थोरलें कोडें त्याच्यापुढें येऊन पडलें हो, त्याचा एकदम फाड पडला. तो म्हणाला, “ येथें चोहोंक हवें तितकें बर्फ आहे; आणि हें बर्फ म्हणजे पाणीच नव्हाय काय ? हें बर्फरूपी पाणी मला चाळणींत सहज घेऊन जात येईल ! जातां जातां त्यांतलें काहीं वितळून गळून जाईल हें खरें; तथापि तें सगळें गळून जाण्याची मुळीच भीती नाही ! ” असें म्हणून त्यानें तेथलें बर्फ घेऊन आपल्या जवळची चाळण अगदीं गच्च भरली, आणि अत्यंत हृष्ट भरित होऊन परत खालीं येण्यास निघाला. येतांना त्याला रस्ता इतका सोपा वाटला कीं, आपण आल्या रस्त्यानें जातां निराळ्याच वाटेनें चाललों आहों असें त्याला भासलें कां कीं, वर पोहोचेंपर्यंत त्याला जशा शेंकडों टिकाणीं अर्चणी आल्या होत्या, त्याप्रमाणें एकही परत येतांना आर नाही !

असो; याप्रमाणें तो परत त्या तिघां भावांच्या गुहेपाशीं येऊ पोहोचला. त्या वेळेस सूर्यास्ताचा समय झाला होता. तेथें आला तो ते तिघेही त्याचें स्वागत करण्यास उभे लंले त्याच्या दृष्टीस पडले. त्यांपैकीं ज्यानें त्यास शेवट कामगिरी सांगितली होती तो त्यास म्हणाला, “ तूं शेवटीं चाळणींत पाणी घेऊन आलास, अं ? ” त्या तिघांनीं त्यास आपल्यामार्गें किल्ल्यांत येण्यास सांगितलें आणि, “ तुला तो अद्भुत हिरा प्राप्त होण्याला जें काहीं साहित्य अवश्य होतें तें सर्व मिळालें, आतां तुझी कार्यसिद्धि झाली असमज, ” असें त्यास म्हणाले. हें ऐकून त्याला जो आश्चर्याला त्याचें शब्दांनीं वर्णन करणें कठिण आहे ! ते आपण म्हणाले, “ तो हिरा एका अतिशय जुन्या व वळकट लोखंडी पेटांत ठेविला आहे. ती पेटा बहुत काळपर्यंत उ

लेली नसल्यामुळे तिच्या बिजागऱ्या, झांकण व कुलपे ही जंगामुळे अगदी घट्ट वसून जाऊन ती पेटा उघडणे अशक्य होऊन गेले होते. हा हिरा यक्षाच्या राजाचा असून त्याने आम्हांस त्याच्या संरक्षणार्थ येथे ठेविले आहे. त्याने असे सांगितले आहे की, " हा हिरा भलत्या कोणास प्राप्त होणार नाही. ज्याचे नशीब फार थोर अशा मनुष्यासच तो प्राप्त होईल. त्या मनुष्याच्या अंगी विलक्षण धैर्य पाहिजे; व ही पेटा उघडण्यास जे साहित्य अवश्य आहे ते त्याने स्वतः मिळवून आणिले पाहिजे. अशा प्रकारच्या गोष्टींची कारणे तुम्हां मानवांस माहित नसतात, यामुळे त्या तुम्हांस मोठ्या चमत्कारिक वाटतात. आतां तुझ्याच संबंधाने पहा. हा हिरा तुला प्राप्त होण्याला ज्या तीन वस्तु मोठा प्रयत्न करून तुला आणाव्या लागल्या, यांची किती आवश्यकता होती बरे? म्हणजे, पेटाचे झांकण वगैरे जंगून बळकट बसलेले निखळण्यास आंगण करणे हाच एक उपाय आहे. परंतु या विशेष गोष्टीच्या संबंधाने नुसत्या साध्या आंगणाचा उपयोग होण्यासारखा नव्हता. जो काळा सिंह तू मारून आणलास त्याच्या शेपटातील चरबीचा या ठिकाणी उपयोग होता. फिरून ती चरबी काढण्याला ते शेपूट चाळणीत आणलेल्या पाण्यामध्ये शिजवण्यास पाहिजे होते; आणि ते आंगण करावयाचे ते फक्त 'गरुडपक्षाच्या तलावा' चा राजा जो पांढरा गरुडपक्षी, त्याच्या डाव्या पंखांनीच करावयास पाहिजे होते. "

नंतर त्या तिघां भावांनी जलालुद्दीन यास किल्ल्यांत नेले. त्यांनी त्याला या वेळी ज्या जागी नेले ती जागा त्याने आजच प्रथम पाहिली. त्या जागेच्या मध्यभागी एक मोठी अजस्र लोखंडी पेटा असून तिला सात मोठमोठी बळकट कुलपे होती. ते तिघे भाऊ जलालुद्दीन यास म्हणाले, " ही पहा पेटा. हिच्यांतच तो अ-

द्रुत हिरा आहे. तो आतां काढण्याच्या कामाला आपण लागू.” मग त्यांनीं एक तांब्याची कढई आणिली, व तीत तें चाळणींत आणिलेले पाणी म्हणजे बर्फ भरून, जवळच स्वयंपाकघर होते त्यांतील चुलीवर ती ठेविली. नंतर त्या सिंहाच्या शेंपटाचे लहान लहान तुकडे करून ते त्यांनीं त्या कढईत टाकून उकळले. थोडक्याच वेळांत त्यांतून चर्बी निघून ती पाण्यावर तरंगू लागली. तेव्हां त्या तिघां भावांपैकीं पहिल्यानें तो पांढऱ्या गरुडपक्ष्याचा पंख आणिला, आणि, या पंखाचीं तीन पिसें उपटून त्यांनीं त्या जंगलेल्या बिजागऱ्या व कुलपें यांस कढईतील चरबी लाव, असें जलालुद्दीन यास सांगितलें. त्याप्रमाणें तो करीत असतां त्या चरबीचे कांहीं थेंब त्याच्या हातावर पडले. ते कढत असल्यामुळे त्याचा हात भाजूं लागला, सबब दुसऱ्या हातानें त्यानें ते थेंब पुसले. हे पाहून त्या तिघांपैकीं एक भाऊ म्हणाला, “ तूं मोठा नशीबवान् खरा. तुझ्या हातावर ती चरबी पडून तुला दोन्ही हात एकमेकांवर घांसण्याची बुद्धि झाली ही फार चांगली गोष्ट झाली. कारण त्या योगानें तुझ्या स्नायूंना विलक्षण शक्ति येईल. ” हे ऐकून जलालुद्दीन यानें त्या कढईतील आणखी कांहीं चरबी घेऊन आपल्या हातांपायांना चोळली. तिचा प्रवेश त्याच्या रोमरंध्रांतून शरीरांत होताच त्याला आपल्या अंगीं केवळ राक्षसाचें बळ आलेंसें वाटलें. हा एकंदर प्रकार त्याला अत्यंत हितावह झाला; कां कीं, त्याला आलीकडे कित्येक दिवस जिवापाड श्रम पडल्या कारणानें त्याची शक्ति फार क्षीण झालेली होती.

इतक्यांत ते तिघेही भाऊ मोठ्यानें म्हणाले, “ त्या चरबीचा गुण याच्यावर व पेटीचीं कुलपें आणि बिजागऱ्या

यांवर पूर्णपणे घडला. आतां उशीर कशाला ! ” मग सर्वांत वडील भावाने पेटाच्या कुलपांच्या किल्ल्यांचे जुडगे नुकतेच कढईत टाकलेले होते ते जलालुद्दीन याच्या हाती दिले, आजि कुलपे काढावयास त्यास सांगितले. त्यांना जलालुद्दीन याने किल्ल्या लावतांच ती फटाफट उघडली. जलालुद्दीन याने ती काढून पेटाचे झांकण वर केले. ते अतिशय जड होते तरी ते उचलण्यास त्यास मुळीच पंचाईत पडली नाही. पेटा उघडतांच तीत मोठ्या लिंगाएवढा अत्यंत तेजस्वी ताऱ्याप्रमाणे चमकणारा असा हिरा त्याच्या दृष्टीस पडला. त्याचे रंग इंद्रधनुष्याच्या चित्रविचित्र रंगांप्रमाणे अतिशय मनोहर होते, व त्याची प्रभा चोहोंकडे फांकून चंद्रज्योतीच्याप्रमाणे लखलखीत प्रकाश पडला होता. तेव्हां हाच तो अद्भुत हिरा असावा असे जलालुद्दीन याने अनुमान केले. तो बावनकशी सोन्याच्या फारच उत्कृष्ट नकशी केलेल्या कोंदणांत बसविलेला असून त्याला त्याच धातूची मोठी सांखळी अडकविलेली असल्यामुळे तो गळ्यांतही लटकवून देण्यासारखा होता. त्या हिऱ्यावर चमत्कारिक कोरीव काम केलेले होते; म्हणजे, एका होमकुंडांत यज्ञाहुति चाललेल्या असून त्यापुढे कांहीं पुरुष नमस्कार घालीत आहेत, व या सर्वांवर इंद्रधनुष्याच्या आकाराची एक कमान आहे, असे दाखविलेले होते.

जलालुद्दीन म्हणाला, “हाच का तर मग तो अद्भुत हिरा ? ” त्या तिघांनीही एकदम उत्तर केले, “ हाच तो. राजपुत्रा ! तुला हा प्राप्त होऊन तुझे कल्याण झाले बरे ! तुला आतां लवकरच आपल्या बापाचे राज्य मिळेल. ” जलालुद्दीन म्हणाला, “ काय ? मला तुम्ही राजपुत्र म्हणतां ? असे कसे होईल ? माझा बाप कांहीं वर्षांपूर्वी बगदाद येथे मरण

पावला; तो आपला गरीब असून जगांतील घडामोडींची मुळीच पर्वा करणारा नव्हता; आणि असलेल्या स्थितीपेक्षा आपण ज्यास्त चांगल्या स्थितीत एखादे वेळीं होतो असे त्याच्या तोंडून मी कधीही ऐकले नाही. यामुळे तो राजा होता हे ऐकण्यास माझे कान घेत नाहीं ! ” त्या तिघां भावांपैकी एकाने उत्तर केले, “ तू काहीं म्हण, पण तो राजा होता यांत संशय नाही. त्याचे लोक त्यावर उठल्यामुळे त्याला आपले राज्य सोडून पळवें लागले. तेव्हां त्या लोकांनीं एक तोंतया राजा उभा केला, व त्यानें पुष्कळ दिवसपर्यंत ते राज्य केले. तो हल्लीं मरण पावला असून त्याची एक मुलगी आहे; परंतु तेथे काहीं लोक तिचा राज्यावरचा वारसा कबूल नाहींत, यामुळे तेथे दुफळी माजली आहे, व उभयपक्षांच्या लोकांनीं एकमेकांस चीत करण्याच्या हेतूनें निकराची लढाई चालविली आहे. तर तू तेथे जा, आणि आपल्या लोकांस स्थिरस्थावर कर. ”

जलालुद्दीन म्हणाला, “ पण मला जावयाचे कोणीकडे ते मुळीच माहित नाहीं; त्याचप्रमाणे पूर्वीच्या राजाचा मी खरा पुत्र व वारस असें ते लोक कशावरून समजतील ? ” त्यांनीं उत्तर केले, “ ते सर्व क्रमाक्रमाने घडेल. या हिऱ्याच्या अंगी जो अद्भुत गुण आहे त्याच्या योगाने तुला कसलेही अडथळे आले तरी ते दूर होतील. तो तू आतां आपल्या गळ्यांत लटकावून दे म्हणजे झाले. ” याप्रमाणे त्यानें केल्यावर ते म्हणाले, “ आतां जलदी कर बाबा; वेळ अमोलिक आहे. हो—पण जरा थांब, तुला आतां फार दूरचा प्रवास करावयाचा आहे, यासाठीं जेवणखाण करून प्रथम चांगला ताजातवाना हो. ”

असे म्हणून त्यांनीं जलालुद्दीन यास पूर्वी सांगितलेल्या

त्या घुमट असलेल्या दालनांत नेले, व स्वतः त्याच्या जेवणाची सर्व तरतूद उत्तम प्रकारे केली. त्याने जेवून ठेकर दिल्यावर त्यास त्यांनी पिण्याकरितां एक मोठा विलोरी पेला भरून सरबत आणून दिले. ते केवळ अमृतासारखे त्याला लागले, ते पिऊन झाल्यावर त्याला ते म्हणाले, “ऊठ, चालता हो बाबा; आतां तुझा जिकडेतिकडे विजय आहे.” नंतर लागलेच त्यांपैकीं एकाने तेथल्या एका भिंतीवर एक वर्तुळ काढले. त्यासरसैं तिला तेवढेच भोक पडून त्यांतून एक विवर दिसू लागले. त्यांतून वाफ यजें लागली ती पाहून जलालुद्दीन याच्या आंगावर शहारे आले. तो म्हणाला, “काय ? या भयाण जागेत मला आतां उतरावयाचें कीं काय ?” हे ऐकून त्या भावांपैकीं पहिला म्हणाला, “याला आणखी एक पेला भरून सरबत द्या, म्हणजे याला ज्यास्त हुशारी येईल.” तेव्हां दुसऱ्या भावाने लागलाच पुनः तो पेला भरून आणून त्याच्या हातीं दिला; आणि तिसऱ्याने तो गरुडपक्ष्याचा पंख, सिंहाच्या शेंपटाचे शेंवट (हे न कढवतां तसेच कायम ठेविलेले होते), आणि तो गरुडपक्षी व सिंह ज्याच्या योगाने मारिलेला होता तो तीरकमठाही त्याला दिला. जलालुद्दीन याने तो सरबताचा पेला पार केल्याबरोबर त्याला मोठा आवेश आला, व तो तसाच उठून त्या विवराच्या तोंडाशीं गेला. तो त्या निघांस म्हणाला, “आतां माझी कांहीं हरकत नाही. अल्लाचे नांव घेऊन तुम्हीं सांगितल्याप्रमाणे मी यांत शिरतो. परंतु प्रथम तुम्ही कोण व तुमच्याकडे काय काम आहे हे कृपा करून सांगा.” त्यांनी उत्तर केले, “आम्ही यक्ष असून आमच्या राजाने आम्हांस, पवित्र असा जो हा मासिस पर्वत, या वरील अद्भुत वस्तु गुप्त ठेवण्याकरितां नेमिले आहे. असो, पण

तू आतां जलदी कर; कां कीं, तुला वेळेवर आपल्या ठिकाणीं जाऊन पोहोचलें पाहिजे."

तेव्हां जलालुदीन हा त्या विवरांत शिरूं लागला. जातां जातां त्यांनीं त्यास असें सांगितलें कीं, हा विवराचा रस्ता संपल्यावर तू आपल्याजवळचा गरुडपक्ष्याचा पंख आणि सिहाच्या शेंपटाचे शेवट हीं जमिनीवर टाकून, अर्ज, नषर आणि मनगुम अशा नांवांनीं आम्हांस हांका मार; म्हणजे आम्ही लागलेंच तुला जें काय हवें असेल तें पुरवूं."

याप्रमाणें जलालुदीन चालता झाला; तेव्हां तत्काळ ती भित पूर्ववत् होऊन त्याला चोहोंकडे अंधारच अंधार होऊन गेला. तो तसाच चांचपडत चांचपडत पुढें चालला; परंतु रस्ता चांगला रुंद व साफ असल्यामुळे तो बेफिकीर झराझर चालूं लागला. याप्रमाणें कांहीं वेळ चालल्यावर त्याला मोठी थोरली उतरण लागली. तिला पायच्या वगैर कांहीं नसल्यामुळे तो दोन चार वेळ खूब लांबवेरीं घसरला. पुढें जसजसा तो खालीं जाऊं लागला तसतशी जमीन अतिशय पोकळ लागून त्याचे पाय भसाभस आंत जाऊं लागलें. शेवटीं एके ठिकाणीं गुडध्यापर्यंत त्याचे पाय जमिनीत गेल्यामुळे तो गुडध्यावर डोकें टेंकून बसून राहिला असतां हळूहळू तसाच आपोआप खोल खोल खालीं जात चालला. पुढें कांहीं वेळानें हा त्याचा मार्ग चालण्याचा चमत्कारिक प्रकार खव जलदीनें सुरू झाला—तो इतका कीं, आपण कसे व कोणीकडे चाललों आहों हे त्याला मुळींच समजेना !

पुढें तर असा चमत्कार झाला कीं, तो उलट जाऊन खालीं डोकें वर पाय असाच खालीं घुसत चालला. त्या योगानें त्याला घेरी आली, व तो बेशुद्ध झाला. अशा प्र-

कारे तो किती वेळ उतरत गेला हे त्याला मुळीच समजले नाही. शेवटी एकाएकी त्याची गति क्षणभर बद होऊन, गाढ झोपेतून आपण जागे झालो असे त्यास भासले, व आतांपर्यंत झालेल्या श्रमांचे त्याला अगदी विस्मरण पडले. इतक्यांत, ज्या जमिनीवरून तो चालला होता ती हळूहळू चढती होत चालली. ते त्याच्या प्रथम लक्षांतही आले नाही. पुढे लवकरच ती बरीच उंच उंच होत गेली, व त्याला स्वतःला मुळीच आंग हालवावयास न पडतां तो उतरत आला होता. तितक्याच विलक्षण जलदीने आपोआप चढत गेला. तेव्हां फिरून तो बेशुद्ध झाला. परंतु ती चढण संपल्यावर त्याला पहिल्याप्रमाणेच झोपेतून उठल्यासारखे वाटले, व पुनः जमीन उतरती लागून तो घसरत चालला.

याप्रमाणे उतरत चढत, अर्धा जागा व अर्धा झोपेत, काहीं शुद्ध आहे काहीं नाही, अशा प्रकारे तो चालला. या रीतीने तो किती वेळ गेला याची त्याला कल्पनाही करतां आली नाही. पुढे त्याला काहीं खाण्याची इच्छा झाली, व त्यावरून आपला हा प्रवास कित्येक दिवसपर्यंत चाललेला असावा असे त्यास वाटले. परंतु आपल्याला भूक फारशी लागली नसून थकवाही आला नाही हे पाहून, खरोखर तशी गोष्ट नाही, तर आपण एकसारखे अंधारांत असल्यामुळे आपल्याला तसे वाटले असावे असे त्याने अनुमान केले. मग बऱ्याच वेळाने तो डोकें वर करून पाहू लागला असतां त्याला मधून मधून दूर अंतरावर अगदी मंद असा प्रकाश दिसला. या वेळी त्याचा जाण्याचा मार्ग कमी रुंद होत चालला—इतका की, फक्त त्याचे आंग कसे तरी मावावे, याहून जास्त नाही.

इतक्यांत हळूहळू तो उजेड त्याला जास्त मोठा दिसू लागून तो त्याच्या अगदीं जवळ आला; तेव्हां आपण अगदीं गैरमाहित देशांत एका टेंकडीवर आहों असें त्यास दिसून आलें. त्या वेळीं सूर्य नुकताच क्षितिजावर आला होता. त्याच्या कोमळ किरगांच्या योगानें, व चोहोंकडून जो मंद सुगंध वारा येत होता त्याच्या योगानें जललुद्दीन याच्या अंतःकरणास पराकाष्ठेचा आनंद झाला; कां कीं, बहुत वेळ पर्यंत त्याला प्रकाश व हवा न मिळाल्यामुळे तो त्यांकरितां अगदीं आतुर झाला होता !

इतक्यांत एकाएकीं, ज्या टेंकडीवर तो उभा होता तिच्या पायथ्याजवळील प्रदेशांतून घोड्यांच्या टापा व खेंकाळणें, आणि करजे, दुंदुभी वगैरे वाद्यांचे आवाज यांची एकच गर्दी त्याला ऐकायला आली. यावरून तो खालीं पाहूं लागला तो त्या ठिकाणीं हजारों लोक शस्त्रास्त्रें घेऊन निशाणें फडकावीत युद्धास सज्ज झालेले त्याला दिसले. त्यांचे दोन पक्ष असून प्रत्येक पक्षाचें सैन्य एकेमकांवर हल्ला करण्याच्या इराद्यानें तयार असलेले त्याच्या दृष्टीस पडले. तेव्हां आपण यांपैकीं कोणाकडे जावें याचा त्याला विचार पडला. त्या वेळीं लागलेच त्यानें आपल्याजवळचें सिंहाच्या शेपटाचें शेवट आणि गरुडपक्ष्याचा पंख हीं जमिनीवर टाकिलीं, व मात्तिस पर्वतावरचे तिघे यक्ष—अर्ज, नजर व मनगुम—या तिघांचीं नांवें मोठ्यानें उच्चारिलीं. त्याबरोबर एकाएकीं काळें शेंपूट असलेल्या पांढऱ्या रंगाच्या सुंदर घोड्यावर आपण बसलों असून आपल्या खांद्यावर कमठा व तीरांचा भाता आणि उजवे हातांत भाला आहे असें त्याला आढळून आलें. त्यानें त्या घोड्याच्या सेनेरी मुलामा असलेल्या व रत्नजडित अशा

लगामास हात लावला, तों तो घोडा हां हां म्हणतां त्याला घेऊन तेथून जो निघाला तो वायुगतीने एका क्षणांत त्या झुंजणाऱ्या सैन्यांमध्ये येऊन दाखल झाला.

जलालुद्दीन हा त्या उभय सैन्यांतील लोकांस उद्देशून म्हणाला, " तुम्ही असे मोठ्या तयारीने कशाकरितां उभे राहिलां आहां ? " हे त्याचे धिटाईचे शब्द ऐकून त्यांना मोठे आश्चर्य वाटले; आणि हा अनोळखी व चमत्कारिकसा दिसणारा मनुष्य कोण असावा म्हणून ते त्याजकडे पहात कांहीं वेळ स्तब्ध राहिले. तेव्हां, " तुम्ही असे एकमेकांवर चाल करून जाण्याच्या इराद्याने येथे काय म्हणून उभे आहां ? " असे जलालुद्दीन याने त्यांस पुनः विचारले. ते ऐकून त्याच्या उजव्या बाजूस जे लोक होते त्यांच्यामध्ये आपसांत कुजबुज व आनंदोद्धार सुरू झाले. ते आपली शस्त्रास्त्रे खाली टाकून एकत्र मिळाले व मोठ्याने गर्जना करून म्हणाले, " आपल्या या दुफळी होऊन तंटे माजलेल्या देशास शांतता व सुख देण्याकरितां जो सुलतान येणार म्हणून आपण फार दिवसांपासून ऐकत होतो तो हा पहा आला आहे ! उन्हाळ्यांतील सर्वांत मोठ्या दिवशीं, काळें शेंपूट असलेल्या पांढऱ्या घोड्यावर बसून तो येईल म्हणून ज्योतिष्यांनी सांगितले होते ते खरे ठरले ! आमच्या प्रतापी सुलतानसाहेबांचा जय असो व ते शतायु होवोत ! " नंतर वरील लोकांचे जे पुढारी होते ते मोठ्या अदबीने त्याच्याजवळ आले व सर्वांनी त्यास लवून मुजरे केले.

परंतु हा प्रकार चालला असतां जलालुद्दीन याच्या डाव्या बाजूच्या लोकांनी इकडील लोकांवर मोठ्या आवेशाने चाल केली, व " मारा त्यांना ! कापून काढा ! " असे ते मोठ्याने ओरडू लागले. जलालुद्दीन हा त्यांच्या समोर

होऊन त्यांस झणाला, “ तुम्ही आपसांत हा रक्तस्त्राव करतां हें फार वाईट आहे. असें करण्याचा तुमचा उद्देश काय ? ” त्यांनीं उत्तर केले, “ हे लोक गुलनाषरीच्या पक्षाचे असल्यामुळे आमचे शत्रु आहेत, आणि ती मूर्ख पोर लबाड व कारस्थानी लोकांच्या सल्ल्यानें आम्हांवर राज्य करूं पहात आहे; तसेंच परागंदा झालेल्या सुलतानाचा पुत्र येऊन तिजसह राज्य करूं लागेपर्यंत राज्याची व्यवस्था आम्हीं पहावी असा देवाचा हुकूम आहे असें ते लुच्चे लोक म्हणत आहेत; ही सर्व हकीकत तुम्हांला माहित नाही वाटते ? व यावरून तुम्ही आमच्या देशांतले नसून फार दुरून कोठून आलां आहां असें दिसते. अहो, तिनें मांत्रिक व ज्योतिषी लोकांच्या मुठी हव्या तशा दाबून लोकांस कांहीं तरी खोड्यानाट्या गोष्टी सांगून फसविण्याचा घाट घातला आहे ! हे पाजी लोक म्हणतात कीं, उन्हाळ्यांतील सर्वांत मोठ्या दिवशीं परागंदा झालेल्या सुलतानाचा पुत्र जलालुद्दीन हा मोठ्या अद्भुत रीतीनें येथें प्राप्त होईल, व त्याच्या अंगीं सिंहासारखें बळ आणि गरुडपक्ष्यासारखें चापल्य येऊन तो एकटा आपल्या शत्रूंंस जिंकून टाकील. ”

तेव्हां जलालुद्दीन सिंहनाद करून म्हणाला, “ त्या मांत्रिक व ज्योतिषी लोकांनीं कांहीं खोटे सांगितले नाही, व त्यांच्या कोणीं मुठी दाबिल्या नाहीत; कां कीं, त्यांनीं जें भविष्य केले तें अगदीं खरें ठरले. हाच मी तो जलालुद्दीन आहे ! जे कोणी मला आड येतील त्यांचा मी क्षणांत फडशा उडवीन; व माझ्या अंगीं सिंहाप्रमाणें बळ व गरुडपक्ष्यासारखी चपलता आहे कीं नाही हे त्यांना दिसून येईल ! ” परंतु त्या लोकांनीं त्याच्या बोलण्याचा धिःकार करून त्यास उपहासपूर्वक म्हटले, “ त्या मांत्रिक व ज्यो-

तिथी लोकांचें भविष्य खरें ठरेल असें तर कदापि व्हाव-
याचें नाहींच; पण गुलनाथरीच्या पक्षाच्या सोदे लोकांनीं हां
जो निर्लज्जपणाचा कारभार चालविला आहे, तो त्यांना अ-
साच कांहीं वेळ चालवूं देण्यास मात्र तुम्ही कदाचित् सा-
धनाभूत व्हाल ! तुमच्या अंगीं सिंहाची शक्ति व गरुड-
पक्ष्याचें चापल्य कसें काय आहे तें आतां दिसेल ! घोडा-
मैदान जवळच आहे ! ”

असें म्हणून त्या लोकांनीं मोठ्या बंदोवस्तानें व नेटानें
जलालुद्दीन याजवर एकदम हल्ला केला. जलालुद्दीन यानें
आपल्या भाल्यानें त्या सैन्यांतील पुढाऱ्यांचा एका क्षणांत
सप्पा उडविला. नंतर त्याचा घोडा मोठ्यानें खेकाळत जोर
करून विजेप्रमाणें पुढें चालला. त्याचे कान नीट उभार-
लेले असून त्याच्या डोळ्यांतून अग्नीसारखें तेज फांकत
होतें. जलालुद्दीन याच्या उजव्या बाजूकडील लोक—जे
प्रथमच त्यास शरण आले होते—त्यांनीं इतक्यांत आपा-
पलीं शस्त्रां घेतलीं, आणि ते जलालुद्दीन याच्या हाताखाली
लढण्यास आले. परंतु जलालुद्दीन याच्या शत्रूंनीं, आपले
पुढारी गतप्राण होऊन पडले, व ह्या विलक्षण शूर दिसणाऱ्या
परक्या मनुष्यास आणखी हे पाठबळ मिळालें असें पा-
हिल्याबरोबर, त्यांची अगदीं गाळण होऊन गेली, व शेवटीं
त्यांनीं पळ काढला. तेव्हां त्यांची अतिशय दाणादाण हो-
ऊन जलालुद्दीन व त्याचें सैन्य यांनीं त्यांचा खूब जोरानें
पाठलाग केला. जलालुद्दीन याचा घोडा वायुगतीनें जो गेला
तो एका क्षणांत शत्रूंच्या मध्यभागीं जाऊन उभा राहिला.
तेव्हां जलालुद्दीन हा एकटा आपल्या हातीं सांपडला आहे असें
त्याच्या शत्रूंनीं पाहून त्याच्या भोंवतीं एकदम गराडा घा-

तला:- त्या वेळीं खरोखरच त्याच्या अंगीं सिंहाप्रमाणें बळ व गरुडपक्ष्याप्रमाणें चापल्य आलेलें त्यांच्या दृष्टीस पडलें. तसेंच-त्याच्या घोड्याच्याही अंगीं मनुष्यापारखी बुद्धि आहे असें - दिसलें. ज्या ज्या ठिकाणीं शत्रूंचा जमाव अधिक दिसे तिकडेच तो प्रथम जाई, व जलालुद्दीन आपल्या अलौकिक शौर्याच्या योगानें त्यांस एकदम हतवीर्य करून टाकी. प्रसंगविशेषीं एकादा मनुष्य धाडस करून त्याच्या अंगावर चाल करून आल्यास त्याला तरवार उगारण्यासही अवसर न देतां जलालुद्दीन हा आपल्या घोड्याखालीं त्याला तुडवून टाकी, अथवा त्याच्या पोटांत भाला खुपसून त्याला दूर फेंकून देई. दुसरा असा चमत्कार कीं, त्यानें आपल्या कमठ्यानें एक तीर सोडला नाहीं तोच दुसरा त्या ठिकाणीं येऊन बसे. अशा प्रकारें अगदीं घोड्या वेळांत त्यानें आपल्या शेंकडों शत्रूंचा संहार केला. इतक्यांत त्याचें सैन्य पुनः त्यास येऊन मिळालें, व फिरून एकवार निकराचा झगडा सुरू झाला. या वेळीं जलालुद्दीन याच्या शत्रूंचा पूर्ण पराजय होऊन ते सैरावैरा धांवत सुटले; व तो आपल्या पराक्रमी सैन्यासह त्यांच्या पाठीस लागला. तेव्हां त्यांनीं डोंगराची वाट धरली. ती कठिण असल्यामुळे त्यांना जलदी करून निघून जातां येईना, सबब त्यांची एकच गर्दी होऊन गेली, व इतक्यांत जलालुद्दीन सैन्यासह त्यांजपाशीं येऊन ठेपला. मग आतां उगीच मरून तरी कशाला जावें, असा विचार करून त्या सर्वांनीं आपलीं शस्त्रास्त्रें खालीं ठेविलीं, व जलालुद्दीन यास शरण आले.

याप्रमाणें झाल्यावर जलालुद्दीन हा आपल्या विजयी सैन्यासह त्या राज्याच्या राजधानीस यावयास निघाला. त्यानें

आपल्याबरोबर शत्रूंचे हजारों लोक कैद करून आणिले होते. तो जरी अतिशय जलदी करून राजधानीकडे येत होता, तरी तो एकाएकी अद्भुत रीतीने त्या देशांत येऊन त्याला जो हा मोठा जय मिळाला त्याची वार्ता तो राजधानीस पोहोचण्यापूर्वीच जिकडेतिकडे पसरली. तो राजधानीजवळ येत आहे तो शहरचे मोठमोठे लोक, तसेच मांत्रिक व ज्योतिषी लोक हे वेशीपार्शी त्यास सामोरे आले, आणि आपला जो पुढे सुलतान होणार म्हणून भविष्य केले होते तोच हा आहे याविषयी त्यांची खात्री होऊन ते त्यास मोठ्या सन्मानाने राजवाड्याकडे घेऊन चालले. हा सर्व समाज शहरांतून चालला असतां, ज्याप्रमाणे आपल्या लोकांस अत्यंत प्रिय अशा राजाचा बहुत दिवस वियोग होऊन तो परत आला असतां त्यांची अंतःकरणे सुप्रसन्न होऊन ते मोठ्या आनंदाने त्याचे स्वागत व जयजयकार करितात, त्याचप्रमाणे जलालुद्दीन याचे स्वागत व जयजयकार ठिकठिकाणी एकसारखा होत गेला. ही स्वारी राजवाड्याच्या देवडीपार्शी येऊन पोहोचल्यावर दरबारचे मंत्री व अमीरउमराव हे तेथे आले, व भालदार चोपदार दोन रांगांनी जरा दूर मर्यादेने उभे राहून सर्वांनी जलालुद्दीन यास लवून मुजरे केले. जलालुद्दीन घोड्यावरून खाली उतरला तेव्हां त्यास मुख्य प्रधानाने हाती धरून दरबारच्या दिवागखान्यांतून जेथे गुलनाथरी ही सिंहासनावर विराजमान झालेली होती तेथे नेले. तो तेथे येतांच ती सिंहासनावरून उठली, व हास्यवदन करून मोठ्या प्रेमाने तिने त्याचे अभिनंदन केले. ती आपल्या कांहीं ओळखीची नाही असे त्यास वाटले नाही; कां तर त्याला आजपर्यंत स्वप्नामध्ये जी अनेक वेळां दृष्टीस पडली होती, व त्या चंबूंतून निघणाऱ्या म्हातान्या स्त्रीच्या कुबडीच्या ठोंशाने

तो जागा होण्यापूर्वी जिच्या दर्शनापासून त्याला केवळ स्वर्गाचे सुख भासत असे, तीच ही राजकन्या होती. तथापि हा एकंदर प्रकार पाहून तो पराकाष्ठेचा आश्चर्यचकित होऊन गेला, व तसाच स्तब्ध उभा राहिला. हें पाहून ती किंचित् हांसली, व तिने त्यास जवळ येण्याविषयी हातानें खुणविलें. तो त्याप्रमाणें जवळ गेल्यावर ती सिंहासनावरून खाली उतरली. नंतर तिने आपल्या हातांतील सुवर्णयष्टि त्याच्या कपाळाला स्पर्श होई इतकी पुढे करून ती त्यास म्हणाली, “ मासिस पर्वतावरचा अद्भुत हिरा तुमच्यापाशी आहे काय ? ” हें ऐकून जलालुद्दीन यानें आपल्या गळ्यांत लटकाविलेला हिरा तीस दाखविला. तेव्हां ती म्हणाली, “ तोच हा आहे. हा तुम्हीं प्राप्त करून घेतल्यामुळे माझे पति होण्यास व मोगल लोकांवर राज्य करण्यास योग्य झालां आहां.” नंतर तिने त्याचा डावा हात धरून व उजव्या हातांत ती सुवर्णयष्टि देऊन त्यास स्वतः सिंहासनावर नेऊन बसविलें; आणि दरबारच्या सर्व लोकांस उद्देशून म्हणाली, “ हेच राजपुत्र आपल्या राज्याचे खरे वारिसदार आहेत. यांचें नांव जलालुद्दीन साहेब. यांचे पराक्रमी वडील, सुलतान जांघिसखान, यांस द्रव्याचा अतिशय लोभ सुटल्यामुळे ते पदच्युत होऊन यांच्यासह परागंदा झाले, व त्या ठिकाणीं माझे वडील सुलतान खामरशाह यांची स्थापना झाली. परंतु ईश्वरी संकेत असा होता कीं, माझ्या वडिलांच्या पश्चात् त्यांनीं आपल्या पराक्रमाविषयी यक्षांच्या राजाची खात्री केल्यावर माझ्यासह या राज्याचा उपभोग घ्यावा.” हें ऐकून दरबारचे सर्व लोक मोठ्याने गर्जना करून म्हणाले, “ यांच्या पराक्रमाविषयी आतां कोणाचीही खात्री व्हावयाची राहिली नाहा ! आमच्या दैवशाली सुलतान साहेबांचा

जयजयकार असो ! ” हा जयघोष इतका मोठ्याने झाला की, त्याच्या योगाने सर्व राजवाडा दणाणून गेला; व तो बाहेरच्या लोकांनीं ऐकून त्यांनीं जो पुनः तसाच खूब मोठ्याने घोष केला, त्यानें दाही दिशा भरून गेल्या.

त्यानंतर जलालुद्दीन उठून ह्याला, “ मला निकृष्ट अवस्थेतून काढून या थोर पदास चढविलें हे अल्लाचे आणि त्याच्या पैगंबराचे मजवर मोठे उपकार आहेत. ह्याबद्दल मी त्याची किती म्हणून स्तुति करूं ? ” मग राजकन्येकडे वळून म्हणतो, “ आणि मी आतां तुजसारख्या थोर, कुलीन व रूपवती स्त्रीचा पति होणार हें केवढें माझे थोर नशीब ? ” हें ऐकून ती विनोदाने ह्याला, “ पण मी आपल्या कुबडीनें तुमच्या त्या आनंददायक स्वप्नांचा विघात करित असें, तेव्हां तुम्ही मला कशा शिव्या देत असां ? ” जलालुद्दीन म्हणतो, “ मीं तुला कधीं शिव्या दिल्या ? त्या थोरड्या जखणीला मी देत असें. ” राजकन्या म्हणते, “ तुम्हांला चेंव आणून आपली कार्यासिद्धि करण्यास लावण्याकरितां मीच तें रूप घेऊन येऊन तुम्हांला त्रास देत असें. अशा गोष्टी आपणां दुर्बल मानवांच्या दृष्टीनें अशक्य व गहन होत, तथापि यक्षांच्या पराक्रमी राजास त्या मुळींच अशक्य नाहींत ! ईश्वर आपल्या संकेतानुरूप कार्ये घडवून आणण्यास ह्या आपल्या सेवकांना प्रेरणा करितो, व ते नाना-पुक्ति करून तीं कार्ये तडीस नेतात. ”

असो; पुढें लवकरच जलालुद्दीन व गुलनाथरी या उभयतांचा विवाहसंस्कार होऊन त्यानिमित्त कित्येक दिवसपर्यंत फार मोठा उत्सव चाललेला होता. जलालुद्दीन याने आपली राणी गुलनाथरी इजसह बहुत दिवस मोगल लोकांवर राज्य केले. त्यानें मोठमोठे पराक्रम करून आपल्या श-

१०० जर्मन भाषेंतील सुरस व चमत्कारिक गोष्टी.

ब्रूस पादाक्रांत केलें, आणि आपलें राज्य पुष्कळच वाढविलें. तसेंच उत्तम कायदे व न्यायमनसुबीची व्यवस्था चांगली करून राज्याचा इतका उत्कर्ष केला कीं, तसा पूर्वी कधीं झालेला कोणी ऐकिला नव्हता, व पुढेंही कधीं झाला नाहीं.

यूसफ या नांवाचा बसरा शहरांतील व्यापारी याची गोष्ट.

प्रकरण १.

बहुत वर्षांपूर्वी नामांकित खलीफ हारून अलरशीद हा बगदाद येथे राज्य करित असतां बसरा शहरांत यूसफ या नांवाचा एक मोठा विख्यात व्यापारी रहात असे. त्याच्या बापाजवळ बरीच दौलत असून त्याची एक छानदार हवेली होती. ती दोन्ही तो मरण पावला त्या वेळीं यूसफ यास मिळाली. बरील हवेली मोठी भव्य असून तिची बांधणी फार सुरेख होती, व त्या शहरांत ज्या अतिशय मोठमोठ्या व सुंदर इमारती होत्या त्यांत इची गणना होत असे. तथापि ही हवेली ज्या ठिकाणी बांधली होती ती जागा फारच रमणीय व प्रशस्त असल्यामुळे बरील इमारतीपेक्षांही ही हवेली फारच खुलत असे.

बसरा शहरांतल्या व्यापाराच्या मुख्य पेंठेंत जीं मोठमोठीं दुकानें होती तीं सर्व यूसफ याचीं होती. त्या ठिकाणीं व्यापाराचे अत्यंत मौल्यवान् व दुर्मिळ असे सृष्टिजन्य व कारागिरीचे पदार्थ दूरदूरच्या देशांहून गलबतांतून किंवा उंटांवरून आणवून तीं विक्रीकरितां तयार ठेवीत असे. त्यांत मुख्यत्वेकरून नानाप्रकारचे उंची किनखापी व भरजरी कापड, सुरेख अक्षरे व नकशी कोरलेलीं सोन्यारूप्याचीं भांडीं, व मोठमोठ्या किमतीचे जवहीर वगैरे पदार्थ त्या दुकानांत इतक्या मोहक रीतीनें मांडून ठेविलेले असत

कीं, गिन्हाइकाच्या नजरेस पडल्याबरोबर त्याला ते घेतल्या-
वांचून जावेंसेच वाटत नसे.

अशी त्याच्या दुकानांची व्यवस्था फारच उत्तम अस-
ल्यामुळे व तें शहरही मोठें संपत्तिमान् असल्यामुळे, तेथे
यूसफ याचा माल पुष्कळ खपून त्यास नफाही चांगला
होत असे. हरएक ठिकाणचा जिन्नस ह्याच्या दुकानांत
मिळतो असा लौकिक असल्यामुळे, ज्या ज्या लोकांस नवीन
नवीन तऱ्हेचे पदार्थ घेण्याचा शौक असे ते सर्व लोक
ह्याच्याच दुकानांनीं येऊन खरेदी करीत असत. ह्यामुळे
दिवसानुदिवस त्याचा व्यापार भरभराटत चालला, आणि
अर्थातच त्याची संपत्तिही पुष्कळ वाढत चालली. परंतु
त्याच मानानें त्याची काळजीही वृद्धिगत होत गेली.
कारण व्यापार जास्ती वाढल्यामुळे त्यास पुष्कळ लोक
चाकरीस ठेवावे लागले; तेव्हां त्या सर्वांवर देखरेख ठेवणे,
बाहेरून जहाजे आलीं असतील त्यांतील माल उतरून घेणे
आणि बाहेर पाठवावयाचीं असतील त्यांत नवा भरणे, तसेच
हमेशा बाहेरून आलेल्या व बाहेर जाणाऱ्या कारवानांची
व्यवस्था पहाणे वगैरे गोष्टींमुळे सकाळपासून रात्रीपर्यंत
त्याला विश्रांति ह्मणून कसली ती मुळींच मिळेनाशी झाली.

याप्रमाणें आपल्या शरीरप्रकृतीविषयीं यांकचित्ही
काळजी न घेतां त्यानें एकसारखे जिवापाड श्रम केल्या-
मुळे त्याची शक्ति क्षीण होत चालली, व त्यामुळे अर्था-
तच त्याची काम करण्याचीही हिंमत उत्तरोत्तर कमी होऊं
लागली. ही गोष्ट त्याच्या लक्षांत आल्यावरून त्यास वाटलें
कीं, आपला हा क्रम असाच नेहमीं चालू ठेवणे बरोबर
नाहीं; तर कांहीं वेळ विश्रांतीकडे खर्च करणे आपणास
फार जरूर आहे.

ह्याच संधीस दैववशात् अशी एक गोष्ट घडली कीं, यूसफ ह्याच्या मनाजोगती एक छानदार जमीन विकावयाम आली. ती नदीच्या कांठीं असून मोठी विस्तृत व सुपीक होती. त्या नदींत मासे धरण्याच्या फारच उत्तम सोई होत्या, व आसपासच्या प्रदेशांत पारधही पुष्कळ सांपडत असे. इतकें असून शिवाय ती जमीन फारच थोड्या किमतीस मिळत होती. तेव्हां अशी उत्तम सांधी पुनः येणार नाही असे मनांत आणून यूसफ यानें ती जमीन लागलीच विकत घेतली. तेथे एक लहानसें जुने घर होतें तें मांडून टाकून त्या ठिकाणीं त्यानें एका प्रसिद्ध व चतुर कारागिराकडून एक शानदार बंगला बांधविला, व त्याच्या भोंवतीं एक मोठी सुंदर व विस्तीर्ण अशी बाग बनविली. हें सर्व तयार झाल्यावर तो दर आठवड्याच्या शेवटच्या दिवशीं आपले कामकाज नेहमींपेक्षां लौकर उरकून घोड्यावर बसून वरील ठिकाणीं जाई, आणि झालेल्या श्रमांचा परिहार करण्याकरितां आणि प्रकृतीस आराम पडण्याकरितां त्या ठिकाणीं पारध करणें व मासे धरणें ह्यांत मजेनें वेळ घालवी.

पण असें आहे कीं, मनुष्याच्या मनाच्या कलापेक्षांही, जी एखादी नेहमींची संवय त्यास लागलेली असते तिचा अंमल त्याजवर अधिक चालतो. यूसफ याचीं वर्षांचीं वर्षे धंद्याच्या गडबडींत गेलीं असल्यामुळे तो आपल्याकडून जरी तिकडून मन काढण्याविषयीं यत्न करी, तरी तो व्यर्थ जात असे. त्याच्या वखारी, दुकानें व त्यांतील जिन्नस, आणि अफाट दर्यावर जीं त्याचीं जहाजे फिरत असत, त्यांच्याकडे त्याचे मन सदोदित धांव घेई, व त्यांच्या सुरक्षितपणाच्या संबधानें तो नेहमीं चिंताग्रस्त असे. ह्यामुळे ह्या नव्या जागेपासून जें सुख त्यास व्हावयाचें तें काहींच होई.

नासें झाले, पारध करून जनावरांचा जीव घेणे हे मोठे क्रूर कर्म आहे असे त्यास वाटू लागले; मासे धरणे हे फारच कंटाळवाणे वाटू लागले; बागेतील झाडांची मशागत करणे यांत कांहीं वैचित्र्य नसल्यामुळे तेही करण्याची त्यास हौस नाहीशी झाली; आणि राघू वगैरे पाळलेले पक्षी पाहून, या सुंदर प्राण्यांचे स्वातंत्र्य आपण विनाकारण नष्ट केले याबद्दल त्याच्या अंतःकरणास पराकाष्ठेचे दुःख मात्र होऊं लागले!

एके दिवशीं, त्यानें हवे तितके उपाय केले पण कशा-नेच त्याचे मन रमेना, तेव्हां तो खिन्न होऊन आपल्या बंगल्याच्या पडवीच्या एका ओढ्यावर बसला. तेथून बागेच्या पलीकडचा विस्तीर्ण प्रदेश दिसत होता; तसेच चतल-अरब ह्या नांवाची नदी ही युक्तीस व तैश्रीस ह्या नद्यांपासून निघून स्वतंत्रपणे हिरव्याचार प्रदेशांतून जेथे वाहू लागते तो तिचा भागही त्याला दिसत होता. त्या वेळीं त्या नदीतून व्यापारी लोकांचीं मालाने गच्च भरलेलीं कित्येक मोठमोठीं जहाजे चाललीं होती, व मासे धरण्याकरितां कोळ्यांच्या लहान लहान होड्या इकडून तिकडे व तिकडून इकडे फिरत होत्या, त्या त्याच्या दृष्टीस पडल्या.

यूसफ हा कांहीं वेळ त्या नदीकडे पहात राहिल्यावर सुस्कारा टाकून म्हणाला, “हे रम्य नदी, शहराच्या पार-तुझे पाणी वहात गेले कीं तें त्या पलीकडच्या अफाट समुद्रांत गडप होऊन जाऊन एका क्षणांत त्याचा मागमूसही नाहीसा होतो, आणि आपल्या घराजवळून जो नदीचा प्रवाह जात आहे, तो, ज्या अपरंपार समुद्रांतून आपले गल-बत चालले आहे त्यास मिळून त्याचाच एक भाग बनला आहे, हे त्या समुद्रांत पर्यटन करणाऱ्या दर्यावर्दी लोकांच्या कधीही मनांत येत नाही, ही केवढी दुःखाची

गोष्ट आहे ! ” मग जरासा थांबून म्हणतो, “ आणि माझी स्थिति तरी याहून फारशी भिन्न आहे असे नाही ! ह्या वेळीं मी मोठा व्यापारी झालों आहे; माझीं जहाजे रात्रंदिवस समुद्रांतून चाललीं आहेत; तसेंच अरबस्तान आणि तार्तरी या देशांतील वाळवंटाच्या मैदानांतून, इराणांतून, आणि हिंदुस्थानासारख्या विस्तीर्ण देशांतून माझे उंट जात येत आहेत; हे सर्व खरे, तथापि कांहीं थोडीं वर्षे लोटलीं म्हणजे मी म्हणजे कोणी फलाणा मनुष्य होतों व माझे नांव अमुक होतें, या गोष्टींचे कोणास स्मरणही न राहतां, तुझ्या पाण्याप्रमाणे कालरूपी महासागरांत त्या गडप होऊन जातील ! ”

यूसफ याच्या मनांत हे विचार चालले आहेत इतक्यांत एकएकीं अतिशय सुंदर रंगाचे एक फुलपांखरुं त्याच्या दृष्टीस पडलें. तें बागेतील एका फुलझाडांच्या वाफ्यावर फडफड करीत होतें; व त्यावरून, तेथील फुलांपैकीं कोणत्या फुलावर बसावे याविषयीं तें विचार करीत आहेसे दिसत होतें. यूसफ त्या पांखराकडे मोठ्या उत्कंठेनें पाहूं लागला, तो त्याच्या पंखांचा विलक्षण मनोहर रंग पाहून त्यास मोठे आश्चर्य वाटलें. कारण त्यानें तशा प्रकारचा रंग पूर्वीं कधीं जन्मांत पाहिला नव्हता. असो; शेवटीं तें फुलपांखरुं फडफड करीत करीत एका खसखशीच्या झाडावर जाऊन बसले. त्या झाडाच्या सारखा नाभी रंग दुसऱ्या कशाचाही नाही असें यूसफ यास वाटत होतें, परंतु तें तेजस्वी पांखरुं जेव्हां त्याजवर बसलें, तेव्हां त्याच्या पुढें त्या झाडाचा रंग अगदींच फिका त्यास दिसूं लागला.

“ अहाहा ! काय याच्या रंगाची शोभा ही ! पंख तरी किती मजेदार ! असले अप्रतिम सुंदर पांखरुं आपल्याजवळ

बाळगल्यास किती मौज होईल ! ” असे म्हणून यूसफ उभा राहिला, आणि मोठ्या सावधगिरीने त्या पांखरापाशी गेला. नंतर दुतरे कांहीं साधन जवळ नव्हते म्हणून त्याने आपल्या डोक्याचे पागोटेंच काढले व झटकर ते त्या पांखरावर घातले, आणि ज्या फुलावर ते बसले होते त्यासुद्धां त्यास भुईशीं हळूच दडपले. त्यास अर्थांतच खास वाटत होते कीं, पांखरुं कांहीं उडून गेले नाहीं; म्हणून तो त्यास काढून वेण्याकरितां एका बाजूने पागोटें हलकेच वर करूं लागला. तेव्हां मनुष्याच्या आकृतीसारखे जमिनीपासून हळूच कांहीं उभे रहात आहे असे एकाएकी त्याच्या दृष्टीस पडले. त्यावरून भयभीत आणि विस्मित होऊन तो कांहीं पावले मागे सरला. इतक्यांत त्याने पूर्वी कधींच पाहिली नव्हती अशी एक अत्यंत सुकुमार, तरुण व लावण्यवती स्त्री आपल्यापुढे उभी आहे असे त्याने पाहिले. तिच्या तोंडावर बुरखा वगैरे नसून डोक्यावर यूसफ याचे पागोटें होते, ते तिने हांसत हांसत काढून घेऊन त्याच्या पुढे केले आणि त्यास म्हणाली, “ मित्रा यूसफा, हे वे आपले पागोटें. ज्यांचे विचार मोठे खोल व गंभीर अशांच्या मस्तकीं रहाण्याची त्याला संवय असल्यामुळे माझ्यासारख्या अल्पमति अबलेच्या डोक्यावर असल्याने त्याला आपला मोठा अपमान झालासे वाटत असेल ! ”

यूसफ म्हणाला, “ हे थोर स्त्रिये, तूं माझी थट्टा करीत आहेस. तूं मानवी जातींतली नाहोस, तर खचीत यक्षीण आहेस, हे तुझ्या अनौपम्य सौंदर्यावरूनच स्पष्ट दिसत आहे. ” ती ह्मणाली, “ तसे असले तरी त्यामुळे तुला यत्किंचित्ही भीति वाटूं देऊं नको. तुझ्या अंतःकरणवृत्तीस पराकाष्ठेचे औदासीन्य आले आहे, ते दूर करवेल तर

पहावे येवढ्याच हेतूने मी येथे आले आहे. चल ये पाहू बरे कोणाला ज्यास्त जलद पळतां येते तें ?” असें ह्मणून जें खसखशीचें फूल यूसफ ह्यानें भुईवर दडपून टाकले होते तें घेऊन तिनें त्याच्या डोक्यावर फेंकले, आणि धूम ठोकली.

हे पाहून यूसफ जरासा भांबावून गेला, आणि त्या यक्षिणीला परत येण्याकरितां हांका मारूं लागला. तेव्हां ती थांबली, व मार्गे वळून ह्मणाली, “ कां ? स्तंभासारखा उभा कां राहिलास. ? तुला पळतां येत नाही काय ? येत असेल तर माझ्या पाठीमार्गे लागून मला धर ! ” हे शब्द ती अशा मोहक स्वराने बोलली कीं, तेणे करून तिच्या मार्गे जाण्याची यूसफ यास अनिवार इच्छा उत्पन्न झाली. त्यावरून तो खूब जोर करून तिजकडे पळत गेला. तेव्हां तीही पुनः पळत चालली. ती मधून मधून आपला वेग कमी करून त्याला आपल्या अगदीं जवळ येऊं देई, आणि तो जवळ येतो आहे तो फिरून वेग ज्यास्त करून तेव्हांच त्याच्या हातून सुटून जाई. केव्हां केव्हां तो फारच जवळ आलासें दिसले ह्मणजे ती रस्ता सोडून फुलशाडांच्या वाफ्यांवरूनच धांवत जाई, आणि तेथलीं सुंदर फुले पायांखालीं तुडवून टाकी. जों जों ती याप्रमाणे अधिक वळसे घेई, तों तों तिला धरण्याविषयीं तो अधिकच उत्कंठित होई. असें होतां होतां शेवटीं ती अगदीं थकून गेल्यासारखी दिसली, व धापा टाकीत एका बांधावर येऊन बसली. यूसफ तिच्या मार्गे धांवून धांवून दमून गेला होता तोही धापा टाकीत तिजपाशीं जाऊन बसला. तेव्हां ती त्यास म्हणाली, “ खरोखर, स्वातंत्र्य म्हणावे तर यालाच ! ”

मग थोडा वेळपर्यंत त्या यक्षिणीनें आसपासच्या झाडांचीं कांहीं फुलें तोडिलीं, आणि मोठ्या चातुर्यानें त्यांचा एक सुरेख हार गुंफला. तो हार गुंफावयाचा झाल्यावर ती घुसफ यास ह्मणाली, “चल आतां आपण हार फेंकण्याचा खेळ खेळूं.” असें म्हणून ती त्यास जवळच्या एका मैदानांत घेऊन गेली, आणि तो हार एका हातावर दूर धरून पुष्कळ वेळपर्यंत ती घेर धरून नाचली. नंतर तो हार तिनें आकाशांत उंच फेंकून दिला. तो वर जाऊं लागतांच ती पुढील साकीबद्ध मंत्र ह्मणूं लागली:—

“ मंदवातपक्षांवर बसुनी वर आकाशि उडोनी ।

मंत्रयुक्त तूं सुंदर हारा ! हळु हळु ये परतोनी ॥

बैसुनि मस्तकि माझ्या । शोभाविं त्यासी रंगें तूझ्या ॥ ”

तेव्हां तो हार सूर्याच्या प्रकाशांत फार उंच जागीं हवेंत तोलून धरल्यासारखा राहून झळकूं लागला. मग हेलकावत हेलकावत संतपणें खालीं येऊन, तिची साकी म्हणणें संपतांच तिच्या डोक्यावर मुकुटाप्रमाणें नीट बसला. तिनें लागलाच तो डोक्यावरचा उचलून घुसफ याजकडे केला आणि म्हणाली, “ आतां तुझी पाळी. घे तर हा हार, आणि वर फेंक. पाहूं तो माझ्याप्रमाणेंच तुझ्याही डोक्यावर येऊन पडतो कीं काय तो ? ” घुसफानें तिच्या हातांतून तो हार घेऊन मोठ्या जोरानें वर फेंकला. तरी तो पुरुषदेन पुरुषही वर न जातां ज्या ठिकाणीं घुसफ उभा होता तेथून कांहीं अंतरावर लागलाच खालीं येऊन पडला.

तो हार उचलून घ्यावयास घुसफ जाऊं लागला, इतक्यांत यक्षिणीनें तो उचलून घेतला, आणि त्याचा अडाणीपणा पाहून ती पोटा धरधरून हांसली. मग तिनें तो हार पुनः पहिल्याप्रमाणें आकाशांत उडवून दिला, आणि पूर्वी जो

मंत्र साकी छंदांत म्हटला होता तो आतांही म्हटला. तेव्हां तो हार पुनः खूब वर जाऊन सावकाश खाली उतरत उतरत तिच्या डोक्यावर पूर्वीप्रमाणे येऊन बसला. यूसफानेही पुनः एकवार तो वर फेंकून पाहिला, पण पूर्वीसारखीच त्याची फजिती झाली. मग आणखी दोन चारदां पूर्ववत् तो फेंकून ती यूसफास म्हणाली, “तुझा प्रयत्न कां फसतो याचें कारण तुला अद्यापि समजलें नाहीं काय ? तूं जेव्हां हार वर फेंकतोस तेव्हां मी म्हणतें तो मंत्र कां म्हणत नाहींस ? आतां पुनः हार फेंक, आणि तो मंत्र म्हण, म्हणजे कसें होतें तें पहा !” त्यावरून यूसफाने तो हार घेतला, आणि वर फेंकते वेळीं तिनें सांगितल्याप्रमाणे मंत्र म्हटला. या वेळीं तो आकाशांत फार उंच गेला, आणि हळू हळू खाली येऊन त्याच्या पागोट्यावर बसला. तेव्हां यक्षीण किंचित् हंसून म्हणाली, “आतां तुला यांतलें गुह्य काय तें कळलें. यापुढें तुला हे मुळींच कठिण पडणार नाहीं.” नंतर आणखी दोन तीन वेळ तो हार फेंकल्यावर ती म्हणाली, “आतां हा खेळ बराच वेळ आपण खेळलों. पुरे हा आतां. कोणतीही गोष्ट फार झाली म्हणजे तिचा मग कंटाळा येतो.” असें म्हणून तिनें तो हार पुनः एकवार फेंकला आणि पूर्वीचा मंत्र थोडा फिरवून तो पुढीलप्रमाणे म्हटलाः—

“मंदवातपक्षांवर वसुनी वर आकाशि उदोनी ।

मंत्रयुक्त तूं सुंदर हारा ! हळु हळु ये परत्नी ॥

सुरुच्या शाखांवरतीं । पुष्पे लावीं सुंदर तव तीं ॥”

तेव्हां तत्काळ तो हार हवेतून नीट जात जात त्या मैदानांमधून पार निघून गेला, आणि एका झाडाला लागून तुटला. तथापि ती विसकळीत झालेलीं फुले भुईवर न पडतां एका सुरुच्या झाडावर अशा रीतीनें जाऊन पडलीं कीं,

जणू काय ती त्या झाडालाच आलेलीं फुले आहेत असे दिसू लागले. तो चमत्कार पाहून यूसफास मोठे आश्चर्य वाटले. आणि तो यक्षिणीस म्हणाला, “तू फारच विलक्षण चमत्कार करतेस ! ह्या सुरूच्या झाडाला हीं आंगचींच फुले आल्यासारखीं दिसू लागलीं हे कसे ?” यक्षीण म्हणाली, “अं, त्यांत काय आहे ? सहज खेळतां खेळतां ज्या लहानसहान गोष्टी घडतात त्यांचीं कारणें शोधण्यांत महत्व कसे ! चल आतां आपण चेंडूचा खेळ खेळू.” असे म्हणून एक डाळिंबीचे झाड जवळच होते त्याचे एक डाळिंब तिने तोडून आणिले. नंतर दुसऱ्या एका झाडाशीं पाठ करून ती उभी राहिली, आणि चेंडू फेंकतात त्याप्रमाणें तिने तें डाळिंब यूसफ याजकडे फेंकले. यूसफ ह्यास या खेळाचा लहानपणीं अतिशय छंद असे, यामुळे तो त्यांत मोठा पटाईत होता. तेव्हां त्याने तें डाळिंब मोठ्या चतुराईने झेलले. हे पाहून ती त्यास म्हणाली, “शाबास !” मग यूसफाने जेव्हां तें उलट फेंकले, तेव्हां जरी तें मीट तिच्यापाशीं न जातां बरेच पलीकडे गेलें, तरी जसे काहीं येत हातांतच येऊन पडावे त्याप्रमाणें तिने तें अगदीं सहज झेलले.

याप्रमाणें ती दोघें तो खेळ खेळत असतां एकदां यूसफाच्या हातून डाळिंब झेलले न जातां भुईवर पडले. तेव्हां यक्षीण त्यास म्हणाली, “हां ! तू हरलास बरे ! या खेळांत असा कायदा आहे कीं, जो चेंडू झेलायला चुकेल त्यानें दंड भोगिला पाहिजे !” मग तें डाळिंब तिने उचलिले, आणि त्याचा यूसफाकडे रोख धरून झणाली, “लौकर पाठमोरा हो, नाही तर पहा हे तुझ्या तोंडावर बसेल !” परंतु यूसफ हा पाठमोरा न होतां दोन्ही हात तोंडावर धरून गुपचिंप

उभा राहिला, आणि तिच्याकडे बघून हसू लागला. तेव्हां ती पुनः म्हणाली, “ लौकर तोंड फिरवि बरे, नाही तर पहा मग ! ” तो तोंड फिरवित नाहीसे पाहून तिने हळूच तोंडांतल्या तोंडांत दोन तीन शब्द उच्चारिले, आणि मोठ्या जोराने ते डाळिंब त्याच्या तोंडावर फेकले. ते लागू नये म्हणून यूसफ हा तोंड खाली करू लागला, तो ते त्याच्या कपाळावर येऊन आपटले, आणि त्याचे तुकडे तुकडे होऊन बिया चोहोकडे रानोमाळ उडाल्या. त्या बियांचा स्पर्श जमिनीला होतांच त्यांना जीव येऊन त्यांच्या गांधिलमाशा झाल्या, व त्या एकदम सर्व उडून यूसफ याच्या तोंडाभोवती घोंगाऊ लागल्या ! तेव्हां यूसफाची पांचावर धारण बसून गेली. माशा चावतील या भीतीने तो हातांनी तोंड झांकून पळत सुटला. तथापि माशांचा थवा त्याच्या तोंडाभोवती घोंगावत त्याच्या बरोबर चालला. तो भ्यालासे पाहून यक्षीण मोठ्याने हांसली, आणि त्यास हांक मारून म्हणाली, “ अरे, आपले पागोटें तेवढे खाली टाक म्हणजे शाले ! ” तिने सांगितल्याप्रमाणे त्याने तत्काळ पागोटें खाली टाकले. ते खाली पडतांच त्या सर्व माशा पागोट्याखाली जाऊन बसल्या. यूसफ अगदी गांगरून जाऊन पागोट्याकडे एकसारखी टक लावून उभा राहिला. तेव्हां यक्षीण त्याजकडे येऊन खर्दखर्दां हांसून त्यास म्हणाली. “ मित्रा, पागोट्याकडे एकसारखी टक कां लावली आहेस ? पागोट्याखाली मधमाशा नाहीत—गांधिलमाशा आहेत ! मधमाशा असत्या तर तुला मध रगड मिळाला असता ! बरे चल, ते पागोटें उचल आणि डोक्याला घाल. ” तेव्हां त्याने भीत भीत हलकेच पागोटें उचलिले. तो पागोट्याखाली माशा मुळीच नसून एक लहानसा हिरव्या रंगाचा सरड मात्र त्याच्या

१०२ जर्मन भाषेतील सुरस व घमंस्कारिक गोष्टी.

दृष्टीस पडला. हें पाहून त्यास पराकाष्ठेचा विस्मय वाटला. तो सरड पागोटें उचलतांच सरकन् गवतांत निघून गेला.

त्यावरून घूसफ यक्षिणीस म्हणतो, “मी तुला खरोखर पुसतो, पहिल्याने डाळिंबाच्या बिया होत्या त्यांच्या गांधिल-माशा झाल्या, आणि त्याही आतां कोठें गेल्या कोण जाणे; हें सर्व झालें तरी कसें ?” यक्षिण उत्तर करते, “काय म्हणतोस ? झालें कसें ? अरे, याचें कारण शोधून काढण्याची कोणाची प्राज्ञा आहे ? तें कशाला ? पण डाळिंबें किंवा गांधिलमाशा ह्या अगोदर जगांत असण्याचेंच प्रयोजन काय हें तरी कोणाच्यानें सांगवेल ? तसेंच हें जें गवत उगवलेलें तें पहात आहेस, तें बारीक बियापासून कसें उत्पन्न झालें हें तें मला सांगशील ? किंवा अंजिराच्या प्रत्येक बीपासून दुसरी मोठी अंजिरांचीं झाडे कशीं उत्पन्न करतां येतात हें तुझ्यानें सांगवेल ? मुळींच नाही ! तथापि अशी वस्तुस्थिति आहे. आणि मनुष्य जर, जी जी वस्तु दृष्टीस पडेल तिचें कारण पावलोंपावलीं विचारूं लागेल, तर त्याचे प्रश्न कधींच संपणार नाहीत ! सारांश, ह्या गोष्टी केवळ दुर्ज्ञेय आहेत. याकरितां ह्या समजून घेण्याच्या खटपटींत पडून मनुष्यानें आपल्या बुद्धीस व्यर्थ शिणवूं नये हेंच बरें !” नंतर पूर्ववत् रंगेलपणानें व विनोदानें ती म्हणाली, “तें पलीकडचें अंजिराचें झाड पहा. त्याच्या फांद्यांना कसे पिकलेले अंजिरांचे घडचेघड लागले आहेत ! पाहूं बरें तुला उडी मारून ते अंजिर तोडतां येतात कीं नाही ?”

त्या अंजिराच्या झाडाच्या फांद्या फळांनीं अगदीं लवून गेल्या होत्या. पण त्या इतक्या उंच होत्या कीं, घूसफानें कितीही उंच उडी मारली असती तरी त्यांना त्याचा हात पोहोचण्यासारखा नव्हता. यक्षिण त्यास म्हणाली, “खचीत तूं

सहज उडी मारलीस तरी तुझा हात त्या फांद्यांना पोहोचेल.” त्यावरून त्याने पुष्कळ उड्या मारून पाहिल्या. पण त्याचा हात त्यांना कसचा पोहोचतो ! हें पाहून तिला मोठी मौज वाटली, व फारच हंसू लोटले.

शेतटीं फांद्यांना हात पोहोचत नाही असे पाहून यूसफ याने उड्या मारण्याचे सोडून दिले. तेव्हां यक्षीण उडी मारण्याच्या उद्देशाने कांहीं पावले मार्गे सरली. नंतर जशी काय पंखांनीच उडते आहे अशा प्रकारे तिने उंच उडी मारली, आणि एक अंजीर तोडून घेऊन यत्किंचित्ही श्रम झाल्याचे चिन्ह न दाखवितां त्या झाडाच्या पलीकडच्या बाजूस मोठ्या खुत्रीने खाली उतरली. मग अंजीर यूसफ याच्यापुढे करून त्यास म्हणते, “हा पाहिलास मी कसा अंजीर तोडला तो ! हा मिळविण्याकरितां आपणां दोघांसही श्रम पडले आहेत; तर ये आतां आपण हा अर्धा अर्धा वांटून घेऊं.”

ती यक्षीण जो अर्धा अंजीर यूसफ यास देऊं लागली, तो घेण्याला तो कांकू करूं लागला. तो म्हणाला, “खरोखर न्यायाने पाहिले तर हा सगळा तूंच घ्यावास. कारण माझे मुळीच साह्य न घेतां तू एकटीने तो तोडून आणला आहेस. तू जितकी उंच उडी मारलीस तिच्या अर्ध्यानेही मला मारवली नाही !” हें ऐकून तिने अंमळ रागावल्यासारखे करून म्हटले, “तुझ्या मनांत मला त्रास द्यावयाचा आहे काय ? अरे, तो अंजीर मिळविण्याकरितां जितका मी झटून यत्न केला तितकाच तूही केला नाहीस काय ? घे तर हा थोडासा, आणि टाक तोंडांत.” असे बोलून तिने अर्धा अंजीर त्याजकडे टाकून आपल्या वाट्याचा अर्धा तोंडाला लावून फेंकून दिला; आणि म्हणाली, “आतां माझा हेतु

सिद्धीस गेला. आतां तुझ्या मनांत असो किंवा नसो, माझे ध्यान तुला लागल्यावांचून राहणारच नाही !”

याप्रमाणें प्रत्येक वेळेस काहीं तरी नवी मौज काढून त्या यक्षिणीनें बराच वेळपर्यंत खेळ चालविला. यूसफही मोठ्या आनंदानें तिजबरोबर खेळला. तो नाचे, उड्या मारी, धुमा ठोकी—जणूं काय त्या वेळीं त्याला फिरून बाळपणच आलें होतें ! शेवटीं तीं दोघे येत येत बागेंतील तळ्याजवळ आलीं. तेव्हां त्याच्या कांठाशीं एक लहानशी होडी तरंगत होती तींत यक्षिणीनें उडी टाकली, आणि मोठ्या चातुर्यानें तळ्यांतून नीट ती वल्हवीत त्याच्या मध्यभागीं नेली. त्या ठिकाणीं थांबून ती यूसफ यास हांक मारून म्हणाली, “ कां, येत कां नाहीस ? पडशील म्हणून भितोस कीं काय ? ” तो म्हणाला, “ मला पोहोतां येत नाही मग कसें करूं ? ” तिनें उत्तर केलें, “ तुला पोहोतांच यावयास पाहिजे असें नाही. मी करतें तसें कर म्हणजे झालें. ” असें म्हणून तिनें होडींतून खालीं उडी टाकिली, आणि जसें जमिनीवरून चालावें त्याप्रमाणें पाण्यावरून खुशाल चालूं लागली !

यूसफ तिला म्हणाला, “ अहाहा ! तुझ्याप्रमाणें मला करतां येतें तर किती मौज झाली असती ? पण माझे आंग फार जड आहे. तुझ्यासारखें करावयास मी जाईन तर बुडेन. ” तो असें बोलतो आहे तीं यक्षीण पुनः होडींत जाऊन बसली, आणि म्हणाली, “ जर तूं मजकडे येत नाहीस तर मीही तुजकडे परत येत नाही;—म्हणजे माझ्या संगतीचा तुला त्रास होणार नाही. आणि हल्लीं दिवसही मावळून काळोख पडत चालला आहे, तर आतां एकटाच हवे तसे वेडे वेडे चाळे करित विस. तथापि जर तुला कधीं ही आपली सोबतीण भेटावी अशी इच्छा उत्पन्न होईल,

तर आज सकाळीं जें पांखरूं धरण्याचा तूं यत्न केला होतास, व जें आतां तुजपासून पळून जाण्याच्या वेतांत आहे, त्याची जेथें जन्मभूमि आहे तेथें तिला शोधावयास तुला गेलें पाहिजे. पण पहा—अजून मी तुला सांगतें, पुनः चांगला विचार कर, आणि इकडे ये. हे पहा मी तीन अंक मोजतें; त्यापूर्वीं तूं आलास तर बरे—एक, दोन, तीन !”

शेवटचा अंक तिच्या तोंडाबाहेर निघतो न निघतो तो ती नाहींशी झाली. तेव्हां यूसफाच्या दृष्टीस एवढेंच पडलें कीं, सकाळीं पाहिलेलें तें लहान पांखरूं तळ्यावरून उडत जात जात बागेतील झाडांकडे जाऊन त्यांत गडप झालें. तितक्यांत होडीही आपोआप तरंगत तरंगत कांठाजवळ पूर्वीच्या ठिकाणीं येऊन पोहोचली. त्या वेळीं यूसफ हा तळ्याच्या कांठावर उभा राहून, जेथून यक्षीण नाहींशी झाली त्या जागेकडे पहात व विस्मय करीत स्तब्ध उभा राहिला. शेवटीं रात्र पडून अंधकारानें सर्व दिशा व्यापून टाकल्या; तेव्हां तो त्या तंद्रीपासून जागृत होऊन आपण कोठें आहे याचें त्याला भान आलें; व आपण आतांपर्यंत गाढ निद्रेंत असून येवढा वेळ ज्या ज्या गोष्टी घडल्या त्या केवळ स्वमांतच घडल्याप्रमाणें त्याला वाटूं लागल्या.

प्रकरण २.

यूसफ जेव्हां आपल्या एकांताच्या खोलींत जाऊन विछान्यावर पडला, तेव्हां दिवसास ज्या ज्या गोष्टी घडल्या त्या सर्वांचा तो विचार करूं लागला. ती तरुण स्त्री एकाएकीं दृष्टीस पडली व पुढें मोठ्या चमत्कारिक रीतीनें अदृश्य झाली या गोष्टीचा तर त्यास अतिशय चमत्कार वाटलाच; पण जेव्हां त्यानें मनांत आणिलें कीं, मी येवढा विचारी व प्रौढ मनुष्य

१०६ जर्मन भाषेतील सुरस व चमत्कारिक गोष्टी.

असतां व माझे मन आजपर्यंत कामाकाजाच्या विवंचनेत व खटपटीत गुंतले असतां एकाद्या अल्लड पोरानारखा खेळ खेळण्यांत मी इतका वेळ व्यर्थ घालविला, तेव्हां त्या गोष्टीचा तर त्याला त्याहूनही विस्मय वाटला. याप्रमाणे विचार करित असतां त्याला लौकरच गाढ झोप लागली.

दुसऱ्या दिवशीं सकाळीं तो फार उशीरा जागा झाला. त्या वेळीं दिवस पुष्कळच वर आला होता, आणि त्याचा गुलाम खोलीच्या दाराशीं त्याच्या हुकुमाची वाट पहात राहिला होता. घूसफ याने डोळे उघडतांच त्याला स्मरण झाले कीं, आज आपणास मोठ्या सकाळीं शहरांत जावयाचें होते. कारण आठवड्यांतून त्या विशेष वारीं सर्व दिवसभर आपले विक्रीचे मुख्य दुकान उघडें ठेवण्याचा त्याचा पाठ होता. याकरितां जेव्हां त्याच्या गुलामाने सांगितले कीं दरवाज्याशीं घोडा घोगीर घालून तयार आहे, तेव्हां त्यास मोठा आनंद झाला.

मग घाईघाईनें योडासा फराळ करून व पोषाख चढवून तो आपल्या उमद्या अरबी घोड्यावर बसला, आणि कित्येक गुलाम बरोबर घेऊन भरधांव घोडा टाकीत शहरांत गेला. तो बाजारांत जाऊन पोहोचतो आहे तो दुकानावर गिऱ्हाइकांची एकसारखी गर्दी होत चालली आहे असे त्याच्या दृष्टीस पडले. प्रत्येकजण जिन्नस घेण्यास इतका उत्कंठित होता कीं, त्या सर्वांना हवा तो जिन्नस काढून देतां देतां घूसफ याची त्रेधा उडून गेली, तसेच निरनिराळ्या पदार्थांच्या गुणावगुणाविषयीं व किमतीविषयीं जेव्हां चोहोकडून लोक एकदम विचारूं लागत, तेव्हां त्या सर्वांस उत्तरे देण्यासही त्यास कठिण पडे; आणि गिऱ्हाइकाने जिन्नस घेऊन त्याबद्दल पैसे दिले म्हणजे ते बरोबर आहेत कीं नाहींत

हे पहाण्यास देखील त्यास फुरसत सांपडत नसे, म्हणून गिऱ्हाइकाच्या पतीवरच भरंवसा ठेवून जवळ पैशांचा ढीग असे त्यांत तो ते तसेच टाकून देई. काहीं थोडासा वेळ जाईपर्यंत त्याचे चित्त कामाकडे लागेना. कारण अदले दिवशीं घडलेल्या गोष्टी वारंवार त्याच्या मनांत येऊन त्याचे चित्त तिकडे जाई. परंतु जसजसा तो आपल्या कामांत गढून गेला तसतशी त्याच्या अंतःकरणाची चंचलवृत्ति नाहींशी होत चालली. अशा प्रकारे कित्येक दिवस लोटल्यावर एके दिवशीं तो नित्याप्रमाणे उद्योगांत गुंतला असतां एक फेरीवाला तऱ्हातऱ्हाचे किडे व पांखरे यांनीं भरलेली एक भिंगे बसवलेली लहानशी चौकट घेऊन बाजारांत आला, आणि, “ हे कोणी विकत घेतां का—काय उत्कृष्ट सौदा आहे ! फारच स्वस्त ! त्वरा करा ! ” असे मोठ्याने ओरडत चालला.

त्या वेळीं यूसफ हा एका बाईस एक उंची इराणी शालजोडी विकत देण्याच्या कामांत गुंतला होता. तेव्हां तो मनुष्य कशाविषयीं एवढा गोंगाट करित आहे ह्मणून त्यानें सहज वर पाहिलें, तें त्या चौकटीतील प्राण्यांमध्ये, जें फुलपांखरूं पूर्वीं त्यानें आपल्या बागेत पाहिलें होतें, तें त्याच्या दृष्टीस पडलें. तें पाहून त्याला फारच आश्चर्य वाटलें. तेव्हां क्षणभर तो फेरीवाल्याकडे भ्रांतिवटासारखा पहात राहिला. मग लागलाच पूर्वस्थितीवर येऊन त्यास हांक मारून म्हणाला, “ अरे, इकडे ये, तुझी ती चौकट मला पाहूं दे. ” मग आपला अजमास बरोबर आहे किंवा नाहीं याबद्दल खात्री करून घेण्याकरितां तो तिच्यांतलें तें पांखरूं नीट निरखून पाहूं लागला. तें नीट पाहिल्यावर त्या मनुष्यानें किंमत सांगण्याची वाट न पहातां एकदम तो त्या-

स त्या चौकटीची किंमत एक हजार मोहोरा देऊं लागला. फेरीवाल्याने मनांत म्हटलें, जर यास विचार करण्यास अवसर दिला तर कदाचित् याचें मन फिरेल, यास्तव त्यानें लागलेंच त्यास होय म्हटलें; आणि त्याच्या स्वाधीन ती चौकट करून त्यानें पुढें केलेली मोहोरांची थैली मोठ्या आनंदानें त्यानें घेतली.

यूसफ यानें ती चौकट घेऊन एका मेजाच्या पुडांत ठेवली. या वेळीं त्यास मोठें समाधान वाटलें असें त्याच्या मुद्रेवरून दिसलें. त्यानें हा जो सवदा केला तो त्यांत असलेल्या प्राण्यांकरितां केला असेल असें तेथें जमलेल्या लोकांस वाटलें नाहीं; तर त्या चौकटींत कांहीं तरी अपूर्व व मौल्यवान् चीज त्याच्या दृष्टीस पडली असावी म्हणून केला असेल असें वाटलें; कां कीं प्राणिशास्त्रांत तो मोठा पारंगत होता किंवा त्या शास्त्राचा त्याला फार शौक होता अशी गोष्ट मुळींच नव्हती. असो; त्या वेळेपासून त्याचें मन अगदीं चंचल होऊन कामाकडे मुळींच लागेनासें झालें. तो अगदीं बावचळल्यासारखा झाला, व भलभलत्याच चुका करूं लागला. तो एकादी उंची वस्तु अशा किमतीला देई कीं, ती केवळ फुकट देई असें झटलें तरी चालेल; व केव्हां केव्हां अगदीं क्षुल्लक वस्तूला फारच मोठी किंमत सांगे. शेवटीं असें झालें कीं, आपला हा भ्रांतिष्टपणा गिऱ्हाइकांपासून छुपविण्यास त्याला फारच कठिण पडूं लागलें. तेव्हां त्यानें त्या दिवशीं आपलें दुकान नेहमींपेक्षां लौकर बंद केलें, व रुमालांत ती चौकट गुंडाळून एका गुलामाच्या हातीं दिली, आणि आपल्याबरोबर ती वरीं घेऊन येण्यास त्यास सांगितलें.

त्या पांखरास आपण इतकें महत्त्वाचें कां मानिलें या-

विषयींचा विचार यूसफ याच्या मनांत आतांपर्यंत आला नव्हता. त्याने ते विकत घेतले ते फक्त त्याविषयी त्याच्या मनांत उत्कट इच्छा उत्पन्न झाली येवढ्याचकरितां घेतले. परंतु तशी इच्छा तरी आपल्याला कां उत्पन्न झाली हे त्याचे त्यालाच कळले नव्हते; व हा सौदा करण्याचा उपयोग काय याचाही त्याने आपल्या मनाशी विचार केला नव्हता. शेवटीं रात्री तो बिछान्यावर जाऊन निजला त्या वेळेस त्याच्या मनांत ती गोष्ट आली. तो म्हणाला, “ पण त्या पांखराचा मला उपयोग तरी काय ? कारण नुकतेच एक दोन दिवसांपूर्वी बागेत जें पांखरूं मी पाहिले तसेच हे जरी आहे, तरी ते हें खास नव्हे; कां कीं, ते मरून गेलेले त्या मनुष्याने आणले असे ह्मणावे, तर हे जसे अगदीं वाळून कोळ झाले आहे तशी स्थिति इतक्या थोडक्या दिवसांत त्याची झाली नसती. तेव्हां माझी रंगेल सोबतीण जी ती यक्षीण तिचा आणि या मरून गेलेल्या पांखराचा कसला संबंध असणार आहे ? ” नंतर त्या दिवशीं घडलेल्या चमकारिक गोष्टींविषयीं, व त्या यक्षिणीशीं खेळत असतां एकंदर काय काय प्रकार घडला व ती विलक्षण रीतीने कशी नाहींशी झाली याविषयी त्याने कांहीं वेळ विचार केल्यावर तो ह्मणाला, “ आणि ती सरते शेवटीं काय बोलली बरे ! ती असे म्हणाली नाहीं का, कीं जर पुनः तुला कधीं माझ्या भेटीची इच्छा झाली तर या पांखराच्या जन्मभूमिंत तुला माझा शोध केला पाहिजे म्हणून ? ” इतक्यांत त्याच्या मनांत एक कल्पना आली. तिच्या योगाने त्याला या संबंधाचे जें येवढें गूढ येऊन पडले होते ते बहुतेक नाहींसे झाले. तो म्हणाला, “ ती मन-

मोहिनी मला आपल्या ठिकाणाच्या खाणाखुणा कांहीं न मांगतां सोडून निघून गेली, तथापि मला आज जे हे साधन सांपडले आहे ते तिचा शोध करण्यास पुष्कळ साहाय्यभूत होईल असे वाटते. कारण हे साधन नसते तर मोठा एखादा विख्यात पदार्थविज्ञानी जरी असता, तरी मी त्या पांखराचे नुसते तोंडी वर्णन सांगितल्याने त्याच्या जन्मभूमीची माहिती त्याला सांगतां आली असती असे वाटत नाही. ”

नंतर, प्राचीन काळी यक्षिणी ह्या पृथ्वीवर येऊन मानवी पुरुषांच्या स्त्रिया होत व त्या पुरुषांच्या अंतकाळपर्यंत त्यांजबरोबर सुखाने काळ घालवीत आणि नंतर परत आपल्या मूळ ठिकाणी जात वगैरे ज्या चमत्कारिक गोष्टी त्याने लहानपणी ऐकिल्या होत्या, त्या सर्व त्याने या वेळी मनांत आठविल्या. असे होतां होतां शेवटी त्याला झोप लागून हे त्याचे विचार बंद पडले.

दुसरे दिवशीं सकाळीं यूसफ जागा झाला, तेव्हां त्या यक्षिणीच्या शोधास तत्काळ निघावे आणि तिला आपली स्त्री होतेस का म्हणून विचारावे असा त्याने निश्चय केला. परंतु त्या पांखराची जन्मभूमि अमुकच म्हणून कशी कळावी ही एक मोठी अडचण होती, व ती दूर झाल्यावांचून तर त्या यक्षिणीची भेट होण्याची त्याला मुळीच आशा नव्हती. तेव्हां आतां पुढे काय करावे या संबधाने थोडा वेळ विचार करून नंतर त्याने ती पांखराची चौकट उघडली, आणि जे पांखरुं त्यास येवढे महत्वाचे वाटले होते ते त्याने काढिले. नंतर ते एका लहानशा करंड्यांत घालून तो करंडा आपल्या कमरपट्ट्यांत त्याने ठेवून दिला, आणि शहरच्या शिवेकडे जाण्यास निघाला.

यूसफ ज्या वाटेनें चालला होता तिकडे शेवटीं शेवटीं जें लहान लहान तुटक घरे होतीं, त्यांरीं शेवटच्या घरांत एक म्हातारा मनुष्य रहात होता. तो मोठा पदार्थविज्ञानी असून सृष्टीतील कित्येक गूढ गोष्टींचेही ज्ञान त्यास होतें. तेणेंकरून त्यास सृष्टीची अंतरचना समजत असे, व तिचे अंतर्व्यापार त्याच्या नजरेस पडत. हा मनुष्य यूसफ याचा लहानपणाचा गुरू होता. त्यानें त्यास सृष्टपदार्थांचें जें ज्ञान करून दिलें होतें, त्याच्या योगानेंच त्याची एवढी मोठी भरभराट झाली होती; कां कीं, तो ज्या जिनसांचा व्यापार करीत असे, त्यांच्या गुणावगुणांची परीक्षा त्याला वरील गोष्टींच्या योगानें चांगली करतां येत असे. सारांश, त्याप्रमाणें यूसफावर त्या मनुष्याचे मोठे उपकार होते. यूसफानेही ते स्मरून त्यास वर सांगितलेलें लहानसें घर व त्याच्या भोंवतालची बाग हीं बक्षीस केलीं होतीं.

यूसफ हा वरील घराच्या दाराशीं येऊन पोहोचल्यावर त्यानें तें हळूच ठोठावलें. तेव्हां लागलाच आंतून एक म्हातारा गुलाम येऊन त्यानें तें उघडलें, आणि ज्या ठिकाणीं यूसफ याचा गुरू बसला होता त्या ठिकाणीं त्यास घेऊन गेला. त्याच्या गुरूच्या समोर एक काळें वस्त्र घातलेलें मेज असून त्याजवर चर्मपत्रांच्या पुष्कळ गुंडाळ्या पडल्या होत्या. त्या चर्मपत्रांवर कांहीं सांकेतिक आकृति काढिलेल्या होत्या, त्यांचा बोध यूसफ यास होण्यासारखा नव्हता. तसेच त्या ठिकाणीं आंखण्या, कंपास व दुसरीं कांहीं यंत्रे चोहोकडे पडलेलीं त्याच्या दृष्टीस पडलीं.

यूसफ याच्या गुरूचे नांव मोदिजा असें होतें. त्यानें यूसफ येतांच त्यास जाग्यावरूनच लवून प्रेमपूर्वक सलाम केला, आणि आपल्या शेजारीं येऊन बसण्याविषयीं

खु गेनें सांगितलें. तो येऊन वसल्यावर मोदिजा त्यास म्हणाला, "यूसफ, तूं आपल्या अतिशय महत्वाच्या वेळेपैकीं दोन घटका खर्च करून ही आपल्या जुन्या स्नेहाच्या भेटिस आलास याद्वल मी तुझे मोठे आभार मानतो. पूर्वी तुझी माझी ज्या वेळेस भेट झाली होती, त्या वेळेपासून तुझा व्यापारधंदा पुष्कळच वाढून, वसव्यामध्ये सर्व व्याजांत तूच अग्रगण्य झाला आहेस असें मी ऐकिलें आहे. याद्वल मला अतिशय समाधान वाटते; आणि त्याच माननें तूं लोकांत मोठी प्रतिष्ठाही मिळविली आहेस असें म्हणतात; हे खरोखर तुला अत्यंत भूषणास्पद आहे. ठीकच आहे. तूं असा लौकिकवान् निपजशील अशी माझी पहिल्यापासूनच खात्री होती."

यूसफ हा ज्या उद्देशानें आपल्या गुरूकडे आला होता, त्या संबधानें त्याजपाशीं बोलण्यास त्यास प्रथम शंका वाटल्यामुळे त्यानें दुसऱ्याच कांहीं इकडच्या तिकडच्या गोष्टी काढून बोलण्यास आरंभ केला. तो म्हणाला, "गुरुजी, आपली अलीकडे बरेच दिवसांत गांठ पडली नव्हती, याकारितां आपणांस एकवार येऊन भेटावे व आपलें कसें काय चाललें आहे तें पहावे म्हणून मी आज कित्येक दिवस येईन येईन म्हणतां म्हणतां आज एकदांचा मला वेळ सांपडला. आपण म्हणालां त्याप्रमाणें माझा व्यापारधंदा फार चांगला चालला आहे; व माझ्या वखारीमध्ये ज्या कांहीं अपूर्व चिजा आहेत त्या आपणांस दाखवून त्यांतल्या कांहीं आपल्या सेवेशीं अर्पण कराव्या अशी माझी इच्छा आहे." हें ऐकून मोदिजा यास फार हसूं आलें. तो म्हणाला, "तूं ज्या अपूर्व वस्तु सांगतोस त्यांचें मला काय करावयाचें आहे! मला राहण्याकारितां एक लहानसें खोपट पाहिजे होतें तें तूं पुढीं

मला दिलेलेंच आहेस. आतां याहून मला कशाचीही गरज नाही. या ठिकाणीं एकांतांत मीं आपलें अध्ययन आणि शोध स्वस्थपणें चालविले आहेत, व याहून या जगांत मला कशाचीही अपेक्षा नाही. या माझ्या उद्योगांत मी सदोदित गढून गेल्यामुळे मलाही पण तुझ्या भेटीस येण्यास फावलें नाही; व कदाचित् वेळांत वेळ करून मी आलों असतो तरी तूं आपल्या उद्योगांत अगदीं चूर असल्यामुळे तुझ्या कामांत अडथळा मात्र आला असता. आणि वास्तविक पहातां तुजसारख्या मनुष्यानें आपल्या धंद्यांतच निमग्न असावे, व्यर्थ रिकामटवळ्या गप्पांत वेळ घालवूं नये, हेंच चांगलें. पण यूसफ, तुझ्या चेहऱ्यावरून मला असें दिसतें कीं, तुझा आज मजकडे येण्याचा हेतु कांहीं निराळाच असून तो तूं आतांपर्यंत छपविला आहेस; याकरितां तुला सांगतो कीं, तुला जें काय बोलणें असेल तें काडीचाही अंदेशा मनांत न आणतां स्पष्टपणें बोल."

मोदिजा याच्या तोंडचे हे शब्द ऐकून यूसफ याचे तोंड उतरल्यासारखें झालें. तथापि आपल्या मनांतील खरी गोष्ट सांगण्याचा त्याला धीर होईना, सबब आपला हेतु पर्यायानें साधण्याकरितां त्यानें पुढीलप्रमाणें बोलण्यास सुरुवात केली. "तो म्हणाला, अलीकडे मला कामाकाजामुळे विश्रांति घेण्यास वेळ न सांपडून माझी प्रकृति बरीच विघडत चालली; यास्तव दिवसांतून कांहीं वेळ स्वस्थपणांत व करमणुकींत घालविणें जरूर आहे असें मला वाटल्यावरून, चमत्कारिक फुलपांखरें व इतर किडे हीं मिळवून त्यांचें वर्गीकरण करण्याचा जो माझा लहानपणचा आवडता व्यासंग तो मी करीत असतो. तथापि या विषयाचें ज्ञान मला चांगलें नसल्यामुळे, मला त्या जंतूंचें वर्गीकरण चांग-

लेणे करतां येत नाही. पहा, नुकते परवां एकदां असें झालें को, बाजारांत एका फेरिवाल्यानें असल्याच प्रकारचे कांहीं प्राणी विक्रावयास आणिले होते ते मी घेतले. त्यांत मला एक अशिशु सुंदर फुलपांखरूं आढळले. त्याचे नांव मला मुळींच ठाऊक नाही, व त्याची जन्मभूमि कोणती याचाही पण मला निर्णय करतां आला नाही. मग माझ्या लक्षांत आले कीं, आपण या विषयाचा फार शोध केला आहे, यास्तव त्या फुलपांखराची जन्मभूमि कोणती ती आपणांस सांगतां येईल तर पहावे, म्हणून ते मी आपणांस दाखविण्याकरितां घेऊन आलों आहे." असें म्हणून त्यानें आपल्या कमर-पट्यांतून तो करंडा काढिला, आणि तो उघडून मोदिजा यास त्यांतले फुलपांखरूं दाखविलें. मोदिजा याच्या दृष्टीस ते पांखरूं पडतांच तो यूसफ याजकडे वळून त्याच्या तोंडाकडे टकमक पाहूं लागला. नंतर खिन्नवदन होऊन डोकें हालवून तो म्हणाला, "एकूण यूसफ, हें मला दाखविण्याकरितांच आज येथें येण्याचा तुझा उद्देश होता असें असून मला प्रथम आपले कांहीं तरी तूं सांगितलेंस अं ? ठीक ! तूं आपल्या जुन्या साळ्याभोळ्या शिक्षकाशीं अशी प्रतारणा करावीस इतका तुझ्या स्वभावांत फरक पडला हा मोठा चमत्कार आहे !" यूसफ कांपत कांपत म्हणाला, "आपण म्हणालां तें कांहीं खोटें नाही. मला या पांखराची जन्मभूमि समजण्याची फार उत्कंठा आहे हें मी कबूल करतो."

हें ऐकून मोदिजा उठला आणि यूसफ याजकडे इत-क्या बारीक रीतीनें पाहूं लागला कीं, यूसफ हा अगदीं लाजून खालीं मान घालून स्तब्ध राहिला. मोदिजा त्यास म्हणाला, "तरी पण यूसफ, या संबधानें मी तुला फारसा दौष देत नाही. कारण या कामांत तुझा स्वतःचा कांहीं एक

वाक नाही. परंतु माझ्या हाडवैरिणीच्या पाशांत तूं सांपडलास हे पाहून मला फार वाईट वाटते. अरे बाबा, मी तुझ्या शिक्षणाच्या संबधानें जे श्रम केले ते व्यर्थ जावे व मजवर जय मिळावा या हेतूनें ती ज्या हजारों युक्त्या लढवील, तेणेंकरून तुझा घात होईल कीं काय अशी मला भीति आहे. ” असें म्हणून मोदिजा हा हातावर कपाळ ठेवून थोडावेळ विचार करीत स्तब्ध राहिला.

शेवटीं यूसफ यानें आपला सर्व संकोच एकीकडे ठेवून म्हटलें, “आपण काय म्हणतां तें मी समजलों नाहीं. आपण आपली वैरिण म्हणतां ती कोण ! असो; एकंदरीनें मजकडूनच मोठी चूक झाली कीं, मी प्रथम आपलेकडे आल्याबरोबर आपल्याला खरी गोष्ट सांगितली नाहीं. पण आतां मी आपणांस ती सर्व सांगतो. ” असें म्हणून त्यानें कांहीं एक न छपवितां त्या यक्षिणीच्या संबधानें घडलेला सर्व वृत्तांत त्यास सांगितला. यूसफ याप्रमाणें बोलल्यावर मोदिजा त्यास म्हणाला, “ आतां हे तुझे करणें मला आवडलें. तूं ज्या अर्थीं मजपाशीं कांहीं एक चोरलें नाहींस त्या अर्थीं मलाही आपल्या मनांतलें सर्व कांहीं तुला स्पष्ट सांगणें रास्त आहे. हे पहा, तुझ्या मनाची हल्लीं इतकी चलबिचल झालेली आहे कीं, तुला वास्तविक गोष्ट सांगितली तरी, तूं ज्या आडमार्गानें चालला आहेस तो सोडून देण्याचें सामर्थ्य तुझ्या अंगीं राहिलें नाहीं. याकरितां तशा प्रकारची कांहीं गोष्ट मी तुला सांगत नाहीं. आतां तूं जीं काय माहिती मला विचारलीस, ती मी तुला सांगितली नाहीं तर ती समजण्यास दुसऱ्या शेंकडों खटपटी तूं करशील; आणि जीं खरोखर तुझा घात करणारी आहे तिला आपल्या जिवाचा कलिजा समजून तिचा शोध करण्यास नानाउपाय योजिशील, आणि शेवटीं आपला नाश करून

घेशील. याकारितां मी तसें करित नाहीं. मीच होऊन तुला तिच्या भेटीचा मार्ग सांगतो, व तिच्या दुष्ट हेतूपासून तुला बचावण्याची कांहीं युक्ति योजतो. प्रथमतः मला तुझे वय किती आहे तें काढलें पाहिजे. ” असें म्हणून मोदिजा तेथून उठून आंतल्या खोलींत गेला. यूसफ मनांत म्हणाला, “ हा जें काय त्या हाडवैरिणीविषयीं म्हणाला, त्यांत कांहीं विशेष अर्थ नाहीं. या म्हाताऱ्या लोकांच्या डोक्यांत कांहीं तरी एकादें वेड शिरलेलें असतें, दुसरें काय ? ”

अमळशानें मोदिजा हा काळसर निळ्या रंगाचा कसलासा एक पट घेऊन बाहेर आला, व मेजावर पूर्वी ज्या कागदांच्या गुंडाळ्या व हत्यारें वगैरे पडलीं होतीं तीं त्यानें काढून तो पट त्यावर पसरला. वर सांगितलेल्या पटावर परस्परांस छेदणारीं अशीं कांहीं वर्तुळे काढलेलीं असून त्यांच्या मधून सोनेरी व रुपेरी तारे काढलेले होते. तो पट त्यानें मेजावर पसरून ठेविल्यावर पुनः तो खोलींत जाऊन मोत्यांच्या शिंया जडविलेली लहानशी सुंदर टेंबुरणीच्या लांकडाची एक पेटी घेऊन परत आला. मग तो यूसफ यास म्हणाला, “ मीं गणित करून पाहिलें त्यावरून तुझे वय आज बरोबर तीस वर्षे, नऊ महिने, सात दिवस आणि आठ तास इतकें आहे. हीं वर्षे, महिने, दिवस आणि तास एकत्र मिळविले असतां चीपन्न ही संख्या येते. ठीक आहे. अल्लाची व त्याच्या पैगंबराची तुजवर कृपा आहे; कां कीं, ही संख्या शुभसूचक आहे. ” असें म्हणून मोदिजा खालीं बसला, व यूसफ यास आपल्यासमेर बसण्यास त्यानें सांगितलें. त्याप्रमाणें यूसफ बसल्यावर मोदिजा यानें त्यापेटीची कांहीं गुप्त कळ होता ती दावली. त्यासहसें तिचें झांकण उघडलें. मग त्यानें तिच्यांतलें सा-

मान—म्हणजे हस्तिदंती अर्धचंद्र, तरि, त्रिकोण, आणि दुंसः
च्या कांहीं भूमितींतील आकृति—हे त्याजपुढे ओतले, आणि
त्यास म्हणाला, “ यांतून चौपन्न मोजून घे. ” त्याप्रमाणे
यूसफ याने केल्यावर त्याच्या गुरूने बाकीच्या आकृति जमा
करून घेतल्या, व यूसफ याने ज्या निवडून आपल्या हातांत
घेतल्या होत्या, त्या पूर्वी सांगितलेल्या पटावर पडतील अशा
रीतीने खाली सोडण्यास त्याने त्यास सांगितले. यूसफ याने
त्याप्रमाणे केले, तेव्हां त्या सर्व आकृति मेजावरील पटावर
पडून चोहोंकडे पसरल्या.

मोदिजा हा कांहीं वेळ एकाग्रचित्ताने त्या आकृतींकडे
लक्ष देत राहिला. नंतर त्याने गाण्याच्या सुरांत कांहीं
वाक्ये म्हणण्यास आरंभ केला. त्यांचा अर्थ यूसफ यास
समजला नाहीं. मोदिजा हा वर सांगितलेला मंत्र ह्मणत
असतां तो त्या आकृतींतून कांहींना स्पर्श करीत असे.
त्यावरून जणू काय तो हिशेब करीत आहे असे यूसफ यास
वाटले. मोदिजा याने याप्रमाणे केल्यावर त्या आकृतींपैकी
कित्येक उचलून त्याने पुनः त्या पेटांत ठेविल्या. नंतर
फिरून वर सांगितलेलीं वाक्ये त्याने दोनदां म्हटलीं; व तसें
करीत असतां प्रत्येक वेळीं पहिल्याप्रमाणेंच कित्येक आकृ-
तींना त्याने स्पर्श केला; पण या वेळीं जास्त येवढेंच कीं,
नुसता स्पर्शच न करितां त्याने त्या आपल्या हातांत उचलू-
न घेतल्या. असें करितां करितां शेवटीं त्यांपैकीं फक्त
नऊ आकृति त्या पटावर राहिल्या. मग त्याने क्षणभर
यांबून दुसरा एक मंत्र म्हणण्यास आरंभ केला. याचाही
अर्थ यूसफ यास समजला नाहीं. तथापि याची भाषा प-
हिल्यापेक्षां निराळी होती. येवढें त्यास कळलें. हाही मंत्र
मोदिजा याने तीन वेळां म्हटला, आणि प्रत्येक वेळीं त्या

नऊ आकृतीतून काहीं निवडून काढून, त्या पटावर जे काहीं रुपेरी तारे काढलेले होते त्यांवर त्या ठेवात गेला. हे त्याचे यांत्रिक संपल्यावर त्या नऊही आकृति त्या ताऱ्यांपैकीं अगदीं जवळ जवळ असणाऱ्या तीन ताऱ्यांवर बरोबर बेंतानें आल्या. तेव्हां मोरिजा ह्मणाला, “ ठीक; मला पाहिजे होते तें आतां सांपडलें; व जी गोष्ट समजून घेण्याची तुला उत्कट इच्छा झाली आहे तीही सांगण्याचें साधन माझ्या हातीं आलें. काय ? तुझी ती पोकळ डौल मिरवगारी आणि कवडीचा माल अशी सोबतीग तुला भेटावी अशी इच्छा आहे म्हणून तूं म्हणालास, नाहीं ? बरे तर, आतांच्या आतांच निघून पूर्व दिशेचा मार्ग धर, व प्राचीन काळीं इराण देशांत जें मोठें प्रख्यात शहर होते व जें हल्लीं नाश पावलेलें आहे, त्याच्या जवळच एक गांव आहे तेथें जा. त्या गांवीं पोहोचल्यावर पुढील महिन्याच्या तिसऱ्या तारखेपर्यंत त्याच ठिकाणीं मुक्काम करून रहा. त्या तारखेस संध्याकाळीं त्या मोडून पडलेल्या शहरास जा, आणि त्याच्या पूर्व बाजूस एक खोर्दीव काम केलेला मोठा दगड तुला आढळेल. हा दगड पूर्वीं एका मोठ्या उंच व भव्य स्तंभाचें उथळें होते. असो; त्या दगडावर तूं बैस, व चंद्र क्षितिजावर येऊन त्याचे मंद किरण पर्वताच्या शिखरावर पडले असतां, एक लहानसें पेटलेलें जहाज त्यावरून चाललें आहे असें तुला दिसेल. तें दिसल्यावर तूं मोठ्यानें ‘ हृषनषा ’ या शब्दाचा उच्चार कर, कीं त्याबरोबर तुला पुढें ज्या ठिकाणीं जावयाचें आहे त्याचा रस्ता दाखविण्याकरितां एक वाटाड्या मिळेल. त्याची तुला फार गरज आहे; कां कीं, तुझा इच्छित हेतु सिद्धीस जाण्याला तुला आणखी पुष्कळच प्रवास करावा लागणार आहे. ”

कोणीकडे जावयाचें तें समजतांच यूसफ यानें घाईघा-
 ईनें उठून मोदिजा यास सलाम केला, व तेथून निघून
 जाऊं लागला. तेव्हां मोदिजा म्हणाला, “ नरा थांब
 बाबा. तूं आतां देशांतरास जाणार, आणि मीही अगदीं वृद्ध
 झालों आहे; तेव्हां तुझी माझी पुनः गांठ पडेल म्हणून
 काय नेम आहे ? याकरितां माझी कांहीं खूण तुझ्यापाशीं
 असावी हें बरें. ” असें म्हणून त्यानें त्यास एक लहानशी
 कातड्याची पिशवी दिली. यूसफ यानें ती उघडून पा-
 हिली तों तिच्यांत एफ पांढरा शुभ्र व पारदर्शक असा
 खडा त्याच्या दृष्टीस पडला. त्याच्या मध्यभागीं विस्तवाच्या
 ठिगगीसारखा चमकणारा लाल व तेजस्वी असा बिंदु दि-
 सत होता. यूसफ म्हणाला, “ हें कांहीं तरी यंत्र आहे वा-
 टतें ! ” मोदिजा यानें उत्तर केलें, “ हें यंत्रच आहे. हें
 जपून आपल्याजवळ बाळग, आणि फार विचारानें याचा
 उपयोग कर. जेव्हां जेव्हां एकाद्या कामांत तुझी बुद्धि कुं-
 ठित होत जाईल तेव्हां तेव्हां तूं याचें साहाय्य घेत जा.
 याच्या आंतील खड्याच्या मध्यभागीं असणारा लाल बिंदु
 जोपर्यंत तुला दिसेल, तोपर्यंत आपण योग्य मार्गानें चा-
 ललों आहों असें समजून तूं स्वस्थ ऐस. परंतु जर हा बिंदु
 तुझ्या दृष्टीस न पडेल तर पक्कें समज कीं, आपण भलत्याच
 मार्गानें चाललों आहों, व आपणावर कांहीं तरी संकट
 येऊन गुदरणार. अशा प्रसंगीं हें यंत्र तोंडापाशीं नेऊन
 ‘ हृषनषा ’ या शब्दाचा उच्चार कर, म्हणजे तुला योग्य
 मार्ग सुचून तुजवर कसलेही संकट येणार नाहीं. तुला पुनः
 सांगतो, हें यंत्र फार जपून आपल्या जिवाशीं बाळगून ठेव.
 तुला कोणीं भुरळ घालून तें बक्षीस मागेल तर कदापि
 देऊं नको; व कोणी कपटानें किंवा बळजबरीनें घेऊं ला-

गल्यास आपल्या हातून त्याच्या हातीं पडूं न देतां तत्क्षणीं डोक्यावरून भिरकावून पाठीमागे टाकून दे. ”

मोदिजा याच्या या महत्वाच्या देणगीबद्दल व उपदेशाबद्दल यूसुफ यानें त्याचे फार फार आभार मानले, व त्यानें दिलेलें तें यंत्र अगदीं आंतील बंडीच्या खिशांत कोणाच्या दृष्टीस न पडेल असें ठेवून दिले. मग मोठ्या प्रेमानें मोदिजा याचा निरोप घेऊन तो आपल्या घरीं निघून आला, आणि प्रवासास जाण्याची त्यानें लागलीच तयारी केली. त्यानें आपल्या घरादाराची सर्व व्यवस्था आपल्या एका म्हाताऱ्या व विश्वासू अशा गुलामाकडे सौंपविली, आणि सर्व वखारी बंद करून त्याच दिवशीं संध्याकाळीं मार्गस्थ झाला. त्यानें आपल्याबरोबर एकंदर साठ भाणसें घेतलीं होती. त्यांत वीस हत्यारबंद स्वार असून बाकीचे चाळीस गुलाम होते. त्यांच्याबरोबर पैसा अडका वगैरे त्यानें दिला होता, व इतर सर्व सामान उंटावर वातलें होतें. याप्रमाणें यूसुफ याची स्वारी बसरा शहरच्या पूर्वदरवाज्यांतून चालती झाली. त्याचा दूरचा प्रवास करण्याचा हेतु ऐकून लोकांनीं असें अनुमान केलें कीं, हा काहीं तरी अति दुर्मिळ मालाच्या शोधाकरितां जात असावा, व तो माल अत्यंत मौल्यवान् असल्यामुळें तो स्वतःखेरीज दुसऱ्या कोणाच्या स्वाधीन करणें त्याला नीट दिसलें नसावें. तरी पण येवढा अनुभविलेला व्यापारी आपलें घरदार सोडून व व्यापार बंद करून इतक्या लहानशा इतमामानिशींच जाल आहे, तेव्हां तो माल तरी कसला असावा याची त्यांना अटकळ करितां येईना.

प्रकरण ३.

यूसफ हा मोदिजा याने सांगितल्याप्रमाणे थेट पूर्व दि-
शेकडे चालला. त्याला वाटेत सांगण्यासारखा कांहीं एक
अडथळा वगैरे न येतां तो इराणच्या समुद्रापासून पर्वताप-
र्यंत जीं मोठमोठालीं मैदानें आहेत तेथपर्यंत येऊन पोहो-
चला. या ठिकाणीं उन्हाचा ताप अतिशय होऊं लागल्या-
मुळे त्याला आपला मार्ग थोडा फिरवावा असे वाटले. त्या-
प्रमाणे तो किंचित् डाव्या बाजूस म्हणजे ईशान्येकडे चाल-
ला; कारण त्यास असे वाटले कीं, असे केल्याच्या योगाने
आपणाला पर्वताच्या पायथ्याशीं जीं पुष्कळ मोठमोठीं झाडे
आहेत त्यांच्या छायेचा आश्रय होईल; व विशेषतः डोंग-
रावरून जे ओहोळ झपाट्याने खालीं आदळत येऊन त्यांचे
शेंकडों प्रवाह खालीं चालले आहेत, त्यांच्या पाण्याचा फारच
उपयोग होईल.

वर सांगितल्याप्रमाणे तो या सुंदर प्रदेशांत येऊन पोहो-
चल्यावर त्याने पुनः आपला पूर्व दिशेकडचा मार्ग धरला,
व विशेष कांहीं त्रास न पडतां किंवा संकट न येतां किती-
एक मजला त्याने केल्यावर त्याला एक लहानशी नदी
लागली. ती नदी, आतांपर्यंत ज्या डोंगरांच्या रांगेच्या
कडेने तो चालला होता तो डोंगर विभागून चालली होती.
त्या वेळीं संध्याकाळ होत आली असल्यामुळे, पुढें आतां
कोणता रस्ता धरावा याचा त्याला निश्चय करितां येईना.
सबब त्याने तंबू ठोकावयास सांगून रात्रच्यारात्र तेथेच
राहण्याचा निश्चय केला. कारण तो मनांत म्हणाला, सका-
ळपर्यंत कोणी तरी प्रवासी आपणास भेटेल, व त्याला वि-
चारून आपण जाऊं म्हणजे आपला रस्ता चुकणार नाहीं.

यूसफ याचे गुलाम संध्याकाळच्या जेवणाची तयारी करीत असतां तो जवळच्या टेंकडीवर थोडी सहल करण्या-करितां गेला. तीवर गेल्यावर, त्या ठिकाणीं नानाप्रकारच्या लहान लहान रानझाडांना जीं चमत्कारिक रंगाचीं फुलें आलेलीं होती व तेथून सभोंवतालच्या प्रदेशाची जी वनश्री दिसत होती ती पाहून यूसफ याच्या नेत्रांना केवळ पारणें घडलें. तसेंच त्या वेळीं जो गार आणि मंद सुगंध वारा सुटला होता त्याच्या योगानें त्याला आलेला शीणही नाहीसा होऊन फार हुशारी वाटली. तो त्या ठिकाणीं आनंदानें इकडे तिकडे फिरत असतां त्याची नजर सहज एका लिंबाच्या झाडाकडे गेली. त्याला एक शानदार पिकलेलें लिंबू असलेलें आढळल्यावरून यूसफ यास वाटलें कीं, हें आपण तोडून घेऊन जावें, कारण या उन्हाळ्याच्या दिवसांत संध्याकाळीं ताज्या लिंबाचें सरबत प्यालें असतां प्रकृतीस थंडगार वाटून मोठें समाधान होणार आहे. मग त्यानें तें लिंबू तोडलें, व आपल्याबरोबर तंबूकडे घेऊन आला. तें लिंबू त्यानें आपल्या गुलामांच्या स्वाधीन करून जेवणाचे वेळीं याचें सरबत करावयास त्यांस सांगितलें. नंतर जेवणाची तयारी होत आहे ती जरा विश्रांति घ्यावी म्हणून तो आपल्या तंबूंत जाऊन बिछान्यावर पडला. सारा दिवस त्याला श्रम झाल्यामुळे लवकरच त्याचा डोळा लागला, व तितक्यांत त्याला एक मोठें आनंददायक स्वप्न पडलें. स्वप्नांत असतां त्याजकडे दोन गुलाम घाबऱ्या घाबऱ्या आले, व मोठ्यानें ओरडून त्यास जागा करून म्हणाले, “ महाराज ! अहो महाराज ! उठा लवकर, चला तिकडे काय अद्भुत चमत्कार झाला आहे तो पहा ! ”

यूसफ दचकून जागा होऊन उठला आणि म्हणाला,

“ कायरे ? गडबड कसली आहे ? ” ते पुनः तसेच घाबऱ्या घाबऱ्या म्हणाले, “ महाराज ! तें लिंबू येऊन पहा ! ” हे ऐकून यूसफ रागावून त्यांस म्हणाला, “ कायरे गाढवांनो, लिंबू कसलें पहा ! त्याला काय पहायाचें आहे ? तें नासकें कुचकें निघालें कीं काय ? तसें असलें तर फेंकून द्या ! मूर्खानो, असल्या धुल्लक कारणाकरितां येथें येऊन तुम्हीं माझी झोप मोडली हें काय ! तुमच्या अकला गेल्या तरी कोठें ? ” ते म्हणाले, “ महाराज ! आपण कृपा करून रागाऊं नका ! आम्हीं आपली झोप मोडली खरी, पण— ” यूसफ मध्येच म्हणाला, “ पण काय ? तें लिंबू मीं आपल्याकरितां आणलें होतें हें ठाऊक नसल्यामुळे कोणी फोडून खाल्लें असेल एवढेंच कीं नाही ! ” त्यांनीं उत्तर केले, “ नाही महाराज ! तसें मुठींच नाही ! तसें कोण करणार आहे ? आम्ही आपणाला इतकेंच म्हणतो कीं, आपण समक्ष येऊन एकदां तें पहावे. ”

हे ऐकून यूसफ त्रासून म्हणाला, “ एकंदरीनें यांच्या गाढवपणाची कमाल झाली ! काय झालें तें नीट यांना सांगतां सुद्धां येत नाही ! तेव्हां मला आतां उठून स्वतः तेथें गेलें पाहिजे खरें. करायाचें काय ! असल्या प्रकारचे अडाणी लोक नोकर असल्यापेक्षां मुठींच नोकर नसलेले बरे ! ” याप्रमाणें तो चरफडतच उठला, आणि त्या गुलामांबरोबर स्वयंपाकाच्या तंबूत गेला. तेव्हां त्यांनीं त्यास तें लिंबू दाखविलें. त्याचा रंग वगैरे त्यानें तोडून आणलें होतें तेव्हांच्यासारखाच होता, परंतु पहिल्यापेक्षां तें एवढें मोठें दिसत होतें कीं, तेवढें लिंबू त्यानें जन्मांत पूर्वी कधीं पाहिलें नव्हतें !

ते सर्व गुलाम एकत्र मिळून कांहीं अंतरावर त्या लिंबाकडे भयभीत मुद्देनें पहात होते. त्यांस यूसफ यानें विचार-

लें, “ हें भोपळ्याएवढें लिंबू येयें कोठून आलें ? ” त्या सर्वांनीं एकदम उत्तर केलें, “ महराज, आपण जें आणलें तेंच हें आहे ! ” तो म्हणाला, “ अरे, पण तें इतकें लहान होतें कीं, मीं तें आपल्या खाशांत टाकून आणलें होतें ! आणि हें एवढें मोठें आहे कीं, माझ्या दोन्ही हातांत-ही मावणार नाही ! ” त्यांनीं पुनः पुनः त्याची खात्री करून सांगितलें कीं, “ हें झालें कसें भगवान् जाणे ! पण लिंबू तर आपण आणलें तेंच आहे याविषयीं आपण बिलकूल अंदेशा मनांत आणूं नका. ” यूसफ म्हणाला, “ ही तर मोठी गूढ गोष्ट आहे बुवा ! कारण अगोदर लिंबू पिकलेलें, आणि तेही तोडल्यानंतर वाढवें, हा मोठाच चमत्कार आहे ! बरे, आपल्याला माहित नाही अशा जातीचें हें असून याच्या अंगीं काहीं विशेष गुण असला, तरी तें इतक्या थोडक्या वेळांत एवढें मोठें व्हावें हीही पण विलक्षणच गोष्ट आहे ! ” नंतर ज्या गुलामानें त्याच्या हातून प्रथम तें लिंबू घेतलें होतें तो त्यास म्हणाला, “ आपण मजपाशीं तें दिलें तसेंच मीं या ठिकाणीं ठेविलें, व थोड्या वेळानें तें चिरण्यासाठीं घेऊन जावें म्हणून परत येऊन पहिलीं तों त्याजवर एक मोठी गांधिलमाशी बसली असून ती आपली नांगी त्यांत खुपशीत आहे असें मला दिसलें. ती उडून गेली न गेली इतक्यांत एक मधमाशी आली, आणि तीही तसेंच करून उडून गेली. त्या वेळेपासून तें लिंबू मोठें होतां होतां आपल्याला आतां दिसत आहे एवढें मोठें झालें. हें पाहून भयानें व आश्चर्यानें आम्हां सर्वांची अगदीं गाळण होऊन गेली, व आम्हांला थोडा वेळ काहींएक सुचेनासें झालें; आणि यामुळेच आम्ही आपणांस ताबडतोब उठवायला आलों नाहीं. बरे, पण आतां आमची आपणांला विनांति आहे कीं, आपण

त्याला मुळीच हात लावूं नये. कारण त्यांत कांहीं तरी जादू-चा प्रकार खचित आहे. याकरितां तें चिरलें किंवा सोललें तर त्यांतून काय निघेल आणि काय न निघेल हें कोणी सांगावें ! ”

याप्रमाणें ते लोक भ्यालेले पाहून यूसफ त्यांच्यावर अतिशय संतापला, आणि त्यांच्या भंगावर मोठ्याने ओरडून म्हणाला, “ अरे शेंदाडशिपायांनो, तुम्हांला लाज नाहीरे वाटत ? उगीच या कल्पना कसल्या काढीत वसलां ? हा देश आपल्याला अगदीं परका आहे, तेव्हां येथें आपल्या देशांतल्याप्रमाणेंच सर्व वस्तुस्थिति असेल असें म्हणतां येत नाही. त्या लिंबाच्या आंत काय असेल म्हणून तुम्हांला वाटतें ? मी तुम्हांला खचित सांगतो कीं, त्यांत दुसरें तिसरें कांहीं नाही; जें काय नेहमीं आपण पहातो तेंच असलें पाहिजे. ” असें म्हणून जवळ उभे असलेल्या गुलामांपैकीं एकाच्या हातांत एक भली मोठी सुरी होती ती त्यानें शटकन् घेतली, आणि म्हणाला, “ थांबा, पहा आतां मी हें फोडून याची एक फांक काढतो, म्हणजे तुमची खात्री होईल. ” असें म्हणून त्यानें त्या लिंबाला आडव्या दोन व उभ्या दोन अशा चिरा पाडल्या, आणि वर सांगितलेल्या गुलामास ती चौकोनी फांक काढावयास सांगितली. तो मनुष्य भीत भीत त्या लिंबापाशीं गेला, आणि त्या फांकीला हात लावणार तो तिला आंतूनच कोणी ढकलल्यासारखें होऊन ती जोरानें फट्टिशीं वर आली, आणि त्या गुलामाच्या डोक्यावरून पलीकडे जाऊन जमिनीवर पडली. तेव्हां तो बिचारा गर्भगळित होऊन धाडदिशीं जमिनीवर पडला ! हें पाहून बाकीचेही गुलाम अतिशय घाबरले, आणि एकदम म्हणाले, “ अरे बुवा ! आतां काय होतें कोणास ठाऊक ! अह्ला ! आतां तुझ्याखेरीज आमचें रक्षण करणारा कोणी नाही ! ”

परंतु यापुढे जी गोष्ट घडली तिच्या भीतीमुळे त्या गुला-
मांची इतकी त्रेधा उडून गेली कीं, तेथून त्यांनीं एकदम धूम
ठोकली. कारण, एकाएकीं त्या लिंबांतून एक फारच विलक्षण—
केवळ राक्षसाचाच अवतार—असा प्राणी निघाला, व उडी
मारून घूसफ याजपुढे येऊन उभा राहिला ! हे पाहून घूस-
फही पराकाष्ठेचा भिऊन गेला, व कांहीं पावले मार्गे सरला.
त्या प्राण्याचे डोळे त्याच्या शरीराच्या मानानें फारच मोठे
असून त्याच्या भुंवया शेंडीसारख्या लांब होत्या. तसेच
त्याला पातळच पण अतिशय लांब मिशा असून त्या वर
डोक्याच्या केंसांत जाऊन मिसळल्या होत्या, त्या योगानें
त्याला जणू काय दोन शिंगेच आहेत असें भासत होतें.
त्याच्या अंगांत कांहीं एका प्रकारचे चकाकारे चिलखत
असून त्यावर तिकडे तिकडे काळे व पिवळे पट्टे होते; आ-
णि त्याच्या दोन्ही खांद्यांपासून जमिनीपर्यंत लका-
कगारे असें झग्यासारखे कांहीं लोंबत होतें, ते जसे काय
त्याचे पंख आहेत असें वाटत होतें. हा त्याचा पोषाख
त्याच्या अंगाला इतका घट्ट बसला होता कीं, तो केवळ
त्याच्या शरीराचा एक भागच आहे असें दिसत होतें.
त्याच्या दोन्ही हातांचीं मधलीं बोटे इतर बोटांहून फारच
लांब असून त्यांचीं नखे आंकडेदार होती, व तीं पक्ष्यांच्या
पंजांसारखीं दिसत होती. सारांश, अशा प्रकारे त्याचा तो
अवतार केवळ एखाद्या राक्षसासारखा दिसत होता !

हा प्राणी घूसफ याच्यासमोर येऊन उभा राहिला, तेव्हां
घूसफ हा मार्गे सरूं लागला हे पाहून तो एका पायावर उडी
मारीत मारीत त्याच्याजवळ चालला. तो तसें करीत असतां
उडतच चालला आहे कीं काय असा दिसला. भीतीमुळे
घूसफ याची पराकाष्ठेची त्रेधा उडून गेली होती, यास्तव

त्याच्याने त्याला कांहीं एक प्रश्न करवेना. तथापि तो कां-
हीं वेळाने आपणच होऊन गुणगुणण्यासारख्या स्वराने
गाऊं लागला. यूसफ यास त्यांतील शब्द चांगले स्पष्ट
ऐकूं आले नाहींत, तथापि त्याने जें काय ऐकिलें त्याचा
अर्थ पुढीलप्रमाणें होता:—

“ मम स्वामिनी सदय मनाची, निरोप तीचा तूतें— ।

‘ नको पडूं तूं मधमाशीच्या पार्शी कपटपटू ते ॥

सत्पथ तुज कळण्याची इच्छा, तारि तूं धरि विश्वास ।

माझ्या ठायीं, पुरविन मी वा तुझ्या मनींची भास ॥

धरीं मार्ग तूं जेणें तुजला ’ — ”

या गाण्याचा पुढचा भाग यूसफ यास ऐकूं आला नाहीं;
कां कीं, तितक्यांतच दुसरा एक त्यासारखाच मोठा गुण-
गुणण्याचा आवाज त्याला ऐकूं येऊं लागल्यामुळे त्याचें चित्त
तिकडे वेधलें. हा आवाज त्या लिंबांतून निघत अहिसें यूस-
फ यास वाटल्यावरून तो त्याकडे पाहूं लागला, तों तें
फोडलें होतें तेथून, आकारानें वरच्यासारखाच पण अंमळ
सडपातळ व काळसर अशा हिरव्या रंगाचा दुसरा
एक प्राणी निघतांना त्याच्या दृष्टीस पडला. तो एक-
दरीनें एकाद्या मोठ्या जंगी मधमाशीप्रमाणें दिसत होता.
यूसफ व पूर्वी सांगितलेला तो गांधिलमाशीसारखा प्राणी
हे जेथें उभे होते तेथें हा लंगडशाई घालीत आला, व
जास्त मोठ्यानें गुणगुणण्यासारख्या सुरांत पुढील गाणें म्हणूं
लागला:—

“ कपटरहित मन तुझें परिस तूं मम वच चतुरा पुरुषा ।

गांधिलमाशी फसविल तीच्या ऐकूं नको उपदेशा ॥

स्वेच्छाचारी वर्तन त्यांचें स्थिरता मनास नाहीं ।

नये त्यांच्या मनीं कधींही सदसांदेचार कांहीं ॥

अमुची वृत्ती तिन याहुनी—आम्हां अवडे भारी ।

सदुद्योग जो सर्व प्राण्यां सदा असे हितकारी ॥
परिसुनि मम वच दृढ मानें ठेवीं तेणें सुख तुज होई ।
कथितें तुजला हितकर ऐसा मार्ग तयानें जाई ॥ ”

हें गाणें येथपर्यंत आल्यावर पहिला प्राणी याच्याहूनही मोठमोठ्याने गुणगुण आवाज करूं लागला, व याचें गाणें त्यानें बंद पडलें. तेव्हां ते दोघे एकमेकांच्या अगदीं जवळ येऊन दांतओंठ खाऊन इतके मोठ्याने गुणगुण करूं लागले कीं, त्याचा एकच कल्लोळ होऊन गेला. त्या वेळीं यूसफ यास थोडेंसे धैर्य येऊन तो त्यांस उद्देशून म्हणाला, “सद्गृहस्थहो, तुमचे दोघांचेही उद्देश फार चांगले आहेत. पण—” इतक्यांत ते दोघेही एकदम इतके मोठमोठ्याने गुणगुण करूं लागले कीं, त्या योगानें यूसफ याचें बोलणें बंद पडलें. या वेळीं त्या उभयतांचाही हेतु आपणास कांहीं सांगायें असा आहे असें यूसफ यास दिसलें, व त्याला जें कांहीं त्यांत समजलें त्यावरून त्यांतील प्रत्येकजण एकमेकाचा उणेपणा आपल्या मनांत भरवून देत आहेत असें त्याच्या लक्षांत आलें. मग थोड्याच वेळांत ते शिव्यागाळींवर आलेसे दिसले, व रागानें वेडे होऊन हातघाईवर आले. नंतर यूसफ यास असें दिसून आलें कीं, एकानें आपल्या हातांत भाला व दुसऱ्यानें कट्यार घेतली असून ते दोघे कवाडती शिपायांप्रमाणें पेचपाचानें लढत आहेत व शिताफीनें अंग चुकवून घाव लागूं न देण्याचा यत्न करीत आहेत. पुढें क्षगभरानें असें झालें कीं, त्यांचीं शस्त्रे एकमेकांच्या छातींतून पार जाऊन ते दोघेही यूसफ याच्या पायाशीं पडले. ते शेवटचे शब्द बोलले ते हे कीं, “आम्हांन आमच्या पाळण्यांत पुरा,” यूसफ यानें डोकें हालवून बरे आहे म्हणून दर्शवितांच त्या दोघांनींही प्राण सोडिले.

नंतर यूसफ याचे गुलाम काहीं अंतरावर हा चंमत्कार पहात उभे राहिलेले होते त्यांस त्याने हांक मारून सांगितले कीं, “हीं प्रेतें उचलून त्या लिवांत घाला.” त्यांनीं, एवढें काम आपल्याला सांगूं नका, असें यूसफ यास माळ्या आर्जवानें म्हटलें. ते आणखी म्हणाले, “आम्ही आपली पाहिजे ती कामगिरी बजावण्यास हात जोडून तयार आहो; पण अशा ज्या अलौलिक गोष्टी दिसतात त्यांत हात घालण्याच्या भरीस कृपा करून आम्हांस पाडूं नका !”

यूसफ त्या गुलामांस म्हणाला, “हीं प्रेतें उचलून त्या लिवांत पुनः घालणें हें माझ्या एकट्याच्यानें होणें अशक्य आहे. याकरितां तुम्हांपैकीं कोणी तरी मला साहाय्य केलेंच पाहिजे.” परंतु आपल्याच्यानेंही हें कदापि होणार नाहीं असा हेका धरून ते बसले. हे भागूबाईसारखें करून आपला हुकूम तोडतात असें पाहून यूसफ याला अतिशय संताप आला, व तो त्यांच्या अंगावर धांवून गेला. इतक्यांत ते ओरडून म्हणाले, “महाराज ! सबूर करा ! सबूर करा ! तीं प्रेतें मुळीं तेथें आहेत कोठें ?” ते म्हणाले तें खरेंच ! कां कीं, यूसफ पाठमोरा झाला न झाला तोंच तीं एकाएकीं तेथून नाहींशीं झालीं ! मग जेथें तीं पडलीं होती त्या जागेकडे यूसफ हा निरखून पाहूं लागला, तीं एक गांधिलमाशी व एक मधमाशी अशा मरून शेजारीं पडल्या आहेत असें त्याच्या दृष्टीस पडलें. यूसफ हा आश्चर्यचकित होऊन म्हणाला, “हें झालें तरी कसे ! मला वाटतें, तें लिंबू भोपळ्याएवढें झालेलें पाहून मला भ्रांत पडली असावी, व हे जे लहान प्राणी येथें दिसत आहेत ते उगीच मोठे वाटले असावे.” असें म्हणून ज्या ठिकाणीं तें लिंबू होतें त्या जागेकडे तो पाहूं लागला, तीं असा चमत्कार झाला कीं, तें

१३० जर्मन भाषेतील सुरस व चमत्कारिक गोष्टी.

लिंबूही कोठे दिसेना! परंतु त्या जागेकडे तो निरखून पाहू लागला असता त्या मोठ्या लिंबाच्या ऐवजीं, त्यानें पूर्वी तोडून आणलेले जें लिंबू होतें तें तेथे असलेले त्याच्या दृष्टीस पडले! फक्त त्या मोठ्या लिंबाला जशा त्यानें चिरा पाडल्या होत्या तशा यालाही असलेल्या दिसल्या. हें पाहून त्यानें त्या दोन्ही मेलेल्या माशा उचलून त्या लिंबाच्या चिरेंत खुसून दिल्या. मग तो म्हणाला, “ आतां कांहीं कां होईना, मला त्याची पर्वा नाही! मी यांना कबूल केले होते कीं मी यांत तुमचीं प्रेते पुरीन, त्याप्रमाणें मी करून टाकले! ”

नंतर त्या गुलामांपैकीं एकजण यूसफ यास म्हणाला, “हें भारलेले लिंबू खाण्याचा विचार अजूनही आपल्या मनांत आहे कीं काय!” यूसफ यानें डोके हालवून नाही असे दर्शविले, व तो कांहीं खोल विचारांत निमग्न होऊन तेथून परत आपल्या तंबूंत गेला. तेव्हां त्या गुलामानें लायेसरसें तें लिंबू उडवून दिलें. पण तितक्या वेतानें तें न उडतां खूबच उंच उडालें, व खालीं नदींत पडून तिच्या लाटेसरसें वाहून गेलें.

प्रकरण ४.

नंतर कांहीं वेळानें यूसफ हा भोजन करून विठान्यावर जाऊन निजला. परंतु त्याचे मन अस्वस्थ झाल्याकारणानें त्याला झोप येईना. तथापि तो फार थकून गेला असल्यामुळे त्याच्या मनातील विचार लवकरच बंद पडले, व त्याला गाढ झोप लागून तो सकाळपर्यंत जागा झाला नाही.

दुसरे दिवसापासून त्यानें असा नियम केला कीं, दर-रोज रात्रीं चार गुलामांनीं पाळीपाळीनें जागे राहून कोणी

प्रवासी जातां येतांना दृष्टीस पडेल तर नजर ठेवावी. या-
प्रमाणें कांहीं दिवसपर्यंत ते गुलाम पहारा करित राहिले,
परंतु त्यांना एकही मनुष्य आढळला नाहीं. यूसफ हा प्रत्ये-
क दिवशीं सकाळीं उठून या संबंधानें त्यांना प्रश्न करी, व
त्यांचा नकाराचा जबाब ऐकून तो निराश होई. याप्रमाणें
उगीच त्या ठिकाणीं राहून काळ घालविण्याचा कंटाळा
येऊन, कोणत्या तरी रस्त्यानें निघण्याचा त्यानें निश्चय केला.
मग क्षणभर विचार करून तो छातीवर हात ठेवून म्हणाला,
“ आपण आपला हवाला सर्वस्वी या नदीच्या ओघावर टा-
कून तो जिकडे जाईल तिकडे जाऊं, मग काय होणार
असेल तें होवो. ”

वर सांगितल्याप्रमाणें त्याचा हात छातीवर पडतांना, मो-
दिजा यानें त्यास दिलेलें यंत्र त्याच्या हाताला सहज लागलें.
त्याचा त्याला आतांपर्यंत अगदीं विसर पडला होता. मग
लागलेंच त्यानें तें बाहेर काढिलें आणि म्हणाला, “ तूं
मला मोठ्या आणीबाणीच्या प्रसंगी सांपडलेस. आतां ह्या
खोऱ्यामधून नदीच्या प्रवाहाच्या कडेनें जाणें हें बरोबर आहे
कीं नाहीं हें आपल्या तेजावरून सांग पाहूं बरें ! ” नंतर पि-
शवींत डोकावून पाहून तो आपल्या नोकरांस म्हणाला, “ माझा
निश्चय बरोबर आहे. कारण, या खड्यावरील बिंदु विस्तवा-
सारखा चकाकत आहे. ” असें म्हणून त्यानें त्यांस ताबड-
तोब निघण्यास सांगितलें, व आपण घोड्यावर बसून
त्यांच्यापुढें चालला.

ते जसजसे पुढें चालले तसतशी त्यांना वाट फारच
नामी लागत गेली. नदीच्या पाण्यावरून जो थंड व मंद
वारा येई, त्याच्या योगानें त्यांना फार सुख वाटे. तसेंच
जमिनीवर शेवाळ व हिरवे चार गवत उगवलेले होते त्याच्या

योगानें तो एकंदर देखावा फारच मनोरम दिसत होता. याप्रमाणें ते काहीं वेळ चालल्यावर त्यांना एक खेडेगांव लागलें. तेथें त्यांना चक्करी करितां, यूसफ याला मोदिजा यानें सांगितलें पडक्या शहरानजीकचें गांव येथून जवळच आहे असें यूसफ यास समजलें. या गोष्टीचा त्यास अतिशय आनंद झाला खरा, परंतु दुसरी एक गोष्ट त्याच्या लक्षांत येऊन त्याला थोडेंसे वाईटही वाटलें. कारण मोदिजा यानें त्यास सांगितलें होतें कीं, पुढील महिन्याच्या तिसऱ्या तारखेपर्यंत तुला त्या गांवां राहिलें पाहिजे, व नंतर पुढें जाण्यास तुला वाटाड्या मिळेल; तेव्हां, आतां ज्या अर्थी आपण त्यापूर्वी बरेच दिवस तेथें जाऊन पोहोचूं, त्या अर्थी बाकी राहिलेले दिवस त्या परक्या ठिकाणीं घालविण्याचा आपल्याला कंटाळा येऊन विनाकारण त्रास होईल असें त्यास वाटलें. यास्तव त्यानें सावकाशीनें चालण्याचा क्रम धरला, व ठिकठिकाणीं मुकाम करावयाचे ते नेहमींपेक्षां जास्त दिवस करूं लागला. इतकें त्यानें केलें तरी तो काहीं दिवस अगोदरच त्या गांवां येऊन पोहोचला. तेथें गेल्यावर त्यानें त्या ठिकाणच्या मुख्य सराईत आपलें विन्हाड ठेविलें. त्याचे गुलाम उंटावरचीं ओशीं वगैरे काढून विन्हाड लावीत असतां तो तें गांव पहाण्याकरितां जरा बाहेर निघाला. तो एक दोन रस्ते टाकून पुढे गेला नाही तोच कोणीएक तरुण मनुष्य त्यास भेटला, व त्यास सलाम करून, येथें पहाण्यासारखें जें जें आहे तें सर्व मी तुम्हांस दाखवितों, असें आपण होऊनच त्यास म्हणाला. हें ऐकून यूसफ यास फार आनंद झाला, व ते दोघे पुढें चालूं लागले. पुढें त्यांच्या संभाषणावरून असें निघालें कीं, त्या उभयतांचा काहीं फारसा परकेपणा नसून पत्नीपत्नी त्यांची एकमेकांची ओळख होती. कारण यूसफ

याने त्या मनुष्यास त्याचे नांव विचारल्यावरून त्याने ते हसन असाद असे सांगितले, व या नांवाचा उल्लेख यूसफ याच्या इराणातील मुनिमांनीं आपल्या धन्यास पत्रे पाठविताना अनेक वेळां केलेला होता त्याचे त्यास स्मरण झाले. त्या पत्रांत, आपणांस चांगल्या कारागिरांची गांठ घालून देण्यांत व मालाची निवड करण्यांत अनेक वेळां साहाय्य केल्याबद्दल त्या मुनिमांनीं हसन असाद याचे आभार मानिले होते. तेव्हां अर्थांतच यूसफ याजवरही त्याचे पर्यायाने उपकार होते; व त्यांबद्दल मी तुमचा खरोखर ऋणि आहे असें समक्ष त्यास बोलून दाखविण्याचा प्रसंग आला याबद्दल यूसफ यास मोठा आनंद झाला. तसेच हसन यासही बसऱ्याचा नामांकित व्यापारी यूसफ याच्या परिचयाचा याप्रमाणे लाभ झाल्यामुळे त्यालाही तसाच आनंद झाला; आणि तुमचा येथे मुक्काम असेल तोपर्यंत तुमच्या सेवेस मी हजर आहे असें त्याने त्यास सांगितले. परंतु अंमळशाने तो यूसफ यास म्हणाला, "अहो; पण मला आतां सहज आठवण झाली कीं, मला उद्यां सकाळीं शिराज येथे जावयाचे आहे; व ते काम इतके जरूरीचे आहे कीं, ते आजचे उद्यांवर मला टाकतां येणार नाहीं; यामुळे तुमच्या सहवासाचा लाभ मला फार थोडा होईल याबद्दल मला अतिशय वाईट वाटते. तथापि शिराज शहर तुम्हाही बहुतकरून पाहिलें नसेलच, व तुम्हांस ज्या अर्थी रेशीम, सोने, रुपें वगैरे माल खरेदी करावयाचा आहे, त्या अर्थी तुम्ही मजबरोबर आल्यास ते शहर तुम्हांस पहावयास सांपडून तेथल्या मोठमोठ्या कारागिरांची व तुमची अनायासे ओळख होईल, आणि तुमचे माल घेण्याचेही काम त्यांतल्या त्यांत होऊन जाईल. शिवाय माझी त्या

शहरांत दाट ओळख असल्यामुळे मजबरोबर आल्याने तुम्हांस करमणूक होऊन फायदाही होईल." वास्तविक पहातां यूसफ याचे मन दुसऱ्याच गोष्टीकडे लागले होते, तरी जन्मापासून त्याचा काळ व्यापारधंद्यांत गेला होता, व हसन याच्या संभाषणाचा विषयही तोच होता, यास्तव त्या संबंधांचे विचार त्याच्या मनांत या वेळीं बरेच आले, व शिराज येथील ज्या प्रख्यात व्यापाऱ्यांचीं नांवां त्याला ऐकून माहित होती, त्यांची त्यास आठवण होऊन त्यांच्या प्रत्यक्ष भेटीची संधि आली आहे ती साधून घ्यावी असे त्यास वाटले. शिवाय, आपल्या प्रवासाचा खरा हेतु अगदीं गुप्त ठेवण्याची त्याची इच्छा होती, यास्तव आपल्या गुमास्त्यांवर न सौंपवितां येण्यासारखी व्यापारसंबंधी मोठमोठी कामें करण्याकरितां आपण प्रवास करित आहो असे हसन यास आपण सांगितले आहे ते त्यास खरे वाटविं म्हणून तो त्यास म्हणाला, "तुमचे म्हणणे मला मान्य आहे. उद्यां सकाळीं मी तुमच्याबरोबर शिराज येथें जावयास निघतो."

तेथून शिराज शहर फारसें लांब नव्हते, सबब ते दोघे सकाळच्या प्रहरीं तेथून निघाले ते दोन प्रहरांच्या आंत तेथें जाऊन पोहोचले. यूसफ हा तेथल्या ज्या एका मोठ्या व्यापाऱ्याकडून माल खरेदी करित असे, त्या व्यापाऱ्याकडे हसन हा त्यास घेऊन गेला. यूसफ याची भेट झाल्याबद्दल त्या व्यापाऱ्यास अतिशय आनंद झाला, व त्यानें मांठ्या प्रेमानें त्याचे स्वागत केले. पुढें थोडक्याच वेळांत बसऱ्याचा प्रसिद्ध व्यापारी यूसफ हा येथे आला आहे अशी सर्व शहरांत चौहोंकडे बातमी पसरली. तेव्हां त्याला मेजवान्यांवर मेजवान्या होऊं लागल्या, व जिकडे तिकडे त्याचा इतका कांहीं सत्कार होऊं लागला कीं, दिवसांतून फारच

थोडा वेळ त्याला आपल्या बिन्हाडें राहून विश्रांति घेतां येत असे, त्यानें आपल्या प्रवासाचा खरा हेतु गुप्त ठेवण्याकरितां पुष्कळ प्रकारचा हजारां रुपये किमतीचा माल खरेदी केला, व त्या मालाचे व्यापारी नको नको म्हणत असतां त्यानें लागलेच त्यांचे पैसे तेथच्या तेथे चुकवून दिले. परंतु तो माल कांहीं दिवसपर्यंत आपल्या घरीं पाठवून नये असें त्यानें त्यांस सांगितले. शेवटीं तो महिना संपून नवा महिना लागला, तथापि यूसफ याला मेजवान्यांचीं वगैरे निमंत्रणें आलीं इतकीं शिलक होतीं कीं, तीं जर सर्व त्यानें कबूल केलीं असतीं तर त्याला आणखी पंधरा वीस दिवसपर्यंत तेथे रहावे लागले असते. परंतु आपण ज्या हेतूनें प्रवासास निघालों आहों तो साध्य होण्याचा क्रम तिसऱ्या तारखेपासून सुरू व्हावयाचा आहे असें मोदिजा याने त्यास जें सांगितले होते तें त्याच्या पक्कें लक्षांत होते; तेव्हां सर्व गोष्टी एकीकडे ठेवून ती वेळ साधली पाहिजे असें त्यानें मनांत म्हटले; व या कारणास्तव हसन याने व तेथील व्यापाऱ्यांनीं जरी त्याला आणखी कांहीं दिवस रहाण्याविषयीं अतिशय गळ घातली, तरी त्यानें कोणाचेही न ऐकतां लागलाच तेथून निघण्याचा निश्चय केला. तो म्हणाला, “ मला अद्यापि पुष्कळ दूरदूरच्या ठिकाणीं जावयाचे आहे; यास्तव एकाच ठिकाणीं इतके दिवस राहून कसें होईल ? ” असो; तेव्हां तिसऱ्या तारखेस सकाळींच, ज्या गांवीं त्यानें आपला लवाजमा वगैरे ठेविलेला होता त्या गांवीं येण्यास तो निघाला, व दोन प्रहरांपूर्वींच तेथे येऊन दाखल झाला.

मग सायंकाळपर्यंत विश्रांति घेऊन तो बरोबर कोणी चाकरमाणूस वगैरे न घेतां त्या पडक्या शहराकडे यावयास निघाला, व सूर्य मावळण्याच्या पूर्वीं तेथे येऊन पोहोचला:

त्याच्या पूर्वे बाजूस मोदिजा यानें सांगितल्याप्रमाणें कोरेंच दगड असलेला त्याच्या दृष्टीस पडला. त्यावर तो बसला, इतक्यांत सूर्य क्षितिजाखाली जाऊन चंद्राचा मंद प्रकाश पडला, व त्या बाजूस नीलवर्ण आकाशांतून मोदिजा यानें सांगितल्याप्रमाणें जळत असलेंलें जहाज भराभर चाललें आहे असें त्यास दिसलें. तें पर्वताच्या शिखरावर केव्हां येईल म्हणून तो अतिशय उतावीळ होऊन त्याजकडे एक-सारखा टक लावून पहात बसला. त्याप्रमाणें तें त्या ठिकाणीं येतांच त्यानें मोठ्यानें 'हृषनषा' हा शब्द उच्चारिला. त्याबरोबर आपल्यापुढें कोणी वाटाड्या येऊन हजर होईल अशी त्याला खात्री होती, परंतु बराच वेळ त्यानें इकडे तिकडे पाहिलें तथापि कोणी त्याच्या नजरेस पडलें नाहीं. त्याप्रमाणें चंद्र मावळून चांदण्या चकाकूं लागत तोंपर्यंत तो तसाच आशा व निराशा या दोहोंमध्ये बुचकळ्या खात राहिला.

शेवटीं बसून बसून त्याला कंटाळा येऊन तो त्या दगडावरून उठला, व निराश होऊन आपले लोक व सामानसुमान ज्या गांवीं ठेविलें होतें तिकडे परत जाण्याचा त्यानें निश्चय केला. तो परत निघण्याकरितां पाऊल टाकणार तोंच कोणा ओळखीच्या मनुष्याचा शब्द त्याला ऐकूं आला. तो जिकडून आला तिकडे वळून तो पाहूं लागला, तों ज्याचा निरोप घेऊन तो सकाळीं शिराज येथून निघाला होता तो त्याचा मित्र हसन हाच त्याच्या नजरेस पडला !

हसन हा त्याच्याजवळ येतांच हंसून म्हणाला, " हं, बरोबर आहे ! तुम्ही मजपाशीं मन मोकळे करून बोलत नाहीं वसें जें मला वाटलें होतें, ती माझी कल्पना अगदीं खरी ठरली ! कारण, ' तुमचा प्रवास करण्याचा उद्देश काय !'

असे जेव्हां जेव्हां मी तुम्हांस विचारिं तेव्हां तेव्हां तुम्ही ते विषय टाळून दुसरीच कांहीं तरी गोष्ट काढीत असां ! असे, आतां इतःपर तुम्ही मजपाशीं कांहीं चोरून ठेवण्याचा यत्न करूं नका; कारण आज तिसऱ्या तारखेसच या ठिकाणीं तुम्ही मला भेटलां, यावरून सर्व गोष्ट आपोआप उघड होते ! खरोखर, या कामीं तुम्हांला मार्ग दाखविण्याचें माझ्या नशिबीं आलें आहे याबद्दल मला अतिशय वाईट वाटतें. कारण तुमच्याप्रमाणें मीं आजपर्यंत पुष्कळांना हा मार्ग दाखवून दिला आहे, परंतु अत्यंत दुःखाची गोष्ट ही की, त्यांपैकीं एकही इसम परत आलेला मीं पाहिला नाहीं ! ” यू-सफ म्हणाला, “ काय, हसनसाहेब, मला येथें वाट दाखविण्याकरितां जो कोणी भेटावयाचा होता ते तुम्हीच का ? मी रात्रंदिवस जिचे चिंतन करीत आहे ती वस्तु तुम्हीच का मला दाखवून देणार ? ” हसन यानें उत्तर केलें, “ ही दुसरी गोष्ट नाहीं माझ्यानें होणार; मी तुम्हांला नुसती वाट दाखवून देईन. या तुम्ही माझ्या पाठमागून. ”

नंतर हसन हा यूसफ यास त्या मोडक्या शहरांत घेऊन चालला. ते ज्या वाटेनें त्यांत शिरले, तो पूर्वी मोठा रहदारीचा रस्ता असावा असे दिसत होतें. परंतु या वेळीं तो इतका बुजून गेला होता की, त्यांस तेथून जाण्यास फारच त्रास पडला. तथापि हसन यास तेथील माहितगारी चांगली होती, सबब कसलीही अडचण आली तरी ती पार पाडून तो मोठ्या युक्तीनें यूसफ यास घेऊन जात असे. अशा प्रकारें राख, लांकडे, केरकचरा यांच्या ढिगांतून ते मोठ्या कष्टानें एक तासभर चालल्यावर एका मोठ्या भक्कम दरावाज्याजवळ येऊन पोहोचले. त्या दरावाज्यावर जिकडे तिकडे खिळे मारलेले होते; व सभोवतालच्या इमारती वगिरे

सर्व पंडून त्यांचा चुराडा झालेला होता, तथापि तो दरवाजा जशाचा तसा अगदी सायसंगीत होता. तेथे आल्यावर हसन याने एक लहानसा रुप्याचा हातोडा बाहेर काढला, आणि त्या दरवाज्यावरील एका मोठ्या खिळ्यावर नऊ ठोके मारले. तो प्रत्येक ठोका दिल्यावर थोडा वेळ थांबे, तेव्हां त्या ठोक्याचा कांहीं चमत्कारिक असा प्रतिध्वनि होऊन तो त्या दरवाज्याच्या आंत फार लांबवेरीं घुमत जाई. हातोड्याचा नववा ठोका संपतांच तो दरवाजा उघडला, व तळघरांत जाण्याला जशा पायऱ्या असतात तशी एक वाट त्या ठिकाणीं त्यांच्या दृष्टीस पडली. त्या पायऱ्यांना ओल आलेली असून त्यांवर बुरा चढलेला होता.

हसन यूसफास म्हणाला, “आतां आपणाला या पायऱ्या उत्तरून पुष्कळ ठिकाणे ओलांडून गेले पाहिजे. तेथे गेल्यावर कांहीं लोक तुमच्या दृष्टीस पडतील, व ते तुम्हांला मोठमोठ्या मोलाच्या वस्तु देतील. तेव्हां काय करावयाचें तें चांगलें ध्यानांत ठेवा. ते जें काय देतील तें तुम्ही आपलें अगदीं मुकाट्यानें घेत चला: नाही होय कांहींएक म्हणूं नका. ‘तुझी तृप्ति झाली कीं नाही?’ असें जेव्हां ते तुम्हांला विचारतील, तेव्हां तुम्ही ‘नाहीं’ असें उत्तर देत जा. असें होतां होतां शेवटीं तुम्हांलां ते, ‘किती तरी तूं लोभी आहेस!’ वगैरे पुष्कळ दूषणे देतील, व तुमची अतिशय निंदा करून ‘आणखी तुला पाहिजे तरी काय?’ म्हणून विचारतील. तेव्हां ‘रेट्लफगट्ट’ येवढेंच उत्तर द्या. तुमच्या मनांतील इच्छा ज्यांच्या साहाय्यानें पूर्ण होणार आहे तें हें यंत्र होय.”

हसन यानें सांगितलेलें यूसफ यानें लक्षपूर्वक ऐकून त्यांप्रमाणें वागण्याचें कबूल केलें; व त्यानें शेवटीं सांगितलेला ‘रेट्लफगट्ट’ हा शब्द नीट ध्यानांत ठेविला. नंतर

ते दोघे पायऱ्या उतरून लागले. ते दोन तीन पायऱ्या उतरून गेले नाहीत तोंच तो उघडलेला दरवाजा दाणदिशीं आपटून आपोआप बंद झाला, व पूर्वी सांगितलेल्या ठोक्यांच्यापेक्षांही त्याचा मोठा नाद होऊन तो पुष्कळ वेळपर्यंत घुमत राहिला.

दरवाजा बंद झाल्यावर त्या जिऱ्यासारख्या वाटेंत अंधार पडून गेला. तेव्हां मोदिजा यानें यूसफ यास जें यंत्र देऊन ठेविलें होतें त्याची त्याला आठवण झाली, व आपण योग्य मार्गानें जात आहों कीं नाहीं हें पाहण्याची त्यास इच्छा होऊन त्यानें तें बाहेर काढिलें. तेव्हां त्या ठिकाणीं जरी अतिशय अंधार पडलेला होता, तरी त्या यंत्रांतील खड्यावरचा लाल बिंदु त्याला स्पष्ट दिसला. त्यावरून त्याला अधिक धैर्य येऊन तो मोठ्या उमेदीनें हसन याच्यावरोबर चालला. ते सुमारे पन्नास पायऱ्या उतरून गेल्यावर एका विस्तीर्ण महालांत आले. हा महाल अगदीं गोलाकृति असून वरतीं निमुळता होत गेलेला होता. त्याच्या भितींना भुईपासून थेट वरपर्यंत एकसारख्या मेहरापी होत्या, आणि मध्यभागीं एक मोठें झुंबर लोंबत होतें. त्यांतून स्वच्छ रुप्यासारख्या बारा ज्योति प्रकाशत होत्या. तसेंच वर सांगितलेल्या प्रत्येक मेहरापींतून सहस्रावधि किरणांचें परावर्तन होत असे, यामुळें त्या सर्व आरशांनीं मढवून काढलेल्या आहेत असा भास होई. हा इतका सुंदर प्रकाश कशाचा पडत आहे हें पहावें म्हणून यूसफ हा अंमळ जवळ जाऊन पाहूं लागला, तों त्या सर्व मेहरापी मोत्यांनीं मढवून काढलेल्या आहेत असें त्याच्या दृष्टीस पडलें. हीं सर्व मोत्यें लावण्याची योजना चौहोंकडे एकसारखीच दिसत होती. ती अशी कीं, मध्यें एकएक लहान मोती असून त्याच्या भांवतीं चारचार मोठीं मोत्यें लाविलीं होती.

यूसफ हा या मोठ्या मोत्यांपैकीं एकादें मोतीं काढावें म्हणून माहू लागला, पण त्यांपैकीं एकही त्याला काढतां येईना !

इकडे त्याचा वाटाड्या हसन यानें एका चोरदारापाशीं नाऊन आपल्या रुप्याच्या हातोड्यानें त्यावर ठोका दिला. त्यासरसें तें उघडलें, आणि ते दोघे पहिल्यापेक्षांही मोठ्या अशा चौकोनी महालांत गेले. त्या महालास सोन्याचे मोठमोठे भरोव खांब दिलेले होते, व त्याच्या भिंतीही त्याच धातूच्या असून त्यांत हिरव्या रंगाचे घोटून गुळगुळीत केलेले पाषाण मोठ्या खुबीनें बसवून दिले होते. ते यूसफ यानें जवळ नाऊन पाहिले, तों त्या सर्व पाचा आहेत असें समजल्यावरून त्यास पराकाष्ठेचे आश्चर्य वाटलें.

ह्या अपूर्व वस्तु पहावयास यूसफ यास फारसा वेळ सांपडला नाहीं; कारण थोड्याच पळानीं हसन यानें मागच्याप्रमाणेच आपल्या रुप्याच्या हातोड्याचा ठोका दुसऱ्या एका चोरदाराला दिल्याबरोबर तें उघडलें, व हे दोघे पहिल्या दोहों पेक्षांही मोठ्या अशा एका अष्टकोनाकृति महालांत गेले. त्याच्या भिंती व खांब यांवर उत्कृष्ट प्रकारचे निळ्या रंगाचे सुंदर खडे दाट रांगानीं बसविलेले होते. ते सर्व इंद्रनीलमणि आहेत असें यूसफ यानें तत्काळ ओळखिलें.

याप्रमाणें पहिल्यापेक्षां दुसरा मोठा, दुसऱ्यापेक्षां तिसरा मोठा अशा निराळ्या प्रकारच्या अकरा महालांतून ते दोघे गेले. परंतु त्यांपैकीं एकांतही त्यांना मनुष्य म्हणून आढळलें नाहीं. या ठिकाणीं चौहोंकडे एवढा अपूर्व याट व वैभव दृष्टीस पडत असून मनुष्याचे वारेही नाहीं, व जिकडे तिकडे अगदीं सामसूम आहे, याचें कारण काय म्हणून हसन यास विचारावें असें यूसफ याच्या मनांत पुष्कळ वेळां आलें. पण हसन हा अत्यंत गंभीर मुद्रा धारण करून इकडे तिकडे न

पहातां अगदीं आपल्या कामाशीं गांठ ठेवून चालला होता. यामुळे आपण मध्येच त्याच्याशीं बोलणें हें बरोबर नाहीं असें त्यास वाटून त्यानें त्याला कांहींएक विचारिलें नाहीं.

शेवटीं ते बाराव्या महालांत आले. तेव्हां हसन यानें आपला हातोडा त्याच्या फरसबंदीवर तीन वेळां आपटला. त्यासरसें त्या ठिकाणीं एक चौकोनी भोंक पडून उत्तम प्रकारच्या स्फटिकांचा एक जिना त्यांच्या दृष्टीस पडला. तो ते उतरूं लागल्याबरोबर ती फरसबंदी पुनः जशीची तशी झाली. त्या जिन्यांत दिवा नव्हता, व त्याला खिडकी वगैरेही नव्हती; तथापि तेथें अंधेर मुळींच नव्हता. हें पाहून यूसफ यास मोठा अचंबा वाटला. पुढें जसजसे ते उतरूं लागले तसतसा प्रत्येक पायरीवर, वीज जशी मधून मधून चमकावी त्याप्रमाणें लखलखीत उजेड पडत चालला. तो उजेड कशाचा आहे हें यूसफ यानें वांकून न्यहाळून पाहिलें, तेव्हां तो एका लहानशा तेजस्वी गोळ्यांतून निघत आहे व तो गोळा एका पायरीवरून दुसऱ्या पायरीवर असा आपोआप लोटत जात आहे असें त्यास दिसलें. याप्रमाणें जातां जातां ते त्या जिन्याच्या तळाशीं गेले, तो त्यांस एक सपाट वाट लागली. तिच्या शेवटीं ते पोहोचले तेव्हां त्यांना एक बिलेरी दार लागलें. तें दार हे जातांच आपोआप उघडलें, व त्यांतून ते एका उत्कृष्ट बागेंत शिरले. तेथील झाडांस जीं अपूर्व व सुंदर फळे फुलें आलेलीं होतीं, तशीं यूसफ यानें जन्मांत कधीं पाहिलीं नव्हतीं.

ते बागेंत जातांच दोन गुलाम त्यांजकडे आले, व त्यांनीं मोठ्या अदबीनें त्यांस सलाम करून आपल्या पाठीमागें येण्याविषयीं खुणेनें सुचविलें. ते त्यांना एका लतामंडपांत

घेऊन गेले. त्या ठिकाणी कांहीं लोक बसलेले होते. ते फकीर असावे असें घूसफ यास त्यांच्या चर्येवरून दिसले. हे दोघेजण तेथे जातांच त्या सर्वांनी उठून यांस सलाम केला. नंतर त्यांणीं एकजण घूसफ यास उद्देशून म्हणाला, “तू आपले दारिद्र्य नाहीसें करण्याकरितां येथे आलास कीं काय ? तसें असल्यास तुझी इच्छा तृप्त होईल.” असें बोलून आपल्या सभोवतालच्या बाकीच्या मंडळीकडे संकेतपूर्वक त्यानें पाहिले. त्याबरोबर ते उठून निरनिराळ्या दारांनीं निघून गेले. मग तो पुरुष म्हणाला, “मनुष्ये असल्या क्षुल्लक वस्तूंवर आसक्ति ठेवितात, हा त्यांचा केवढा मूर्खपणा आहे ! शिवाय त्यांच्यांतही एक मोठी गोम असते कीं, जितके जितके त्यांना जास्त मिळूं लागते, तितकी तितकी त्यांना अधिकच हाव सुटते !” असें म्हणून त्यानें तिरस्कारयुक्त मुद्रेनें मान हालविली.

नंतर ते निघून गेलेले फकीर परत आले. त्यांतील एकानें मोहोरांनी भरलेल्या यैल्यांचें एक मोठें ओझे आणलें होतें; दुसऱ्यानें अत्यंत मौल्यवान् अशा मोत्यांनीं भरलेले दोन डबे आणले होते; तिसऱ्यानें तसेच मोठमोठ्या हिऱ्यांचे डबे आणिले होते; चवथ्यानें तसेच दोन डबे पाचांनीं भरून आणले होते; आणि बाकीच्यांनीं तितकेच मौल्यवान् असे दुसरे पदार्थ आणले होते. हे सर्व द्रव्य त्यांनीं घूसफ याजपुढें ठेविले. ते त्यानें आपल्याजवळ घेतल्यानंतर जो फकीर पहिल्यानें घूसफ याजपाशीं बोलला होता तो त्यास म्हणाला, “काय बुवा, झाली तुझी तृप्ति ?” घूसफ म्हणाला, “नाहीं.” त्यावरून तो फकीर जरा कुरकुरला, आणि म्हणाला, “तू नाहीं ह्मणशील हें मला ठाऊक होतेंच !” असें म्हणून त्यानें पूर्वीच्या फकिरांस फिरून खूण

केली. तेव्हां ते पुनः जाऊन लवकरच पूर्ववत् मोहोरांचे तोडे व रत्नांनी भरलेले डबे घेऊन आले. ते त्यांनी यूसफ याजपुढे ठेविल्यावर पहिला फकीर म्हणाला, “ हे घे बाबा, झाले आतां तरी पुरेसे ? ” यूसफ याने तेही सर्व द्रव्य जवळ घेतले, आणि पूर्वीप्रमाणेच म्हणाला, “ नाही. ” हे ऐकून फकिराने कपाळास आंठ्या घातल्या, आणि मोठा राग आल्याचे दर्शवून बाकीच्या फकिरांस फिरून द्रव्य आणण्याविषयी सूचना केली. त्यांनी लागलीच जाऊन पुनः आणखी तितकेच द्रव्य आणून यूसफ याजपुढे ठेविले. ते यूसफ याने घेतल्यावर तो फकीर म्हणाला, “ आतां तरी शंवटीं तुझी तृप्ति झाली का ? ” यूसफ याने त्यास पूर्ववत् द्यावयाचे तेंच उत्तर दिले. तेव्हां तो फकीर मोठ्या त्वेषाने उठला, आणि दोन तीन वेळां एकाच पायावर आपल्याभोंवतीं गरगरा फिरून ओरडून हाणाला, “ अर अधाशी मनुष्या ! काय ? तुझी अजूनही तृप्ति झाली नाही ? अरे, तुला जें दिले आहे तेंच तुझ्याने नेववणार नाही; त्यांतलेच तुला कांहीं आपल्या वाटाड्यापार्शी दिले पाहिजे. असें असून माझी अजून तृप्ति झाली नाही असें तूं म्हणतोस, यावरून तुला लोभ कठिण आहे बाबा ! ” नंतर बाकांचे फकीर यूसफ याच्याभोंवतीं कडे करून उभे राहिले, आणि मोठ्याने ओरडून म्हणाले, “ किती तरी हा लोभी, निर्लज्ज आणि हावरा मनुष्य आहे पहा ! ”

नंतर पहिला फकीर पुनः म्हणाला, “ बरे तर, आतां तुला पाहिजे तरी काय ? ” या प्रसंगी काय उत्तर द्यावयाचे तें यूसफ याने लक्षांत आणून म्हटले, “ रेट्लफगट. ” हें त्या फकिराने ऐकतांच तो चटकन् तेथून निघून गेला, व थोडक्याच वेळांत एक लहानशी डबी घेऊन आला. ती

त्याने यूसफ यास दिली. नंतर यूसफ याच्या हातीं एक मोन्याची किल्ली देऊन म्हणाला, "तुला जें हवें होतें तें हें आहे. आतां यापुढें तुला वाटाड्याची गरज लागणार नाही; वाटेल तिकडे तूं खुशाल जा; आणि जोंपर्यंत तूं ही डबी उघडणार नाहीस, तोंपर्यंत आपण जावयाच्या त्याच वाटेनें जात आहों, असें समजून स्वस्थ रहा. पण ज्या वेळीं तुझ्या मनांत संदेह होईल, व आपल्या नियमित स्थळीं जाण्याची तुला अगदीं आशा राहणार नाही, तेव्हां मात्र पाहिजे तर या किल्लीनें ही डबी उघड. "

नंतर त्या फकिरानें खूण केल्यावरून यूसफ व त्याचा मित्र हसन यांस पोहोंचवून देण्यास दोन गुलाम पुढे आले. फकिरानीं दिलेल्या द्रव्यांपैकी जेवढें यूसफ याच्यानें घेवले तें तेवढें त्यानें घेतलें, व बाकीचें हसन यानें घेतलें. निघताना तो फकीर यूसफ यास म्हणाला, "हें 'रेट्लफगट्ट' यंत्र तुजप्रमाणेच आजपर्यंत पुष्कळ लोक घेथून घेऊन गेले, परंतु तें प्रत्येक वेळेस आम्हांकडे परत आलें; आणि आतांही तें तसेंच आल्यावांचून रहावयाचें नाही! "

हे दोघे वरील ठिकाणी ज्या विवरांतून उतरून आले होते, त्या विवराकडे त्या गुलामानीं त्यांस परत न नेतां दुसऱ्याच एका विवराकडे ते त्यांस घेऊन गेले. त्यांतून निघून ते वर आले तों त्याचें दार आपोआप बंद झालें, व लागलाच त्या ठिकाणी अंधार होऊन गेला. तेव्हां ते चांचपडत चांचपडत तसेच जरासे पुढें गेले, तों त्यांस एक दार लागलें. त्या दारावर हसन यानें आपल्या हातोड्याचे नऊ ठोके मारतांच तें उघडलें, व त्यांतून ते बाहेर पडल्याबरोबर मोकळ्या जागेवर आले. तेव्हां ज्या बाजूनें आपण या मोडक्या शहरांत शिरलों होतो त्याच्या अगदीं स-

मोरच्या बाजूस हल्लीं आलों असें पाहून यूसफ यास फारच अचंबा वाटला.

हसन म्हणाला, “ आतां आपणांस बोलण्यास कांहीं हरकत नाहीं. यापुढें तुम्हांला काय करावयाचें आहे तें सांगा. पण हल्लीं उजाडायला आलों आहे, तेव्हां मला वाटतें कीं आपण लवकर गांवांत जावें हें बरें. तुमचे लोक फार वेळ तुमची वाट पहात असतील त्यांस तुम्ही जाऊन भेटलां म्हणजे त्यांची काळजी दूर होईल.”

परंतु यूसफ याचें मन अगदीं विचारांत गढल्यासारखें होऊन त्यानें मान हालविली आणि म्हणाला, “ मी बोलूं काय आणि करूं काय हें मला कांहींच समजत नाहीं ! कारण इतका वेळ ज्या अद्भुत गोष्टी मी पाहिल्या, त्यांच्या योगानें माझी मति अगदीं गुंग होऊन गेली आहे ! मी आपलें मन आवरून धरणारा जो आजपर्यंत होतों, ती माझी स्थिति जाऊन चेंडू जसा हवा तिकडे फेंकावा त्याप्रमाणें कांहीं अमानुष शक्तीच्या योगानें मी आपला कोणीकडे तरी चाललों आहे असें मला वाटत आहे.” हें ऐकून हसन म्हणाला, “ तुम्ही म्हणतां यांत कांहीं नवल नाहीं. अशा समर्थी कोणाही मनुष्याची हीच स्थिति होणार आहे. तथापि मला तुम्हांस एक गोष्ट सांगणें अवश्य आहे, ती ही कीं, तुम्ही आपल्या मनाचा कांहीं तरी एक पक्का निश्चय ठरवा. पहा बरें, तुमच्या या द्रव्याचें मला किती ओझे झालें आहे तें ! आतां एकदां हें तुमच्या बिन्हाडापर्यंत नेऊन टाकलें म्हणजे मी याच्या जबाबदारीतून मोकळा झालों ! खेरीज हेही कदाचित् तुम्हांस माहित असेल कीं, सकाळीं लवकरच मला शिराज येथें गेलें पाहिजे. याकरितां चला आतां आपण

जलदी करून गांवांत जाऊं. त्या ठिकाणीं गेल्यावर तुमच्या मनाला कांहीं स्थिरता येईल." यूसफ हा तसाच विचारांत अगदीं निमग्न होऊन हसन याच्या मागोमाग चालला. शेवटीं लवकरच ते त्या गांवांत पोहोचले, व तेथील सराईत गेले. यूसफ याच्या नोकरांस आपला धनी आला असें पाहून फार आनंद झाला. कारण तो कोणासही बरोबर न घेतां एकटाच गेला असून रात्रभर परत आला नाहीं यामुळे त्यांना खरोखरच फार काळजी लागून राहिली होती.

यूसफ हा त्या मोहोरांच्या थैल्या व रत्नांचे करंडे यांचे ओझे खाली ठेवून हसन यास म्हणाला, "दोस्तसाहेब, तुम्हीं आतांपर्यंत मजवर पुष्कळच उपकार केले आहेत; तथापि आणखी एक गोष्ट तुम्हीं कृपा करून मजकरितां करावी अशी माझी विनंति आहे. हें पहा, मला आतां लांबचा प्रवास करावयाचा आहे हें तुम्हांस माहितच आहे; तेव्हां मी आपल्याबरोबर हीं इतकीं चाकरमाणसें घेतलीं तर त्यापासून मला विशेष उपयोग न होतां त्रास मात्र होईल. बरे, त्यांस येथेंच ठेवून जावें तर तेही मला बरोबर दिसत नाहीं. याकरितां माझे असे म्हणणें आहे कीं, हे सर्व नोकर, उंट, वगैरे लवाजमा आणि द्रव्य हीं तुम्ही आपल्याबरोबर घेऊन जा. या सर्वांची मालकी मी तुम्हांला देतो. यांचा तुम्ही वाटेल तसा उपयोग करा. दैवयोगानें मी परत आलों तर तुम्हीं स्वेच्छेनें मला यांतील कांहीं दिलें तर मी घेईन; बाकी मी आपला हक्क म्हणून मुळींच सांगणार नाहीं."

हसन यानें पुष्कळ आढेवेढे घेतले, पण यूसफ याचा फारच आग्रह षडल्यामुळे त्यानें त्यांचे म्हणणें मान्य केलें. नंतर नोकरांकडून सर्व ओझींपाशीं उंटांवर लादवून तो त्या

परिवारासह शिराज येथे जाण्यास लागलाच निघाला. यूसफ याने मोहोरान्च्या कांहीं पैल्या व रत्नांचे थोडेसे फरंडे आणि 'रेट्लफगट्ट' यंत्र येवढे आपणावरोवर घेतले. नंतर त्याने घोड्यावर बसून हसन याचा मोठ्या प्रेमाने निरोप घेतला, व आपल्या चाकरमाणसांस त्याचा हुकूम मानण्याविषयी सक्त ताकीद देऊन तो पूर्व दिशेकडच्या मार्गाने निघाला. त्या वेळीं उजाडून थोडाच वेळ झाला असून सूर्याचे कोंवळे पण तेजस्वी किरण नुकतेच क्षितिजावर येत होते.

प्रकरण ५.

मागील प्रकरणांत सांगितल्या मार्गाने यूसफ हा जो निघाला तो एकसारखा दहा दिवसपर्यंत तसाच चालला. या दहा दिवसांत सांगण्यासारखी कांहीं एक गोष्ट घडली नाही. अकराव्या दिवशी, आपली जाण्याची दिशा चुकून नये म्हणून, मध्ये एक डोंगर आला होता तो चढून जाणे त्यास भाग पडले. त्या डोंगराच्या पलीकडे तो गेला तो त्याला एक अफाट मैदान लागले. त्या वेळीं संध्याकाळ झाली होती, सबब त्या ठिकाणी त्याला मुक्काम करावा लागला. परंतु ज्याच्या आश्रयास राहतां येईल असें एकादे झाडझुडूप वगैरे कांहींच त्याला आढळले नाही; सबब अगदीं उघड्यावरच त्याला रहावे लागले. आपला घोडा इमानी आहे अशी यद्यपि त्याची खातरी होती, तथापि तो कशाला तरी बांधून टाकला असतां बरे होईल असें त्यास वाटून तो त्याकरितां कांहीं साधन पाहूं लागला. पण तेही त्याला कोठे सांपडले नाही. तेव्हां निरुपायास्तव घोड्यावरचे खो-गीर उतरून, त्या ठिकाणी उन्हाने वाळून गेलेले थोडेबहुत गवत होते ते चरण्यास त्याने त्यास मोकळा सोडून दिला.

नंतर घुसक यास डोंगराच्या चढणीउतरणीचे श्रम फार झाल्यामुळे तो अतिशय थकून गेला होता, सबब लागलाच तो निजला, व योडक्याच वेळाने त्याला गाढ झोप लागली. परंतु फारसा वेळ गेला नाही तोंच एकाएकी तो जागा झाला, व घोडा कोठे आहे म्हणून पाहू लागला, पण तो कोठेही दिसेना. तेव्हां ज्या ठिकाणी त्याचे खोगीर त्याने उतरून ठेविले होते, तिकडे पाहिले; परंतु ते खोगीरही तेथे नव्हते. यावरून हे खचित कोणा चोराचे काम आहे असे त्यास वाटून तो चटकन उठला, व त्याने कांहीं वेळ चोहोंकडे टेहळून पाहिले. परंतु त्या वेळी आकाशांत दग फार आले असल्यामुळे चंद्राचा प्रकाश अतिशय मंद पडला होता, यास्तव त्याच्या कांहीं एक नजरेस पडले नाही.

घुसक याजवर आजपर्यंत जी संकटे आली होती त्या सर्वांपेक्षा त्याचा घोडा गेल्याबद्दल त्याला फार दुःख झाले. या संबंधाने तो विचार करित असतां मनांत झगाला, “ हा जो मला आतां ताप झाला, त्याचा दोष सर्वस्वी मजकडे आहे. मला बरोबर घेण्यास हवी तितकी चाकरमाणसे असून मी त्यांपैकी कोणीही घेतले नाही हा केवढा मूर्खपणा केला ! तसेच मला जे अपार द्रव्य मिळाले होते तेही मी दुसऱ्यास देऊन टाकिले, हा तरी केवढा अविचार माझ्या हातून झाला ! त्या मनुष्याला तादृश कांहीं श्रम न पडतां फुकटांत इतका पुष्कळ पैसा मिळून त्याची चैन झाली, आणि मी येथे रानावनांत एकाद्या भगंगभिकाऱ्याप्रमाणे निराश्रित होऊन पडलों आहे ! ” याप्रमाणे कांहीं वेळ पश्चात्ताप केल्यावर दुसरी एक गोष्ट त्याच्या मनांत आली, तिच्या योगाने त्याला मार्गे सांगितलेल्या गोष्टीचे फारसे कांहीं न वाटून त्याचे मन बरेच शांत झाले. तो म्हणाला, “ पण मला या संबंधाने इतके दुःख

करण्याचें कारण नाही. त्या द्रव्याची एवढी विशाद ती काय ! जगांतील सर्व द्रव्य कोणी मला आणून दिलें तरी, ज्या प्रियकर वस्तूच्या शोधार्थ मी निघालों आहे तिजवरून तें ओवाळून टाकीन ! तिचा शोध करण्याकरितां ज्या मार्गानें जावयाचें त्या मार्गानें मी चाललोंच आहे. तेव्हां मला वाईट वाटण्याचें वास्तविक कांहींएक कारण नाही. आतां त्या माझ्या कलिजाचा शोध करण्याच्या कामीं मजवर नानाप्रकारचीं संकटे येतील हें खरें आहे, तथापि मजजवळ 'रेट्लफगट्ट' हें अमूल्य यंत्र आहे, तें आपल्या प्रभावानें तीं सर्व निवारण करील. सारांश, मला भीतिही वाळगण्याचें कांहींएक प्रयोजन नाही. "

याप्रमाणें तो आपल्याशीं बोलत आहे इतक्यांत कांहीं अंतरावर एक घोडेस्वारांची टोळी त्याला दिसली, आणि पाहतो तोंती मोठ्या वेगानें आपणाकडेच येत आहे असें त्यास दिसून आलें. तेव्हां त्यांच्या दृष्टीस न पडवें म्हणून तो कोठें लपावयास जागा पाहूं लागला; परंतु त्या ठिकाणीं खालीं भूमि आणि वर आकाश यांखेरीज कांहींच नसल्यामुळें त्याचा प्रयत्न फुकट गेला. इतक्यांत हां हां म्हणतां ते घोडेस्वार त्याच्याजवळ आले, व त्यांनीं त्याच्याभोवतीं गराडा घातला. मग त्यांतील दोनजण खालीं उतरले, व आपल्या तरवारी उपसून त्याच्याजवळ आले. अशा प्रसंगीं आपला बचाव करण्याकरितां त्यांच्याशीं झगडण्यांत कांहीं अर्थ नाही असें पाहून यूसुफ यानें आपली तरवार जमिनीवर टाकून दिली, आणि दीनदासाप्रमाणें त्यांजपुढें साष्टांग नमस्कार घातला. तेव्हां त्या घोडेस्वारांवरचा मुख्य अधिकारी म्हणाला, " बांधा याच्या मुसक्या, आणि त्या रिकाम्या घोड्यावर यास बसवा. पहा, तो सुटून जाईल तर

तुमची डोकी जातील ! " तेव्हां खाली उतरलेल्या त्या दोघां मनुष्यांनी आपल्या मुख्यास मोठ्या आदवीने सलाम करून घूसफ याजकडे ते वळले, आणि त्याच्या मुसक्या बांधून त्यांनी त्याला एका घोड्यावर बसविले. याप्रमाणे करून ते दोघेजण लागलेच आपापल्या घोड्यांवर बसले, आणि घूसफ याच्या दोहों बाजूंस दोघे झाले. नंतर एकाने त्याच्या घोड्याचा लगाम आपल्या हाती धरला, व ते सर्वजण भरधांव घोडे फेकीत चालले.

याप्रमाणे कांहीं दिवस ते लोक एकसारखे दरकूच दरमजल करीत गेले. प्रथम त्यांच्या एक दोन मजला झाल्यावर त्यांना कित्येक सुपीक खोरी लागली. त्यांत डोंगरावरून पाण्याचे प्रवाह पडत असल्यामुळे पुष्कळ ठिकाणी हिरवाळ झालेले होते, त्या योगाने थोडे दिवसपर्यंत त्यांचा प्रवास फार सुखकारक झाला. परंतु पुढे ती वाट संपून नंतर जी लागली, ती फारच भयाण व अवघड होती; आणि तीतून गेल्यावर त्यांना पहिल्याप्रमाणेच एक भले मोठे ओसाड मैदान लागले.

याप्रमाणे कित्येक दिवसपर्यंत बऱ्यावाईट मार्गाने प्रवास केल्यावर शेवटी ते एका विस्तीर्ण खोऱ्यांत आले. त्यामधून एक मोठी नदी वाहत चालली होती. त्या नदीच्या कांठीं एक अतिशय शोभिवंत असे शहर होते. त्याच्या आसपासच्या बागांजवळून हे लोक चालले असता त्या बागांची शोभा पाहून घूसफ याचे मन फारच रमले. कांहीं वेळाने शहरांत आल्यावर ते लोक थांबले, व त्यांनी घूसफ याच्या मुसक्या सोडून त्याला घोड्यावरून उतरावयास सांगितले. नंतर लागलेच एका वाड्यांत ते त्यास घेऊन गेले. तेथे त्यांनी त्यास स्नानगृहांत नेऊन त्याच्या स्नानाची तज.

बीज केली, व स्नान झाल्यावर त्याला दाढीला लावण्याकरीता सुगंधी तेल दिले.

हे झाल्यानंतर त्या लोकांनी यूसफ यास त्या वाड्याच्या मागील बागेत नेले. तेथे कोणीएक बराच वयातीत पुरुष त्याजकडे आला. त्याच्या चर्येवरून तो त्या घराचा मालक असावा असा त्याने अजमास केला. त्याने यूसफ याजकडे कांहीं वेळ टक लावून पाहिल्यानंतर, ज्यांनी त्यास तेथे आणिले होते त्यांकडे वळून तो म्हणाला, “वाः, तुम्ही कामगिरी सर्वोत्कृष्ट बजाविली. आपल्याला पाहिजे होता तो हाच मनुष्य. आतां सात दिवसपर्यंत याच्यावर सक्त पाहरा ठेवा, म्हणजे आठव्या दिवशीं याला आपण बलिस्थानाकडे घेऊन जाऊ, व नवव्या दिवशीं अग्निदेवास त्यास अर्पण करूं.” नंतर त्याने खूण केल्यावरून यूसफ हा ज्यांच्या ताब्यांत होता त्यांनी त्याला परत स्नानगृहांत नेले, आणि त्याच्या दाराशीं कडक पहारा ठेविला.

याप्रमाणे यूसफ बंदीवान् होऊन पडल्यामुळे त्याला अतिशय दुःख झाले. तो म्हणाला, “हा दुष्ट अग्निपूजक लोकांच्या हातीं ज्या अर्थीं मी पडलों, त्या अर्थीं माझे दुर्दैव पुरतें ओढवले यांत संशय नाही.” त्याला फकिराने दिलेली ती लहान डबी उघडण्याचे पुष्कळ वेळां त्याच्या मनांत आले. कारण तो म्हणाला, “मी मनांत जिचे चिंतन करित आहे ती वस्तु मला प्राप्त होण्याची आशा आतां कसली राहिली आहे ! या ठिकाणीं मी कडेकोट पहाण्यांत असून आजपासून नववे दिवशीं अग्नीस बळी पडणार, याखेरीज दुसरे कांहीं मला दिसत नाही ! ” याप्रमाणे कांहीं वेळ त्याने आपल्या मनाशीं निराशेचे उद्गार काढल्यावर त्याला थोडी उमेद वाटण्यासारखे कांहीं विचार सुचले. तो म्हः

णाला, " पैसा हा पाहिजे त्याला वश करून घेणारा आहे, व त्याच्या योगाने जगांत आजपर्यंत अनेक मोठमोठी कामे झालेली आहेत. मजपार्शी मोहोरांचे तोडे व बहुमोल जवा-हीर आहे, व ते मी खबरदारीने आपल्या जिवाशी बाळगून ठेविले आहे; तेव्हां मला बलिस्थानाकडे घेऊन जात असतां ज्या लोकांच्या ताब्यांत मी असेन, त्यांच्या मुठी दाबून मला आपली सुटका करून घेण्यास संधि सांपडणार आहे. "

भाठव्या दिवशी सकाळीं यूसफ जागा झाला, तेव्हां त्या दिवशी त्यास बलिस्थानाकडे नेण्यासाठीं निघणाऱ्या मोठ्या स्वारीची जी तयारी चालली होती तिची गडबड त्याच्या कानांनी आली. ज्या वाड्यांत तो होता त्या वाड्यावरून इकडून तिकडे व तिकडून इकडे शेंकडों लोक जातां येतांना त्याच्या दृष्टीस पडले. नंतर वर सांगितलेली स्वारी निघाली ती अशी:—प्रथमतः पांढऱ्या शुभ्र घोड्यांवर बसून ऐशीं गुलाम आले; नंतर काळ्या रंगाच्या ऐशीं घोड्यांवर बसून तितकेच गोरे गुलाम आले; व यानंतर दुसरी एक घोडे-स्वारांची टोळी आली. ती पाहून, आपणास ज्यांनीं प्रथम कद केले तेच हे लोक असें यूसफ याने ओळखिले. या शेवट-च्या स्वारांच्या टोळींत, ज्याच्या हुकुमाने यूसफ हा बळी जाणार होता तो त्या देशाचा राजा होता. या स्वारांच्या मागून, तांबड्या व पिवळ्या पट्ट्यांचे लांब लांब झगे घातलेले व दिसण्यांत मोठे भारदस्त असे वीस वृद्ध पुरुष आले. त्यांपैकीं प्रत्येकाच्या हातांत एकेक भली मोठी लखलखीत बरची असून बांबूंच्या वाळलेल्या छड्यांचे एकेक जुडगे होते. यांच्यानंतर दहा जवान हातांत निखारे भरलेले थाळे घेऊन आले. ते आल्याबरोबर यूसफ यास स्वारीबरो-

वर निघण्याविषयी हुकूम झाला. तेव्हां लागलीच त्याच्या पहारेकऱ्यांनी त्याला त्या स्नानाच्या खोलीतून बाहेर काढिले, त्याचे हात बांधून त्याला घोड्यावर बसविले, आणि शेवटी खालून त्याचे पाय बांधून टाकिले. नंतर वर सांगितलेले दोन पहारेकरी त्याच्या दोन्ही बाजूंस झाले, व त्याच्या पाठीमागून दुसरी एक घोडेस्वारांची टोळी चालली. अशा प्रकारे ही मोठी स्वारी चालती झाली, व तिच्या मागून हजारों तमासगीर लोकांचा जमाव निघाला.

ही स्वारी त्या खोल्यातून जी निघाली ती संध्याकाळ होईपर्यंत तशीच चालली. संध्याकाळ झाल्यावर मुक्कामाकरिता त्यांनी एक सोईची जागा पाहून निरनिराळ्या ठिकाणी आपापल्याकरिता तंबू ठोकिले. यूसफ याजकरिता एक स्वतंत्र तंबू ठोकला होता, व त्या तंबूच्या दारापाशी एक हत्यारबंद शिपाई पहारा करण्याकरिता ठेविला होता. मध्यरात्रीस जिकडे तिकडे सामसूम झाल्यावर यूसफ हळूच उठून खरडत खरडत तंबूच्या तोंडाशी आला, आणि आपल्यावरील पहारेकऱ्यांस हळूच ह्मणाला, “ मला तहान अतिशय लागली आहे ! थोडे पाणी आणून द्यावयास येथे कोणी नाही काय ? ” त्या पहारेकऱ्याने उत्तर केले, “ माझा पहाऱ्याचा तास संपला म्हणजे दुसरा पहारेकरी येथे येईल, व मी लागलाच नदीवर जाऊन तुला पाणी आणून देईन; तोंपर्यंत गप्प रहा. ” यूसफ त्यास म्हणाला, “ अरे बाबा ! मी तुला पाणी पाहिजे म्हणून ह्मटले खरे, परंतु तू ह्मणतोस तें पाणी मला नको आहे ! माझ्या आप्त्यास स्वातंत्र्यरूपी पाण्याची तहान लागली आहे, करितां ती जर तू तृप्त करशील तर तुझे उपकार मी जन्मजन्मांतरीं विसरणार नाही ! मी असें नुसतें तोंडानें म्हणून रहा-

णार नाही, तर तुझे कोटकल्याण करीन, समजलास ? ” तो मनुष्य ह्मणाला, “ छे बाबा ! ही गोष्ट तूं बोलूं देखील नको ! तुला सोडून देणें म्हटलें ह्मणजे माझ्या प्राणाशीं गांठ येऊन पडणार आहे ! ”

याप्रमाणें त्यांचें थोडा वेळ संभाषण झाल्यावर यूसफ त्यास म्हणाला, “ पहा, तूं येवढी गोष्ट करशील तर तुला मी मोहोरांचे सहा तोडे व त्यांच्या दसपट किमतीचा एक मोठा हिरा देईन. ” तथापि त्या पहारेकऱ्याचें मन वळेंना. तो ह्मणाला, “ तूं म्हणतोस त्याप्रमाणें मी कबूल केलें असतें, परंतु त्याचा परिणाम काय होईल हें मला पक्कें ठाऊक आहे; यामुळें माझा अगदीं नाइलाज आहे ! ” यूसफ म्हणाला, “ तुला हे लोक धरून मारतील याची भीति वाटतेना ! त्याला आपण भरी युक्ति करूं कीं, तूं मजबरोबर देशांतरीं चल, आणि तेथें वस्ती करून रहा ह्मणजे झालें. ” तथापि हीही गोष्ट त्याला कबूल होईना. तो म्हणाला, “ तसें करण्यांत कांहीं एक अर्थ नाही. हें पहा, सर्व सुखांत उत्तम सुख जें मुलांमाणसांचें, तें मला अंतरल्यावर नगांतिल सर्व संपत्ति जरी मला मिळाली तरी तिचा काय उपयोग ! शिवाय, मी कोणीकडे कितीही दूर गेलों तरी फिरून आपल्याला या लोकांचें धरणें येईल कीं काय याची रात्रंदिवस मला धास्ती लागून राहून खाल्लें अन्न गोड लागावयाचें नाही, व चित्तास स्वस्थता मुठींच मिळावयाची नाही ! ”

तेव्हां यूसफ यानें दुसरी एक युक्ति काढिली. तो म्हणाला, “ मी तुझ्या तोंडांत वोळा घालतो आणि तुझे हातपाय बांधून टाकितों, म्हणजे सर्वांना वाटेल कीं, तूं आपल्याकडून पुष्कळ यत्न केलास, परंतु मी तुझे अशी दशा करून

निघून गेलो; आणि तूही रडगाणे गाऊन, नाइलाजामुळे अशी गोष्ट झाली त्यांत माझा कांहीं एक अपराध नाही असे म्हण, म्हणजे तुला कोणी कांहीं करणार नाही. तुला जे वक्षीस द्यावयाचे ते तुला मी अगोदरच देतो. हे तू वाळवंटांत कोठे तरी खुणेने पुरून ठेव, व पुढे सवड सांपडली म्हणजे उकरून घेऊन जा.”

ही युक्ति त्या मनुष्यास पसंत पडली. तेव्हां यूसफ याने लागलाच कबूल केल्याप्रमाणे एवज त्याच्या स्वाधीन केला. तो त्याने वाळवंटांत पुरून टाकिला. नंतर तो आडवा पडला, व यूसफ याने त्यास चतुर्भुज करून त्याच्या तोंडांत बोळा घातला. याप्रमाणे सर्व व्यवस्था झाल्यावर यूसफ हळूच तंबूंतून बाहेर आला, आणि तेथे जे शेंकडो घोडे होते त्यांपैकी एकावर बसून त्याने तो भरधाव हांकला. अशा प्रकारे त्याने आपली सुटका करून घेतली.

तो सर्व रात्रभर याप्रमाणे वाऱ्यासारखा घोडा फेंकीत चालला. परंतु पुढे, घोड्याच्या पावलांच्या खुणांवरून आपला माग काढून आपले वैरी आपणाला येऊन गांठतील अशी त्याला भीति वाटली; सबब त्याने तो घोडा दमलासे पाहून त्याच्या पोटांत कट्यार खुपसून त्यास मारून टाकिले, आणि आपण अशा एका झाडींत जाऊन लपून राहिला कीं, त्या ठिकाणी त्याचा पत्ता लागण्याचा मुळीच संभव नव्हता. तेथे त्याने कांहीं वेळ विसावा घेतल्यावर नजीकच एक ओढा होता त्याचे स्वच्छ पाणी तो प्याला, व फळे वगैरे खाऊन जरा हुशार झाला. तथापि या ठिकाणी राहणे तरी फारसे सुरक्षित नाही असे त्यास वाटून त्या झाडीच्या अगदी अंत जाण्याकरितां तो लागलाच निघाला. वाटेने जातांना त्याला कित्येक ठिकाणी रानटी जनावरांच्या पावलांच्या खुणा आ-

१५६ जर्मन भावेंतील सुरस व चमत्कारिक गोष्टी.

ढळल्या, सबब संध्याकाळ झाली तेव्हां खाली जमिनीवर निजणें त्यास धोक्याचें वाटून तो एका उंच झाडावर चढला, व त्यावर बसून राहिला. या स्थितींत जरी त्याला अर्थातच चैन पडलें नाहीं, व कोणत्या वेळेस काय संकट येईल या भीतीमुळे पुष्कळ वेळपर्यंत झोंप आली नाहीं, तरी तो अतिशय दमून गेला असल्यामुळे त्याचा मग डोळा लागला, व बसल्या बसल्याच त्यानें कांही वेळ झोंप घेतली. नंतर जागा झाल्यावर त्याला पुष्कळ हुशारी वाटली, व तो त्या झाडावरून उतरून पुनः वाट चालू लागला. तो दुसरे दिवशीं रात्र पडेपर्यंत त्या झाडांतूनच चालला होता. त्या दिवशींही त्यानें अदले दिवसाप्रमाणेंच फळे वगैरे खाऊन निर्वाह केला, व रात्रीं झाडावर विश्रांति घेतली. अशा प्रकारें कित्येक दिवसपर्यंत त्यानें त्या अरण्यांतून प्रवास केला.

याप्रमाणें विपत्ति भोगीत यूसफ हा त्या अरण्याच्या शेवटीं येऊन पोहोंचला. तेथून जवळच एक टेंकडी दिसत होती तीवर चढून, तो तिच्या माथ्यावरून पलीकडे पाहू लागला तो पुष्कळ झाडेझुडपें असलेल्या दुसऱ्या कित्येक टेंकड्या त्याच्या दृष्टीस पडल्या; आणि त्या टेंकड्यांच्या पलीकडे उंच पर्वतांची एक रांग आडवी गेलेली त्याला दिसली. त्या पर्वतांपैकीं कांहींचीं शिखरें पांढरीं शुभ्र असून उन्हांत चकाकत होती, व कांहींपासून दाट वाफ व धूर यांचे लोट चालले होते. असो; तो ज्या टेंकडीवर उभा होता ती उतरून लौकरच पुढें चालता झाला; पण ज्या बाजूस वर सांगितलेल्या टेंकड्या व पर्वतांची रांग होती त्या मार्गानें न जातां दुसरीकडे एक विस्तीर्ण मैदान दिसत होतें त्यांतून तो चालला. त्यांतूनही जात असतां त्यास पूर्वीप्रमाणेंच पुष्कळ विपत्ति भोगावी लागली. या मैदानाच्या पार तो

निघून गेल्यावर त्याला एक खोरे लागले. त्यामधून एक ओढा वाहत चालला होता त्याच्या कडेकडेने जात जात, ज्या ठिकाणी सदहू ओढा नदीस मिळाला होता तेथे तो आला. त्या वेळीं रात्र पडण्याचा समय आला होता, व खोऱ्यांतून वाट चालत असतां रानटी जनावरांच्या पावलांच्या खुणा वगैरे त्यास दिसल्या नव्हत्या, यास्तव त्या नदीच्या कांठीं उघड्यावरच स्वस्थपणे निजून रात्र घालविण्याचा त्यानें निश्चय केला.

त्याला बरेच दिवसपर्यंत यासारखें सुखाचें ठिकाण निजावयाला न सांपडल्यामुळे तेथे त्याला फार उत्कृष्ट झोप लागली. ती इतकी कीं, दुसरे दिवशीं उजाडल्यावर एक दोन तासपर्यंत तो जागा झाला नाहीं इतकेंच नाहीं, तर आणखी पुष्कळ वेळपर्यंत त्यानें तशीच झोप घेतली अस्ती. परंतु तितक्यांत असें झालें कीं, कोणी एकाएकीं त्याच्या अंगाला हिसडा मारला, त्या योगानें त्याची झोप पळून गेली. तो पुरता जागा होऊन पाहूं लागला तो कित्येक लोक आपले हातपाय बांधीत आहेत असें त्याच्या दृष्टीस पडले. त्यानें त्यांच्याशीं थोडीशी झटापट केली, परंतु त्यांनीं आपलें काम बहुतेक उरकून टाकिलें होतें यामुळे ती सर्व फुकट गेली. मग त्या लोकांनीं त्यास एका बांबूच्या डोळींत घातले, व नदीच्या कांठाकांठानें मोठ्या झपाट्यानें ते त्यास घेऊन चालले. कांहीं वेळानें, ज्या ठिकाणीं नदीचे पात्र फार रुंद झालें होतें त्या ठिकाणीं येऊन ते पोहोचले. त्या ठिकाणीं नदींत कित्येक जहाजे होती. त्यांपैकीं एक जहाज, हे लोक ज्या बाजूस उभे होते, तिकडे आयतेंच आलेले होतें. त्यामध्ये यूसफासह ते सर्व लोक बसले, व जिकडे नदीचा प्रवाह चालला होता

जर्मन भांपेंतीळ सुरस व चमत्कारिक गोष्टी.

त्यांनीं तें हांकारविलें. त्यांस वाटेनें नदीच्या दोहों वाजूंकडून मोठमोठे वगीचे लागले, व पुढें काहीं वेळानें ते एका मोठ्या शहरापाशीं येऊन पोहोंचले. तेथें नदीकिन्याजवळ ते उतरले, व एका मोठ्या वाड्याच्या चौकांत यूसफ यास घेऊन गेले.

यूसफ पुष्कळ दिवसपर्यंत रानांतून व कांट्याकुट्यांतून हिंडत असल्याकारणानें त्याचे सर्व कपडे फाटून त्याच्या अंगावर लक्त्या लोंबत होत्या. तसेंच दुःखामुळे त्याची चर्या फारच दीनवाणी दिसत होती. हें पाहून तेथील लोकांस त्याची दया तर आली नाहींच, पण त्याची ती दशा पाहून त्यांना हंसूं मात्र पुष्कळ आलें, व त्यांनीं त्याची विटवना करण्यासही सोडलें नाहीं! थोडक्याच वेळानें, पुष्कळ लोक बरोबर घेऊन कोणी एक दिसण्यांत भव्य असा पुरुष तेथें आला. तो येतांच यूसफाची हेटाळणी बंद झाली. वर सांगितलेल्या पुरुषाचा त्या लोकांनीं मोठा सन्मान राखला व ते मर्यादेनें मार्गें हटून उभे राहिले, त्यावरून यूसफानें अनुमान केलें कीं, हा या देशाचा राजा असावा. त्या पुरुषानें यूसफ जेथें पडला होता तेथें येऊन काहीं वेळपर्यंत एकसारखी नजर देऊन त्याकडे पाहिलें. नंतर त्यानें भोंवतालच्या लोकांकडे वळून त्यांस काहीं सांगितलें. तें यूसफ यास समजलें नाहीं, कां कीं ती भाषा यूसफ याच्या भाषेहून अगदीं भिन्न होती. असो, तेव्हां लष्कराळ त्या लोकांनीं वेळूच्या काळ्यांचा एक पिंजरा आणविला, आणि यूसफ याच्या मुसक्या सोडून त्यास त्या पिंजऱ्यांत घातलें व त्याचे दार बंद केलें.

नंतर त्या लोकांनीं एक मोठा हत्ती आणिला, व त्याजवर यूसफाचा पिंजरा चढवून तो पक्का बांधून टाकला.

हे झाल्यावर तो हत्ती शहरांतिल मुख्य रस्त्यांतून ते फिरवू लागले. त्यांच्यापैकी एक मनुष्य चवाठ्याच्या जागी थांबे, व यूसफाकडे बोट करून कांहीं दवंडी पिटीत असे. प्रत्येक ठिकाणी ती दवंडी संपल्यावर पोरांच्या व बदमाष लोकांच्या झुंडींच्या झुंडी त्या हत्तीच्या मार्गे लागत, व यूसफ याच्या अंगावर खडे व माती यांचा वर्षाव करीत. त्याप्रमाणेच इतर लोकही त्याचा उपहास करून आणखी त्याला त्रास देत.

जेव्हां जेव्हां यूसफ हा आपल्याला दुखापत झाल्याची चिन्हे दाखवी, अथवा पिंजऱ्यांत दगड येत ते लागू नयेत ह्मणून आंग चोरू लागे, तेव्हां त्या तमासगीर मंडळीस मोठी गंमत वाटून ते त्याची हुर्यो करीत. याप्रमाणे जो त्यास पराकाष्ठेचा त्रास झाला तो त्यास सहन होईनासा होऊन तो खाली तोंड करून पिंजऱ्यांत पडला, व डोक्याला दगड वगैरे लागू नयेत ह्मणून दोन्ही हातांनी त्याने ते झाकून घेतले. हे त्या दवंडीवाल्याच्या दृष्टीस पडतांच त्याने पिंजऱ्याजवळ येऊन आपल्या काठीने यूसफास इतके जोराने ढोंसले की, तो निरुपाय होऊन उभा राहिला. शेवटीं विचारा यूसफ अगदीं पिसाळल्यासारखा होऊन गेला, व पिंजऱ्याच्या काऱ्या हाताने धरून त्यांशीं खूब जोराने हिसडाहिसड करून ओरडून म्हणाला, “अहो, तुम्हांमध्ये माझी भाषा समजाणारा कोणीच नाही काय ? मी कोणी परमुलुखांतील विलक्षण प्राणी आहे असे समजून तुम्ही मला चोर्हो-कडे फिरवून माझा तमाशा लोकांस दाखवीत आहां की काय ? ” परंतु त्यास कोणी उत्तर दिले नाही, व तो काय बोलला त्याकडे लक्षही दिले नाही. हे पाहून पुनः निराशेने त्याने पिंजऱ्याच्या काठ्या मोठ्याने हालविल्या, आणि “माझे तुम्ही नाहक हाल करीत आहां, ” असे म्हणाला. परंतु त्या-

पासून कांहींएक उपयोग न होतां त्या लोकांनीं पुनः एकवार त्याची हुर्यो मात्र केली !

याप्रमाणें सर्व शहरभर यूसफ याची मिश्रवणूक करून पुनः त्या लोकांनीं त्यास त्या वाड्यापाशीं परत आणिलें. तेथें आल्यावर त्यांनीं तो पिंजरा हत्तीवरून उतरला, आणि वाड्याच्या चौकांत नेला. तेथें तो ठेवण्याकरितां सुमारे पुरुषभर उंचीचे चार खांब पूर्वीच रेंविलेले होते, त्यांवर त्यांनीं तो ठेवून दिला. नंतर अर्धाकच्चा शिजविलेला भात आणून यूसफाला खाव्याकरितां त्याच्या पिंजन्यांत त्यांनीं टाकिला. परंतु तो क्लेश व दुःख यांनीं केवळ होरपळून गेला असल्यामुळे त्याला त्या अन्नाची यत्किंचित्ही वासना न होऊन त्यानें त्याला बोटही लाविलें नाहीं !

वाड्यांतील कित्येक मनुष्ये कांहीं वेळपर्यंत त्याच्या पिंजन्याजवळ येऊन गमतीनें त्याजकडे पहात होती. शेवटीं त्यांचें पहाणें झाल्यावर तीं निघून गेलीं, व यूसफ आपल्या दुःखावस्थेचा विचार करित पिंजन्यांत पडून राहिला.

प्रकरण ६.

यूसफ हा आपल्या दुःखकारक स्थितीविषयीं विचार करित असतां, या ठिकाणीं आपली भाषा समजणारा कोणी नाहीं ही गोष्ट त्याच्या मनांत येऊन, ह्या घोर कारागृहांतून आपली सुटका होण्याची मुळीच आशा नाहीं असें त्यास वाटूं लागलें. तेव्हां अशा हालअपेष्टा भोगीत दिवस काढण्यापेक्षां एकदम आपल्या जिवाचें कांहीं तरी करून दुःखापासून मुक्त व्हावें असा त्यानें विचार मनांत आणला. त्याकरितां त्यानें आपल्या अंगावरच्या कपड्यांत जी कोणाला न दिसण्यासारखी कट्यार ठेविलेली होती ती बाहेर काढि.

ली. ती त्याने म्यानांतून बाहेर ओढली ती तिजवर सूर्याचा प्रकाश पडून ती लख्कनू चमकली. तेणेकरून त्याचा गुरु मोदिजा याने त्यास दिलेल्या यंत्रांतील खड्याचे त्यास स्मरण झाले. तेव्हां त्याने ती कट्यार पुनः म्यानांत घालून ठेवून दिली, आणि तें यंत्र काढून पाहिले; ती त्यांतील खड्यावरचा तांबडा बिंदु नाहीसा झाला असून तो खडा एकाद्या साधारण पांढऱ्या शुभ्र गारगोटीप्रमाणे दिसत होता.

यूसफ याने तें यंत्र आपल्या तोंडाशी लावून हळूच ' हृषनशा ' असा शब्द उच्चारिला. त्याबरोबर एक गुलाम तिकडून चालला होता तो यूसफ याच्या पिंजऱ्याजवळ येऊन त्यास म्हणाला, " गरीब विचाऱ्या ! तुझे हे बुरे हाल पाहून मला फाररे दुःख होत आहे ! " यूसफाने हे शब्द ऐकतांच त्यास फार आनंद होऊन तो म्हणाला, " अरे वाः, ही तर माझीच भाषा आहे ! अरे बाबा ! मज हतभाग्यावर दया कर आणि या लोकांनीं माझे असे हाल कां मांडले आहेत येवढें मला सांग ! " त्या गुलामाने उत्तर केले, " या वेळेस माझ्याने तुला कांहीं एक सांगवत नाही; तूं मध्यरात्रपर्यंत दम धर ह्मणजे मी येऊन तुझ्याशीं बोलें. तुला मी प्रथमतः पाहिलें तेव्हांच हा माझा देशबंधु आहे असें मी ओळखिलें. बाबा, तुझी ही स्थिति पाहून मला किती दुःख होत आहे हें मला बोलून देखील दाखवितां येत नाही ! असो; मी आपल्याकडून तुला होईल तितकी मदत मोठ्या आनंदाने करीन. " असे म्हणून तो गुलाम आपल्या कामाला निघून गेला.

आपली भाषा समजणारा व आपणावर दया करून आपणाला होईल तितके साहाय्य करणारा मनुष्य शेवटीं आपणास सांपडला असे पाहून यूसफ याला जरा धीर आ.

ला, व मरणाविषयीचे विचार त्याच्या मनांतून गेले. मग पिंजऱ्यांत त्यास खाण्याकरितां जें अन्न टाकलें होतें तें थोडेंसे खाऊन तो लौकरच निजला, व त्याला चांगली झोप लागली.

मध्यरात्र होतांच वर सांगितलेल्या गुलामानें येऊन घूसफ यास जागें केलें, आणि त्यास म्हटलें, “ जर तूं मला कोणत्याही संकटांत पाडणार नाहीस व अत्यंत शांतता धरून कोणाला ऐकूं जाणार नाही असें अगदीं हलक्या स्वरानें माझ्याशीं बोलण्याचें कबूल करशील, तर मी तुला अगोदर ह्या पिंजऱ्यांतून काढतो; मग तुझें माझे जें काहीं बोलणें व्हावयाचें तें होईल. ” घूसफ म्हणाला, “ मी पैगंबराची शपथ वाहून सांगतो कीं, तुझा जीव धोक्यांत पडेल अशी कोणतीही गोष्ट मी करणार नाही. ” तेव्हां त्या गुलामानें एक लहानशी शिडी आणून लाविली, व पिंजऱ्याच्या दाराला हात पोहोचेल इतका तो तीवर चढला. पिंजऱ्याच्या दारास कुलूप नव्हतें, तथापि तें दार अशा काहीं युक्तीनें लाविलेलें होतें कीं, तें गैरमाहित मनुष्यास मुळींच उघडतां येऊं नये. तें उघडण्याची युक्ति या गुलामास माहित होती. तेव्हां त्यानें तें उघडलें, आणि घूसफ यास खाली उतरवून जवळच्या बागेत नेलें. तेथें ते दोघे जाऊन बसल्यावर पहिल्यानें घूसफ यानें बोलण्यास आरंभ केला. तो म्हणाला, “ अरे बाबा, मला या लोकांनीं बंदीत टाकलें व एकाद्या विलक्षण प्राण्याचा जसा लोकांना तमाशा दाखवितात तशी माझी चोर्होकडे धिड काढून हाल केले याचें कारण काय ? ” गुलामानें उत्तर केलें, “ या देशाचा राजा व लोक हे सर्पपूजक आहेत. यांचा देव एक मोठा जगड्वाळ सर्प आहे. त्याच्याकरितां त्यांनीं एक मोठें भव्य देऊळ बांधिलें आहे, व त्याची पूजाअर्चा वगैरे कर-

प्यास पुष्कळ पुजारी ठेविले आहेत. या पुजाऱ्यांनी आपल्या नीच कृत्यांनी लोकांस इतकें आपल्या अंकित केले आहे कीं, जी गोष्ट त्यांना चांगली वाटते ती जशी काय कायदाच होऊन बसते ! येथील राजास एकुलती एक मुलगी आहे. ती खुद्द त्याची नाही, तर त्याच्या एका द्वितीय संबंधाच्या राणीस पहिल्या नवऱ्यापासून झालेली आहे. या राणीबरोबर राजानें लग्न केले तेव्हां त्यानें हिला दत्तक घेतली. हिचा वर्ण अगदीं काळाकुट्ट आहे, व हिच्या आईनें हिला अल्ला व त्याचा पैगंबर यांस मानण्यास शिकविलेले आहे; तथापि राजा तिजवर केवळ पोटच्या लेकराप्रमाणें ममता करतो इतकेंच नाही, तर तिच्यावांचून त्याला क्षणभरही चैन पडत नाही. हिचा धर्म आपल्या पाखंडी मतास सर्वथा विरुद्ध आहे असें जाणून त्या पुजारी लोकांनीं नाही नाही तसल्या गोष्टी राजाच्या मनांत भरवून देऊन तिला राजवाड्यांतून काढून देण्याविषयीं त्याचे अगदीं डेकें उठविले; त्यावरून त्यानें शहरापासून कांहीं अंतरावर तिजकरितां एक लहानसा वाडा बांधून त्यांत तिला ठेविले आहे. या पुजाऱ्यांनीं असें भविष्य केले आहे कीं, सर्पाच्या देवळाच्या घुमटावरून ईशान्य दिशेस पांढऱ्या शिखरांचे जे पर्वत दिसतात, त्यांतून ज्या वेळेस धूर निघूं लागेल त्या वेळीं कोणी परदेशचा मनुष्य येऊन तो या मुलीशीं लग्न लावील, आणि सर्व सर्पपूजकांची कत्तल उडवून टाकील. आतां थोडक्याच दिवसांमार्गे त्या पर्वतांतून धूर निघूं लागला असल्यामुळे पुजाऱ्यांच्या सांगण्यावरून राजानें आपले लोक चोहोंकडे पाठवून त्यांस असा हुकूम केला आहे कीं, जर कोणी परका मनुष्य या देशाच्या हद्दींत आला तर त्यास आपल्या देवाला बळी देण्याकरितां येथें कैद करून घेऊन यावे. तेव्हां याच

उद्देशानें तुला येथें धरून आणिलें आहे, व त्या सर्पास तुला बळी देण्याचा या लोकांनीं निश्चय केला आहे. हा विधि सात दिवसांचे आंतच होणार असून त्याच्या समारंभाची मोठी तयारी होऊन राहिली आहे. ”

हे त्या गुलामाचें भाषण ऐकून यूसफ यास फार दुःख झालें, व तो दीन स्वरानें म्हणाला, “ तर मग यांच्या दुष्ट व खोट्या धर्माच्या पायीं सर्पास बळी जाण्याचें माझ्या कपाळीं आलें आहे काय ? अरे बाबा ! मी तुला हात जोडून सांगतो, तुझ्याशिवाय मला साहाय्य करणारा ह्या ठिकाणीं कोणी नाहीं ! तूं कृपा करून कशी तरी माझी सुटका करशील तर मला जीवदान दिल्याचें तुला श्रेय येणार आहे ! ” हे त्याचें केविलवाणें बोलणें ऐकून त्या गुलामास त्याची फार दया आली; पण तो म्हणाला, “ अरे, पण तूं ह्मणतोस तें होईल तरी कसें ? वाड्याच्या प्रत्येक दरवाज्याशीं खडा पहारा आहे. बरे, मी म्हणतो, कांहीं युक्तीनें इतक्यांतूनही तूं निघून गेलास तरी पण शहराच्या वेशीशीं जे रखवालदार आहेत त्यांच्या हातून सुटून जाणें तर तुला अगदींच अशक्य आहे ! आतां, शहराच्या तटावरून उडी टाकून जाईन म्हणशील, तर त्याच्याही भोंवतीं अतिशय खोल व रुंद खंदक असल्यामुळे त्यांत तूं पडून प्राणास मुकशील ! ”

यूसफ यानें त्या गुलामाचें आणखी परोपरी आर्जव करून ह्मटलें, “ तें कांहीं असो; तूं जर मनांत आणशील तर कांहीं ना कांहीं तरी युक्ति निवून माझी येथून सुटका होईल. तूं विचार करून पहा, ह्मणजे कांहीं तरी मार्ग तुला सुचेल. तुझे उपकार मी फेडल्यावांचून रहाणार नाहीं हे खर्चात समज. ” यूसफाची ही दीन अवस्था पाहून त्या गुलामास फार गाहिवर आला; पण तो तरी करतो काय !

त्याची सुटका होण्याचें साधन कांहीं एक त्याच्या लक्षांत येईना. तथापि अंमळसा विचार करून तो ह्मणाला, “ पण एक उपाय दिसतो आहे बुवा. तो हा कीं, दर आठवड्यांतून एक वेळ राजा कोणा तरी गुलामास त्या मुलीचा समाचार घेण्यास व तिला काय हवें नको याची चौकशी करण्यास तिजकडे पाठवीत असतो. याप्रमाणें उद्यांच कोणी तरी इसम तिजकडे जाणार आहे. हें काम बहुधा मलाच सांगत असतात, व उद्यांही तें मलाच मिळण्याविषयीं मी खटपट करतो. असें झालें तर तिची भेट मला सहज घेतां येईल. कारण मी तिच्याप्रमाणेंच सद्धर्मो आहे, व तिची मूळची भाषा मला येत आहे, हें तिला माहीत आहे. ती भाषा बोलण्याचें अलीकडे तिला बहुतकरून कारण पडत नाहीं, तरी ती तिला साफ व नामी बोलतां येते. तिजपाशीं मी तुजबद्दल अर्ज करीन, आणि तुझ्याकरितां राजापाशीं मध्यस्थी करण्याविषयीं किंवा कांहीं एकादी युक्ति काढून तुशी मुक्तता करण्याविषयीं तिला विनंती करीन. ती अत्यंत दयाळू आहे, तेव्हां अशा परोपकाराच्या कामीं ती अवश्य झटेल, व हरउपायानें तुझे कार्य करील अशी मला उमेद आहे.”

या युक्तीपासून फायदा होईल असें यूसफास जरी फारसें वाटत नव्हतें, तरी तीवांचून त्याला गत्यंतर नव्हतें, यास्तव तिजवरच त्याला अवलंबून रहाणें भाग पडलें. नंतर, आतां यापुढें तुला पिंजऱ्याच्या बाहेर रहाणें धोक्याचें आहे असें त्या गुलामानें त्यास सांगितल्यावरून तो लागलाच पिंजऱ्यांत निघून गेला, व पूर्वीप्रमाणें त्या गुलामानें तो बंद करून टाकिला. जातांना यूसफ यास त्यानें सांगितलें कीं, “ उद्यां दोन प्रहरीं जर मी इकडून येतांना तुझ्या दृष्टीस पडलों नाहीं, तर राजानें मला त्या मुलीकडे धाडलें असें तूं समज.”

दुसरे दिवशी सकाळी यूसफ याजकरितां गुलामांनीं नित्याप्रमाणे अन्न आणून तें त्याच्या पिंजऱ्यांत टाकिलें. नंतर बाड्यांतील पुष्कळ मनुष्ये त्याला पहाण्यास आलीं, व त्याची मौज पाहून त्यांनीं आपल्या मनाची हौस पुरविली. असें होतां होतां तो सारा दिवस गेला. यूसफ याचें लक्ष तिकडून जे गुलाम वारंवार जात येत असत त्यांजकडे होतें. पण त्यांमध्ये त्याचा अदले दिवसाचा मित्र त्याच्या मुळींच दृष्टीस पडला नाहीं. तेव्हां तो खचीत राजकन्येकडे गेला असावा असें त्यानें अनुमान केलें, व रात्र पडल्यापासून तो मोठा उत्कंठेनें एकसारखा त्याची वाट पहात बसला. मध्यरात्र होतांच तो गुलाम यूसफाकडे आला, आणि त्यानें त्यास हळूच हांक मारली. यूसफ यानें त्यास घाईघाईनें विचारिलें, “कसें काय बाबा ! काय बातमी आणली आहेस !” त्यानें उत्तर केलें, “मित्रा, मला फार वाईट वाटतें कीं, मी जें काय तुला सांगणार त्यांत तुला विशेष आशा बाळगण्यासारखें कांहीं नाहीं. मला पूर्वी वाटत होतें कीं, ज्या अर्थी ती मुलगी दयाळू असून जातीची मुसलमान आहे, त्या अर्थी तुला सर्पाला बळी देणार असें सांगितल्याबरोबर तिला फार क्रोध येईल. पण बाबा ! तुझे नशीब खडतर आहेसे वाटतें ! कां कीं, तुझी दुःखदायक स्थिति मीं तिला निवेदन केली तेव्हां तिला त्याचें कांहीं विशेष वाटलेंसें दिसलें नाहीं. तिनें तें सर्व शांतपणें ऐकून घेतलें, आणि म्हणाली, तूं आपल्या देशबंधूस असें सांग कीं, मनुष्यानें ईश्वरावर भरंवसा ठेवून त्याजवर सर्वस्वी हवाला टाकून राहिलें पाहिजे; कारण तो या असद्दुर्मोलाकांच्या दुष्ट कृत्यांच्या द्वारेच अनेक वेळां आपल्या अंगचें सत्य व चातुर्य दृष्टिगोचर करितो.” हें ऐकून

यूसफ म्हणाला, “ काय ! तर मग मी त्या सर्पास वळी गेलो असतां त्यांत ईश्वरी संकेत सिद्धीस जाणार आहे असें समजून मी आपला सर्व हवाला त्याजवर टाकून स्वस्थ रहावे ? ” असें म्हणून त्यानें फारच आक्रोश मांडला; कारण त्यास असें वाटले कीं, आतां मात्र आपल्या सुटकेची मुळीच आशा राहिली नाही. तेव्हां तो गुलाम त्यास म्हणाला, “ पण असें झाले तरी अद्यापि तूं अगदीच धीर सोडूं नको. मी तुला एक युक्ति सांगतो, ती नीट ऐकून घे. त्या राजकन्येनें मला राजास असा निरोप सांगण्यास सांगितले होते कीं, ‘ एकवार वाड्यांत येऊन आपली भेट घ्यावी असें माझ्या मनांत आहे, व आपली आज्ञा झाल्यास मी उद्यांच येईन. ’ तिला राजवाड्यांतून काढून त्या वाड्यांत नेऊन ठेविल्यापासून तिनें ही पहिल्यानेंच अशा प्रकारची इच्छा प्रकट केली आहे. राजानेही तिला उलट निरोप पाठविला आहे कीं, ‘ तुझ्या इच्छेनुरूप तूं खुशाल यावें. तुझ्या भेटीपासून मला फार आनंद होणार आहे. ’ तर उद्यांच्या दिवसांत केव्हां तरी ती येथें येईल. तेव्हां तूं लक्ष ठेवून ती इकडून जाऊं लागली म्हणजे तिला हांक मार, आणि तिला आपली सर्व स्थिति सांगून तुज-विषयीं तिला करुणा येईल असें कर. तिला आपल्या भाषेची फार आवड आहे, याकरितां तुझे बोलणें ती नीट ऐकून घेऊन त्याचा विचार करील असें मला खास वाटते. ” हे त्याचें बोलणें संपत आहे इतक्यांत वाड्याच्या एका खिडकींतून त्या गुलामाच्या अंगावर उजेड पडला, तेव्हां तो लागलाच मार्गे सरला आणि म्हणाला, “ मला आतां येथून गेलें पाहिजे, नाही तर कोणी एकादें मला तुझ्याशीं बोलतांना पाहील, आणि भलताच अनर्थ होईल. आतां तूं

सांगितल्याप्रमाणें करण्यास मात्र चुकूं नको. कारण तुझ्या सुटकेचा येवढाच काय तो उपाय राहिला आहे. त्या राजकन्येचें नांव हृषनषा असें आहे; तर त्या नांवानें तिला हांक मार. ” असें म्हणून तो झटकन तेथून गेला.

यूसफ मनांत म्हणतो, “ काय ? तिचें नांव हृषनषा असें आहे ? मला त्या मोडक्या शहराजवळ वाटाड्या मिळण्यासाठी हाच शब्द उच्चारण्याविषयी मोदिजा यानें सांगितलें नव्हतें काय ? तसेंच, त्यानें दिलेल्या यंत्रांतील खड्यावरचा लाल विंदु दिसेनासा झाला म्हणजे त्याजवरही तोच शब्द उच्चारण्यास सांगितलें नव्हतें काय ? आणि माझी भाषा जाणणारा हा मनुष्य मला भेटला व त्यानें मजवर येवढे उपकार केले हें सर्व त्याच विलक्षण शब्दाच्या प्रभावानें झालें नाहीं काय ? ” या सर्व प्रश्नांची उत्तरे त्यानें ‘ होय ’ म्हणून आपल्या मनास दिल्यावर त्याला मोठी उमेद आली, व त्या गुलामानें सांगितल्याप्रमाणें करण्याचा त्यानें निश्चय केला.

नंतर यूसफ याचा अंमळ डोळा लागला. पुढें पहांट होतांच वाड्यामध्ये चाकर लोकांची मोठी गडबड चालली होती तीमुळे तो जागा झाला. ते लोक वारंवार इकडून तिकडे व तिकडून इकडे जात येत होते त्यावरून त्या दिवशीं होणाऱ्या काहीं समारंभाच्या धांदलींत ते गुंतले आहेत असें यूसफ यास वाटलें. याप्रमाणें पुष्कळ वेळपर्यंत त्यांचा तो गोंगाट चालल्यावर राजकन्येची स्वारी येणार अशी वर्दी आली. तेव्हां यूसफानें आपल्याजवळचें सें यंत्र बाहेर काढलें; तों असा चमत्कार झाला कीं, त्यांतील खड्यावरचा विंदु इतका तेजस्वी दिसूं लागला कीं, तसा तो यापूर्वी

कर्धीच दिसला नव्हता ! हें पाहून यूसफ यास जो आनंद झाला तो किती म्हणून सांगावा !

मग, पूर्वी सांगितलेल्या गुलामानें राजकन्या अमुक दारानें वाट्यांत येईल म्हणून यूसफास सांगितलें होतें, त्या दाराकडे तो डोळे लावून बसला. त्यास फार वेळ याप्रमाणें बसविं लागलें नाहीं. कारण थोडक्याच वेळानें त्या दारांतून ती राजकन्या आपल्या बापाच्या खांद्यावर हात टाकून कित्येक दासींसहवर्तमान आली. ती दृष्टीस पडतांच यूसफ मोठ्यानें म्हणाला, “ हृषनषा, मज हतभाग्याची तुला करुणा येऊं दे ! ” तत्क्षणींच राजकन्येनें त्याजकडे वळून पाहिलें. राजानेही त्याजकडे पाहिलें, परंतु त्याच्या मुद्रेवरून त्यास यूसफाचे हे शब्द ऐकून अत्यंत क्रोध आला व विस्मय. ही वाटला असावा असें दिसलें. असो; राजकन्या लागलीच पिंजऱ्यापाशीं गेली. राजाही तिच्या मागून गेला, व तिच्याशीं हळूच कांहीं बोलला. तेव्हां ती यूसफास म्हणाली, “ अरे, हृषनषा या नांवानें मला हांक मारण्यास तुला कोणी सांगितलें हें समजण्याची आमच्या बाबांना इच्छा आहे. ” याचें उत्तर काय द्यावें याची यूसफास मोठी चिंता पडली; कारण ज्या गुलामानें केवळ परोपकारबुद्धीनें आपणास येवढें साहाय्य केलें, त्याचा विश्वासघात करण्याचा त्याला धीर होईना. बरें, खोटें सांगावें तर तेंही त्याला प्रशस्त वाटेना. मग अंमळसा घुटमळून तो म्हणाला, “ हा शब्द म्हणजे कोणा मनुष्याचें नांव आहे हें मला समजण्यापूर्वी पुष्कळ वर्षे माझा गुरु मोदिजा यानें मला तो सांगून ठेविलेला होता. त्यानें मला असें सांगितलें होतें कीं, जेव्हां जेव्हां तूं एकाद्या महत्संकटांत पडशील तेव्हां तेव्हां हा शब्द तूं

उच्चारित जा. याची प्रतीति मीं अनेक वेळां पाहिली आहे, व प्रत्येक वेळीं मी त्या संकटांतून पार पडलों आहे; आणि यावरून या वेळेसही त्याच्यापासून माझे कार्य होईल असा मला पूर्ण भरंवसा आहे.”

राजकन्या म्हणाली, “तूं ज्या नांवानें मला हांक मारलीस तें मला फारच प्रिय आहे; आणि यावरून मला वाटतें कीं, ज्या मनुष्याचें सर्पास बळी जाण्यापासून माझ्या हातून रक्षण व्हावें असा ईश्वरी संकेत आहे, तो तूंच असावास; तथापि ती गोष्ट सिद्धीस जाण्यास एकच मार्ग आहे. तो हा कीं, तूं माझ्याशीं लग्न लाविलें पाहिजेस. ज्याची इच्छा आपण शिरसा मान्य केली पाहिजे, त्या सर्वोत्तम प्रभूनेच त्या गोष्टीस ही अट ठेविली आहे. जीव वांचून स्वातंत्र्य मिळत आहे तें टाकावें, किंवा मी सांगितलेल्या गोष्टीस राजी व्हावें, या दोहोंपैकीं कोणती गोष्ट तुला पतकरते याचा तूं आपल्या मनाशीं पुरता विचार कर. कारण माझ्याशीं लग्न करण्यास मनापासून कबूल असल्याबद्दल पैगंबरास स्मरून तूं शपथ घेशील तरच तुझी सुटका होईल, नाहीपेक्षां ती होण्याची तुला आशा नाही. तर याचा विचार करण्यास मी तुला वेळ देतें; व मी अंमळशानें वागेंतून इकडे परत आल्यावर तुझा काय निर्णय होतो तो मला सांग.” तिनें हे भाषण इतक्या मोठ्या स्वरानें व अशा गंभीर मुद्रेनें केलें कीं, त्यावरून त्यांत काहीं आंतवाहेर प्रकार मुळींच नाही असें यूसफ यास स्पष्ट दिसलें. असो, नंतर ती राजकन्या वापरावर वागेंत फिरावयास गेली, तेव्हां वर सांगितल्यापैकीं कोणती गोष्ट हितावह होईल याविषयीं यूसफ हा आपल्या मनांत विचार करूं लागला. शेवटीं, त्या काळ्याकुट स्त्रीशीं लग्न करणें जरी त्याला मनापासून आवडलें

नाहीं, तरी ' दगडापेक्षां वीट मऊ ' या म्हणीप्रमाणें दोहों-
पैकीं जी गोष्ट कमी दुःखकारक असेल ती पतकरावी असें
अर्थातच त्याच्या बुद्धीस वाटलें.

नंतर कांहीं वेळानें राजकन्या बागेंतून परत आली,
तेव्हां यूसफानें पुनः तिला पूर्वीप्रमाणें हांक मारिली. तेव्हां
ती राजासह त्याच्या पिंजऱ्यापाशीं गेली, आणि
पूर्ववत् मोठ्या गंभीर मुद्रेनें तिनें त्यास विचारलें, " कमें
काय ? कोणती गोष्ट पतकरावयाची याबद्दल तुझा निश्चय
झाला कीं नाहीं ? " यूसफानें उत्तर केलें, " परम थोर राज-
कन्ये, या संबधानें माझे मन क्षणभरही अनिश्चित राहिल
काय ? परंतु मजसारख्या परकी व दरिद्री मनुष्यावर
तुशी मर्जी वसून त्याची स्त्री तूं होशील ही गोष्ट मात्र
अशक्य दिसते. आतां मजविषयीं म्हणशील तर मी तुला
अंतःकरणपूर्वक सांगतो कीं, तूं मला केवळ जीवप्राणशी
वाटतेस : तुजवांचून हा देह व्यर्थ आहे असें मी समजतो ! "

यूसफास वाटलें होतें कीं, आपल्या भाषणापासून राज-
कन्येच्या मनाला मोठ्या गुदगुल्या होतील व तिची मर्जी
आपल्यावर सुप्रसन्न होईल. पण तसें कांहींएक न होतां
ती खदखदां हंसूं मात्र लागली. तें पाहून त्याला मोठा
विस्मय वाटला. राजकन्या त्यास ह्मणाली, " इतर सर्व
पुरुषांप्रमाणेंच तूंही मिथ्या स्तुति करणारा व वंचक आहेस
यांत संशय नाहीं. तथापि तुझ्या भाषणांत तुला वाटत
आहे त्यापेक्षां पुष्कळ खरेपणा आहे. मी वास्तविकच तुझा
जीवप्राण आहे; आणि तूं जें म्हणालास कीं, ' तुजवांचून
हा देह व्यर्थ आहे, ' तेंही कांहीं खोटें नाहीं; कां कीं, तुज-
कारितां मी रदबदली नाहीं केली तर लौकरच तूं सर्पाळा
बळी पडशील ! " नंतर कांहींशी दयार्द्र मुद्रेनें ती म्हणाली,

“ तथापि मी तुला वरीन अशी सत्य स्मरून जर तूं पैगंब-
राची शपथ वाहशील तर आजच तुला मी या बंदीतून
सोडवीन ”

यूसफानें लागलीच तिच्या सांगण्याप्रमाणें शपथ
वाहिली. तेव्हां ती आपल्या बापाकडे वळून त्या देशच्या
भाषेनें त्याच्याशीं बोलूं लागली. ती म्हणाली, “ सर्पास
बळी द्यावयाचा तो मनुष्य हाच याविषयीं कांहीं प्रमाण
सांपडल्याशिवाय यास बंदीत ठेवणें मला ठीक दिसत नाहीं.
कर्मधर्मसंयोगानें जो मनुष्य प्रथम तुमच्या हातीं लागला,
त्याला तुम्हीं धरून ठेविलें. परंतु कदाचित् तो तुमचा शत्रु
मुळेंच नसून, जो तुमचा वास्तविक शत्रु तो दुसरीचकडे
खुशाल नांदत असेल ! तर कृपा करून त्या सर्पाच्या
पुजाच्यांस येयें बोलावून आणलें तर बरें होईल; म्हणजे मी
त्यांना या संबधानें कांहीं प्रश्न विचारिन. ” राजानें ठीक
आहे असें म्हणून त्या पुजाच्यांपैकीं दोघांस बोलावणें पा-
ठविलें. त्याप्रमाणें ते आल्यावर राजकन्येनें त्यांस विचारिलें,
“ तुमच्या देवानें ज्या मनुष्याच्या संबधानें तुम्हांला सावध रा-
हण्याविषयीं सांगितलें आहे तो हाच मनुष्य काय ? ” त्यांनीं
लवून मोठ्या नम्रतेनें उत्तर केलें, “ होय महाराज, हाच तो
मनुष्य. ” राजकन्या म्हणाली, “ बरें, हाच तो मनुष्य म्हणून
ओळखण्याला तुमच्या देवानें त्याची कांहीं विशेष खूण तु-
म्हांला सांगितली आहे काय ? ” ते म्हणाले, “ त्याची दा-
खवितां येण्यासारखी खूण कांहींएक नाहीं; तथापि तोच हा
मनुष्य खचित आहे हे आम्ही सांगतो. ” राजकन्या म्हणते,
“ जर त्याची तुम्हांला कांहीं खूण सांगतां येत नाहीं, तर
तोच हा मनुष्य असें तुम्ही खात्रीनें कसें म्हणतां ? ” ते
म्हणाले, “ ही गोष्ट आमच्या देवानें आम्हांला विदित

केली. " हें ऐकून रानकन्या त्यांजकडे तिरस्कारयुक्त मुद्रेने पाहून म्हणाली, " हं ! असें काय ! " नंतर ती राजाकडे वळून म्हणाली, " बाबा, तुम्ही या मूर्ख, दुराग्रही व पाखंडी लोकांच्या नादास लागून आणखी किती दिवस आपणांस बुडवून घेणार ! ते तुम्हांस व इतर लोकांस असें भासवून देतात कीं, आम्हांस दिव्यज्ञान आहे; परंतु वस्तुतः ते इतके शंख आहेत कीं, यःकश्चित् सोळा वर्षांच्या मुलीबरोबरही त्यांना सयुक्तिक भाषण करतां येत नाहीं ! आतां माझी आपल्याला येवढीच विनंति आहे कीं, त्यांचा देव जो सर्प तो आपल्यासमोर आणावयास त्यांस आज्ञा करावी, म्हणजे मी म्हणतें हें खरें आहे, व हे लोक लबाड व ढोंगी आहेत, असें आपल्याला दिसून येईल. " हे शब्द ऐकतांच ते पुजारी आपली तोंडे व ऊर मोठमोठ्यानें बुडवून घेऊं लागले, आणि ज्याप्रमाणें शरिरास असह्य वेदना झाल्या असतां मनुष्याची स्थिति होते, त्याप्रमाणें ते भुईवर पडून हातपाय आपटून गडबडां लोळूं लागले. तें पाहून राजाच्या तोंडचे पाणी पळालें. त्यानें मुलीस म्हटलें, " वेटा, तूं काय करित आहेस याचा पुरता विचार कर. अशा प्रकारें देवाची हेलना करून त्यास क्षोभविण्याचें साहस करूं नको ! " तसेंच राजकन्येच्या तोंडचे वर सांगितलेले शब्द ऐकून तेथें जे चाकर लोक वगैरे होते ते अत्यंत विस्मित होऊन स्तब्ध राहिले. कारण तिच्या तोंडांतून अशा प्रकारचे शब्द निघतील हें त्यांच्या स्वप्नां सुद्धां नसल्यामुळें ते शब्द आपण ऐकिले हें खरें का खोटें याचा त्यांचा त्यांसच संशय पडला ! इतकें झालें तरी राजकन्या यत्किंचित्ही न कचरतां तिनें मोठ्या युक्तीनें राजाची मनधरणी करून सर्व पुजाऱ्यांस देवळांतून सर्पास घेऊन हुजूर

येण्याविषयीं त्याजकडून हुकूम करविला. हा हुकूम होताच वर सांगितलेले दोघे पुजारी तेथें होते ते घाईघाईनें तेथून निघून जाऊं लागले. परंतु राजकन्येच्या विनंतीवरून राजानें त्यांस थांबवून घेतले.

राजानें वर सांगितल्याप्रमाणें हुकूम केला तो अर्थात् लोकांस फारच विलक्षण वाटला, व त्याची बातमी तावडतोब जिकडे तिकडे पसरून या गोष्टीचा परिणाम काय होतो हें पाहण्याकरितां त्या ठिकाणीं शेंकडों लोक जमा झाले. त्यांना फार वेळ तिष्ठत बसावें लागलें नाहीं; ते सर्व पुजारी लौकरच मोठ्या समारंभानें तेथें आले. त्यांपैकीं आठ असामीनीं सोनेरी मुलाभ्याच्या चार वांशांवर घालून एक मोठी लांब पेटी आणिली, व ती राजाच्या समोर कांहीं अंतरावर ठेविली. ती पेटी हस्तिदंत, सोने व रूपें यांनीं फारच सुशोभित केलेली होती.

सर्व पुजाऱ्यांनीं राजास मुजरे केल्यावर त्यांच्यापैकीं प्रमुख पुजारी पुढें होऊन त्यास म्हणाला, “आम्हांस आज सरकारचा फारच चमत्कारिक हुकूम झाला व तो आम्हीं मान्यही केला, परंतु यापासून मोठा अनर्थ होईल असें आम्हांस भय पडलें आहे. महाराज ! आम्हां सर्वांस देवालयेंतील पवित्र स्थान सोडून देवासह येथें येण्यास हुकूम करण्याचा उद्देश तरी काय आहे ? ” हें ऐकतांच राजकन्येनें पुढें होऊन उत्तर केलें, “जरा दम धरा, सर्व कांहीं तुम्हांला कळून येईल. प्रथमतः तुम्ही जो सर्प आपला देव म्हणतां, तो खरोखर तुम्हांजवळ आहे कीं नाहीं याचा मंशय आहे; सबब पेटी उघडून तीत तो असेल तर आम्हां सर्वांच्या दृष्टीस पडूं द्या. ” हें ऐकून तो मुख्य पुजारी ओरडून म्हणाला, “आमचा देवच आम्हांजवळ आहे कीं नाहीं

असा संशय बाळगणारा जो कोणी नास्तिक असेल त्याने पुढे येऊन आपली खात्री करून घ्यावी." याप्रमाणे तो बोलल्यावर काहीं पुजाऱ्यांनी त्या पेट्टीचे झांकण वर केले; तेव्हां ज्याप्रमाणे एकाद्या सर्पाने एकादा प्राणी गट्ट केला असला म्हणजे काहीं वेळपर्यंत तो सुस्त होऊन पडतो, तशा प्रकारे सुस्त पडलेला एक महाप्रचंड सर्प, त्या पेट्टीत असलेला सर्पाच्या दृष्टीस पडला.

राजकन्या पेट्टीजवळ येऊन मोठ्याने म्हणाली, "पहा हो! हा नेहमी आपण पहातो तसलाच सर्प आहे, दुसरे काहीं नाही! मात्र हा पुष्कळच मोठा आहे." नंतर तिने मुख्य पुजाऱ्याकडे वळून त्यास विचारले, "जो मनुष्य तुमच्या देवास वळी द्यावयाचा तो अमुकच असे ओळखण्यास त्या देवाने तुम्हांस त्याची काहीं खूण सांगून ठेविली आहे काय?" हे ऐकून तो काहींच उत्तर न देता खाली मान घालून स्तब्ध राहिला. तेव्हां राजकन्या म्हणाली, "बरे, मी आतां तुम्हांस ज्यास्त घोंटाळ्यांत घालीत नाही. आतां मी दुसरा एक प्रश्न करिते, त्याचे तेवढे उत्तर द्या. ह्या तुमच्या देवाचा कोणी शत्रु येथे जवळ असल्यास त्याला तो ओळखील काय? आणि तो शत्रु त्यास ठार मारुं लागला असतां त्याचा तो सूड उगवील काय?" तेव्हां सर्व पुजारी एकदम म्हणाले, "यांत काय संशय! जो कोणी हतभाग्य महापातकी असे कृत्य करण्यास धजेल त्याजवर या देवाच्या प्रभावाने स्वर्गातून अग्निज्वाळा येऊन पडेल, व एका क्षणांत त्याचे भस्म होऊन जाईल!" तेव्हां लागलीच राजकन्या म्हणाली, "बरे आहे. मीच त्याची वैरीण आहे. पहा, माझ्याच हातून तो आतां यमसदनास जात आहे!" असे म्हणून तिने मोठ्या चलाखीने एक तीष्ण धारेची कट्यार घेऊन त्या सर्पाच्या डोक्यांत

इतक्या जोराने खुपसली की, ती खाली पार जाऊन तिचे टोंक त्या पेट्टीच्या बुडांत शिरले, व तेणेकरून तो सर्प पेट्टीला बळकट खिळून गेला.

राजकन्येचे हे धाडसाचे कृत्य पहातांच सारे पुजारी भयाने किकाळ्या फोडू लागले. राजानेही झटकन कन्ये-जवळ जाऊन तिला मागे ओढिले, आणि अत्यंत भयभीत होऊन म्हणाला, “बेटा, त्वां हे काय केले!” राजकन्येने शांतपणे उत्तर केले, “बाबा, यांत मी विशेष काय केले? जे पुष्कळ दिवसांपूर्वी तुम्ही स्वतः करावयाला पाहिजे होते तेच मी केले!” नंतर ती सभोवतालच्या सर्व-लोकांकडे पाहून म्हणाली, “आतां या राक्षसी देवाच्या पोटांत लहान मूल गिळलेले आहे हे मी तुम्हांस प्रत्यक्ष दाखविले तर मग मी केलेले कृत्य बरोबर आहे असे तुम्ही म्हणाल की नाही?” तेव्हां ते लोक म्हणाले, “ठीक आहे; तसे असेल तर तिने तो मारून टाकला हे अगदी बरोबर केले असे म्हणण्यास कांहीं प्रत्यवाय नाही; कां की, असला मनुष्य भक्षण करणारा जो त्याच्या अंगी देवपण कसले?” हे ऐकून पुजारी लोक राजास म्हणाले, “महाराज, हिच्या म्हणण्याप्रमाणे हिला करूं द्यावे; परंतु आमच्या देवाच्या पोटांत मूल न सांपडल्यास तत्क्षणीं हिचा शिरच्छेद करण्याचा हुकूम व्हावा असे आम्ही म्हणतो.” हे ऐकून राजा फार विचारांत पडला. परंतु राजकन्या मोठ्या आवेशाने ह्मणाली, “बाबा, तुम्ही मनांत यत्किचित्ही भीति न बाळगितां हे म्हणतात त्याप्रमाणे ह्यांस वचन द्या. ह्यांची अट मी मोठ्या आनंदाने कबूल करते.” तेव्हां राजाने मोठ्या संकटाने मानेस हेलकावा देऊन त्या गोष्टीस आपली संमति दर्शविली.

नंतर राजकन्या सर्वास उद्देशून म्हणाली, “ येथल्या कोणा एका गृहस्थाची बायको आपला एकुलता एक लहान मुलगा कोणीकडे नाहीसा झाल्यामुळे त्याकरितां घरीं आक्रोश करित बसली आहे. तो मुलगा सुमारे दीड वर्षांचा असून नुक्ताच चालू लागला होता. तो खेळत खेळत घरांतून जो निघाला तो या सर्पाच्या देवळांत शिरला, पुढें त्या मुलाचें काय झालें तें या पुजाऱ्यांला माहित आहे. आतां त्या मुलाचा बाप या ठिकाणीं असेल तर त्यानें पुढें यावें, आणि आपला नाहीसा झालेला मुलगा या सर्पाच्या पोटांत शोधावा. ” हें ऐकून या गोष्टीचा परिणाम आतां काय होतो हें पहाण्याकरितां सर्व लोक चिंता, क्रोध, आश्चर्य इत्यादि मनोविकारांच्या जणूं काय जाळ्यांत सांपडून स्तब्ध उभे राहिले असतां एकाएकीं एक मनुष्य त्यांच्यांतून पुढें आला. पुत्रशोकामुळे त्याचें तोंड अगदीं सुकून गेलें होतें. तो राजकन्येस म्हणाला, “ खरोखर, विबीसाहेब, मीच तो हतभाग्य मनुष्य. माझा लाडका अहंमद अजून कोठें सांपडत नाही यामुळे माझी बायको घरीं धायधाय रडत बसली आहे ! तिचा तो आक्रोश मला ऐकवेना म्हणून मी घरांतून बाहेर पडलों व वाड्यांत काहीं गडबड चालली आहे असें ऐकिल्यावरून येथें आलों. ” हें ऐकिल्याबरोबर सर्व लोकांना त्या पुजाऱ्यांचा अतिशय संताप आला, व त्यांनीं मोठ्या रागानें त्यांजवर शिव्यांचा इतका वर्षाव करून दिला कीं, त्यांचा तो गोंगाट बंद करण्यास फार कठिण पडलें. मग राजकन्या त्या मुलाच्या बापास म्हणाली, “ तूं आपल्या तरवारीनें ह्या सर्पाचें पोट हळूच फाड, म्हणजे त्यांत तुझा मुलगा तुला सांपडेल. आतां तो जिवंत आहे कीं नाही हें मला निश्चयपूर्वक सांगतां येत नाही, परंतु या

सर्पानें त्याला गिळून फारसा वेळ झाला नाहीं इतकें मात्र मला ठाऊक आहे. ” हें ऐकतांच तो मनुष्य त्या सर्पाच्या पेट्यापाशी गेला, आणि आपल्या तरवारीने कांपत कांपत हळूच त्याने त्याचे पोट फाडिलें. तेव्हां काय चमत्कार सांगता ! आंत खरोखरच तो मुलगा दृष्टीस पडला ! तो तक्षणां त्या मनुष्याने बाहेर काढला, व त्याच्यांत अद्यापि जीव असल्याची कांहीं चिन्हे दिसत आहेत असे पहातांच त्याचा हर्ष त्रिभुवनांत माईनासा झाला ! त्याने तत्काळ मुलाला पोटाशी धरिलें, व धांवतच घराकडे चालता झाला. नंतर आपले सर्व बेंड फुटलेसे पाहून सोरे पुजारी लोक राजाच्या पायांवर लोळण घालून त्याची क्षमा मागूं लागले. परंतु भोंवतालच्या लोकांच्या पायांची आग मस्तकास जाऊन ते मोळ्याने ओरडून म्हणाले, “ हागा !—मारा !—तोडा ह्या लुच्चांना ! ” अशी जेव्हां त्यांनी गर्दी उडवून दिली, तेव्हां त्यांचा चुराडा होण्याचाच वेत आला होता. परंतु राजानें मोळ्या प्रयासानें त्यांस स्थिरस्थावर करून त्या पुजाऱ्यांना लोकांच्या हातून सोडविलें व तुरुंगांत पाठवून दिलें.

नंतर राजकन्या बापाकडे वळून म्हणाली, “ बाबा, आतां पिंजऱ्यांत ठेविलेला निरपराधी मनुष्य सोडून द्यावा कीं न द्यावा तें सांगा बरें ! वास्तविक पहातां हा परदेशचा मुशाफर, सहज फिरतां फिरतां आपल्या देशांत आला, त्याचे आपण चांगले आतिथ्य करावे, असे असतां एकाद्या महान् गुन्हेगाराप्रमाणें त्याला तुम्हीं वागवून त्याची अशी दशा करून सोडिली, आणि ‘ हा आमचा जांबई ! ’ ‘ हा आमचा जांबई ! ’ असे उपहासानें लोकांस सांगत साऱ्या शहरभर याची विड काढिली. आतां मी म्हणतें कीं, उपहासानेंच कां होईना, पण ज्या अर्थी त्याला तुम्हीं आपला जांबई असे

एकवार म्हटलें, तें आतां खरें करून दाखविलें पाहिजे. कारण राजाच्या मुखांतून निघालेला शब्द त्यानें जर पाळला नाहीं, तर त्याची थोरवी ती जगांत काय राहिली? असो; तर आतां मी इतकेंच सांगतें कीं, या मनुष्याखेरीज सर्व लोक मला तुमच्याप्रमाणें आहेत ! ”

तेव्हां राजानें लागलाच यूसफ यास पिंजऱ्यांतून काढण्याविषयीं हुकूम केला. त्यानें येतांच आपली कृतज्ञता दर्शविण्याकरितां प्रथम राजकन्येस व नंतर राजास साष्टांग नमस्कार घातला. राजानें त्यास हार्ती धरून उठविलें, आणि आतां मीं खरोखरच तुमचा जांवयाच्या नात्यानें अंगीकार केला असें म्हणून त्यास प्रेमानें आलिंगिलें; आणि कन्येचा हात त्याच्या हातांत देऊन तिला म्हणाला, “ मुली, हा पहा आपला भर्ता ! ” नंतर, उदईक राजकन्या हृषनषा इचा विवाह होणार आहे, करितां त्या समारंभास सर्व लोकांनीं अगत्य यावे अशी सर्व शहरभर दवंडी पिटाविण्याविषयीं त्यानें हुकूम केला. परंतु राजकन्या म्हणाली, “ माझा वास्तविक विवाह यांच्याशीं उद्यांच होणें अशक्य आहे. कारण आमच्या धर्माचा कोणी इमाम त्या कृत्यास आला पाहिजे. तथापि तो येईपर्यंत यांच्याशीं माझा वाग्विवाह होण्यास कांहीं हरकत नाहीं; व तितक्यापुरताच उद्यां समारंभ व्हावा म्हणजे झालें. ” राजा म्हणाला, “ बेटा, ठीक आहे. इतःपर केवळ ह्याच कामांत नव्हे, तर दुसऱ्या कोणत्याही कामांत तुझ्या विचाराच्या आड मी कधींही येणार नाहीं; कारण मला पूर्णपणें कळून आलें कीं, तुझे ज्ञान आणि चातुर्य हीं केवळ अमानुष आहेत ! ”

जर्मन भाषेंतील सुरस व चमत्कारिक गोष्टी.

प्रकरण ७.

दुसरे दिवशीं राजकन्येच्या वाग्दानविधीचा मोठा टोले-जंग समारंभ झाला. नंतर राजानें आपल्या जांवयास आपण किती मानतो हें दर्शविण्याकरितां एकसारखें त्यास आपल्या संनिध ठेवून त्याची सर्व प्रकारची बरदास्त उत्तम प्रकारची राहिल असें केले. त्यास करमणूक व्हावी म्हणून तो बहुधा दररोज त्यास कोणत्या तरी एकाद्या नवीन ठिकाणी घेऊन जाई. त्यानें त्यास आपले वाडे व शहराभोंवतीं ऐषआरामाकरितां तयार केलेले बागवगीचे, बंगले वगैरे स्वतः नेऊन दाखविले. जेथें जेथें ते जात तेथें तेथें आजच्यापेक्षां उद्यां ज्यास्त असा मेजवान्या वगैरेंचा थाट उडत असे. सारांश, राजानें श्रमाकडे किंवा खर्चाकडे यत्किंचित्ही न पहातां यू-सफ यास सुख व्हावें व त्याचें मन रमावें म्हणून ज्या ज्या तजविजी सुचल्या त्या सर्व केल्या.

यूसफ व त्याचा सासरा म्हणजे राजा या दोघांच्या व-रोवर राजकन्या हृषनषा हीही नेहमीं असे. तिच्या आनंदी व दयाळू स्वभावानें व मोहक वर्तनानें यूसफ याच्या आनंदांत अधिकच भर पडे. त्यास जेणेंकरून सुख होईल व त्याचें मन रमेल या गोष्टीखेरीज तिला दुसरा व्यवसायच नसे. तो एकाद्या गोष्टीची इच्छा दर्शविणार तो हिनें पूर्वी-च त्याच्या मनांतली ती गोष्ट ताडून तिची व्यवस्था करून ठेवावी. या कामीं तिनें इतकी पराकाष्ठा करून सोडिली कीं, कोणतीही गोष्ट माझ्या मनांत येतांच हिला ती जणूं काय अंतर्ज्ञानानें समजते असें म्हटलें पाहिजे, असें तो वारंवार आपल्याशीं ह्मणत असे. ह्या व दुसऱ्या अनेक गोष्टींमुळें, ह्या स्त्रीपासून आपणास बहुत सुख होईल असें त्याला वाटूं

लागले. परंतु तिचा वर्ण काळा होता एवढ्या गोष्टीचा मात्र त्याच्या मनाला थोडा खेद होत असे.

एके दिवशी राजाने शिकारीस जाण्याची मोठी कडेकोट तयारी केली. तेव्हां त्याजवरोवर यूसफ व राजकन्या हींही निघालीं. राजकन्या एका उत्तम प्रकारे शृंगारलेल्या हत्तीवर बसली, व यूसफ यास राजाने आपल्या खास पागेतील एक फारच उमदा आरबी घोडा दिलेला होता त्यावर तो बसला. राजकन्येच्या हत्तीवरोवरच यूसफ याने आपला घोडा चालविला. अरण्यांत येऊन पोहोचल्यावर राजकन्येने आपण स्वतः आज शिकार करणार असे दर्शविल्यावरून यूसफ याने तिला ती शोधून देण्याचे काम पतकरिले. एकादा हिंस्र पशु किंवा पक्षी दृष्टीस पडला की तो तत्क्षणीं तिला दाखवी. त्यासरसा ती इतक्या जलदीने व नेमाने वाण सोडी की, तत्काळ त्या प्राण्याच्या पोटांतून तो जाऊन तो खाली पडे.

याप्रमाणे कांहीं वेळ शिकार झाल्यावर त्या अरण्यांत राजाने एक मोठा उत्कृष्ट बंगला बांधिलेला होता तेथे सर्व मंडळी आली. नंतर सर्वांचे भोजन वगैरे आटोपल्यावर यूसफ राजास ह्मणाला, “ मला कांहीं दिवस एकांतांत रहावे अशी इच्छा झाली आहे, व त्याकरितां याच ठिकाणी राहण्याची मला परवानगी मिळावी.” राजाने त्याचे म्हणणे मान्य केले, व त्याच्या बरदास्तीकरितां आपल्या खाजगीपैकी कांहीं लोक ठेवून तो कन्येसह राजधानीस परत यावयास निघाला. निघते वेळीं राजकन्येस यूसफाच्या वियोगाचे अत्यंत दुःख होऊन तिच्या नेत्रांतून अश्रूंचे लोट चालले. ती यूसफास म्हणाली, “ प्राणनाथ, आपण येथे एकटे राहणार हे ऐकिल्यापासून माझ्या पोटांत जणू काय मोठा धोंडा उभा रा-

हिला आहे ! मला खचीत वाटते कीं, मी आपणांपासून दूर झालें म्हणजे माझे आपणांस अगदीं विस्मरण पडून जाईल. तसेच आपला गुरु मोदिजा यानें जें आपणांस यंत्र दिलें आहे तेंही कोणी कपटानें आपल्या हातून लुबाडून नेईल. परंतु मी आपल्या गळ्याची शपथ वाहून आपणांला सांगते कीं, माझे सर्व जीवित केवळ त्या यंत्रावर अवलंबून आहे. तें दुसऱ्याच्या हातीं गेलें कीं माझे आयुष्य संपलेंच असें समजा. इतकेंही असून जर कदाचित् ह्या काळुंध्या स्त्रीच्या मरणानें आपणांला जन्मभर सुख होणार असतें, तर मीं तें मरणही मोठ्या आनंदानें पतकारिलें असतें. परंतु तसें कदापि होणार नाहीं हें आपण पक्कें लक्षांत ठेवावें. आपण कपटपाशांत पडून केवळ स्वप्नवत् क्षणिक सुखाकरितां तें अमोलिक यंत्र जर आपल्या हातचें गमावाल, तर मग पुढें शुद्धीवर आल्यावर जन्मपर्यंत विपत्ति भोगीत रहाल, दुसरें कांही नाहीं ! ”

यूसफ म्हणाला, “ प्रिये, मजविषयीं अशी कल्पना तरी तुझ्या मनांत कशी येते याचें मला नवल वाटते ! मी इतका निष्ठुर आणि वेडमानी आहे असें तुला वाटते काय ? छीः, वेडे, तूं हा सर्व संशय टाकून दे. तुझ्या केंसासही धक्का लागला असतां माझे प्राण व्याकुळ होतील हें तूं पक्कें समज. तें यंत्र जें आज इतके दिवस मीं जिवाशीं वाळगून ठेविलें आहे, तें दुसऱ्याच्या हातीं पडेल येवढा गाफिलपणा माझ्या हातून होईल असें स्वप्नांत देखील मनांत आणूं नको ! ” याप्रमाणें अत्यंत प्रीतियुक्त भाषणानें तिची समजूत करून त्यानें तिची रवानगी केली. ती घोड्यावर बसून चालली असतां तो कांहीं वेळ एकसारखा तिच्याकडे टक लावून पहात उभा होता. इतक्या वेळांत, येथें न राहतां

तिच्याबरोबर लागलेच जावे असे कितीएकदां त्याच्या मनांत आले, परंतु त्याला कांहीं अंतर्गत प्रेरणा होऊन त्याचा तो वेत फिरला, व शेवटी तो तसाच तेथे राहिला.

ह्याप्रमाणे राजा व राजकन्या हीं निघून गेल्यावर यूसफास चैन पडेनासे झाले, सर्व करमणुकीकरितां तो त्या बंगल्याभोंवतालच्या बागेत इकडे तिकडे फिरू लागला. त्या वेळीं, राजकन्या जाते समयी जें बोलली होती तें त्याच्या मनांत घोळू लागले. तो म्हणाला, “ तिला येवून जातांना इतकें दुःख होण्याचें कारण काय असावे बरे ? तिचा मला विसर पडेल असें होणे अगदीं अशक्य आहे. तसेच त्या यंत्राच्या संबधानें फार खबरदारी घेण्याविषयी तिनें मला सांगितलें याचें कारण काय असावे हें तर कांहींच आपल्या लक्षांत येत नाही ! बरे, कांहीं का असेना, मी त्याला विसरून अशी गोष्ट कदापि होणार नाही; मग मला त्या गोष्टीची भीति कशाला हवी ? ” असें ह्मणून त्यानें तें यंत्र बाहेर काढिले, आणि त्यांतील खड्याकडे दृष्टि लावून म्हणाला, “ छी छी ! गड्या ! मी तुला कधीही आपल्या हातून जाऊ देणार नाही ! आतां कोणी जबरदस्ती करून मजपासून तुला नेईल तर मात्र नाइलाज आहे. ” नंतर तें यंत्र आपल्या अगदीं आंतल्या बंडीच्या खाशांत आहे, तथापि पोषाख उतरतांना वगैरे कदाचित् कोणाच्या दृष्टीस पडेल करितां पागोट्याच्या पट्ट्यांत तें ठेविलें असतां बरे होईल, असें म्हणून त्याप्रमाणे त्यानें तें ठेविले.

यानंतर संध्याकाळ होईपर्यंत यूसफ हा बागेत चो-होंकडे फिरून वाड्यामध्ये परत आला. तो रात्री बिछान्यावर जाऊन पडला, परंतु त्याला स्वस्थ झोंप अशी क्षणभरही लागली नाही. चान्ही प्रहर त्याला वाईट वाईट

स्वप्ने पडत होती. उजाडल्यावर तो चित्त रमण्याकरितां वागेंत गेला, परंतु तेथेही रात्रीच्या स्वप्नांतल्या गोष्टी त्याच्या मनांतून मुळीच जाईनात. कारण स्वप्नांत त्याला एकसारखीं खसखशीचीं फुले दिसत होती, आणि वागेंतही पहातो तो तींच शेंकडों फुले त्याच्या दृष्टीस पडलीं. यामुळे स्वप्नांतील गोष्टींचा त्याला विचार न पडतां त्या अगदीं स्वप्न त्याच्या नजरेसमोर उभ्या राहिल्या.

वर सांगितलेल्या फुलांपैकीं एका सुंदर फुलाकडे घूसफ याची दृष्टि गेली असतां, त्यानें बसरा येथे आपल्या वागेंत तसल्याच एका फुलावर जें फुलपांखरूं बसलेलें पाहिलें होतें त्याचें त्यास एकाएकीं स्मरण झालें, व त्याच्या संबन्धानें ज्या कांहीं गोष्टी घडून आल्या होत्या त्या सर्व एकदम त्याला डोळ्यांपुढें दिसूं लागल्या; आणि त्यामुळे ज्या सुंदर यक्षिणींकरितां त्यानें वेवढा दुर्घट प्रवास आरंभिला होता, तिच्याविषयीं त्याच्या मनांत पुनः विचार सुरू झाले. त्या यक्षिणीची त्याला आठवण होतांच, पूर्वी सांगितलेल्या इराण देशांतील त्या पडक्या शहरांतल्या फकिरानें जी त्याला शेवटीं एक लहानशी डबी दिलेली होती, तिचेंही त्याला स्मरण झालें. ती डबी त्यानें काढून हातांत घेतली, आणि तिजकडे पाहून म्हणतो, “ कायगे, ज्या स्त्रीकरितां मी इतका यत्न करीत आहे ती तुझ्या साहाय्यानें मला प्राप्त होणार असें त्या फकिरानें मला सांगितलें होतें नव्हे काय ! परंतु आजपर्यंत तर त्याचा मला अंशतःही प्रत्यय आला नाही. त्यानें मला सांगितलें होतें कीं, तुला वाट दाखविण्यास आतां कोणाचीही गरज नाही; आणि जेपर्यंत तूं ही डबी उघडणार नाहीस, तेपर्यंत आपण योग्य मार्गानें जात आहों असें समजून तूं स्वस्थ रहा. परंतु हें त्या फकिराचें भाषण

मला अगदी मिथ्या वाटते; कारण मला त्या सुंदरीच्या सन्निध नेऊन पोहोचविणे एकीकडेच ठेवून उलटीं तू मजवर नानाप्रकारचीं दुर्घट संकटे आणिलीस; मला तुरुंगांत टाकून माझे नानाप्रकारचे हाल केलेस, आणि शेवटीं कोळशांतले माणिक जी ही राजकन्या ती माझ्या पदरी बांधलीस ! ही काळुंद्री शिंदीण, आणि ती देवांगनेसही लाजविणारी सुंदरी ह्यांच्यामध्ये अमावास्या आणि पौर्णिमा ह्यांच्यापेक्षां फारसा कांहीं भेद नाही ! हो—पण त्या फाकिराने शेवटीं मला असेही सांगितले होते कीं, जेव्हां तुला आपला इष्ट हेतु साध्य होण्याची अगदी आशा रहाणार नाही, तेव्हां मात्र ही ढवी तू उघड. आतां ह्या त्याच्या म्हणण्याप्रमाणेच माझी स्थिति झाली आहे. ती प्राणप्रिया भेटण्याची मला यत्किंचित्ही आशा उरली नाही, तर आतां तुजमध्ये काय आहे हें पहाण्यास काय चिंता आहे ! ”

असें ह्मणून यूसफ याने ती सोन्याची किल्ली पेटास लाविली, आणि तिनें तो ती पेटा उघडतो न उघडतो इतक्यांत ती त्याचे हातांतून निसटून खाली पडली, आणि पूर्वी त्यानें बसरा शहरांतिल आपल्या बागेत जें फुलपांखरूं पाहिले होते तेंच त्या पेटांतून निघाले. तें कांहीं वेळ कोवळ्या उन्हांमध्ये इकडे तिकडे उडून शेवटीं तेथील खसखशीच्या फुलांपैकीं एका सुंदर फुलावर बसले. त्यावरोबर यूसफ याने आपल्या डोक्याचे पागोटे काढले, आणि तें त्या पांखरावर घालून त्यासुद्धां तें हळूच भुईशीं दडपले. नंतर तें पागोटे एका बाजूनें तो वर करूं लागणार, इतक्यांत तेंच आपोआप वर वर चालले, आणि त्याच्या खाली यूसफ याने बसरा येथील आपल्या बागेत पाहिलेली सुंदर स्त्री एकाएकीं उभी राहिलेली त्याच्या दृष्टीस पडली. हें पहा-

तांच घूसफाचा हर्ष त्रिभुवनांत माईनासा झाला, व त्याच्या नेत्रांतून आनंदाश्रूंच्या धारा चालल्या ! प्रेमाने त्याचा कंठ दाटून तो ह्मणाला, “ हे सुंदरी, माझ्या हृदयाची अधिदेवता ती तूच का ? हृदयंगमे, खरोखरच आज माझ्या तू पुनः दृष्टीस पडलीस काय ? ” तिने उत्तर केले, “ होयरे घूसफा, तीच मी खरोखर आहे. पण गड्या, अलीकडे तुला माझा अगदींच विसर पडलासे वाटते. कारण बरेच दिवसांत माझा शोध लावण्याची तू मुळींच खटपट केली नाहीस ! अरे, पण तुझ्या ह्या पागोट्यांत काय आहे पाहू वरे ? ” असे ह्मणून तिने आपल्या डोकीवरचे पागोटे उचलून हातांत घेतले, आणि मोदिजा याने दिलेले यंत्र जे त्याने पागोट्यांत ठेविले होते ते काढून घेऊन पागोटें त्यास परत दिले. नंतर ती म्हणाली, “ वहावारे ! असलीं यंत्रे तंत्रे तू आतांशीं आपल्याजवळ बाळगीत असतोस काय ! असो, आतां तुला या यंत्राची कांहीं एक गरज नाही. याकरितां मी हे आपल्याजवळच ठेविते. ” असे ह्मणत असतां तिने ते यंत्र कडोसरीस खेचले, आणि झट्टिशीं पळाली. घूसफ तिला धरण्याकरितां तिच्यामार्गे वराच लांब पळत गेल्यावर शेवटीं त्यानें तिला गांठले, आणि यंत्र परत देण्याविषयी तिची विनवणी करूं लागला. तो म्हणाला, “ गडे, या यंत्राने मला प्रवासामध्ये मोठमोठ्या संकटांतून सोडविले आहे, यामुळे मला ते प्राणापेक्षाही प्रिय झाले आहे, तर तेवढे तू मजपासून घेऊं नको. मी तुझ्या पायां पडतो, कृपा करून ते माझे मला परत दे. ” ती म्हणाली, “ गड्या, तू म्हणतोस ते कांहीं खोटे नाही. तुला त्यानें संकटांतून सोडविले म्हणून म्हणतोस ते सारे मला ठाऊक आहे. परंतु मी तुला लौकर न सांपडण्याचे कारणही तेच आहे हे तू पक्के समज.

याकरितां आतां तें मजपासून तुला परत मिळण्याची आशा सोडून दे." असे म्हणून तिनें पूर्वीऱ्याच्या बागेत त्याजबरोबर नानाप्रकारचे खेळ खेळून जसे त्याला अगदीं आपल्या पाशांत बद्ध करून सोडिलें होतें, त्याप्रमाणें आतांही त्याला आपल्या नादीं लावण्याचा क्रम तिनें सुरू केला. त्या दोघांचा खेळ बराच वेळ झाल्यावर जेवणाची वेळ झाली; तेव्हां यूसफ तिला म्हणाला, " गडे, चल बंगल्यामध्ये, आपण उभयतां आनंदानें भोजन करूं." हें ऐकतांच तिनें तोंड वेडेवांकडे केलें, आणि मोठ्यानें हंसून म्हणाली, " काय म्हणतोस ? आपण उभयतां भोजन करूं ? इशारे ! त्या तुरुंगांत कोंडून बसून तें मेलें जनावरांचें मांस आणि पोळ्या मी खाऊं काय ? ठीक ! चांगलें सांगितलेंस ! बसरा येथे तुझ्या बागेत आपण दोघांनीं एक अंजीर खाल्ला होता तें तुला आठवतच असेल. त्यावर ह्या वेळेपर्यंत मला दुसरें कांहींएक खावें लागलें नाहीं : माझे पोट अगदीं भरलेलें आहे ! तरी पण आमची आणि तुम्हां मानवांची गोष्ट निराळी. तुम्हांस आमच्यापेक्षां ज्यास्ती खावयास लागतें." असें म्हणून ती उड्या मारीत मारीत जवळच्या एका झाडापाशीं गेली, आणि त्याचें फूल तोडून आणून तें यूसफास देऊन म्हणाली, " पी या फुलांतला मधुर रस. हा केवळ अमृततुल्य आहे. असा पदार्थ साऱ्या जन्मांत तूं कधींही चाखिला नसशील !" यूसफानें तें फूल हातीं घेतलें न घेतलें तों काय चमत्कार झाला कीं, त्याचा अत्यंत सुगंधयुक्त मद्यानें भरलेला रुप्याचा सुंदर प्याला बनला ! यूसफ यानें त्या प्याल्यांतिल मद्य प्राशन केलें, तेव्हां पंचपक्वान्नांचें यथेच्छ भोजन केल्याप्रमाणें त्याची तृप्ति होऊन त्याच्या मनाला फार हुशारी वाटली. नंतर अंमळशानें तीं दोघे पूर्ववत्

१८८ जर्मन भाषेतील सुरस व चमत्कारिक गोष्टी.

खेळू लागली. यक्षिणीने एकामागून एक नानाप्रकारचे मजेशर खेळ काढले. त्यांत यूतफ अगदी रंगून जाऊन एकसारखा तिच्याशी खेळत राहिला. त्याला दुसऱ्या कोणत्याही गोष्टीचे भान नाहीसे झाले. शेवटी सूर्यास्ताचा समय झाला तेव्हा ती यक्षिणी, 'गड्या आतां मी जाते,' असे यूतफास म्हणून झटकन् एका फुलझाडावर पांखराप्रमाणे उडून बसली. यूतफ तिच्यामागे पळू लागला. पण उपयोग काय ? एका क्षणांत ती नाहीशी होऊन पूर्वीचे ते फुलपांखळं मात्र भराभर तेथून उडत चालले आहे असे त्याच्या दृष्टीस पडले.

नंतर यूतफ हा बंगल्यामध्ये परत आला. त्याला पाहून त्याच्या बरदास्तीस ठेविलेले सर्व चाकर लोक घाबऱ्या घाबऱ्या त्याजवळ आले, आणि त्यास मुजरे करून म्हणाले, "महाराज, आज सकाळीं त्रिबीसाहेवांची (राजकन्येची) तडवत एकाएकीं वेआराम झाल्याची दुःखकारक बातमी आपणांस कळविण्याकरितां एक जासूद सरकारांकडून मुद्दाम केव्हांचा येऊन बसलेला आहे, व त्या वेळेपासून आम्ही आपला एकसारखा तपास करित आहो. दुपारी जेवणाचे वेळीं तरी आपण याल म्हणून आम्ही आपली फार वाट पाहिली. परंतु त्या वेळींही आपण न आल्यामुळे आतांपर्यंत आम्ही मोठ्या फिकिरीत पडून गेलो होतो. आतां आपण आलां हे पाहून थोडा आमच्या जिवांत जीव आला." हे त्या लोकांचे भाषण ऐकून यूतफाने त्या जासुदास समक्ष बोलावून आणविले, आणि राजकन्येची कच्ची हकीकत त्यास विचारिली. जासूद म्हणाला, "महाराज, काल रात्री त्रिबीसाहेब आपल्या महालांत निजावयास गेल्या त्या वेळीं त्यांची प्रकृति अगदीं दुरुस्त असून आज सकाळीं उठल्यावरही

काहीं वेळपर्यंत त्यांच्यांत काहीं कमज्यास्त दिसले नाही. परंतु पुढे थोड्या वेळाने त्या सरकारांस भेटण्याकरितां गेल्या असतां एकाएकी त्यांस मूर्च्छा येऊन त्या धाडदिशीं जमिनीवर पडल्या. हे पाहून सरकारच्या तोंडचे पाणी पळाले. इतक्यांत भोंवतालच्या लोकांनीं विवासाहेवांस उचलून त्यांच्या महालांत नेले, व मग त्या जरा शुद्धीवर आल्या. परंतु त्यांच्या अंगांत शक्ति विलकूल राहिली नाही. सरकारसाहेब अत्यंत दुःखी होऊन त्यांच्याजवळ बसले होते. त्यांस त्या म्हणाल्या, 'बाबा ! आतां माझे आयुष्य संपले बरे !— मी लौकरच मरणार !' येवढेच काय ते त्या बोलल्या. पुढे त्यांच्या तोंडांतून शब्दच निघेना !”

हे वर्तमान ऐकतांच राजकन्येने अदले दिवशीं शहराकडे परत जातांना मोदिजा याच्या यंत्राविषयीं यूसफास जें इतके बजावून सांगितले होते त्याचे त्याला स्मरण झाले; व सकाळीं यक्षिणीने त्याच्या पागोट्यांतून ते यंत्र काढून घेतले ती वेळ व राजकन्या मूर्च्छित पडण्याची वेळ अगदीं एकच जमली असे त्याच्या लक्षांत येऊन त्याला पराक्रांतेचे दुःख झाले. नंतर आतां पुढे काय करावे याचा विचार करून त्याने निश्चय केला कीं, उद्यां सकाळीं उठून ताबडतोब यक्षिणीकडे जावयाचे, व हरप्रत्यन करून तिजपासून ते यंत्र परत घ्यावयाचे. याप्रमाणे त्याचा विचार ठरल्यावर त्याने त्या जासुदास सांगितले कीं, “तूं उद्यां मोठ्या पहांटेस उठून परत शहरास जा, आणि आम्ही सर्वजण संख्याकाळीं अगत्य येतो असे सरकारांस सांग.”

त्या दिवशीं रात्री यूसफास शेंप एक क्षणभर देखील कशी ती आली नाही. तो एकतारखा तळमळ करीत पडला

होता. तो मनांत म्हणाला, “ त्या यक्षिणीनें तें अमोलिक यंत्र आपल्याजवळून हिरावून घेतलें असतां आपण तिज्या जगामून तें परत घेण्याचें सोडून देऊन मूर्खासारखा तिच्या बरोबरच वेडेवेडे खेळ खेळण्यांत सारा दिवस घालविला, हें आपल्या हातून झालें तरी कसे ! ” नंतर त्या यक्षिणीची सर्व कृति व तिचें भाषण यांचा त्यानें सूक्ष्म रीतीनें विचार केला असतां त्याच्या लक्षांत आलें कीं, ती केवळ स्वच्छंदी, लबाड व काहीं अंशां मूर्ख आहे. तेव्हां ती आपल्या प्रीतीस मुळींच पात्र नसून इतके आपण तिच्या नादास लागलों हा केवळ मूर्खपणा केला.

पहाट होतांच यूसफ विछान्यावरून उठून दिवस केव्हां उगवतो याची वाट पहात बसला. दिवस उगवतांच तो वागेत गेला. तेव्हां सूर्यकिरणांनीं झाडांच्या पानांवरचे दंवाचे बिंदु नुकतेच नाहीसे होत चालले होते. इतक्यांत तें सुंदर फुलपांवरून ह्या फुलावरून त्या फुलावर मजेनें उड्या मारीत आहे असें यूसफाच्या दृष्टीस पडलें. तेव्हां त्यानें लागलेंच आपलें पागोटें काढून पूर्वी सांगितल्याप्रमाणें कृति करतांच यक्षिणी तेंथें प्रकट होऊन ठुमकत ठुमकत त्याच्या पुढें येऊन उभी राहिली. त्यानें मोठ्या उतावळीनें पण आर्जवानें, ‘ कालचें माझे तें यंत्र परत दे, ’ असें तिला म्हटलें. परंतु तिनें त्याच्या बोलण्याकडे फारसे लक्ष दिलेंसें न दाखवितां हांसत हांसत म्हटलें, “ असूंदे रे ! इतकें काय तुला त्या यंत्राचें वेड लागलें आहे ! आज तर तुला तें मिळणार नाहीच; पण जर तूं माझ्या इच्छेप्रमाणें वागलाम, तर कदाचित् उद्यां पाहीन. ” असें बोलून ती पूर्वीप्रमाणें त्याच्याशीं नवे नवे मजेचे खेळ खेळूं लागली. तेव्हां तो तिच्या मोहपाशांत गुंतून, खेळण्याचे नादांत तें

यंत्र परत घेण्याचा व तिच्या नादी न लागण्याचा रात्री केलेला निश्चय अगदी विसरून गेला. वाड्यांतील नोकर लोकांनी अदले दिवसाप्रमाणे त्याची दुपारपर्यंत वाट पाहून नंतर बागेत त्याचा पुष्कळ शोध केला. परंतु यक्षिणीने त्याला खेळतां खेळतां बागेच्या अशा अगदी एकदाच्या बाजूला नेले होते की, त्या ठिकाणी कधी कोणी टुकून सुद्धा पाहिले नसेल. शेवटी सायंकाळ झाला तेव्हां ती यक्षीण गुप्त झाली, व यूसफ याला परत बंगल्यांत येण्याचे सुचले. तो बंगल्याच्या दरवाज्याजवळ येतांच नोकर लोक धांवत धांवतच त्याजपाशीं आले, आणि म्हणाले, “महाराज, सरकारांकडून आज पुनः अतिशय निकडीचा जासूद आला असून तो फार वेळ आपली वाट पहात बसला आहे.” इतक्यांत तो जासूदही लागलाच यूसफापुढे येऊन त्यास सलाम करून म्हणाला, “महाराज, आज सकाळीं विवीसाहेबांची प्रकृति कांहींशी बरी होती; परंतु काल बोलल्याप्रमाणे आपली स्वारी शहरास न आल्यामुळे दोन प्रहरपासून पुनः त्यांची प्रकृति फारच बिघडून गेली. हे केवळ आपल्या न येण्यामुळे घडले असे जरी विवीसाहेबांनी दर्शविले नाही, तरी सरकारस्वारी त्यामुळे अंमळ नाखुष झाली, व उद्यां सकाळीं तरी आपणांस जरूर आले पाहिजे असे त्यांनी फार आग्रहपूर्वक सांगितले आहे.” हे ऐकून यूसफ त्या जासुदास म्हणाला, “उद्यां सकाळीं तू परत जाऊन, आम्ही तुझ्याबागेत थोडक्याच वेळाने निघून जरूर शहरास येतो असे सरकारांस सांग.”

यूसफाने याप्रमाणे निरोप पाठविला, व दुसरे दिवशीं सकाळीं यक्षिणीची गांठ पडल्याबरोबर मोठ्या निकराने तिजपाशीं ते यंत्र मागितले. पण तिचे सौंदर्य, मुरके मारणे वगैरे अत्यंत मोहक

वर्तन यांच्या योगाने तो अगदी वेडावून गेला, व तिच्याशी कडकपणा धरण्याचा जो निश्चय त्याने केला होता तो लागलाच शिथिल झाला; आणि थोडक्याच वेळांत तिच्याशी खेळण्यांत तो गढून जाऊन, पूर्वीच्या दोन दिवसांप्रमाणे हाही दिवस त्याने तिच्या संगतींत घालविला. संध्याकाळी तो परत आल्यावर आणखी तिसरा जासूर राजा कडून आला असून राजकन्या अगदी अत्यावस्थ असल्याचे त्याने त्यास कळविले. या खेपेस तर यूसफास आपल्या मूर्खपणाचा फारच पश्चात्ताप झाला; तेव्हां त्या वेळी चांद्रणें स्वच्छ पडले असल्यामुळे त्याने एकदम घोडा तयार करून आणण्यास सांगितले, व जासुदाबरोबर त्याच पायी शहरास यावयास निघाला.

यूसफ राजवाड्याजवळ आला तेव्हां राजकन्येच्या महालांत अद्यापि दिवे जळत असलेले त्याच्या दृष्टीस पडल्यावरून त्याने वाड्यांत शिरतांच प्रयम जे लोक भेटले त्यांस राजकन्येची प्रकृति कशी काय आहे म्हणून विचारले. त्यांनी कांहींच उत्तर न देतां खिन्न वदनाने आपली निराशा दर्शवून त्याला राजकन्येच्या महालांत नेले. तो आंत जाऊन पहातो तो ती पलंगावर निचेष्ट पडली असून तिची शक्ति इतकी क्षीण झाली होती की, तिला श्वासोच्छ्वास करण्यासही फार कठिण पडत असे. परंतु यूसफ तिच्या दृष्टीस पडतांच त्याला जवळ येण्याविषयी तिने वृण केली, व तें पाहून तेथील नोकर वगैरे सर्व लोक लागलेच बाहेर गेले. यूसफ हा तिच्याजवळ जाऊन तिजपुढे गुडघे टेकून मोठ्याने रडूं लागला. त्याला आपल्या मूर्खपणाच्या कृत्याचा अत्यंत पश्चात्ताप होऊन तो तिला म्हणाला, “हाय ! हाय ! माझा हातून ही केवढी चूक झाली की, त्या यंत्राविषयी तूं

मला इतकें बजावून सांगितलें असतां मी तें लक्षांत न ठे-
 वितां आपल्या हातचें घालवून बसलों. ” राजकन्या म्ह-
 णाली, “ ती सर्व हकीकत मला साहीत आहे. परंतु त्या गो-
 ष्टीची विशेषकरून मला अतिशय भीति आहे ती अद्यापि
 घडून आली नाही. त्या यक्षिणीनें तें यंत्र आपल्या हस्त-
 गत करून घेतलें आहे खरें, तथापि त्या गोष्टीस तुमची
 संमति नाही; व ती जोंपर्यंत तुम्हीं दिली नाही, तोंपर्यंत
 तुम्हांला व मलाही मोठीशी भीति नाही. याकरितां यापुढें पक्कें
 लक्षांत ठेवा कीं, तिनें तुम्हांला कितीही भुरळ घातली तरी
 तुम्ही तिला वश होऊन ‘ घे तें यंत्र तुला ’ असा आपल्या
 तोंडांतून जाव जाऊं देऊं नका. तें यंत्र तिच्या हातीं पड-
 ल्यामुळें माझी प्रकृति फार बिघडली आहे व कदाचित् याहू-
 नही बिघडेल, तरी पण जोंपर्यंत तुम्ही तिला तें देण्यास
 राजी होणार नाही, तोंपर्यंत माझ्या जिवास लेशही भय नाही.
 दुसरें आतां तुम्हांला मी हें सांगतें कीं, तुम्ही बाबांची भेट
 घेण्याकरितां न यांबतां तसेच लौकर तिकडे माघारे जा;
 कारण तुम्हांस निरोपावर निरोप गेले असतां तुम्ही आलां
 नाही, व त्यामुळेंच माझी प्रकृति फार बिघडली असें त्यांस
 वाटत आहे, यास्तव त्यांची मर्जी तुमच्यावर फार खपा
 झाली आहे. ”

यूसफ हा राजकन्येच्या सांगण्याप्रमाणें लागलाच परत
 जावयास निघाला, व अरुणोदयाच्या सुमारास त्या अरण्यां-
 तील बंगल्यांत येऊन पोहोंचला. आतांपर्यंत घडलेल्या
 गोष्टींमुळें त्याचें अंतःकरण इतकें अस्थिर होऊन गेलें होतें
 कीं, घटका अर्धी घटका विछान्यावर पडून एकादी डुकली
 घेण्याचेंही त्याला सुचेना. तो तसाच बागेत गेला व इकडे

तिकडे भटकत राहिला. सूर्योदय होताक्षणीं नेहमींप्रमाणें तें फुलपांखरूं उडत उडत येऊन खसखशीच्या एका फुलावर बसलें. त्याला तसेंच जाऊन धरावें या हेतूनें यूसफानें त्यावर आपला हात टाकला, इतक्यांत असें झालें कीं, तें मुळींच नाहीसें होऊन त्याच्या ठिकाणीं एक मोठी गांधिलमाशी उत्पन्न झाली, व ती त्याच्या हातास इतकी कडकडून डसली कीं, तो हात लागलाच अतिशय सुजला; तेव्हां यूसफ याला अर्थात्च तो काढून घेणें प्राप्त झालें. याप्रमाणें त्या फुलपांखरानें त्याला जी झुकांडी दिली ती दिलीच—त्या दिवशीं तें फिरून त्याच्या दृष्टी पडलें नाहीं.

यूसफ हा दोन प्रहरपर्यंत मोठ्या उत्सुकतेनें त्या पांखराची वाट पहात बागेत बसला. शेवटीं कंटाळून तो जेवणाचे वेळीं वाड्यांत परत आला. जेवण झाल्यावर त्यानें जरा आंग टाकलें, तों लागलीच त्याला शेंप लागली. कांहीं वेळानें तो जागा झाला, इतक्यांत एक जासूद येऊन त्यानें राजकन्येच्या प्रकृतीस त्या दिवशीं थोडा आराम पडल्याचें सांगितलें.

त्या दिवशीं तें फुलपांखरूं जें नाहीसें झालें तें पुनः कदाचित् मुळींच येणार नाहीं, व असें झालें असतां तें यंत्र आपल्याला परत मिळण्याची मुळींच आशा बाळगणें नको, असें यूसफास वाटून तो अतिशय भिऊन गेला होता. परंतु दुसरे दिवशीं सकाळीं सूर्योदयानंतर तो बागेत गेला तों त्याच्या अगोदरच तें पांखरूं तेथें येऊन एका फुलावर बसलेलें होतें. अदले दिवशीं त्याला हातानें धरायला लागण्याचा परिणाम कसा झाला हे यूसफ याच्या लक्षांत होतेंच, म्हणून या वेळीं त्यानें त्याच्यावर नेहमींप्रमाणें पागोटें ठेवून त्याला धरण्याचा विचार केला. त्याप्रमाणें करतांच

तो यक्षीण आपल्या शिरस्त्याप्रमाणे त्याजपुढे येऊन उभी राहिली. तिला पहातांच यूसफ म्हणाला, “काल तू कां आली नाहीस ! ” तिने उत्तर केले, “काल कोणीएक मेला अडाणी कुणबी बागेत आला होता, तो, ज्याप्रमाणे एकादी माशी धरतात त्याप्रमाणे मला नुसत्या हातानेच धरुं लागला. त्या द्वाडाचा तो रांठ हात जर मला लागता तर माझ्या पंखांवरची मऊ व तेजस्वी लोकर गळून जाऊन माझा हा सुंदर पोषाख अगदीं बिघडून गेला असता ! खरोखर पुसशील तर, माझ्या पोषाखाच्या कोणी वाटेस गेले असतां मला ती गोष्ट अगदीं सहन होत नाही; कारण मला पोषाक सुंदर व नीटनेटका असावा या गोष्टीची इतकी आवड आहे की, त्यापुढे मी सर्व गोष्टी तुच्छ मानते. ” हे बोलत असतां ती यूसफ याजकडे अशा मुद्रेने पहात होती की, याचा रोंख आपणाकडेच आहे असे त्याच्या लक्षांत यावे. त्यावरून आपण तशी अडाण्यासारखी वर्तणूक कां केली याचे कांहीं तरी कारण सांगून तीवर पांघरून घालण्याचा यत्न करण्याच्या विचारांत तो होता; परंतु यक्षीणें त्यास तसे करण्यास अवसरच दिला नाही; कारण तिने आपले बोलणे संपवितांच एक चमत्कारिक व मजेचा खेळ काढून त्याकडे यूसफाचे मन इतके वेधून टाकिले की, त्याचा वर सांगितलेला विचार मनांतल्या मनांतच राहिला. नंतर तो तिच्याशीं खेळण्यांत व उड्या मारण्यांत इतका गढून गेला की, त्या दिवशीं त्या यंत्राविषयी तिच्याशीं एक अक्षरही बोलण्याचे त्यास सुचले नाही. पुढचे दोन दिवसही तसेच गेले. त्याने नित्य सकाळीं उठल्यावर, आज ते यंत्र यक्षीणीपासून परत घेतल्यावांचून रहावयाचे नाही असा विश्वय करावा, पण बागेत ती त्याच्या दृष्टीस पडल्याबरोबर

त्याला त्याविषयीं मुळींच भान राहूं नये. इकडे हा असा प्रकार चालला असतां शहरांतून दररोज संध्याकाळीं जासूद येऊन राजकन्येची प्रकृति जास्ती जास्तीच विघडल्याची बातमी सांगत असे.

राजकन्येस औषधोपचार करण्याकरितां सर्व मोठमोठे राजवैद्य अगदीं उभे असून ते तिला नानाप्रकारचीं उत्तम उत्तम औषधें बदलून बदलून देत, पण तिला गुण म्हणून कसला तो पडेना. तेव्हां त्यांची मति अगदीं कुंठित होऊन गेली. या वैद्यांचा आणि राजानें पूर्वी बंदीत ठेविलेले सर्पांचे पुजारी यांचा स्नेह होता, सबब यांनीं आपले सर्व उपाय हरले असे पाहून त्या पुजाऱ्यांचें तरी हित करावें या बुद्धीनें राजास सांगितलें कीं, “महाराज ! कन्येला रोग म्हणाल तर क्रोणताही नाहीं. तिनें त्या पवित्र सर्पांचा जीव घेतल्यामुळे तीवर परमेश्वराचा क्षोभ होऊन तिच्या अपराधाबद्दल तिला शासन करण्याकरितां त्यानें तिची अशी अवस्था करून टाकली असें आम्हांस खचित वाटतें. ” हें त्या वैद्यांचें भाषण ऐकतांच राजास अत्यंत दुःख झालें, व त्यानें मुख्य पुजाऱ्यास आपल्याकडे घेऊन येण्याविषयीं हुकूम केला. त्या पुजाऱ्यानें राजासमोर येतांच असें कांहीं औपरोधिक भाषण केलें कीं, त्या बिचाऱ्या भोळ्या राजाला आपल्या कन्येच्या कृत्याबद्दल अतिशय वाईट वाटून पूर्वीप्रमाणें तो त्या थोतांडी लोकांस भजण्यास तयार झाला, व तत्काळ सर्व पुजाऱ्यांस बंधमुक्त करण्याविषयीं त्यानें हुकूम केला. त्यांची सुटका झाल्याबरोबर त्यांनीं मोठाच एक व्यूह रचिला. त्यांनीं राजास सांगितलें कीं, “कन्येची तर आतां वांचण्याची विलकूल आशा राहिली नाहीं. परंतु येवढें तरी आतां आपण करावें कीं, आतां आम्हांस लौक-

रच पहिल्यासारखा एक पवित्र सर्प प्राप्त होणार आहे व तो पहिल्याचाच आवतार आहे, तर यूसफ यास त्याला बळी देण्याचे पूर्वी ठरले होते त्याप्रमाणे या सर्पाला त्यास बळी द्यावे. म्हणजे त्या योगाने देवाचा कोप शांत होऊन कन्येस तिच्या पातकाबद्दल आणखी परलोकी तरी शासन होणार नाही, व आपल्या प्रजेसही त्याच्या क्षोभापासून त्रास होणार नाही. ”

याप्रमाणे इकडे प्रकार चालला असतां यूसफ हा त्या यक्षिणीच्या केवळ आधीन होऊन गेल्यामुळे राजकन्येचा त्याला अगदी विसर पडून गेला. एके दिवशीं दोघे एकत्र बसली असतां यूसफ यक्षिणीस म्हणाला, “सुंदरी, आजपर्यंत मी आपल्या मनातील हेतु तुला बोलून दाखविला नाही; परंतु आतां माझ्याने बोलल्या-वांचून राहवत नाही. मला तुझ्या स्वरूपाने व गुणांनी अगदी वेडा करून टाकले आहे—ते इतके की, आतां त्या संबंधाने मला ज्यास्त बोलण्याची ताकद नाही. मी थोडक्यांत सांगतो की, तूं माझी स्त्री होऊन माझे मनोरथ पूर्ण करशील तरच माझे प्राण वांचतील; नाहीपेक्षां तुज्कारितां मी झुरणीस लागून लवकरच मरून जाईन !” हे त्याचे भाषण ऐकतांच यक्षिणी मोठ्याने हंसून म्हणाली, “वाहवारे यूसफा ! तूं यापूर्वीच राजकन्येला वरिले नाहीस काय ? तुला वाटले असेल की, मला ते ठाऊक नाही; पण मला अंतर्बुद्ध सर्व गोष्टींचे ज्ञान आहे, समजलास ? आतां तूं म्हणशील की, आमच्यांत अनेक स्त्रिया करण्याची मोकळीक आहे, तेव्हां राजकन्येस वरिले असले म्हणून काय झाले ? पण मी स्पष्ट सांगते की, हा तुमचा रिवाज तुम्हाला आवडो, आम्हाला तर अगदी त्याचा तिरस्कार आहे ! एकूण

तुझा असा बेत होता नाही काय, की ज्याप्रमाणे पक्षी पिंज-
 न्यांत कोंडून ठेवितात त्याप्रमाणे एकीच्या ठिकाणी दोन
 बायकांचे स्वातंत्र्य हरण करून त्यांना गोषांत कोंडून ठेवा-
 वयाचे आणि सर्व दिवसभर आपला व्यापारधंदा करून
 दमून भागून आल्यावर मग तब्यत लागल्यास घटकाभर
 आम्हांस आपल्या सहनासाचे सुख द्यावयाचे : म्हणजे काय
 की, आपल्या सुखापुढे इतरांचे सुख तुच्छ, असेच ना ?
 धिक्कार असो तुला ! इशारे ! एकादा मेला तोंडाचे बोळके
 शालेला थेडी इमाम येऊन त्याने इकडे ति ..डे गडबड
 करून काही तरी बडबड करावी, आणि बिचाऱ्या अबलेला
 जन्मभर दास्यांत गोंवून टाकावे ही किती वाईट गोष्ट आहे !
 नकोरे देवा असला प्रसंग !” याप्रमाणे पाण्यांत ढेंकूळ
 टाकल्यासारखी यूसफाची स्थिति करून ती उठून त्याच्या-
 पुढे मोठ्या आनंदाने नाचत नाचत पुढील गाणे गाऊं
 लागली:—

“ अश्ररहित अणि नीलवर्ण आकाशामाजि उडोनी ।
 तैसें सुंदर पुष्पांवरतीं स्वच्छंदें विसोनी ॥
 सौख्यामाजी घालवितें मी दिवस पूर्ण स्वातंत्र्यें ।
 तें सोडुनियां राहिन कां मी अन्य जनाच्या तंत्रें ? ॥
 पुष्पें माझ्या सर्वहि इच्छा वृत्त सदा करिताती— ।
 त्यांच्या नानारंगीं माझे नेत्र सौख्य वरिताती ॥
 पिडनि तयांतिल अमृततुल्य रस पूर्ण वृत्त मी होतें ।
 अन्य वस्तुची इच्छा कधिं नच मनांत माझ्या येते— ॥
 इतकी सौख्यद स्थिती असोनी अणखी मूर्खावाणी ।
 अधिकाची ती इच्छा आतांसांग करिल का कोणी ! ॥ ”

याप्रमाणे गाणे गाइल्यावर यक्षीण यूसफास ह्मणाली,
 “ कां ! सय्यद यूसफखान ! यावर आपले काय म्हणणे
 आहे ? बोला कीं ? अग वाई ! डिकेमाली खाल्ल्यासारखें हा

वेडेंवांकडें तोंड कां करतों ! याला कपाळाला आंठ्या घालण्याला काय झालें ! कसल्या वाईट कल्पना याच्या मनांत आल्या आहेत कोण नाणे ! ” यूसफ म्हणतो, “ मी आपल्या त्या यंत्राविषयी विचार करित आहे. हें पहा, तूं तें मला लौकर परत दे; कारण ह्मणघा ही अगदीं मरावयास टेंकली असून आतां जर तूं तें न देशील तर ती खचीत मरेल. ” हें ऐकून यक्षीण धिक्कारयुक्त मुद्रेनें म्हणाली, “ बरें मग ! ती मेली म्हणून काय झालें ? असली काळीकुट्ट हडळ जगांत असली काय आणि नसली काय सारखीच. जाऊं दे ! त्या टवळीकरितां रे येवढी कशाला काळजी करतोस ? पण गड्या, तें यंत्र तूं आतां मला नाही का देत ? किती तरी तूं निष्ठुर आहेस ! मी इतकी तुझे आर्जव करित आहे तरी माझी तुला जाकळूत येत नाही ना ? हें काय बरें असें ? तें माझ्याजवळ आहेच—पण तूं आपल्या तोंडांनें एकदां ‘ तें मी तुला दिलें ’ असें म्हण म्हणजे झालें ! ” असा लघ-ळपणा करतां करतां ती अगदीं त्याच्या शेजारी त्याला खेटून बसली, आणि डावा हात त्याच्या गळ्यांत घालून उजव्या हातांत तें यंत्र घेऊन त्याच्या पुढें तिनें धरिलें; आणि हास्यवदन करून मोठ्या गोड स्वरानें त्याला ह्मणाली, “ यूसफसोहेव, गडे बोला एकदां यंत्र मला दिलें म्हणून ! हं, झालेंच तें माझे आतां, होय ना ? ” यूसफ ‘ होय ’ म्हणण्याच्या अगदीं बेतांत आला होता, इतक्यांत सहज त्याची आणि तिची एक दृष्टि झाली; ती तिचे डोळे साधारण मानवी प्राण्याच्या डोळ्यांसारखे नसून त्यांच्या ऐवजीं फुलपांखराच्या बारीक बारीक डोळ्यांप्रमाणें शेकडों डोळे एके ठिकाणीं चिकटविलेले आहेत असें त्याच्या दृष्टीस पडलें. अशी तिच्या डोळ्यांची ती भयंकर रचना पाहून तो अ-

२०० जर्मन भाषेतील सुरस व चमत्कारिक गोष्टी.

गर्दी जागच्या जागी थिजल्यासारखा झाला; पण तितक्यांत प्रसंगावधान ठेवून त्याने मोठ्या चलाखीने तिच्या हातांतले यंत्र हिराकावून घेतले, आणि लागलाच 'हृषनषा' असा शब्द उच्चारून ते आपल्या डोक्यावरून मागे फेंकून दिले.

यूसफ याच्या तोंडांतून 'हृषनषा' हा शब्द निघतांच असा चमत्कार झाला की, पूर्वी शिकारीकरितां राजकन्या हृषनषा ही ज्या हत्तीवर बसून आली होती तो हत्ती आपल्या जवळ येत आहे असे त्याच्या दृष्टीस पडले. हत्तीचा महात हातांत एक लहानशी काठी घेऊन त्याच्यापुढे चालत येत होता, व त्या महाताच्या मस्तकावर अत्यंत सुंदर असे मोठमोठाले दोन पंख असून ते त्याच्या दोहों खांद्यांवर लोंबत असल्यामुळे त्याच्या मुखाला विलक्षण शोभा आली होती. हत्तीवर रत्नखचित अंबारीमध्ये एक श्यामवर्णाची सुंदर स्त्री, हातांत धनुष्यबाण सज्ज असून पुढ्याच्या ऐटीने उभी होती. तिजकडे यूसफाची दृष्टि जाते न जाते इतक्यांत तिने बाण आकर्ण ओढून यक्षिणीवर सोडिला. हे यूसफाच्या लक्षांत येण्यापूर्वीच यक्षीग गतप्राण होऊन त्याच्या शेजारी पडली. हे पाहून तो भयाने मूर्च्छित झाला. मग शुद्धीवर येऊन पहातो तो हत्ती वगैरे तेथे काही एक नसून यक्षीण मरून पडली होती तीही कोठे त्याला दिसेना. तेव्हां तिचे रक्त पडले होते त्या ठिकाणी तो वांकून पाहू लागला असतां, पूर्वी त्याने अनेक वेळां पाहिलेले सुंदर फुलपांखरू मरून पडले असून त्याच्या डोक्यांत बाणाच्या आकाराची एक बारीकशी टांचणी खोचलेली त्याच्या दृष्टीस पडली. ते फुलपांखरू त्याने उचलून हातांत घेतले, इतक्यांत त्या ठिकाणी एक लहानशी डबी व सोन्याची किल्ली पडली होती तिजक-

डे त्याची नजर गेली. ही डवी घूसफास मार्गे सांगितलेल्या त्या फकीराने जी दिलेली होती तीच असून योडे दिवसांपूर्वी ह्याच ठिकाणी त्याने ती उघडली असतां त्याच्या हातून खाली पडलेली होती.

हा सर्व विलक्षण प्रकार पाहून आपणास हे स्वप्न पडत आहे कीं काय अशी घूसफास भ्रांति उत्पन्न झाली. तथापि ते फुलपांखरूं त्याने डवीत घालून ती बंद करून घेतली, आणि बंगल्यांत परत येण्याचा विचार मनांत आणिला. रतक्यांत, घूसफ हा पूर्वी राजवाड्यामध्ये संकटांत असतांना ज्या गुलामाने त्यावर मोठे उपकार केले होते तो धांवत धांवत आपल्याकडे येत आहे असे पाहून त्याला मोठा विस्मय वाटला. तो धांवतां धांवतां इतका दमला होता कीं, त्याला श्वासोच्छ्वास करण्यासही सामर्थ्य नव्हते. तथापि त्याने कसे तरी करून घूसफास अगोदर त्याच्या वरचे संकट आलेले टाळण्याची तजवीज सांगितली. तो त्यास म्हणाला, “ हं, जलदी करा आणि बागेच्या ह्या इकडच्या भिंतीवरून उडी मारून ताबडतोब मागच्या मार्गे पळून जा; कारण तुम्हांला पुनः बळी देण्याचा निश्चय ठरला असून त्या सर्पाच्या पुजाऱ्यांचे नोकर तुम्हांला पकडण्याकरितां बंगल्यांत येऊन बसले आहेत. आतां ज्यास्त बोलावयास वेळ नाही. निघा लवकर, नाहीपेक्षां जिवाची आशा सोडा!” इतकी त्याने घाई केली तरी घूसफ याने त्याला राजकन्येचा काय समाचार आहे म्हणून विचारले. तेव्हां, “ ह्या वेळेस ती बहुधा मरण पावली असेल असे घाईघाईने त्याने उत्तर देऊन, कांहीं आर्जवाने व कांहीं जबरी करून कसे तरी घूसफाला बागेतून पळवून लाविले.

प्रकरण ८.

मागील प्रकरणांत सांगितल्याप्रमाणे यूसफ हा शट्दिशीं बागेच्या भितीवरून उडी मारून जो निसटला तो सर्भो-वनालच्या झाडींत शिरला, आणि वाघाच्या भयाने हरिण जसा धूम पळत सुटतो त्याप्रमाणे त्या सर्पपूजकांच्या भयाने एकसारखा वाट सांपडेल तिकडे पळत सुटला. ते जंगल खूब दाट होते, यामुळे तो कोणाच्या दृष्टीस पडण्यासारखा नव्हता. याप्रमाणे धांवत जातां जातां राजकन्या हृषनषा इच्या बापाच्या राजधानीच्या खालच्या बाजूस कांहीं मैलांवर एक नदी होती तिच्या कांठीं तो येऊन पोहोचला. ती नदी जिकडे वाहत चालली होती तिकडेच एक जहाज तीनून चाललेले दैववशात त्याच्या दृष्टीस पडले. तेव्हां त्याने त्या जहाजावरिल कप्तानास मोठमोठ्याने आरोळ्या मारल्या, व त्याचे लक्ष याजकडे गेल्यावर याने आपल्याकरितां जहाज कांठाजवळ आणण्याविषयी त्यास खुगांनीं सुचविले. कप्तानाने लागलेच ते जहाज कांठाजवळ आणिले, आणि यूसफ यास वर घेऊन ते पुनः नदीच्या मध्यांतून चालविले. याप्रमाणे अस्तमानपर्यंत ते जहाज चालले. तेव्हां आतां हे लोक नांगर टाकून कोठे तरी मुक्काम करतील व त्यामुळे आपला पाठलाग करणाऱ्या वैन्यांच्या हातीं आपण कदाचिन् सांपडूं असें यूसफास भय पडले. परंतु कप्तानाचे व त्याचे बोलणे चालले असतां कप्तान ह्मणाला कीं, “ आज चांदगे फार स्वच्छ पडले आहे, याकरितां आतां मुक्काम न करितां रात्रभर असेच जहाज चालवावे असा मीं बेत केला आहे. ” याप्रमाणे मध्यरात्रपर्यंत कप्तानाने जहाज चालविल्यावर यूसफ म्हणाला “ आतां तुम्ही दमलां असाल, करितां क्षणभर विश्रांति घ्या

तोपर्यंत मी सुकाणू चालवितो.” हे त्याचे म्हणणे कप्तानाने कबूल केले, आणि त्याला आपल्या कामावर बसवून आपण निजावयास गेला.

उजाडण्याच्या सुमारास ते जहाज एका शहराजवळ येऊन पोहोचले. तेव्हां कप्तानाने यूसफास सांगितले की, “आतां आम्हांस येथे उतरावयाचे.” ते ऐकतांच यूसफाने आपल्याजवळची जी मोहरांची एकच थैली उरली होती ती काढिली, व तिच्यातील एक मोहर नोराबदल तो कप्तानास देऊं लागला. परंतु कप्तान ती घेईना. तो म्हणाला, “नोराची तुम्ही गोष्टच काढूं नका. तुम्ही रात्रभर सुकाणू संभाळून मला विश्रांति मिळविले. नोराबदल तुमचेच आपणखी मजवर उपकार झाले आहे.” तेव्हां यूसफाने त्याच्या सज्जनपणाबद्दल त्याचे आभार मानून त्याचा निरोप घेतला, आणि जहाजांतून उतरून शहराचा रस्ता धरला. वाटेने जात असतां त्याला स्मरण झाले की, आपणाजवळ जो एक रत्नांचा डबा राहिला होता तो आपण त्या शिकारीच्या अरण्यांतील बंगल्यांत विसरून गेलो. तेव्हां जवळ असलेला एवज वाटखर्चीस पुरणार नाही असे पाहून त्याने राजकन्या हृषनघा इच्या बापाकडून मिळालेला आपल्या अंगावरचा मौल्यवान् पोषाख वगैरे विकून टाकिला, आणि त्याचा जो एवज आला तो गांठीस बांधून फाकिराच्या वेषाने त्या नदीच्या किनाऱ्याच्या बाजूने जो रस्ता चालला होता तो त्याने धरला. याप्रमाणे जातां जातां सुमारे दोन महिन्यांनी तो त्या नदीच्या मुखाजवळ येऊन पोहोचला. त्या ठिकाणी एक मोठे शहर होते. त्या शहरांत तो गेल्यावर, या ठिकाणी आपली भाषा समजणारे लोक पुष्कळ आहेत असे पाहून त्याला मोठा आनंद झाला. त्यांपैकी एकाशी त्याचे संभाषण चालले

असतां त्यानें याला सांगितलें कीं, उद्यां बसरा शहरास जाण्याकरितां बंदरावर एक जहाज तयार होऊन राहिलें आहे. हें ऐकून यूसफ यास मोठा हर्ष झाला, आणि त्याच जहाजांत बसून आपले घरीं परत जाण्याचा त्यानें निश्चय केला.

याप्रमाणें यूसफ याचा निश्चय झाल्यावर तो त्या जहाजाच्या कप्तानाकडे जाऊन, आपल्याला तुमच्या जहाजांत बसून बसण्यास यावयाचें आहे अशी त्यानें त्याजपाशीं गोष्ट काढिली. कप्तानानें ठीक आहे म्हणून म्हटलें. तेव्हां यूसफानें नोराबदल काय द्यावें लागेल म्हणून विचारिलें. तें ऐकून कप्तान आश्चर्ययुक्त मुद्रेनें म्हणाला, “ नोराचें काय तूं म्हणतोस ? नोर कबूल करून का तुला मीं नेण्याचें कबूल केलें ? तुजसारख्या भिकाऱ्यापासून नोर घेतला असें आमच्या धनीसाहेबांस कळलें तर ते माझी चांगलीच पूजा करतील. छे छे ! वेड्या, अशी गोष्ट मनांत सुद्धां आणूं नको ! आमचे धनीसाहेब बसरा शहरामध्ये ‘ यूसफसाहेब ’ या नांवानें प्रसिद्ध आहेत. ते येवढे श्रीमंत व्यापारी आहेत कीं, त्यांचीं अशीं शेंकडें जहाजे समुद्रावर फिरत आहेत; तर ते तुझ्यासारख्यापासून का नोराची इच्छा करतील ? ”

यूसफ विस्मित होऊन म्हणाला, “ काय ? तर मग यूसफ अजून जिवंत आहे ? ” हा त्याचा प्रश्न ऐकून कप्तान मोठ्यानें हांसून म्हणाला, “ जिवंत म्हणजे ! असा भ्रमिष्ठासारखा बरळतोस काय ? आमचे धनीसाहेब जिवंत असलेच पाहिजेत ! ते देशांतरास गेले आहेत ही गोष्ट खरी, तथापि ते खुशाल असून आपला व्यापार मोठ्या झपाट्यानें चालवीत आहेत या गोष्टीचा प्रत्यय आम्हांला नेहमीं येत आहे. फार लांब कशाला ! आतांच मी तुझी खात्री करतो. हा पहारानांनीं भरलेला डबा. याचें मोल इतकें आहे कीं, हा ख-

रेदी करण्यापुरतें द्रव्य मोठ्या बादशाहाच्या सुद्धां खजिन्यांत सांपडणार नाहीं ! हा आजच सकाळीं धनीसाहेबांच्या एका गुलामानें मजपार्शी आणून दिला, व हा वसऱ्यास घेऊन जाण्याविषयी त्यांचा हुकूम आहे असें मला सांगितलें. ” यूसफानें तो डबा पहातांच, कांहीं दिवसांपूर्वी सर्पपूजकांच्या धरण्याच्या भयामुळे आपण बागेतून पळालों त्या वेळीं तेथील बंगल्यांत जो आपला डबा राहिला तो हाच म्हणून ओळखिलें. तेव्हां त्याला जो विस्मय वाटला तो सांगतां येत नाहीं ! तथापि त्यानें विचार केला कीं, इतक्यांतच आपण कोण हें प्रसिद्ध करणें बरोबर नाहीं. कारण आपला हा भिकाऱ्याचा वेष पाहून, हा कोणी ढोंगी असून यूसफाची दौलत उपटण्याकरीतां कांहीं तरी सांगत आहे असें म्हणून हे आपणाला मार नात्र देतील, दुसरें कांहीं नाहीं ! तेव्हां घाई न करतां बेतावातानें आपली ओळख लोकांस पटेल असें केलें पाहिजे. तरी पण तो डबा या कप्तानाजवळ आणून देणारा गुलाम कोण असावा याची कल्पना यूसफास मुळींच होईना. म्हणून तो त्यास म्हणाला, “ कप्तानसाहेब, मला या डब्याच्या संबंधाचें मोठें नवल वाटत आहे; याकरितां मी आपणांस थोडें विचारून तसदी देत आहे त्याची माफी असावी. हें पहा, ज्या गुलामानें हा डबा तुमच्याजवळ आणून दिला त्याविषयीं तुम्हांस कांहीं माहिती आहे काय ? ” हें त्याचें बोलणें ऐकून कप्तान रागावून म्हणाला, “ कोणरे तूं उर्मट मनुष्य आहेस ! तूं दरिद्री म्हणून मीं तुला जहाजावर घेऊन फुकट नेण्याचें कबूल केलें हा मोठा गुन्हा केला म्हणावयाचा ! तूं भिकारी असून तुझ्यामध्ये लीनपणा मुळींच नाहीं. तुझ्या बोलण्याचा मला मोठा चमत्कार वाटतो ! तूं

आमच्या धनीसाहेबांस 'यूसफ' असें पहिल्यानें जेव्हां झगलास तेव्हां मीं मनांत हाटलें कीं, हा आपला सहज बोलून गेला असेल. पण पुनः आणखी तूं दांडगेपणानें 'यूसफ' 'यूसफ' असेंच म्हणतोस तेव्हां तुला म्हणावें काय हें मला समजत नाहीं ! वाहवारे ! जशी कांहीं तुशी त्यांची बरोबरीच आहे अं ! बरे, आतां तुला एकवार सांगतो, नीट ध्यानांत ठेव. त्यांचे नांव घेणें झालें म्हणजे 'यूसफसाहेब' असें म्हणत जा, व त्यांच्याविषयीं जें बोलणें तें मोठ्या अदबीनें बोलत जा. असली बेअदबी मला साफ खपणार नाहीं ! असो; आतां तूं हा डबा आणून देणाऱ्या गुलामाविषयीं विचारलेंस, तर त्यानें मला धनी साहेबांपासून डबा आणून दिला, यापेक्षां त्याजाविषयीं मला कांहीं ज्यास्त माहिती नाहीं. आम्हांला काय ? आम्ही हु-कुमाचे ताबेदार. तूं कोण रे बाबा, तुझे नांव काय, असली त्याची रिकामी चौकशी करण्याचें आम्हांला काय कारण ? ”

दुसरे दिवशीं प्रातःकाळीं वारा अनुकूल वाहूं लागल्यामुळें कप्तानानें जहाज ताबडतोब हांकारून तें खूब जलदीनें चालविलें. पुढें वारा तसाच अनुकूल लागल्यामुळें तें लौकरच बसण्यास येऊन पोहोचलें. त्या ठिकाणीं बंदरावर जहाजांची एकच गर्दी होऊन गेली होती. तें पाहून यूसफास मोठें आश्चर्य वाटलें; कारण इतकीं पुष्कळ जहाजे त्यानें तेथें कधीं पाहिलेलीं नव्हतीं. तो किनाऱ्यावर जातांना कप्तानाचा निरोप घेऊं लागला तेव्हां कप्तान मोठ्या अभिमानानें त्यास म्हणाला, “ हीं पाहिलींस का मोठमोठ्या क्रिमतीच्या नानाप्रकारच्या मालानें भरलेलीं शेंकडीं जहाजे—हीं सर्व आमच्या धनीसाहेबांची आहेत ! आतां तूं शहरांत जातच आहेस, तर त्यांची ठेलेजंग

हवेली व मुख्यत्वेकरून थोरल्या बाजारांतील त्यांची मोठमोठी दुकाने ही पाहण्यास विसरुं नको. कारण तशा प्रकारची हवेली व नानाप्रकारच्या लाखों रुपये किमतीच्या मालाने भरलेली दुकाने क्वचित्च कोठे दृष्टीस पडतील !” यूसफ याने त्यास ठीक आहे म्हणून म्हटले, व किनाऱ्यावर आल्यावर थेट थोरल्या बाजाराचा रस्ता धरला. तो तेथे जाऊन पहातो तो त्याच्या पूर्वीच्या दुकानांचा मुळीच ठिकाण नसून त्यांच्या जागे खूब मोठमोठाल्या हवेल्या असलेल्या त्याच्या दृष्टीस पडल्या. त्यांच्या दर्शनी बाजूस लाखों रुपयांचे सोने, रूपे, हिरे, माणके व दुसरे मौल्यवान् जिन्नस जे विक्रीकरिता मांडून ठेविलेले होते ते पाहून या ठिकाणी प्रत्यक्ष लक्ष्मीच उतरली आहे की काय असा त्यास भास झाला. त्या ठिकाणी जी रत्ने वगैरे त्याच्या पाहण्यांत आली तशी पूर्वी सांगितलेल्या त्या पडक्या शहरांतील भुयारांतल्या बागेत मात्र त्याने पाहिलेली होती, दुसरीकडे कोठे कधीही त्याच्या दृष्टीस पडलेली नव्हती.

वरील हवेल्यांच्या पुढे गिऱ्हाइकांची व इतर लोकांची इतकी गर्दी होऊन गेली होती की, त्यांत रिघाव होण्याची अगदी मुष्कील होती. तथापि यूसफ त्यांतूनच घुसून एका हवेलीजवळ गेला, आणि पहातो तो दुकानांत एकसारखे पांच सहा गुमास्ते गिऱ्हाइकांना माल देण्यांत अगदी चूर होऊन गेले होते, तथापि गिऱ्हाइकांची दाटी एकसारखी होती ती होतीच. शेवटी रेटारेटी करीत व ठोकरा खात तो कसा तरी एका गुमास्त्याच्या अगदी जवळ गेला, आणि या दुकानाचा मालक कोण म्हणून त्याने त्यास विचारिले. त्या गुमास्त्यास यूसफ याच्या प्रश्नाचे मोठे नवल वाटून तो म्हणाला, “ अरे, तू हे शहर आजच पाहिले-

सें वांटतें ? अरे, सर्व व्यापाऱ्यांत अग्रगण्य जे आमचे धनी यूसफसाहेब यांचें नांव तरी तुला नुसतें ऐकून माहित आहे कीं नाहीं ? ” यूसफानें उत्तर केलें “ त्यांची मला माहिती आहे, परंतु ते आपला व्यापार बंद करून कोठें प्रवासास गेले आहेत असें मी ऐकिलें होते. ” तो गुमास्ता म्हणतो, “ तें काहीं खोटें नाहीं; परंतु ते येथून गेल्यानंतर थोड्या दिवसांनीं त्यांनीं आपले मेहुणे हसन असादसाहेब यांस येथें पाठवून दिलें, व तेच हल्लीं त्यांच्या नांवानें व्यापार चालवीत आहेत. धनीसाहेब प्रवास करीत असतां त्यांना जे जे दुर्मिळ व मौल्यवान् पदार्थ आढळतात ते खरेदी करून ते इकडे विक्रीकरितां पाठवितात. असे पदार्थ सगळ्या शहरांत कोणत्याही दुकानांत दृष्टीस पडावयाचे नाहींत. त्यांच्याकडून असल्या प्रकारच्या मालाचा नेहमीं एकसारखा भरणा होत असल्यामुळे त्यांचा व्यापार अतोनात वाढला आहे. ”

हे ऐकून तर यूसफास पराकाष्ठेचेंच आश्चर्य वाटलें. तो झणाला, “ काय ? यूसफसाहेबांचे मेहुणे त्यांच्या नांवानें येथें व्यापार करीत आहेत म्हणून तुम्ही म्हणतां ? मीं तर ऐकिलें होतें कीं, यूसफसाहेबांना बायकोच नाहीं; तेव्हां मेहुणे आले कोठून ! ” गुमास्ता उत्तर करितो, “ माझ्या बोलण्याचें तुला नवल तें काय म्हणून वाटलें ? यूसफसाहेबांसारख्यांस एक सोडून दहा बायका कां नाहीं असूं शकणार ! असे; आतां तुला येवढेंच सांगतों कीं, तुला त्यांची कच्ची हकीकत समजण्याची इतकी उत्कंठाच असेल तर तूं त्यांच्या वाड्यांत जा, झणजे तेथें तुला सावकाश माहिती सांगण्यास पुष्कळ माणसें रिकामी आहेत. मला आतां अगदीं फुरसत नाहीं, कारण हीं पहा गिऱ्याइके केवटा वेळ खोळंबून राहिलीं आहेत ! ”

हैं त्या गुमास्त्याचें बोलणें ऐकून यूसफ आपल्या वाड्याकडे यावयास निघाला. त्यास प्रवासास जाऊन फारसा काळ लोटला नसतांही त्या वेळीं त्याला आपला वाडा ओळखून काढण्याचें फार कठिण पडलें. कारण तो वाडा या वेळीं तेथें मुळींच नसून तो व त्याच्या शेजारचे दोहींकडचे दोन असे तिन्ही वाडे मोडून त्या ठिकाणीं एक फार मोठी टेलिजंग व सुशोभित हवेली उठवून दिलेली होती. तिचा मुख्य दरवाजा त्या शहराच्या वेशीयेवढा असून त्याच्या देवडीवर दोन भले मोठे दांडगे ज्वान शिपाई पाहरा करीत बसले होते, व बाहेरून आंत व आंतून बाहेर नोकर चाकर व इतर लोक यांची सारखी रहदारी लागली होती. तेथील पाहरेकऱ्यांस यूसफानें विचारलें, “हा वाडा कोणाचा?” तेव्हां बाजारांतील दुकानच्या गृहस्थाप्रमाणेंच येथेही त्यास जबाब मिळाला. यूसफ त्या पाहरेकऱ्यांस म्हणाला, “अरे, पण तुमचे धनीसाहेब कधीं परत येतील असें तुम्हांला वाटतें काय?” ते म्हणाले, “यांत काय संशय?” यूसफ म्हणाला, “पण ते जाऊन इतके पुष्कळ दिवस झाले असतां, व ते हल्लीं कोठें आहेत याची तुम्हांला मुळींच बातमी नसतां ते येतील अशी खातरी तुम्ही कशावरून सांगतां?” हैं ऐकून ते पाहरेकरी एकदम म्हणाले, “काय म्हणतोस! त्यांची आम्हांला बातमी नाही! वाहवारे दिवाणा! त्यांचें कुटुंब तर केव्हांच येथें येऊन दाखल झालें आहे, आणि तेही येथें येऊन पोहोचण्याची हल्लीं वेळ झालेली आहे. त्यांचे मेहुणे हसन असाद-साहेब यांस नेहमीं त्यांजकडून पत्रे येतात, व आज आपण येथें येणार असें त्यांनीं हसनसाहेबांस कळविल्यावरून हसनसाहेबांनीं आज वाड्यांत मोठा समारंभ केला आहे. त्याकरितां शहरचे मोठमोठे शेटसावकार व इतर लोक

येथे नमले असून विशेष गोष्ट ही की, धनीसाहेबांचा लहानपणचा गुरु—जो बहुत वर्षे दूर एकांतस्थळीं जाऊन राहिला असून कोणाच्या दृष्टीस पडला नव्हता—तोही त्यांस भेटण्याकरितां आला आहे. ” हें ऐकून यूसफ म्हणाला, “ काय म्हणतां ! मोदिजा येथे आलेला आहे ? ” शिपायांनीं उत्तर केले, “ हो खरेच, मोदिजा हेंच त्याचें नांव. मघांशीं आम्हांला त्याचें नांव आठवलें नाहीं. एकूण त्याची तुला माहिती चांगली आहेसें दिसते. ”

मोदिजा या ठिकाणीं आहे असें समजतांच यूसफ त्या पहारेकऱ्यांची विनवणी करून झणाला, “ दादाहो, मला आंत जाऊं द्या. मला मोदिजास भेटण्याविषयीं अतिशय उत्कंठा लागली आहे ! ” असें बोलून तो आंत शिरूं लागला, तो त्या पहारेकऱ्यांपैकीं एकजण आडवा होऊन त्यास म्हणाला, “ तेवढें मात्र बोलूं नको अं ! अरे बाबा, मोदिजा ज्या ठिकाणीं बसला आहे त्या ठिकाणीं कोणीही परकी मनुष्य जातां उपयोगीं नाहीं. कारण आमचे धनीसाहेब व त्यांचे कुटुंब यांचा पूर्वीं नुसता वाग्विवाह झालेला आहे, व बाकीचा सर्व विवाहविधि अद्यापि होणें आहे. त्याकरितां मोदिजासह त्यांचे भाऊबंद व इष्टमित्र सर्व तयारी करून आंतील दिवाणखान्यांत बसले आहेत, व इमाम देखील आतांच नुक्ता तुझ्यापूर्वीं आंत गेलेला आहे. ”

हें त्या पहारेकऱ्याचें बोलणें ऐकून यूसफ पराकाष्ठेचा संतापून गेला. कारण लमाची सर्व तयारी झाली असून इमामही आंत गेला आहे हें ऐकून त्याला वाटलें की, येथे खचीत कोणी तरी तोतया यूसफ उत्पन्न झाला आहे. कारण तो मनांत म्हणाला, “ आपण तर अमुक दिवशीं येणार असें यांस कधींही कळविलें नाहीं व आपणास तसें करण्यास

मार्गही नव्हता. ” नंतर तो त्या पहारेकऱ्यांस म्हणाला, “मी आतां तुमच्याशीं ज्यास्त बोलत नाहीं. मला आंत जाऊन काय लबाडी आहे तिचा अगोदर छडा लाविला पाहिजे. ” असें म्हणून तो तसाच आंत शिरूं लागला. तेव्हां ते दोघेही पहारेकरी त्यास आडवे येऊन मार्गें सारूं लागले. तरी तो त्यांच्याशीं मारामारी करण्याचे बेतांत येऊन म्हणाला, “मूर्खहो ! तुम्ही आपल्या धन्याला पक्कें ओळखतां काय ? कोण तो लुच्चा माणूस तुमचा धनी होऊन बसला आहे त्याचा मला शोध करूं द्या ! ” पहारेकरी म्हणाले, “अरे बाबा, असा वर्दळीवर येऊं नको. यूसफसाहेबांस आम्हीं अजून प्रत्यक्ष पाहिलें नाहीं. हसनसाहेबांच्या कारकीर्दीतच आम्ही त्यांच्या येथें नोकरीस लागलों. तथापि यूसफसाहेब आज येथें येणार हें खचित आहे. ” हें ऐकून तर यूसफ फारच खवळला, आणि त्यांच्या अंगावर खेंकसून म्हणाला, “ लुच्चांनो, ते येणार आहेत कां म्हणतां ? हेच पहा आले आहेत व आतां वाड्यांत जात आहेत ! ” असें म्हणून त्यानें, पहारेकरी जाऊं देईनात सबब त्यांपैकीं एकास गुदा देऊन खाली पाडलें, व दुसराही एकेना तेव्हां त्याचीही तशीच दशा करून तो ळागलाच आंत शिरला. तो जेथें जेथें जाई तेथें तेथें त्याचा तो भिकार्याचा वेष व कावरीबावरी मुद्रा पाहून नोकर वगैरे लोक त्याला शिव्यागाळी देऊन हांकून लावण्याचा यत्न करीत, परंतु ते बिलकूल न जुमानतां तो एकसारखा दांडगाई करीत जो चालला तो शेवटीं ज्या दिवाणखान्यांत मोदिजा व इमाम वगैरे बसले होते त्यापार्शीं गेला. वरील दिवाणखान्याचें दार लाविलेलें होतें तें यूसफ यानें संतापाच्या आवेशांत लायेनें धाडदिशीं उघडलें, आणि आंतील

मंडळीस मोठ्याने 'पैस पैस' करीत सर्वांच्या मध्ये जाऊन उभा राहिला. नंतर रागाने भुईवर पाय आपटून भिवया चढवून मोठ्याने ओरडून ह्मणाला, "आपणास यूसफ म्हणविणारा तो लबाड पाजी माणूस कोठे आहे? व त्याची बायको होणार ती स्त्री कोठे आहे?" नंतर छातीवर हात मारून म्हणतो, "ज्याला तुम्ही नाहीसा झाला असे समजतां तो हा मी यूसफ तुमच्यापुढे उभा आहे पहा! दाखवा आतां मला तो ठक लीकर म्हणजे त्याचा समाचार मी घेतों!" इतक्यांत एक उत्तम भरजरी पोषाख घातलेला देखणा पुरुष पुढे आला. त्याला पूर्वी कधी पाहिले होते असे यूसफास स्मरेना, व त्या पुरुषालाही हा यूसफच आहे अशी ओळख पटेना. तथापि तो त्यास ह्मणाला, "अहो, तुम्ही किंचित् शांत व्हा. तुम्ही अगोदर हा संताप कोणावर करतां? आपणास 'यूसफ' ह्मणविणारा तुमच्यावांचून येथे कोणी नाही. आम्ही यूसफसाहेबांचीच एकसारखी मार्गप्रतीक्षा करीत आहों, व ते तुम्हीच असाल तर त्याबद्दल आमची खातरी करा. या यंत्रावर तुम्ही कोणता शब्द उच्चाराल बरे?" असे म्हणून त्याने, मोदिजा याने यूसफास पूर्वी दिलेलें यंत्र पुढे केलें. तें पाहून यूसफ अगदी बुचकळ्यांत पडून गेला; कां की, तें या ठिकाणी कसे आलें हें त्याला मुळांच समजेना. नंतर तें हातांत घेऊन त्याने पाहिलें तों त्यांतील खड्यावरचा लाल बिंदु नष्ट झालेला त्यास दिसला. त्याने त्याजवर हळूच 'हृषनषा' अशीं अक्षरे उच्चारलीं, तेव्हां तत्क्षणीच त्यावर पूर्ववत् तो बिंदु चकाकूं लागला. इतक्यांत एक स्त्री मोठ्या मर्यादेने त्याच्या पुढे येऊन उभी राहिली, आणि तोंडावरचा बुरखा काढून अत्यंत मधुर स्वराने त्यास म्हणाली, "ही पहा आप-

ह्या चरणकमलांची दासी हृषनषा उभी आहे : हिला ओळखिले काय ? ” तिचे ते अप्रतिम स्वरूप व मोहक भाषण ऐकून यूसफाच्या अंतःकरणांत आनंदोदकाचा सागर उचंबळू लागला ! त्या स्त्रीकडे त्याने कांहीं वेळ लक्षपूर्वक पाहिल्यावर तिचा तोंडाला त्याला ओळखीचासा दिसला. तथापि तिचा रंग अतिशय गोरा असून तिच्या गालावर जी गुलाबी रंगाची झांक दिसत होती तिच्या योगाने तिच्या स्वरूपास इतकी कांहीं शोभा आली होती कीं, त्या योगाने यूसफ यास तिची ओळख नीटशी पटेना. शेवटी बराच वेळ विचार करून तो तिला म्हणाला, “ काय ? खरोखर तूच ती माझी प्राणप्रिया माझ्यापुढे उभी आहेस ? हे पहा, अलीकडे इतक्या कांहीं अपूर्व गोष्टी माझ्या दृष्टीस पडल्या आहेत कीं, त्यांत खरे कोणते आणि खोटे कोणते हे मला कांहींच समजेनासे झाले आहे. या वेळीं तर मला स्वर्गवासाचे सुख भासत आहे. पण हे वास्तविक आहे, कीं स्वप्नवत् असून थोड्या वेळाने मी पुनः विपत्तींत पडणार आहे कोण जाणे ! मी असे म्हणतो याचे कारण, माझ्या निर्दयपणामुळे तू कधीच परलोकास गेलीस असे मी समजत होतो, असे असून तू आज सुखरूप मला दिसत आहेस ! व विलक्षण चमत्काराची गोष्ट ही कीं, तुझ्या अंगाचा तो काळेपणा जाऊन तुझा वर्ण इतका गोरा व सुंदर दिसत आहे कीं, तुझ्या स्वरूपापुढे स्वर्गाच्या अपसरेचेंही स्वरूप कांहींच नसेल असे मला वाटत आहे ! ”

अशा प्रकारे यूसफ अगदीं गोंधळून गेला आहे असे पाहून मोदिजा त्याजपुढे येऊन म्हणाला, “ बावा यूसफा, आतां गत गोष्टींची विचारणा करूं नको. या सर्व प्रकरणाचा इत्यर्थ मी तुला सांगतो; तो हा कीं, कांहीं काळा-

पूर्वी तुझ्या सद्गुणामुळे यक्षांच्या पराक्रमी राजाचें तुजवर अत्यंत प्रेम जडले. तेव्हां त्यानें तुझी कसोटी पहाण्याकरितां विरुद्ध स्वभावाच्या अशा दोन स्त्रिया तुला वश करण्यास योजून त्यांस असें सांगितलें कीं, 'तुम्हांपैकीं प्रत्येकीमध्ये जितकी करामत असेल तितकी खर्च करून याला वश करण्याचा यत्न करा. पाहूं बरें कोणाची सरशी होते ती?' हें त्याचें भाषण ऐकून त्या दोघींनींही आपले प्रयत्न सुरू केले. तेव्हां प्रथमतः तूं एकंदरीनें त्या दुष्ट यक्षिणीसच वश होऊन आपला नाश करून घेशीलसें वाटत होतें, व तसें होण्याची वेळ अगदीं येऊन ठेपली होती; पण तुझे प्रारब्ध सबळ, यामुळे त्या आणीबाणीच्या वेळीं तुझ्या सद्गुणांचेंच प्राबल्य होऊन दोघींपैकीं ही गुणांची केवळ खाणच जी हृषनषा ती तुला आवडली. आतां तूं संकटांतून मुक्त झालास इतकेंच नाहीं, तर या आपल्या प्रियेच्या समागमांत तुझा सारा जन्म अत्यंत सुखांत जाईल. तसेंच तुजजवळ जी डबो आहे तींत त्या दुष्ट व दुरभिमानी यक्षिणीची जी प्रतिमा राहिलेली आहे, ती तूं वारंवार पहात जा म्हणजे तिच्या दुष्टपणाचें तुला स्मरण होऊन असल्या नीच प्राण्यांच्या नादीं लागण्याची तुला बुद्धि होणार नाहीं. आणखी तुला सांगतो, शिराज शहरानजीकच्या गांवांत प्रथम तुला जो हसन असाद या नांवाचा मित्र भेटला तोच हा उत्कृष्ट पोषाख केलेला मनुष्य असून हृषनषा ही त्याची सख्खी बडीण आहे. तूं त्याला त्या ठिकाणीं सोडून गेलास तेव्हां त्या मोडक्या शहरांत मिळालेली सर्व संपत्ति तूं त्याच्या स्वाधीन केली होतीस, ती त्यानें आपून तुझा सारा व्यापारधंदा चालविला, व तुझे वैभव हल्लीं केवळ राजाप्रमाणें वाढलें आहे. आतां तुझी प्रिया ह.

नषा इचा रंग काळा असून गोरा कसा झाला याचें तुला
ठें नवल वाटलें; परंतु बाबा, यक्षांच्या पराक्रमी राजास
काय करणें अशक्य आहे ! त्याचा हा सर्व खेळ आहे.
त्यापुढें मानवी प्राण्यांची गति गुंग होऊन जावयाची ! ”

हे सर्व वर्तमान ऐकून यूसफास आश्चर्य व आनंद यां-
च्या योगानें मूर्च्छा येण्याची वेळ आली. तेव्हां मोदिजा-
यानें त्यास पोटाशी धरून स्वस्थ केले. नंतर यूसफ यानें,
आपला मित्र हसन असाद यास अत्यंत प्रेमपूर्वक आलि-
गन दिलें. त्या वेळीं त्या उभयतांच्याही नेत्रांतून आनंदा-
श्रुंचे लोट चालले !

यानंतर इमाम हा पुढें येऊन त्यानें यूसफ व हसनचा
यांचें यथाविधि लग्न लाविलें. त्या लग्नानिमित्त जे अपूर्व
समारंभ झाले व मेजवान्यांचा थाट उडाला तसा बसरा
शहरांत पूर्वी झालेला कोणी पाहिला नव्हता व ऐकिलाही
नव्हता. फार काय सांगवें ! पण त्या अलौकिक प्रसंगाच्या
संबंधानें कित्येक कवनेही झालीं असून तीं अद्यापि तिकडील
लोकांच्या तोंडीं आहेत. असो, पुढें यूसफ व त्याची अत्यंत
सद्गुणी स्त्री हसनचा हीं बहुत वर्षेपर्यंत सुखानें नांदलीं.
त्यांचें परस्परांविषयीं अनुपम प्रेम, सदाचरण व औदार्य यां-
चा ठसा लोकांच्या मनावर, व विशेषतः त्या उभयतांच्या
वंशजांवर इतका बसून गेला कीं, ते अद्यापिही
त्यांना केवळ आपलीं कुलदैवते मानून अत्यंत निष्ठेनें भज-
तात अशी प्रसिद्धि आहे.

समाप्त.

हरि कृष्ण दामले यांनी केलेली पुस्तके.

	किं०	ट०	ख०.
१. शिक्षणसार. (आवृत्ति दुसरी. द० प्रै० कमिटीने बक्षीस दिलेले.)	८१		८१
२. पार्वतीप्रकोप काव्य. (द० प्रै० कमिटीने बक्षीस दिलेले.)... ..	८२		८८६
३. गलिठहर याचा वृत्तांत—भाग १. (आवृत्ति दुसरी. चित्रांसहित.)... ..	८१०		८१
४. गलिठहर याचा वृत्तांत—भाग २. (आवृत्ति दुसरी. चित्रांसहित. द० प्रै० कमिटीने बक्षीस दिलेले.)	८१२		८१
५. गलिठहर याचा वृत्तांत.—भाग ३. (द० प्रै० कमिटीने बक्षीस दिलेले.)	८१		८१
६. भाषांतराकरितां उतारे—इयत्ता सातवी. (आवृत्ति तिसरी. कठिण शब्द व वाक्ये वगैरेच्या कोशासहित.) ...	८१		८१८६
७. भाषांतराकरितां उतारे—इयत्ता सहावी. (आ० तिसरी. कोशासहित.)	८८		८१८६
८. भाषांतराकरितां उतारे—इयत्ता पांचवी. (आ० तिसरी. कोशासहित.)	८७		८१८६
९. भाषांतराकरितां धडे—इयत्ता चवथी. (आ० तिसरी. कोशासहित.)	८३		८१
१०. आरबी भाषेंतील सुरस व चम- त्कारिक गोष्टी—भाग ६.	१८८		८२
११. ,, ,, भाग ८... ..	१८८		८२
१२. ,, ,, भाग ९.... ..	१८८		८२
(तिन्ही भागांस द० प्रै० कमिटीने ब- क्षिसें दिली आहेत.)			
१३. जर्मन भाषेंतील सुरस व चमत्का- रिक गोष्टी—भाग. १	८१४		८१८६
१४. ,, ,, भाग. २... ..	१८२		८१८६